

MÚZEUMOK HATÁROK NÉLKÜL

MÚZEUMOK HATÁROK NÉLKÜL

Válogatott tanulmányok a 2019. szeptember 9-10.-i VIII. Országos és IV. Nemzetközi Múzeumandragógiai Konferencia előadásaiból.

Antal József és Babolcsi Andrea közreműködésével szerkesztette:
Dr. Kriston-Vízi József

Címlap design:
Balogh József motívuma alapján Bereczky Zoltán

A közölt tanulmányok szerzői jogvédelem alatt állnak;
átvételükre és másolásukra a vonatkozó jogszabályok érvényesek!

Tördelő:
Bereczky Zoltán

Informatikai gondozó:
PAZIRIK Kft.

A kiadást támogatta:
Emberi Erőforrások Minisztériuma

Múzeumandragógia VIII.
ISSN 2061-7615
ISBN 978-615-5619-23-6

Felelős kiadó:
Dr. Rémiás Tibor

Nyíregyháza, 2021.

TARTALOM

Kriston-Vízi József: Szerkesztői előszó.....	4
Babolcsi Andrea, Antal József: Beszámoló és konferencia szinopszis.....	5

Múzeum, andragógia, közösség

Németh Balázs Bárok: Múzeumok határok nélkül, felnőttkori tanulás és andragógia vissza- és előre tekintés a múzeumi felnőttnevelés ügyében.....	53
Szabó József: Az élethosszig tartó tanulás és az életminőség összefüggései. A múzeumi kultúráközvetítés új lehetőségei.....	54
Dergez-Rippl Dóra: A teremtő inspiráció szemléleti közege – a múzeumi élmény jelentősége a személyiségfejlődésben.....	59
Kárpáti Andrea: Múzeumi szakemberek a közművelődésben 2007-2017: megvalósult tervek és új irányok.....	63
Vásárhelyi Tamás: A környezeti nevelés lehetőségei a múzeumandragógiában.....	73

Múzeum és funkcióváltás

Bell, Graham: Mi határozza meg a múzeumot és kik az új kurátorok? A feltörekvő Európa perspektívája (ford.: Miszné Korenchy Anikó).....	78
Nagy Magdolna: Lehetőségek és félelmek a múzeumi minőségmenedzsmentben.....	94
Koltai Zsuzsa: Múzeum a társadalom szolgálatában.....	100

Új tendenciák

Aranyi Fruzsina: Az időskori non-formális ismeretátadás egy új módszertani megközelítésből.....	108
Lakner Lajos: Az élménygyárak és a múzeumok.....	116
Suba Eszter Leona: Múzeumi tudás-élmény.....	123
Bayer Árpád: Az ötlettől a mosolygó látogatóig. Programfejlesztés és lépései a Krúdy Survive példáján keresztül. Játékmustra.....	128
Birkás Éva: Az élő történelmi interpretátorrá válás folyamata: múzeumi programok és képzési lehetőségek.....	136
Mester Sándor: A csatától az áldomásig.....	154
Pavlics Tamás: Nagy háborúk nyomában Sátoraljaújhelyen.....	166
Bencsik Orsolya, Sopronyi-Mikulás Kata: Valóság és fikció – Tapasztalatok egy nyomozósjátékról.....	176

Berta Erika: Közös időnk - 1989. Közösségi kiállítás és projekt a Magyar Nemzeti Múzeumban.....	183
Babolcsi Andrea: Válts nézőpontot! Egy tapintható kiállítás tapasztalatai.....	189
Merinu Éva: Szolgáltató múzeumok egy koordinátor szemével. Jó gyakorlatok bemutatása – Hollandia.....	227
Vass Nóra: Marketing a múzeumban – Múzeum a szolgáltatóvá válás útján.....	235
Farkas László Róbert: Egy kicsit mást, egy kicsit máshogyan. A Koszta József Múzeum törekvései.....	241

Épített és szellemi örökség, ha együtt muzsikál...

Horváth Nóra: A franciaországi Culturespaces Alapítvány missziója az épített örökség értékeinek védelme és közvetítése terén.....	244
Mészáros Bernadett: Gondolatok műemlékek bemutatásáról.....	255
Basics Beatrix: Műemlék múzeumépületek bővítései a 20. és 21. században.....	265
Tóth Arnold: Közös közgyűjteményi örökség. Kihívások a könyvtárak, levéltárak, múzeumok társadalmi szerepvállalásában.....	271
Furkóné Szabó Marianna: Kulturális intézmények bekapcsolása Nyíregyháza turizmusába.....	278
Dr. Bihari Albertné: „A múlt a bennünk dobogó második szív”.....	290
Bene János: 40 év a Jósza András Múzeum szolgálatában – Hogyan tovább? Fókuszban a Jósza András Múzeum Baráti Köre.....	297
Bereczki Ibolya: Záró gondolatok.....	305

Szerkesztői előszó

A hazai és nemzetközi kulturális örökségvédelem, a közgyűjteményi és közművelődési szféra, valamint a hozzájuk kapcsolódó kutatóhelyek munkatársainak összefogásával és részvételével Nyíregyházán zajlott VIII. Országos és IV. Nemzetközi Múzeumandragógiai Konferencián elhangzott számos nagyszerű előadás írott anyagaiból készült válogatást veheti birtokba most az Olvasó.

Köszönhetően Dr. Rémiás Tibor igazgató kiváló kapcsolat teremtő és -építő tevékenységének, Nyíregyháza Megyei Jogú Város vezetése, azon belül egykori történész-numizmatikus kollégánk, Dr. Ulrich Attila alpolgármester úr kitüntetett figyelme és részvétele révén a legkülönbözőbb helyi és térségi tudományos intézmények és szervezetek voltak figyelmes és ismereteinket gyarapító partnereink. Így az akkor frissen, már Az Év Múzeuma díj szakmai elismerésével büszkélkedő és névadója révén jubiláns Jósa András Múzeum munkatársi gárdája és számos önzetlen helyi együttműködő jóvoltából két napig élvezhettük a legendás nyírségi vendégbarátság zavartalan óráit az igen kiterjedt témaköröket bogozó konferenciánk során.

Úgy döntöttünk, hogy az összes előadás, prezentáció szinopsziséval kibővítve adjuk közre e tanulmánygyűjteményt, így mindenki fel- vagy visszaidézheti az elhangzottak legjavát. Mindennek formába illesztését és szerkezetbe való foglalását a szerkesztő Antal József és Babolcsi Andrea kollégák állhatatos közreműködése révén, legjobb tudásuk szerint igyekeztek elvégezni. A kötetzárás idején önkéntes olvasó szerkesztőként Dr. Bereczki Ibolya volt segítségünkre. A figyelem és bizalom hathatós jelét mi sem bizonyítja jobban, minthogy a kényszerből többször is halasztott megjelenést végülis az EMMI Múzeumi Főosztályának segítségével a tárca Kultúráért Felelős Államtitkársága támogatásra méltónak találta.

A konferencia óta eltelt időszakban számos és olykor gyökeres változások történtek szakmáink életében és a minket körülvevő nagyvilágban. Ám úgy véljük, akkor járunk el helyesen, ha az előadásokat, illetve a válogatott tanulmányokat akkori elhangzásuknak, elkészülésüknek megfelelően közöljük. Tanúskodjanak így azok is egy „kizökkent” idejű világot megelőző időszakról, ám egyúttal a társadalmi és kulturális intézményi és egyéni szakmai felelősségben együtt gondolkodó, távlatos jövőképet alakítani akaró és tudó szakmai fórum résztvevőinek elhivatottságáról!

Tanulmánygyűjteményünket a Jósa András Múzeum gondozásában, a Pulszky Társaság-Magyar Múzeumi Egyesület tematikus kötet-sorozatának részeként adjuk közre.

Kriston-Vízi József

Szakmai beszámoló

a VIII. Országos és IV. Nemzetközi Múzeumandragógiai Konferencia munkájáról

Nyíregyháza, 2019. szeptember 9-10.

A konferencia megvalósítása

A konferencia két napján, hat helyszínen, a plenáris ülést és a 10 szekciót tekintve, 56 előadás hangzott el. Emellett a jelenlévők részesei lehettek panel diskurzusnak, kerekasztal beszélgetésnek, kötetlen múzeumi diskurzusnak, könyvbemutatónak, kiadványbörzének és kiállításnak is. A két nap alatt 147 fő vett részt a programokon. A regisztrációkat tekintve történtek távolmaradások, illetve új résztvevők is, akik a helyszínen regisztráltak.

A résztvevők között múzeumi szakemberek, egyetemi oktatók, örökségvédelmi és turisztikai szakemberek, levéltári és könyvtári munkatársak, építészek, képzőművészek, civil szervezetek képviselői és más területről érkező szakemberek is részt vettek.

Az első nap (hétfőn) Nyíregyháza szívében a Kossuth téren lévő Korona Hotel dísztermében indult útjára a konferencia köszöntőkkel és plenáris előadásokkal. Elsőként Dr. Ulrich Attila, Nyíregyháza Megyei Jogú Város alpolgármestere mondott köszöntőt, ezt követően Dr. Rémiás Tibor, a 2019-ben Az Év Múzeuma díjas Jósa András Megyei Hatókörű Városi Múzeum igazgatója, és Dr. Bereczki Ibolya, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület elnöke köszöntötte a résztvevőket és nyitotta meg a konferenciát.

A plenáris előadások levezető elnöke Dr. Németh Balázs Bánk, az MTA PTB Andragógiai Albizottság elnöke volt, aki felvetette, hogy milyen szerepe lehet a múzeumoknak a felnőtt tanulás során fontos kulcskompetenciák fejlesztésében. Graham Bell első előadóként érdekes és izgalmas, egyben nagyon elgondolkodtató és megoldásra váró felvetéseket fogalmazott meg. A kulturális fogyasztás, a turizmus növekedésével vajon mennyire őrizhető meg a környezet épsége, meddig lehet elmenni a növekedéssel, milyen hatásokra lehet számítani, mire nem gondolnak, milyen lehetséges megoldások vannak, milyen kreatív példák vannak? A digitalizáció pedig töretlenül halad előre, egyre több érdeklődőhöz eljuttatva a különböző gyűjtemények értékeit, tudásanyagát. Ezt követően Sághe Attila vezérigazgató-helyettes (Szépművészeti Múzeum) vázolta fel a budapesti Liget Projekt látogatóközpontú kulturális fejlesztéseinek már folyamatban lévő munkálatait és megvalósításra váró terveit. Dr. Kárpáti Andrea (ELTE TTK) újabb kutatási eredményeket osztott meg a fiatal felnőtteknek a múzeumokkal szemben támasztott elvárásaival kapcsolatban. A plenáris előadásokat Nagy Magdolna mb. igazgató (SZNM MOKK) előadása zárta, melyben a minőségmenedzsment témáját járta körbe, megfogalmazva a bizonytalansági tényezőket, valamint a pozitív kimenetelt is, hangsúlyozva, hogy ma már kiemelten foglalkozni kell az igényfelmérésekkel, elégedettségi értékelésekkel.

Ebédszünet következett, majd ezt követően egy panel diskurzus keretében vitatták meg az elmúlt tíz év múzeumandragógiai tapasztalatait, eredményeivel és nehézségeivel együtt, amely egyfajta számvetés volt.

Résztevők: Berényi Marianna, Dr. Koltai Zsuzsa, Dr. Kriston-Vízi József, Kurta Mihály, Dr. Szabó József, Dr. Vásárhelyi Tamás

A panel diskurzust követően három helyszínen 7 szekció várta a résztvevőket: Váci Mihály Kulturális Központ (3 szekció), Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár (2 szekció) és az MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára (2 szekció). A szekciókban felmerült témák igen változatosak voltak, néhol értékes párbeszéddek és előremutató viták alakultak ki.

A témák a kulturális, szellemi, műszaki, ipari örökségtől kezdve a múzeumandragógiai módszertanon, képzésen, oktatáson, esélyegyenlőségen és akadálymentesítésen át a közösség- és közönségszolgálatig széles spektrumon mozogtak.

A Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban vándorkiállításként mutatkozott be a Hungaricana – Az NKA Közgyűjteményi Projektjei, 25 év támogatásaiból megvalósult értékmentés – a 21. századi színvonalú Hungaricana virtuális közgyűjteményi portál digitalizálási eredményeinek bemutatásával.

A szekciókat követően egy kötetlen hangvételű, kooperatív és interaktív múzeumi diskurzusra került sor, melynek a Jósza András Múzeum adott otthont. Ennek keretében öt program közül választhattak a résztvevők. Ezekben a programokban bemutatkoztak a Jósza András Múzeum együttműködő partnerei közül néhányan, valamint a múzeum tereit is fel lehetett fedezni. Az alábbi lehetőségeket választhatták:

A. Színyeire hangolva (Színyei impressziói c. időszak kiállítás)

Topor Tünde művészettörténész, az Artmagazin főszerkesztője és Winkler Nóra műsorvezető, kulturális szakértő vezetésével, a velük való beszélgetés során lehetett közelebb jutni a képzőművészeti kiállítások olyan szegmenseihez, melyekkel a fiatal felnőtteket lehetne még jobban megszólítani. A festményeken lévő tájak, alakok, kompozíciók, színek stb. mögött lévő történetekre nagy hangsúlyt fektettek. A programot kortárs irodalmi reflexióval fűszerezte Nagy Zsuka nyíregyházi költő, aki Színyei alkotásai által inspirálódva írta meg erre az alkalomra született verseit.

B. „Titkos intézmény-átjáró” (MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára)

A Jósza András Múzeum hosszú évek óta szorosan együttműködik a szomszédban lévő Levéltárral. Az együttműködési lehetőségeket, izgalmas tereket, titkos zugokat lehetett felfedezni, Helyszín: MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára.

C. LEGO-KALAND – keverjük a kockát. (tekerd! csoport)

LEGO kockákba álmódott Színyei kép, közös építés és kötetlen beszélgetés zajlott a terkerd! csoport tagjaival. Ez a csoport 15-18 éves kiemelten hátrányos helyzetű fiatalokból áll, akikkel pár éve kezdtük a közös munkálkodást, közös kiállítások tervezését és megvalósítását. A művészet és a játék, mint közös nyelv jelent meg.

D. Andris bácsi öröksége – „...megtettem saját emberségemből”

A Jósza András örökségét esszenciájában bemutató kiállítás felfedezésére, beszélgetésre és eszmecserére volt lehetőség a kiállítás kurátorával, Dr. Körösfői Zsolt, régészeti osztályvezetővel.

E. Válts nézőpontot – Tapintható-e a múzeum?

Ebben a programban partnereink voltak: Vakok és Gyengénlátók Sz.-Sz.-B. Megyei Egyesületétől Nemes-Nagy Tünde elnök, Révészné Petró Zsuzsa oktatási osztályvezető (Nyíregyházi Állatpark) és Boronkayné Kovács Ágnes botanikai szaktanácsadó (Nyíregyházi Állatpark). Örök aktuális kérdés a tapintható múzeum kérdése, mihez szabad és mihez nem hozzáérni, eredeti tárgyat vagy másolatot adjunk kézbe, kinek készítünk tapintható kiállításokat, ki olvas Braille-t és hasonló kérdéseket boncolgattak, bemutatóval egybekötve. Valamint az is kiderült, hogy milyen partneri kapcsolat lehet egy múzeum és állatpark között.

A kötetlen programokat még kötetlenebb vacsora követte, ahol folytatódhattak a beszélgetések, valamint a múzeum kiállításai is várták az érdeklődőket az est folyamán.

A második nap (kedd) a Sóstói Múzeumfaluban folytatódott tovább a program, ahol egy könyvbemutatóval indult a konferencia. A Múzeumi iránytű sorozat legújabb, Szolgáltató múzeum című kötetét Dr. Bereczki Ibolya főigazgató-helyettes, (SZNM) ajánlotta a résztvevők figyelmébe.

Ezt követően három szekcióval folytatódott a szakmai program, melyeknek témái:

A szolgáltató múzeum kérdéseinek komplex megközelítésű paradigmái, Múzeumok a turisztikai desztinációban. Múzeum és az „idegen forgása”, Múzeum-közi kapcsolatok határokon innen és túl; tematikus utak; történelmi emlékezet muzealizációja; nemzeti évfordulók (pl. Rákóczi, Kossuth, Görgei) és a múzeumok.

A szekciók után egy kerekasztal beszélgetés keretében feszegették a félelmek és lehetőségek a múzeumi minőségmenedzsmentben – a múzeumi örökség jelene és jövője kérdéskörét. Beszélgetőtársak voltak: Nagy Magdolna (SZNM-MOKK), Sz. Fejes Ildikó (MNM OMMIK), Márkus Marianna (Hatvany Lajos Múzeum), Gregász Tibor (Óbudai Egyetem, IDEACOM) és Fehér Miklós (Könyvtári Intézet), Mészáros Balázs (MNM).

A konferencia két napját röviden Dr. Kriston-Vízi József tagozatvezető (Pulszky Társaság – MME Múzeummandragógiai Tagozat) összegezte, a zárszót pedig Kassai Hajnal főosztályvezető (EMMI Múzeumi Főosztály) mondta, majd egy közös ebédet követően búcsúztak a résztvevők.

Eredmények, tanulságok

A konferencia mind a témákat, mind a részvételi arányt tekintve sokszínűnek és sikeresnek mondható. Megtiszteltetés volt Nyíregyháza és a Jósza András Múzeum számára házigazdaként megrendezni a múzeummandragógiai konferenciát, mellyel bemutatkozási lehetőséget is kapott, illetve ezzel a rendezvénnel sikerült több múzeumi és más területről érkező szakembert az ország keleti végére „elhozni”. Az előadások során különböző projektekről, hazai és külföldi jó gyakorlatokról, tévutakról, felmerülő és megoldásra váró problémákról hallhattak a résztvevők. Sikerült ismét megmutatni, hogy mennyire összetett, milyen sokszínű és interdiszciplináris a múzeumi világ, illetve mennyi potenciál van benne.

A SZNM – MOKK részéről Nagy Magdolna igazgató felajánlásának köszönhetően együttműködésben elkészült egy elégedettségi kérdőív, melynek kiértékelését, elemzését elvégezték. A tervek szerint a konferencia előadásainak szerkesztett anyaga digitálisan, online, letölthető kötet formájában jelenik meg.

Nyíregyháza, 2019. november 7.

Babolcsi Andrea és Dr. Kriston-Vízi József

Szakmai linkek, média megjelenések

<https://szon.hu/kultura/helyi-kultura/gyujtes-megorzes-publikalas-es-oktatas-a-muzeumok-zaszla-jan-3376552/>

<http://www.ommik.hu/index.php/hu/component/content/article/14-hirek/500-mi-koeze-lehet-a-klimavalto-zasnak-a-muzeumandragogiahoz?Itemid=101&fbclid=IwAR0u8doweZYDIxajKdj5dxEngBv8s4iO9I3N-PZ02MSASP6cGnT9aRCPy97A>

<http://pulszky.hu/news/beszamolo-a-2019-es-nyiregyhazi-muzeumandragogiai-konferenciarol/>

<https://magyarmuzeumok.hu/cikk/beszamolo-a-2019-es-nyiregyhazi-muzeumandragogiai-konferenciarol>

<https://www.nyiregyhaza.hu/post/muzeumandragogiai-konferenciat-tartanak-varosunkban-10-szekcio-ple-naris-ulesek-2019-09-09>

<http://hp.szabarchiv.hu/drupal/node/179232>

<https://www.openhistory.hu/blog/tudunk-e-besz%C3%A9lni-a-probl%C3%A9m%C3%A1kr%C3%B3l-gondolatok-a-m%C3%BAzeumandrag%C3%B3giai-konferenci%C3%A1r%C3%B3l>
<http://kolcseytv.hu/vig-kend-2019-szeptember-13-masodik-resz/>

Dr. Ulrich Attila alpolgármester és Dr. Rémiás Tibor múzeumigazgató köszöntője.

Részletek a konferencia nyitó üléséről

Dr. Bereczki Ibolya elnök asszony köszöntő beszédét tartja

Dr. Németh Balázs levezető elnöki bevezetőjét tartja

Az EPALE Magyarország szakmai standja

Graham Bell előadását nagy érdeklődés kísérte.

Kerekasztal beszélgetés a múzeumandragógia közelmúltjáról és kilátásairól.

Képek a szekciók első napi munkájából.

Képek a szekciók első napi munkájából.

Képek a szekciók első napi munkájából.

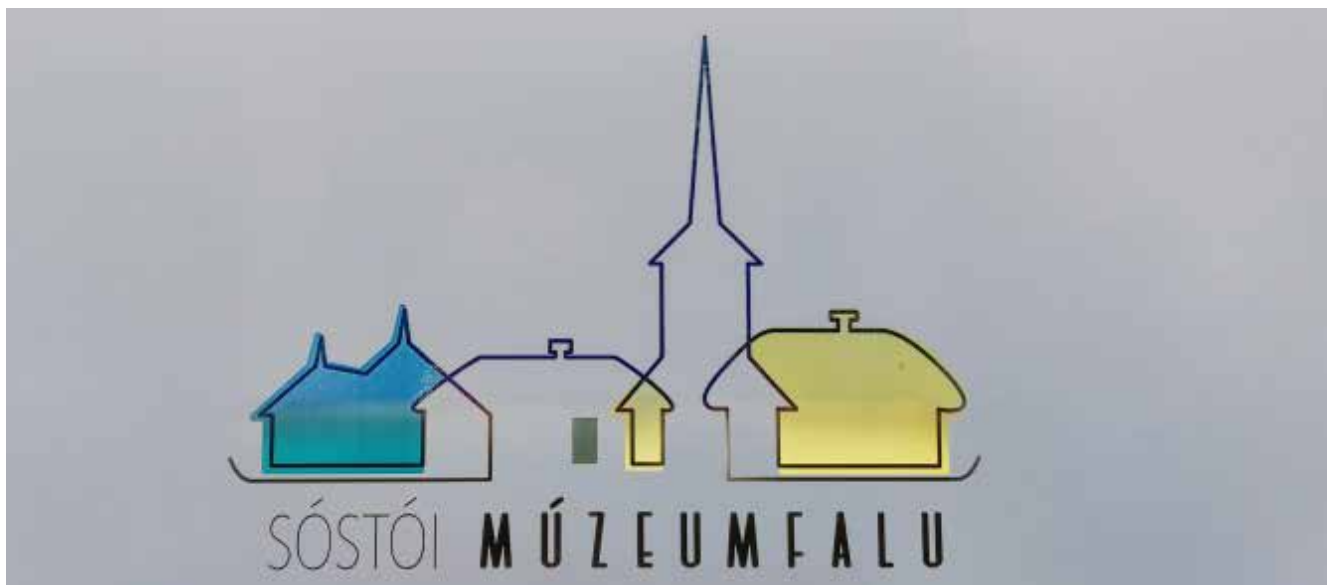
Képek a szekciók első napi munkájából.

Műhelymunka a Jósa András Múzeumban

Szekció- és műhelymunka a konferencia második napján, a Sóstói Múzeumfaluban.

Szekció- és műhelymunka a konferencia második napján, a Sóstói Múzeumfaluban.

Kerekasztal beszélgetés az intézményi minőség menedzsment témakörében.

Kassai Hajnal főosztályvezető záró beszéde (EMMI Múzeumi Főosztály)

A képeket készítették

Antal József

Babolcsi Andrea

Dodó Ferenc

Kriston-Vízi József

Linzenbold Attila

OMMIK

MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár

Szarka Lajos

A konferencia előadásainak és szakmai ismertetőinek absztraktjai

Tartalom

Iránytű a konferenciához – Plenáris előadások. Levezető elnök:

Dr. Németh Balázs Bábk, a Magyar Tudományos Akadémia
MTA Pedagógiai Bizottsága Andragógiai
Albizottságának (MTA PB AB) elnöke

Graham Bell, Cultura Trust, Magyar Reneszánsz Alapítvány

Sághi Attila, Liget-projekt, Szépművészeti Múzeum

Dr. Kárpáti Andrea, Magyar Tudományos Akadémia -Eötvös Loránd Tudományegyetem Vizuális
Kultúra Szakmódszertani Kutatócsoport, Budapesti Corvinus Egyetem (BCE)

Nagy Magdolna, Szabadtéri Néprajzi Múzeum (SZNM)
Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK)

1. Kulturális/Szellemi/Műszaki-Ipari Örökség – vezeti: Antal József

Shah Gabriella, Dornyay Béla Múzeum

Gróhné Illés Ildikó, Duna Múzeum

Képes Gábor, Neumann János Számítógép-Tudományi Társaság (NJSZT)

Dr. Zsigmond Gábor PhD, Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum (MMKM)

Hegy Katalin, Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM)

Kelemen Kristóf, Ózdi Muzeális Gyűjtemény és Gyártörténeti Emlékpark

2. Tudomány/Képzés/Intézményközi együttműködés – vezeti: Dr. Koltai Zsuzsa

Hegedűs Anita, Móra Ferenc Múzeum

Lovas Judit (továbbá Koltay Erika és Bodnár Kata), Néprajzi Múzeum

Kujbuszné Mecsei Éva, Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára

Révészné Petró Zsuzsa, Nyíregyházi Állatpark

Pavlics Tamás, A Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye

3. A múzeumi akadálymentesítés helyzete, problémái, jó gyakorlatok és bizonytalansági tényezők (fizikális, mentális, infokommunikációs) – vezeti: Vedovatti Anildo

Pravetz Beáta, Magyar Nemzeti Múzeum (MNM)
Dr. Somfay Örs, Arcanum Adatbázis Kiadó
Babolcsi Andrea, Jósa András Múzeum és Nemes-Nagy Tünde, Vakok és
Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesülete
Berta Erika, Magyar Nemzeti Múzeum
Biro Dávid, Magyar Nemzeti Múzeum
Vedovatti Anildo, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal
Graham Bell, Cultura Trust, Magyar Reneszánsz Alapítvány

4. A felsőfokú oktatás, képzés és múzeumandragógia kérdései, jövője – vezeti: Dr. Koltai Zsuzsa

Dr. Szabó József, Debreceni Egyetem (DE)
Magyar Erzsébet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Neveléstudományi Intézet (ELTE PPK NI)
Dr. Kriston-Vízi József, múzeumi kultúraközvetítő, Kecskemét

5. Múzeumi közönség- és közösségszolgálat – vezeti: Merinu Éva

Dr. Ruttkay Zsófia, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME)
Bayer Árpád, Open History
Bencsik Orsolya és Sopronyi-Mikulás Kata, Ráday Múzeum (Kecskemét)
Dr. Bene János címzetes múzeumigazgató-történész, Jósa András Múzeum (Nyíregyháza)
Dr. Bihari Albertné, Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület –
Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár (Nyíregyháza)
Kertész Fruzsina, Jósa András Múzeum és Vécseiné Lakatos Bernadett, Jósa András Múzeum

6. A múzeumpedagógia/múzeumandragógia/múzeumgerontológia elmélete, módszertana és jó gyakorlatai – vezeti: Németh Ádám

Suba Eszter, Magyar Nemzeti Múzeum
Lakner Lajos PhD, Déri Múzeum
Farkas László Róbert, Koszta József Múzeum
Czékmány Anna, Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM)
Dr. Dominek Dalma Lilla, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem (NKE)
Aranyi Fruzsina, Déri Múzeum
Dergez-Rippl Dóra, Pécsi Tudomány Egyetem (PTE)
Dr. Vásárhelyi Tamás, Magyar Természettudományi Múzeum (MTM)

**7. Megörökölt épületek: fajsúlyos örökség és felelős védelem – vezeti:
Dr. Cservényák László MVMSZ elnöke**

Kodolányi Judit Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM)
Dr. Basics Beatrix, Magyar Nemzeti Galéria – Szépművészeti Múzeum (MNG-SZM)
Dr. Horváth Nóra, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar
Dr. Mészáros Bernadett, Pécsi Tudomány Egyetem Művészeti és Informatikai Kar (PTE MIK)
A szolgáltató múzeum – Múzeumi iránytű 19. Plenáris könyvbemutató.

Bemutatja:

Dr. Bereczki Ibolya, ágazati feladatokért felelős főigazgató-helyettes, Szabadtéri Néprajzi Múzeum

8. A szolgáltató múzeum kérdéseinek komplex megközelítésű paradigmái – vezeti: Dr. Bereczki Ibolya

Dr. Koltai Zsuzsa, Pécsi Tudomány Egyetem Bölcsészettudományi Kar (PTE BTK)

Dr. Szabó Sarolta, Sóstói Múzeumfalu

Merinu Éva, Kecskeméti Katona József Múzeum (KKJM), MOKK koordinátor

Vass Nóra, Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Hajagos Csaba, Kecskeméti Katona József Múzeum Történeti-Néprajzi Osztály (KKJM)

**9. Múzeumok a turisztikai desztinációban. Múzeum és az „idegen forgása” – vezeti:
Dr. Bácskainé Pristyák Erika tanszékvezető, Nyíregyházi Egyetem (NYE)**

Schultz Éva, Budapesti Gazdasági Egyetem Kereskedelmi,

Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar (KVIKBGE KVIK)

Mester Sándor, Kiskunhalas

Dr. Rosta Szabolcs, Kecskeméti Katona József Múzeum

Demeter Zsuzsa, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Fejlesztési Ügynökség
(SZSZBMFÜ) NONPROFIT KFT.

Furkóné Szabó Marianna ügyvezető, Turisztikai Desztináció Menedzsment
(TDM) menedzser, Nyíregyháza

Méhész Zsuzsa, idegenforgalmi szakértő, Nyíregyháza

**10. Múzeum-közi kapcsolatok határokon innen és túl; tematikus utak; történelmi emlékezet
muzealizációja; nemzeti évfordulók (pl. Rákóczi, Kossuth, Görgei) és a múzeumok –
vezeti: Böczén Árpád**

Lőrincz Andrea, Mare Temporis Alapítvány

Viszlay Gábor, Kassa Megyei önkormányzat hivatala

Márkus Marianna, Integrált Könyvtár és Muzeális Gyűjtemény (Hatvan)

Dr. Tóth Arnold, Herman Ottó Múzeum (HOM), Miskolc

Dr. Antal Ildikó PhD, Magyar Műszaki és

Közlekedési Múzeum (MMKM) Elektrotechnikai Gyűjtemény

Böczén Árpád, Kulturális Örökség Menedzserek Egyesülete (KÖME)

Iránytű a konferenciához

– *Plenáris előadások*

Levezető elnök: Dr. Németh Balázs Bábk, MTA PTB Andragógiai Albizottság elnöke

Helyszín: Korona Hotel (Dózsa György u.1.), konferenciaterem

Idősáv: 2019. szept. 9. hétfő, 11:00 - 13:00

What defines museums, and who are the new curators?

An emerging European perspective

Mi határozza meg a múzeumokat, és kik az új kurátorok?

Egy újonnan megjelent európai nézet

It is said that travel broadens the mind. But what if travel was in the mind and did not require you to go anywhere? What if the museum came to you, or rather than you visiting a museum, you became part of it? We have fixed ideas of what a museum is, but what if all the conventions, assumptions and definitions could change? This presentation is about the museum of the mind – your mind: challenging preconceptions, models and expectations, and opening your mind to new relationships and experiences. You are no longer a visitor but a co-curator. If you think you know museums, think again! The presentation will draw upon a range of initiatives from across Europe and ask if this is a uniquely European perspective, a global awakening, or purely the dream of the individual.

Azt mondják, hogy az utazás gazdagítja az elmét. De mi lenne, ha az utazás a fejben történne, és nem kellene hozzá bárhova elmenni? Mi lenne, ha a múzeum hozzánk jönne, vagy ha egy múzeumlátogatás helyett a múzeum részévé válhatnánk? Határozott elképzeléseink vannak arról, hogy mi a múzeum, de mi lenne, ha minden konvenció, feltételezés és meghatározás megváltozna?

Ez az előadás az elme múzeumáról szól – a szelleméről: az előzetes elképzelések, modellek és elvárások viaskodásáról és az elme új kapcsolatokra és tapasztalatokra való megnyitásáról. Amikor a látogató már nem látogató, hanem társkurátor. Ha úgy gondolod, hogy ismered múzeumokat, gondold újra! Az előadás számos európai kezdeményezést mutat be, illetve hivatkozik rájuk, és felteszi a kérdést, hogy ez egyedülállóan európai perspektíva, globális ébredés vagy pusztán az egyén álma.

Látogatóközpontú kulturális fejlesztések megvalósítása – a budapesti Liget Projekt

Sághi Attila, Liget-projekt, Szépművészeti Múzeum

Az előadásban kitérek a program alapkoncepciójának kialakítására, a beruházás kulturális turisztikai hatásaira, a múzeumi szektor 21. századi igényeire, a látogatóközpontú fejlesztések előkészítésére, egyeztetéseire. Bemutatom a fejlesztési helyszín történeti háttérét, az egyes korok társadalmi igényeinek vázlatos bemutatásával. Röviden ismertetem a fejlesztés menetét, a tervezési programtól a megvalósításig, kitérve a kiállítási koncepciókra és ezek jelenlegi státuszára.

Múzeumhasználati szokások fiatal felnőttek körében: két országos kutatás eredményeinek összevetése

Dr. Kárpáti Andrea, MTA-ELTE Vizuális Kultúra Szakmódszertani Kutatócsoport, Budapesti Corvinus Egyetem

A MOKK 2007-2008-ban és 2017-ben két országos vizsgálatot végzett a múzeumi szakemberek közoktatási szerepvállalásáról. A két felmérés közötti időben nagyot fejlődött magyar múzeumpedagógia. Egy évtized alatt óriási lépéseket tettek az intézmények a látogatóbaráttá válás felé. A szolgáltató múzeum modelljét megvalósítva, a hagyományos programok (tárlatvezetés, előadás, szakkör) mellett egyre több társművészeti rendezvényt, a természettudományokat a humán tudományokkal és művészetekkel integráló program sorozatot, a tárlatokhoz kapcsolódó területeken dolgozó, „civil tárlatvezetést”, a múzeum belső tereibe vezető, a működést bemutató, „kulisszák mögötti” sétát kínálnak. A múzeumandragógia körébe tartozó foglalkozások az idősök mellett immár megszólítják a kamaszokat és a fiatal felnőtteket is, és figyelembe veszik az oktatási intézmények elvárásait éppúgy, mint a kortárs ifjúsági szubkultúrák sajátos érdeklődését és igényeit is. A programok tartalma ezért autentikus és vonzó a szervezett látogatásra érkezőkön kívül a fiataloknak és a családoknak egyaránt.

Röviden áttekintem a felmérések célját és a múzeumandragógia szempontjából fontos eredményeit, és a programszervezést 2007-ben és 2017-ben még mindig megnehezítő akadályokat. Végül összevetem a fiatal felnőttek múzeumi programjai témáit és műfajai szempontjából a magyar fejlődés irányait a nemzetközi trendekkel.

Lehetőségek és félelmek a múzeumi minőségmenedzsmentben

Nagy Magdolna, SZNM Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

A szolgáltató szemlélet, a minőség javítására törekvés egyre több hazai muzeális intézménynél megjelenik. A Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK) 2018-ban a hazai muzeális intézmények szolgáltató jellegének feltérképezésére irányuló országos kutatása rávilágít arra, hogy sok múzeum alkalmaz olyan eszközöket (pl. készítenek stratégiai és éves terveket, végeznek kockázatelemzést, belső szabályzatok szerint működnek, felméri a látogatói igényeket, elégedettség vizsgálatokat végeznek, panaszkezelési és különféle ellenőrzési mechanizmusokat működtetnek), amelyek valójában minőségmenedzsment elemek is. A minőségmenedzsmenttől való idegenkedés egyik oka, hogy sokan nem tudják pontosan, mit jelent ez a kifejezés és ez a működési mód: a túlszabályozottság, a többletmunka és a költségnövekedés fogalmakat társítják hozzá, és elutasítják anélkül, hogy ismernék a minőségirányítási rendszer múzeumi alkalmazásának előnyeit. Holott a minőségmenedzsment alkalmazásának számos pozitív hozadéka van kulturális intézményeknél is, amint az a MOKK egy másik 2018-as kutatásából is kiderül, amelyben a minőségmenedzsmentet használó külföldi múzeumok, továbbá hazai felsőoktatási és kulturális intézmények tapasztalatait mérte fel. A vizsgált intézmények többsége a látogatói elégedettség növekedésén kívül a belső munkafolyamatok átláthatóságát, a párhuzamos munkavégzés megszűnését, a vezetőség azonnali beavatkozási képességét emelte ki legnagyobb eredményként. Mindez hozzájárult a versenyképességük növeléséhez és a hosszú távú fenntarthatóság eszközeként tekintenek a minőségmenedzsmentre.

Az előadásban összefoglalom a kutatások eredményeit, bemutatom a nehézségeket, amelyek egy minőségmenedzsment rendszer bevezetésekor felmerülhetnek és, hogy a felmért intézmények miként küzdöttek le ezeket. Rávilágítok a rendszer előnyeire, valamint azokra a hazai trendekre, amelyek miatt a minőségközpontú működés lehet a múzeumok számára is a siker egyik záloga.

1. Kulturális/Szellemi/Műszaki és ipari örökség – vezeti: Antal József

Helyszín: Váci Mihály Kulturális Központ (Szabadság tér 9.), 1.terem

Idősáv: 2019. szept. 9. hétfő, 15:30 - 17:30

A salgótarjáni Dornyay Béla Múzeum Bányászati Kiállítóhelye

Shah Gabriella, Dornyay Béla Múzeum

A földalatti bányamúzeumot az 1937-ben mélyített József-lejtősakna épségben megmaradt vágatrendszerében alakították ki. A múzeum 1965-ben nyílt meg a nagyközönség előtt, Európában a második, eredeti bányában kialakított múzeumként. 1986-ban a volt bányatiszti lakás épületében megnyílt a felszíni bányászati kiállítás. Ugyanebben az évben nyílt meg az épület mellett a bányaszállítást bemutató skanzen. A múzeum 1993-ig a Nógrádi Szénbányák fenntartásában működött, akkor Nógrád Megye Önkormányzatához került, és a Nógrádi Történeti Múzeum (ma Dornyay Béla Múzeum) kiállítóhelyeként működött tovább. 1995-ben megújult a külszíni géppark, és 2018-ban átadásra került az új felszíni történeti kiállítás, mely a nógrádi szénbányászat történetét dolgozza fel. 2005-ben februárjában a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Alfa programjának támogatásával nyitották meg a hiteles műszaki és élményszerű elemek bevonásával felújított állandó földalatti kiállítóhelyet. 2012-től az intézmény fenntartója Salgótarján Megyei Jogú Város, és a Dornyay Béla Múzeum Kiállítóhelyeként működik. A Bányászati Kiállítóhely országosan nagyon sok látogatót vonz. Számos múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai programmal várjuk az érdeklődőket. Több civil szervezettel állunk szoros kapcsolatban.

A vízügy ipari örökségei, ékszerdobozai – Gőzüzemű belvízátemelő szivattyútelepek

Gróhné Illés Ildikó, Duna Múzeum

Az országban található számos vízügyi kiállítóhely és gyűjtemény a vízügyi igazgatóságok fenntartásában működik és a Duna Múzeum (Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum) szakmai felügyelete alá tartozik. 2008-ban megjelent a 111 vízi emlék Magyarországon c. kötet, nem sokkal később egy kézbe vehető térkép, ma már egy GPS koordinátákkal, hasznos tudnivalókkal ellátott portál segít a vízügyi emlékeket, emlékhelyeket, örökségeket bekapcsolni a turisztika vérkeringésébe. Előadásom témája ezeknek az emlékeknek kiemelt színterei, múltunk érdekes ékszerdobozai, a gőzüzemű belvízátemelő szivattyútelepek.

Az ipari örökségek a kulturális örökség fontos elemei. A szivattyútelepek megalkotói a környező természeti tájba illeszkedő, funkciójában és megjelenítésében egységes műtárgyakat hoztak létre. A téma aktualitását két esemény is indokolja. 2019 októberében nyílik meg a nagyközönség előtt a Duna Múzeum (Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum) új állandó kiállítása, amelynek egyes tematikus egységeiben (belvíz, öntözés) a látogatók ismereteket kaphatnak ezekről a szivattyútelepekről. Ez idő tájt adják át a megújult Milléri szivattyútelepet (Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság), amelyet meglátogatva személyes benyomásokat, élményeket szerezhetnek. Kiket is érdekelhetnek ezek a különös, nyúlánk kéményű, sokszor nyerstégla homlokzatú, a termeiben hatalmas „csigákkal”, óriási kazánajtókkal, nagyméretű szerszámokkal felszerelt, olajszagú ipari örökségek? Reményeink szerint mindenkit, aki szép természeti környezetben, vizes élőhelyen szeretne járni akár biciklivel, akár vízi úton, aki értékeli egy letűnt kor mives alkotásait, aki kíváncsi hogyan változott meg örökre a magyar táj ebben az időszakban és miképp működtek a gőzgépek. S mindezek mögött ott az ember, aki megalkotta és működtette ezeket.

A jövő múltja. A Neumann János Számítógép-Tudományi Társaság szerepe a múlt értékeinek megőrzésében

Képes Gábor, NJSZT

Kiemelten bemutatva az NJSZT Informatika Történeti Kiállítását és az állandó tárlathoz kapcsolódó időszakos kiállítások sorozatát.

A Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum újjászületése

Dr. Zsigmond Gábor PhD, MMKM

A kormány 2017 decemberében döntött arról, hogy a Közlekedési Múzeum új telephelye Kőbányán, a MÁV egykori Északi Járműjavítójának mintegy hét hektáros telkén épüljön meg. Az új múzeum létrejöttével az egész terület átfogó barnamezős kulturális fejlesztés és ipari örökségmenedzsment keretében újul meg. Az Északi Járműjavítóban 140 éven keresztül, egészen 2009-ig javítottak mozdonyokat. 1880-as években készült el az Eiffel-csarnok, 1962-ben adták át a Dízel-csarnokot, majd az 1970-es években kezdte meg működését a Forgóvázműhely. A hely szellemiségét ez az ipari örökség, az ország egyik legjelentősebb üzemének atmoszférája és páratlan terei adják.

Az egész terület rehabilitációjának vezérelve, hogy megőrizze a Járműjavító műszaki és ipari örökségét és egy olyan releváns, befogadó és multigenerációs közösségi teret hozzon létre, amely bemutatja a magyar közlekedés történetének tudományos és műszaki örökségét. A Múzeum új kiállításai az ún. Dízel-csarnokban és egy hozzáépített új épületrészben több mint 10 000 nm-en fognak elhelyezkedni. Az új kiállítások megtervezése

mind muzeológusi, mind interpretációs, mind kreatív munkát igényel, de ez itt tovább bővül a hazai ipari örökség egy másfél évszázados értékének megőrzésének és bemutatásának szándékával. A kiállításnak otthont adó örökségi épület és ezt kiegészítő kortárs tér összhangja teremti majd meg a narratíva alapjait.

A Múzeum átfogó megújítása keretében – a kormánydöntés értelmében – az új helyszínen állandó és időszakos kiállítóterek, integrált könyvtár és archívum, korszerű műtárgyraktározási központ és egy jelentős restaurátor kompetenciaközpont jön létre. Ez a kiemelt jelentőségű ipari létesítmény önmagában izgalmas kulturális turisztikai attrakció megteremtésének lehetőségét kínálja, azonban a Múzeum minden funkciójának egy helyen elhelyezése olyan lehetőségeket teremt egy ipari örökség területén, mely Magyarországon és a Közép-Európában egyedülálló.

Ady Endre hagyatékának, szellemi örökségének bemutatási lehetőségei a Petőfi Irodalmi Múzeumban

Hegyi Katalin, PIM

A múzeum kulturális örökségét azok a gyűjtemények biztosítják, amelyeket őriz. A Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményének egyik jelentős része Ady Endre hagyatéka. Ennek a kulturális örökség szempontjából rendkívül fontos hagyatékának számtalan bemutatási formájáról beszélek, különösen A föltámadás szomorúsága című kamarakiállítás sajátosságairól, komplexitásáról.

Az ipari örökség és a civilszervezetek kapcsolata Ózdon

Kelemen Kristóf, Ózdi Muzeális Gyűjtemény és Gyártörténeti Emlékpark

Az előadásomban kitérek az Ózdi Muzeális Gyűjteményben elvégzett munkánkra. Az intézmény 2016-ban „újrainyitotta” kapuit. Az elmúlt három évben a kollégáimmal szinte a nulláról kellett felépítenünk a programjainkat és a kapcsolati tőkét szereznünk. Az első két hónapban 14 foglalkozást alakítottunk ki, amelyeket felnőttekre is terveztünk. Előadássorozatot indítottam „Múltidéző címmel” ahol hajléktalanokat, hátrányos helyzetűeket, és fogyatékkal élőket is vendégül láttunk több alkalommal. Ipari Örökségvédelmi ankétokat szerveztem a helyi civilekkel, a helyi kohászati múlt széleskörű megismertetése érdekében. Turistacsoportoknak alakítottam ki gyártörténeti és várostörténeti sétát, amivel elő kívánjuk mozdítani az iparturizmus meglétét a városban. Az elvégzett munkáról rendszeres híradás van a város helyi médiumain keresztül és az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület újságjában, amelynek magam is tagja vagyok. A szakmai munka elvégzése mellett fontos, hogy mind helyben mind a környéken jó kapcsolatot építsünk ki a civil szervezetekkel, az újságírókkal, múzeumokkal és örökségvédőkkel. Az elmúlt években rendszeresen tartottam előadást Ózd múltjáról és jelenéről főként egykori iparvárosokban, hogy megismertessem városunk igazi kincseit a minket ért negatív kampánnyal szemben. Főként ezeknek a gyakorlati ismereteknek a tapasztalatait kívánom megosztani Önökkel...

2. Tudomány/Képzés/Intézményközi együttműködés – vezeti: Dr. Koltai Zsuzsa

Helyszín: MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára (Széchenyi u.4.)

Időszak: 2019. szept. 9. hétfő, 15:30 - 16:45

Egyetemi kurzusok múzeumi lehetőségei – A múzeum mint tanulási tér

Hegedűs Anita, Móra Ferenc Múzeum

A múzeumok megfelelő tanulási teret jelentenek a felsőoktatás számára. Vonatkozik ez nem csak a hagyományosan múzeumokhoz kötődő szakokra (például: néprajz, régészet, történettudomány, stb.), hanem más, például társadalomtudományi képzésekre is.

A szegedi Móra Ferenc Múzeumban több éve zajlik a „Múzeumba-járás” című kurzus a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara hallgatóinak részvételével. A kurzus két legutóbbi alkalmán, 2017 és 2018 őszén készítettünk fókuszcsoporthoz kutatást a résztvevő hallgatókkal a félév kezdetén, majd a félév végén. A kutatás célja az volt, hogy megtudjuk, mennyiben változott a diákok múzeumképe a kurzus teljesítése után.

Az előadásban bemutatjuk a kurzus működését, valamint a fókuszcsoporthoz vizsgálat eredményeit, tanulságait. Összességében elmondható, hogy a kurzus pozitív irányba módosította a résztvevő hallgatók múzeumokról alkotott véleményét, melyet a kurzus előtt alapvetően a negatív általános iskolai élmények határoztak meg.

Bárka, híd, pálya: a megújuló Néprajzi Múzeum felnőtt tanulás stratégiájának kidolgozása az Erasmus+ projekt keretében

Lovas Judit (továbbá **Koltay Erika** és **Bodnár Kata**), Néprajzi Múzeum

A budapesti Néprajzi Múzeum számos sikeres programmal, érzékenyítő és karitatív kezdeményezéssel volt és van jelen a felnőttkori tanulás, a non-formális helyszínű tudásátadás világában. Az intézmény átfogó megújulási folyamatában lehetőség nyílik arra, hogy a múzeumandragógiai szolgáltatások körét átgondolva stratégiai fejlesztésekre kerüljön sor a következő években. Ezt a törekvést támogatja az Erasmus+ mobilitási projekt, amelynek keretében külföldi tanulmányutakra kerül sor, és jobshadowing módszerrel több jelentős walesi, észt és svéd közgyűjtemény tapasztalatait ismerhetik majd meg a szakemberek 2019-2020-ban. A múzeumi élmények a felnőttoktatásban olyan motivációs tökélet képeznek, amely tovább erősíti a szociokulturális kapcsolatokat, ösztönözi a kíváncsiságot, az aktív és reflexív tanulást, a múzeumi tudásokhoz, mint hiteles forrásokhoz való hozzáférés iránti igényt, a magabiztos, otthonos múzeumhasználatot, legyen szó az épített környezetről vagy a virtuális/digitális világokról.

Milyen kihívásokkal néz szembe a jövő Néprajzi Múzeuma, hogyan építhet a látogatói visszajelzésekre és korábbi eredményeire, működési gyakorlatára? Milyen lehetőségeket nyújthat a korszerű infrastruktúra és a sok tekintetben új intézményi környezet? Gyorsan változó világunkban melyek a követhető, irányt mutató trendek? Az egyik leglényegesebb kérdés pedig az, hogy miként profitálhatnak majd más intézmények a projekt során szerzett tapasztalatokból.

E- és ó... - A Magyar Nemzeti Levéltár – Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár valós és virtuális kapcsolata a múzeumokkal

Kujbusné Mecsei Éva, MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára

Ami ó az arról a múltból szól, aminek elsődleges forrásai közül az írott emlékeket a levéltárak, a tárgyi emlékeket pedig a múzeumok őrzik, így az elmúlt évszázadok feltárásában, rekonstrukciójában és megismertetésében közös feladataink vannak. Az intézményspecifikus gyűjtőkör és feldolgozás tiszteletben tartásával összefűz bennünket a tudományos, közművelődési és pedagógiai tevékenység. Az ó-val a múltba nézünk, a történelmet őrizzük és kutatjuk, de hidat kell építenünk a múlt és a jövő közé, megtalálva egyenként és közösen is a válaszokat arra, miként illesszük be intézményeinket, gyűjteményeinket az e-világba.

Évtizedek óta jó szakmai kapcsolatunk van a Jósza András Múzeummal. A hagyományos szakmai együttműködés (előadások, kiállítások, múzeumpedagógiai foglalkozások, egymás programjaiba való bekapcsolódás, helytörténeti pályázatok stb.) törekszünk a tudományos információcserére, sőt, néhány éve

elindultunk közösen a virtuális világba is. 2010 óta böngészhető a nyíregyházi forrásválogatásunk, egy uniós pályázatnak köszönhetően szakkönyvtáraink közös portálon jelentek meg, sőt májustól megtekinthető a honlapunkon a Margócsy próbaprojekt is, amely a különböző közgyűjteményekbe került hagyatékat egyesíti a világhálón.

A mátészalkai Szatmári Múzeummal és a szatmárnémeti Szatmár Múzeummal a Szatmári Tudástár-adatbázis létrehozására tettünk lépéseket, de személyes kontaktokat igénylő programot is tervezünk együtt (Beszélgetés szatmáriakkal Szatmárról).

A muzeális gyűjtemények közül a nyíregyháziakkal (Kállay Gyűjtemény, Vízügyi Múzeum, Görögkatolikus Egyházművészeti Múzeum) voltak – és remélhetőleg lesznek is a múlt emlékeit bemutató közös kiállításaink, közművelődési programjaink.

A levéltári előadások történelmi szemléletformáló kiegészítői a témához kapcsolódó kiállítások. Ezek anyaga néha nem megyebeli gyűjteményben van, így kerültünk kapcsolatba az elmúlt évben a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeummal, az idén pedig a szerencsi Zempléni Múzeummal.

Elsődleges feladatunk továbbra is óvni az ó-t, ugyanakkor az e-k révén a világ minden táján elérhetővé, megismerhetővé tenni mindazt, amit őseink örökségeként tovább kell adni utódainknak.

Oktatás, a világ legnagyobb természetismereti tantermeiben, az állatkertekben – Formális és informális nevelési lehetőségek a Nyíregyházi Állatparkban

Révészné Petró Zsuzsa, Nyíregyházi Állatpark

Az állatkertek szerepe átértékelődött. Míg korábban csupán a szórakoztatás volt a főcél, a modern állatkertek napjainkban fajmegőréssel, kutatással és oktatással foglalkoznak.

Az állatkertek hatalmas látogató tömegeket vonzanak azzal, hogy az emberek számára a természettel való közvetlen találkozást biztosítják. A világ több ezer állatkertjének évente több millió látogatója van, s így a világ legnagyobb természetismereti tantermei.

A Nyíregyházi Állatpark, mely egy természetes tölgyerdőben található, az itt élő 500 faj, 5000 egyedével, páratlan tanulási lehetőséget nyújt, hisz nem csak a hazai állatvilágot, hanem valamennyi kontinens állatvilágát bemutatja, ezzel megteremtve a választható témák sokszínűségét. Az ország leglátogatottabb vidéki turisztikai látványosságában az egész évet lefedő zoopedagógiai programok minden korosztály számára elérhetőek és hatékony, környezettudatos szemléletformáló szereppel bírnak.

A Nyíregyházi Állatpark fő feladata elsősorban az, hogy megmutassa az idelátogatóknak, milyen gazdag és sokszínű az állat és növényvilág. Az egész évben zajló rendezvények során a fő oktatási cél a látogatók természetképének, természet iránti attitűdjének, értékrendjének formálása, a természetre vonatkozó ismereteik bővítése. Számos program közül választhatnak az oktatási intézmények is, de a fogyatékkal élők számára is speciális foglalkozások várnak.

A tantervi keretekre épülő erdei iskola és a közkedvelt nyári tábor mellett – melyben több mint évi 3000 gyermek vesz részt –, a „jeles napok” is (Madarak és fák napja, Környezetvédelmi Világnap stb.) nagy érdeklődést kiváltva zajlanak. Ezeken sokszor partner intézmények: természetvédelmi szervezetek, helyi erdészetek vagy múzeumok is részt vesznek, társ-kiállítóként, előadóként.

Az Állatparknak komoly szemléletformáló szerepe van a látogatók környezeti világképének kialakításában, s a tanösvényeknek, információs paneleknek köszönhetően évi félmillió ember ismerkedik meg a minket körülvevő miliővel és ökológiai körfolyamatokkal.

A Nagy háborúk nyomában Sátoraljaújhelyen

Pavlics Tamás, Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye

Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye, a Börtönmúzeum, a szabadságvesztés-büntetés történetének bemutatásán túl, aktív szereplője a rendvédelmi szervek hagyományörző tevékenységének, különös tekintettel a helytörténeti vonatkozásokra.

Ennek az önként vállalt feladatnak egy különleges színfoltja volt annak a történeti sétaútvonalnak a kezdeményezése, kijelölése, majd 2017-ben a Hadtörténeti Múzeum pályázatának segítségével a megvalósítása, mely a két világháború sátoraljaújhelyi helyszíneit és létesítményeit kapcsolja össze történelmi tanösvényként, 24 információs táblán és prospektusban bemutatva az állomásokhoz kapcsolódó információkat.

A sétaútvonalnak nem volt „hivatalos átadója”, hanem az I. világháború befejezésének 100. évfordulóján, 2018. november 11-én a nagy háború helyszíneit első alkalommal járhatták be sátoraljaújhelyiek. A 10 állomáshoz kapcsolódóan egy múzeumandragógiai programot állítottunk össze, életképek segítségével elevenítettük fel egy-egy emléktábla történetét (a vasútállomáson pl. Svejkkal találkozhattunk). A nagy sikerrel megrendezett séta folytatásaként 2019-ben a II. világháborús helyszíneket mutatjuk be szervezett formában, abból az alkalomból, hogy 75 éve, 1944 decemberében fejeződött be a II. világháború Sátoraljaújhelyen. Ez alkalomból azonban, a tavalyi történelmi emlékséta-hoz hasonló túra megrendezésén túl, a középkorú és idősebb résztvevők mellett a diákok számára még izgalmasabbá szeretnénk tenni a részvétel lehetőségét azzal, hogy az egyes állomásokat egy geocaching játékkal kapcsoljuk össze, mely a kincskeresés ősi szenvedélyére alapozva egyesíti a modern technikát (GPS, Internet) az ismeretterjesztéssel. Idén már a MOL Alapítvány helyi identitást elősegítő pályázata is támogatja ezt a programunkat, melyet a szakmai előkészítésen túl az intézményi partnerség megalapozottsága és a helyiek elszánt szimpátiaszavazása tett lehetővé.

3. A múzeumi akadálymentesítés helyzete, problémái, jó gyakorlatok és bizonytalansági tényezők (fizikális, mentális, infokommunikációs) – vezeti: Vedovatti Anildo

Helyszín: Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár (Szabadság tér 2.), 1. terem

Időszak: 2019. szept. 9. hétfő, 15:30 - 17:30

Akadály. Mentés?

Pravetz Beáta, Magyar Nemzeti Múzeum

Az élethosszig tartó tanulás felértékelődésével a múzeumoknak folyamatosan újabb kihívásokkal kell szembe nézniük, hogy minden korosztály és korcsoport számára megfelelő, élményben gazdag, interaktív programokat tudjanak kínálni a tudás és az ismeretek bővítése, kiegészítése céljából. Emellett kiemelten fontos feladatnak tekinthető a hátrányos helyzetűek – a mozgáskorlátozottak, a szellemi fogyatékkal élők, a hallás- és látássérültek – vagy hajléktalanok számára biztosított minőségi múzeumpedagógiai és múzeum andragógiai programok létrehozása. A múzeum állandó- és időszakos kiállításai megtervezésénél szintén fontos szempont, hogy ezen csoportok számára is látogathatóak, befogadhatóak legyenek.

A tárlatvezetések, múzeumpedagógiai foglalkozások során mi is tapasztaljuk, mekkora nehézséget jelenthet a tárlókban lévő tárgyak megtekintése, az azokon lévő szövegek elolvasása az ő számukra, bizonyos esetekben pedig ezeknek a tereknek a megközelítése, bejárása. Mennyire felelnek meg a múzeumi épületek az új elvárásoknak? Milyen módon lehet az ő számukra is élvezhető kiállításokat, programokat kialakítani? Előadásom során az európai múzeumok akadálymentesítési lehetőségeire, nehézségeire, és a megvalósult jó gyakorlatok bemutatására helyezem a hangsúlyt.

A Hungaricana és a köré szerveződő adatbázisok nyújtotta lehetőségekről

Dr. Somfay Örs, Arcanum Adatbázis Kiadó

Kulcsszavak:múzeumi adatbázisok,önképzés, továbbképzés, lifelong learning, digitális gyűjtemény, digitalizációs projektek.

Válts nézőpontot! – Egy tapintható kiállítás margójára

Babolcsi Andrea, Jósza András Múzeum és **Nemes-Nagy Tünde**, Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesülete

Milyen létjogosultsága van egy tapintható kiállításnak 2019-ben? Milyen tárgyak, alkotások szerepelhetnek és mutatkozhatnak be egy ilyen kiállításban? Miből merítenek ihletet a kiállítás készítői, milyen együttműködőkkel és milyen útvonalakon haladnak, mennyi nézeteltérést kell feloldani útközben, milyen módszerek jutnak szerephez? Sok kiindulási pont, sok szál, melyek kerek egészzé kell, hogy formálódjanak az út végére. Statisztikai adatok, célcsoport jellemzők, sztereotípiák, tutira megmondott igazságok, közben mi a valóság? A vakokkal és gyengénlátókkal foglalkozó gyógypedagógusok, múzeumpedagógusok és múzeum andragógusok között is vannak olyanok, akik egyéni utakkal próbálkoznak a közös metszéspontok mellett. Tény, hogy igazi kihívás és hatalmas felelősség egy tapintható kiállítás megalkotása. A Jósza András Múzeumban bemutatkozó többszereplős kiállítás tapasztalatait szeretnénk megosztani egy látó múzeumpedagógus és egy aliglátó múzeumbarát önkéntes nézőpontjából. A „*Tapintható világ – Válts nézőpontot!*” című kiállítás olyan csapatmunka eredményeként valósult meg, melyben sokféle tudással és háttérrel rendelkező alkotók, művésztanárok, tanárok, múzeumi szakemberek, látássérültekért tevékenykedő alapítvány és egyesület, valamint középiskolás diákok vettek részt. A kiállítás egyik fő célja volt a világ sokszínűségéből néhány szeletet felvillantva megmutatni, milyen sokrétű a művészet, annak értelmezése, befogadása, mennyi különböző alkotó és alkotás fér meg egymás mellett, mégis harmóniában egymással, valamint, hogy az önkifejezés számtalan formája hordozhat művészetet. Az alkotók saját látásmódjuk szűrőjén keresztül mutatták meg a valóságot, ezzel érzéseket és meggyőződéseket közvetítettek, valamint. Szerettünk volna rávilágítani arra is, hogy a művészet segítségünkre lehet abban, hogy jobban megértsük a világot, amiben élünk. A kiállításban változatos formák, felületek, anyagok invitáltak felfedezésre, tapintás útján még közelebb kerülve az alkotásokhoz, a művészekhez, önmagunkhoz, s egymástól tanulva – látók a látássérültektől, látássérültek a látóktól -, újabb nézőpontokkal, érzésekkel, élményekkel gazdagodhattunk. Mottónk egy csillagász tollából merítve üzenete mindenkinek, hogy ezen a „*napsugárban függő porszemcsén*” mindannyian elférünk, csak rajtunk múlik, hogy milyen módon.

Közös Időnk 1989 -

Közösségi kiállítás és projekt a Magyar Nemzeti Múzeumban

Berta Erika, Magyar Nemzeti Múzeum

Az egy kultúrához tartozó személyek számára a közös emlékezet, a közösen megélt múlt identitásképző és összetartó erőként jelentkező fogalmak. Nagyon fontos tehát, hogy egy-egy évforduló kapcsán a kulturális intézmények, így a múzeumok is ezekre reflektáljanak, részt vegyenek a történeti emlékezet formálásában. 2019-ben a rendszerváltoztatás 30. évfordulója kapcsán a Magyar Nemzeti Múzeum újfajta kezdeményezésként indította útjára *Közös időnk 1989* címmel közösségépítő projektjét.

Mindez egy programsorozattal egybekötött közösségi projekt, mely során a múzeum 1989-hez kötődő tárgyakat, emlékeket és történeteket is gyűjt. Céljaink között szerepel, hogy ennek a kulcsfontosságú történeti eseménynek a mindennapi vonatkozásait, illetve közösségépítő hatásait feltárjuk, összegyűjtsük. A projekt záró momentuma egy olyan nagyszabású, közösségi kiállítás lesz, mely így a közös nemzeti és történeti emlékezethez hozzájárul, valamint ezt erősíti. A Magyar Nemzeti Múzeum *Közös időnk 1989* projektje ezáltal a generációkon átívelő, kortárs emlékezet helyszínévé is válik, melynek során a múzeum kiállításának kitágításával a legújabb történeti eseményekre is reflektál.

Vajon milyen tárgyak érkeznek be egy hasonló felhívás alkalmával? Milyen történetek kapcsolódnak hozzájuk? Milyen formában tud egy kulturális intézmény részt vállalni a kortárs történelmi emlékezet alakításában? Előadásom során, többek között ezen kérdésekre is kitérek.

**Így kell emlékeznünk Görgeire (?) – Tudós, nemzeti hős, áruló mind egyszemélyben.
Mennyiben segít egy kiállítás a nemzeti emlékezet helyes értelmezésében?**

Biró Dávid, Magyar Nemzeti Múzeum

A Magyar Nemzeti Múzeum időszaki kiállítása arra tett kísérletet, hogy Görgei Artúr (1818-1916) valós alakját, pályafutását, majd megítélését, s annak változásait napjainkig bemutassa. Az egyén és a társadalom elsősorban jelentős és meghatározó eseményekről, személyekről emlékezik meg. Egy kiállítás kiváló táptalaja lehet annak, hogy a történészek és muzeológusok együttes erővel bemutassák, hogy jelen pillanatban miként vélekedik a szakma – ebben az esetben – Görgei Artúrról. A történelmi fordulatok nyomán létrejött hatalmi rendszerek legitimációjuk kiépítésekor meghatározták a maguk sajátos álláspontjukat egy-egy történelmi személy és esemény kapcsán. A marxizmus, történelmi materializmus – azaz marxista történetírás – a társadalom tudatformálását is jelentette. Ez a folyamat rányomta a bélyegét Görgei Artúr alakjának megítélésére is.

Miként él az idősebb generáció emlékezetében az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc hőse és miképp tekint erre a kérdésre az ún. Z generáció gyermeke? Az ismeretlen Görgei c. kiállítás kapcsán a tárlatvezetések és a szakmai programok során sokszor találkoztunk azzal a problémával, hogy nem egységesen gondolkodunk a közös múltunkról és annak meghatározó szereplőiről. Milyen gondolatokkal érkezett a látogató a kiállításba és milyen tudás birtokában távozott egy tárlatvezetés után? A prezentációm során többek között ezen kérdésekre is választ kívánok adni.

Az EPALE projekt szerepe az esélyegyenlőség biztosításában

Vedovatti Anildo, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal

Kulcsszavak: online tudásközpont, tanulási környezet, fogyatékkal élők, digitális lehetőségek, társadalmi befogadás.

Az EPALE „*A felnőttkori tanulás elektronikus európai platformja*”, egy online felület, ami mindenki számára nyitva áll, aki a felnőtt korosztály tudásának gyarapításában tevékenykedik. Célja a területen működő szakemberek, szervezetek összefogása nemzeti és nemzetközi szinten, továbbá egy online tudásközpont létrehozása tele releváns tartalmakkal, hírekkel, eseményekkel a felnőttkori tanulás témaköréből.

A múzeum, mint a tanulási környezet, egyre meghatározóbb szerepet tölt be a felnőttek körében a gyermekek és fiatalok korosztálya mellett. Ezzel a folyton bővülő szereppel az informális tanulásnak nyújtanak sokszínű lehetőséget, melynek megvalósítására minden múzeum saját egyediségére építő megoldással él. Akár a múzeumok közönségének elérésére (közösségi média) gondolunk, akár a múzeumi virtuális túrákra (de még számos lehetőséget felsorolhatnánk) látnunk kell, hogy a digitális világban a múzeumok igen jelentős aktivitási lehetőségekkel rendelkeznek, melyet saját elképzeléseik és lehetőségeik szerint igyekeznek kiak-

názni. Ennek a változásnak része ugyanakkor a személyes élmény megélésének támogatása, tehát nemcsak az elektronikus világ technikai lehetőségeire érdemes gondolni, hanem a múzeumok által kínált foglalkoztató programok varázsára is.

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a fogyatékossgal élők felnőttkori tanulásba történő aktív bevonására a digitális lehetőségek újabb formákat és hangsúlyokat adnak. Az EPALE online platform több oldalról is lehetőséget ad a fogyatékkal élők integrációjának. Egyfelől lehetőséget nyílik, hogy a mozgáskorlátozottak digitális készségeiket felhasználva becsatlakozzanak a felületen folyó szakmai munkákba (részvétel online diszkurzusokban, tudásmegosztásban, illetve szakmai kapcsolatok építésében). Másfelől a Vitatémák menüpontban a Tanulói támogatás témakör témái között szerepel, mind a Fogyatékossgal élők, mind a Társadalmi befogadás kérdésköre. A weblap lehetőséget nyújt a felület témérdek tartalmainak ezen két témára történő leszűrésére, így könnyen elérhetők és olvashatók a releváns hírek, blogok, események, szakmai dokumentumok. A szakmai diskurzust a témáról tovább erősítette, hogy 2017-ben nemzetközi vita folyt az EPALE-n „*Hogyan lehetne javítani a fogyatékossgal élő személyek felnőttoktatásán?*” témában, melynek megállapításai is ismertetésre kerülnek. Mindezekon felül az EPALE igyekszik a felnőttkori tanulóhoz kapcsolódó rendezvényeken – mint például az „*Adj esélyt...!*” jelszóval májusban szervezett Közösségek Hete rendezvénysorozaton, vagy a múzeumandragógia nagy, éves seregszemléjén – megjelenésével felhívni a figyelmet az általa nyújtott lehetőségekre.

Sharing values by removing barriers to cultural tourism

Értékek megosztása a kulturális turizmusban megjelenő akadályok lebontásával

Graham Bell, Cultura Trust, Magyar Reneszánsz Alapítvány

Tourism is the exploitation of culture; true or false? Who decides? Is tourism entertainment or education? Who knows? Tourism is a value-based economy: it creates economic value out of cultural value. When both thrive together, there is success, but too often the balance is not healthy: Venice is suffocating from overheated tourism, but many parts of Europe, especially rural areas or marginal urban fringes, see none of the benefits. How can cultural tourism be sustainable in a world increasingly having a conscience about the environment? The presentation will use examples of how tradition is the most authentic form of sustainability, and how cultural tourism can be the most effective means of breaking down social, inter-generational and inter-cultural barriers.

A turizmus a kultúra kizsákmányolása, vagy nem? Ki dönti el? Szórakozás vagy oktatás? Ki tudja? A turizmus értékalapú gazdaság: gazdasági értéket teremt a kulturális értékekből. Ha ez a két tényező együtt mozog és gyarapszik, az siker, de gyakran felborul az egyensúly és az nem vezet jóra. Például Velencét fojtogatja az egyre felhevülő turizmus, a túlturistasodás, de Európa sok más részén is ez a helyzet, különösen a vidéki területeken; ekkor már nem látszanak a kulturális turizmus előnyei. Miképp válhat fenntarthatóvá a kulturális turizmus egy olyan világban, melyben egyre inkább felelősséggel fordulunk a környezet felé?

Az előadás példákon keresztül világítja meg, hogy a hagyomány a fenntarthatóság leghitelesebb formája lehet, és hogyan válhat a kulturális turizmus a társadalmi, generációk és kultúrák közötti akadályok lebontásának leghatékonyabb eszközévé.

4. Felsőfokú oktatás, képzés és múzeumandragógia kérdései, jövője – vezeti: Dr. Koltai Zsuzsa

Helyszín: MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára (Széchenyi u.4.)

Idősáv: 2019. szept. 9. hétfő, 16:55 - 17:30

A múzeumi kultúraközvetítés új lehetőségei

Dr. Szabó József, Debreceni Egyetem

Az elmúlt években a múzeumok és a helyi társadalom viszonya is jelentősen megváltozott. Napjaink globalizálódó világában a múzeumok bekapcsolódnak a lokális közösségek építésébe, a helyi tradíciók megőrzésébe, a lokális identitás erősítésébe. Ebből a szempontból különösen fontos lehet a múzeum kapcsolatrendszerének, ezen belül is a közművelődési tevékenység működtetésének újragondolása.

Napjainkban egyre gyakrabban találkozunk a posztmodern múzeum megjelöléssel, a múzeum közösség szervező és szélesebb értelemben vett kultúraközvetítő funkciójával. Ezek az elgondolások a múzeum új működési koncepciót vázolnak fel, keresik a választ arra, hogy kinek és hogyan szóljon a modern múzeum. Az új megközelítések középpontjában a látogató, pontosabban a múzeum és a látogató viszonya áll. A múzeumi kultúraközvetítés napjainkban felmerülő aktuális kérdése az, hogyan lehet a látogatókat együttműködésre készítve olyan aktivitást kiváltani, aminek során a közönség számára igényként fogalmazódik meg az új tudás megszerzése.

A Debreceni Egyetem a kulturális közösségszervező és a kulturális mediátor szak indításával azt is felvállalta, hogy olyan szakembereket képez, akik a modern eszközök felhasználásával új lehetőségeket tudnak felmutatni többek között a múzeumok számára is. A képzés során megtanulják a tréningek szervezését, tréning programok összeállítását és valós helyzetben szakképzett trénerek és coachok vezetésével végzik a gyakorlatokat. Az egyik terület lehet a múzeumi frontszemélyzet felkészítése, amiben részt vehetnek a közösségszervezők. Itt elsősorban a múzeumi szolgáltatások megújítását tartjuk szem előtt. A másik, talán ennél is érdekesebb új megoldás, amikor vállalatok, szervezetek számára szervezhetünk tréninget a múzeumban. A résztvevők fejlesztése a múzeumban egy-egy műalkotás elemzésével, felkészült tréner segítségével a tréning céljaihoz igazodva történik.

A múzeumi kultúraközvetítés lehetőségei az egyetemi hallgatók képzésében

Dr. Magyar Erzsébet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Intézet

Az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán, a Neveléstudományi Intézetben dolgozom – jelenleg óraadóként – ahol, többek között múzeumi kurzust is vezetek immár 15 éve. Ennek az időszaknak a tapasztalatairól, a tartalmi és módszertani változásairól, a megújulásokról, és a kurzusnak más kurzusokra, valamint az egyes személyekre gyakorolt hatásairól szeretnék beszámolni.

Mindenekelőtt a Múzeumok mindenkinek kurzust szeretném kiemelni. Mivel a hallgatók összetétele rendkívül heterogén, a tematika kialakításakor a sokszínűség, a változatosság, a különböző érdeklődési irányok összehangolása volt a fő szempont.

A kurzus elsődleges célja, hogy elindítsa az aktív múzeumlátogatóvá válás folyamatát, segítve a hallgatókat abban, hogy a külső, szemlélő, alkalmi múzeumlátogató perspektívából a múzeumi gyűjteményeket kulturális értéknek kezelő, és azt rendszeresen, aktívan használó nézőpont felé elmozduljanak. (attitűd változása)

A képzés során a hallgatók reflektálnak a múzeumokhoz kapcsolódó tapasztalataikra és nézeteikre, a múzeumlátogatásról és a múzeumlátogatókról alkotott képükre, és megtanulják ezeket összevetni az alapvető múzeumpedagógiai, múzeumandragógiai ismeretekkel, a feldolgozott szakirodalom segítségével. (ismeretek átadása) A kurzus további célja, hogy a hallgatók a múzeumi kultúráközvetítésre alkalmas módszereket megismerjenek és kipróbáljanak. (képességek fejlesztése)

Fontos, hogy a hallgatók komplex módon legyenek képesek gondolkodni a múzeumi gyűjteményekről, azok használatáról, valamint felismerjék, értékeljék a múzeumok egyéni sajátosságait, az intézmények közötti eltérésekben rejlő lehetőségeket.

Előadásomban az eddigi tapasztalatokat összegezném, bemutatnám, egy megvalósult múzeumpedagógiai projekt eredményeit, valamint azt, hogyan tudtam alkalmazni a múzeumot, mint intézményt, és a múzeumi kultúráközvetítést, mint ismeretátadási folyamatot más kurzusaimban.

Pályára kerülni. Pályán maradni.

Dr. Kriston-Vízi József, múzeumi kultúráközvetítő, Kecskemét

A csekélyke írott, inkább csak szóbeszéd útján, alkalmi fehér (vagy pecsétes) abroszok fölött összehajló „sztorizgatások”-ból a ma múzeumi derékhad tagjainak számára mindezekből egyfajta aranykorként tűnik fel az 1960-as és 1970/80-as évek muzeológusainak szocializációja. Hogy ma miként zajlik a (szak)múzeológiai pályára állítás processziója, illetve a belenevelődés, arról az egyetemi katedrák, intézetek oktatói és a kezük alatt végzett hallgatók tudnának, tudnak, olykor akarnak is nyilatkozni ilyen-olyan szélességű plénumokon. Jelen előadás egy mozaikszerű énkép, egy lezárulóban lévő muzeológusi pálya számvetése, amely igyekszik a lehetőségekhez képest távolságtartó maradni. Plasztikus példákkal számba veszi az egyetemi hallgatói lét véletlenszerű és tudatosan alakult vonatkozásait, a gyakorlatorientált múzeumi szakágak kíváncsiságait sugalló és megtestesítő idősebb vagy ambíciózus pályatársak segítő vagy gátló tevékenységét, a múzeumi karrier és karrierizmus mindenkorai buktatóit, kultúrpolitikai kis- és nagyhatások szírénekét, az alkalmi vagy végleges pályafeladás okait, következményeit, valamint a – sokat emlegetett, várt és óhajtott –, szakmai megbecsülés formáit, az elismerés és el nem ismerés pálya-értéket formáló motivációit.

Az előadás – tíz évvel Széphalom után ismét – arra sarkall, hogy ezt a kérdéskört ismét, akár egy külön szakmai munkaülés keretében később szakmai közösségünk újra fókuszába állítsa.

5. Múzeumi közönség- és közösségszolgálat – vezeti: Merinu Éva

Helyszín: Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár(Szabadság tér 2.), 2. terem

Idősáv: 2019. szept. 9. hétfő, 15:30 - 17:30

Digitális technológiák a múzeumban

Dr. Ruttkay Zsófia, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem

Ma egyre több múzeum, kulturális örökség intézmény alkalmaz digitális eszközöket egy-egy kiállításban. Ezek jelenlétét mintha eleve pozitívumnak könyvelnénk el, mintegy a korral való haladás jeleként, a fiatal (potenciális) látogatók bevonzásának hatásos eszközeként. Egy-egy digitális alkalmazás megvalósítása nagy szellemi és anyagi befektetést igényel. Kinek lenne érdeke azon gondolkodni, hogy megérte-e a ráfordítás, mit is hozott a befektetés? Pedig mind a múzeumi szakma, mind a tervezők számára igen hasznos lenne tudni, hogy használnak-e a látogatók egy-egy installációt, alkalmazást, miként és milyen eredménnyel. Mit ad hozzá

a digitális technológia jelenléte a korábbi múzeumlátogatáshoz: élményt, motivációt, tudást, attitűd változást, a távhasználat lehetőségét, új látogatói csoportok bevonását, jegyeladás növekedést? Ám a hatás negatív is lehet, mint például a gyors és felületes benyomások szerzése, a játék dominanciája az üzenetek és ismeretek ellenében, vagy éppen unalmasnak ítélt zsáner alkalmazások jelenléte.

Ahhoz, hogy képet kapjunk egy kiállítási térben elhelyezett digitális alkalmazások hatásáról, számtalan új kérdésre kell választ kapjunk: Milyen tényezők játszanak szerepet, a technológiai részletektől a tartalmakon át a fizikai megjelenésig és térbeli elhelyezésig? Milyen metodológia szerint lehet képet kapni a rövid és hosszabb távú hatásokról? Ki végezze el az utókövetést? Ezekre a dilemmákra a műfaji és tartalmi sokszínűség, valamint a múzeumi alkalmazások új és részben kísérleti jellege miatt is nincsenek még kész válaszok, csak néhány bátor múzeum kezdeményezése külföldön az (ön-)kritikára.

Továbbá olyan praktikus kérdések is ide tartoznak, hogy hogyan lehet a működés során fellépő hibákat gyorsan észlelni és kiküszöbölni, vagy éppen a használati tapasztalatok fényében újabb, jobb verziót készíttetni.

Az előadásban – példákkal illusztráltan – egy kiértékelési keretrendszert vázolok fel. Egyúttal remélem, hogy ez alapot is ad ahhoz, hogy itthon is meghonosodjon a kiállítások digitális installációinak szakmai értékelése.

Az ötlettől a mosolygó látogatókig. A programfejlesztés és lépései

Bayer Árpád, Open History

„*Megvalósult, pipa.*” – gondolhatjuk egy program lezárultával. Pedig a látogató hazatérésével nincs vége a jó program szervezésének. Sőt! Úgy is mondhatjuk: sosincs kész egy program. Mindig ott van a fejlődés lehetősége, aminek elszalasztása jó út a középster felé.

Az MKVM-nek készülő játék példáján bemutatva a tervezés és a mérés fontossága mellett fogok érvelni előadásomban. Meggyőződésem, hogy ezek kellenek ahhoz, hogy a múzeum látogatói is elégedetten, a visszajelzést tervezgetve távozzanak.

A komplex programoknak hét lépcsőn kell feljutnia ahhoz, hogy megmosolyogtassa a látogatót. A hét lépcső az ötlet, a célcsoport és a körülmények meghatározása, a koncepció felépítése, majd karcsúsított tesztelés, fejlesztés, teszt és értékelés.

A hét lépés kifejtése során a fejlesztés alatt lévő játék fejlesztésének folyamatát mutatom be Lean szemléletet alkalmazva, az egyes lépcsőfokok kihívásit és előnyeit bemutatva.

Valóság és fikció. Tapasztalatok egy nyomozós játékról

Bencsik Orsolya és Sopronyi-Mikulás Kata, Ráday Múzeum (Kecskemét)

A múzeumandragógiai diskurzus állandó kérdése a fiatal felnőttek hatékony bevonása a múzeumi vérkeringésbe. Mitől lesz egy felnőttek számára összeállított rendezvény izgalmas és informatív, és miért térnek vissza szívesen a látogatók a múzeum falai közé?

A Ráday Múzeum munkatársait is ezek a kérdések foglalkoztatták 2018 őszén, mikor összeállították a Rejtély a kulcsra zárt szobában című élő történelmi nyomozós játékot. A program a Muraközy János életét és festészetét bemutató kiállításhoz készült, mely 2018 júniusában nyílt meg az 1848-49-es forradalom és

szabadságharc 170. évfordulójának alkalmából. A tárlat a kecskeméti festőművész és gazdasági tanácsnok hagyatékából áll, s a 19. századi művészetbe és polgári életmódba enged bepillantást. A hozzá fűződő játék során a résztvevők úgy illeszthetik össze Muraközy életútjának részleteit, mint egy kirakó darabkáit. A nyomozást két beöltözött karakter segíti, a látogatók részben az ő tudásukra hagyatkozva juthatnak el a megfigyelésig.

A játék egyszerre épít a szabaduló szobák struktúrájára és az élő történelem módszereire. Egyaránt támaszkodik valós adatokra és fiktív elemekre. Az előadás az előbbiekből származó előnyökre és nehézségekre fókuszál, egyfajta összegzése a program során tapasztalt élményeknek. Egyúttal elmélkedés arról, hogy milyen lehetőségek rejlenek még a hasonló kezdeményezésekben, miben lehet fejlődni, változtatni.

40 év a Jósa András Múzeum szolgálatában – Hogyan tovább? Fókuszban a Jósa András Múzeum Baráti Köre

Dr. Bene János címzetes múzeumigazgató-történész, Jósa András Múzeum

A nyíregyházi Jósa András Múzeum Baráti Köre a megyeszékhely egyik legrégebbi közművelődési egyesülete, melynek alakuló ülését 1976. május 21-én tartották. Az alapító közgyűlés 72 fő részvételével mondta ki a Baráti Kör működését, bár az érdeklődés nagy, mintegy 150 fős volt, de a 10 forintos évi tagdíjat csak a fenti 72 fő fizette be. A tagság foglalkozását tekintve túlnyomó részben az értelmiségi rétegből került ki: pedagógus, orvos, gyógyszerész, jogász, mérnök, lelkész, könyvtáros, múzeumi és levéltári dolgozó. A nemeket tekintve nagyjából 2/3 – 1/3 az arány a szebbik nem javára. Ezek az arányok az eltelt negyven év alatt nem változtak. A Baráti Kör célja sokrétű, elkötelezettségük tiszteletreméltó, azonban sok-sok kérdés vetíti előre a bizonytalanságot, vajon tud-e új tagokat toborozni, fel tudja-e kelteni az ifjabb generációk érdeklődését. Hogyan tovább?

„A múlt a bennünk dobogó második szív” – Irodalmi hagyományápolás a közösség, az érték és az összefogás jegyében

Dr. Bihari Albertné, Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület-Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár

A közel 15 éves nyíregyházi Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület működési területe: Magyarország, ezen belül különösen Szabolcs-Szatmár –Bereg megye, valamint a határon túli magyar lakosságú területek. Hangsúlyos feladatunknak tartjuk a kulturális örökség megővését, köztük Móricz Zsigmondhoz és a régiókhöz kötődő írók, költők szellemi hagyatékának ápolását. Hitvallásunk, hogy a kultúra átélhető és átadható. Ez viszont csak az egymást követő nemzedékek folyamatos párbeszédére épülve történhet meg. Gyümölcsöző példája ennek kulturális egyesületünk tevékenysége, mely az idősebb és fiatalabb generációk párbeszédére épül.

Előadásomban az irodalmi emlékhelyeket és emlékjeleket felkereső irodalmi sétákról, az olvasókör közösségteremtő erejéről, az irodalmi és kultúrtörténeti kirándulásokról, tapasztalatcserékről, az országos ill. nemzetközi irodalom- és művelődéstörténeti konferenciákról, tanácskozásokról szólok. Taglalom továbbá mindezek megvalósításának széleskörű intézményi és civil együttműködésen alapuló formáit, módjait, lehetőségeit.

Kopogtat a nyugat – „old school” szabadulószo- ba avagy egy kiállítás hasznosítása 16+-tól a szenior korosztályig

Kertész Fruzsina, Jósa András Múzeum és **Vécseiné Lakatos Bernadett**, Jósa András Múzeum

Ebben az évben *Kopogtat a nyugat* címmel nyílt kiállításunk a Múzeumok Éjszakáján. A tárlat melynek apropóját a rendszerváltás harmincadik évfordulója adta, de alapvetően nem csak az 1989-es évről szólt, hanem a nyolcvanas évek hangulatát is fel kívántuk idézni az enteriőrök és rengeteg korabeli tárgy segítségével. Nem taglaljuk benne direkt módon a korszak politikai hátterét, ami egyébként a hétköznapi életet is érintő téma a Kádár-korszak jellegéből adódóan, ugyanakkor a kiállítás alapvetően az akkori életet kívánja bemutatni nagyban építve a nosztalgiára. A kiállítás a nyári szezonra készült el, így tehát promotálás szempontjából nem építhettünk az iskolákra. Ebben láttuk meg a kihívást és megszületett a szabadulószo- ba ötlete, mely a kiállításon keresztül vezet egy fiktív történet segítségével, rengeteg megoldandó feladattal fűszerezve. A kiállítás így bizonyos szempontból interaktív vá vált, és amint a bejelentkező szabadulószo- bába látogatók számából látható, nagyon népszerű a fiatal felnőttek és az idősebb generáció tagjai között is.

6. A múzeumpedagógia/múzeumandragógia/múzeumgerontagógia elmélete, módszertana és jó gyakorlatai – vezeti: Németh Ádám

Helyszín: Váci Mihály Kulturális Központ (Szabadság tér 9.), 2. terem

Idősáv: 2019. szept. 9. hétfő, 15:30 - 17:30

Szükséges-e a szemléletváltás?

Suba EszterLeona, Magyar Nemzeti Múzeum

Hogyan nyújthatunk múzeumi tereinkben a tudást és élményt együtt? Adhatunk át gyakorlatias tudást? Buzdíthatjuk-e a résztvevőket az aktív közösségi szerepvállalásra?

A kulcsszavak a megoldásra a játékosságban, a differenciálásban és a szabad önkifejezésben vannak. De van ebben valami új, amiről eddig kevés szó esett? A szemléletben, ahogy alkalmazzuk őket, azért, hogy merőben új benyomást tehessünk látogatónkra, programjaink résztvevőire. Tehát, igen, szükséges a szemléletváltás!

Az élménygyárak és a múzeumok. Lépéskényszer/kényszerlépés?

Lakner Lajos PhD, Déri Múzeum

Korunk legkelendőbb áruja az élmény. Az ipari termékek esetében ezért már nem a használati értékük a legfontosabb szempont, hanem az, hogy élményt kínálnak-e. A mosópor, a takarítóeszköz, a gyógyszer nemcsak hasznos, hanem, sőt elsősorban, élményeket kínál. E vásárlói igény fölismerésére alapozva születtek meg a kalandparkok és az élményparkok. Az élmények keresése egyben bizonyos türelmetlenséget is kelt a vásárlókban. Így bár az élethosszig tartó tanulás szüksége fontos felismerés, ami a kulturális intézmények működését alakítja, ugyanakkor érdemes számolni a lehetséges „vásárlók” türelmetlenségével, akik minél gyorsabban akarnak ismeretekhez és élményekhez jutni, s főleg azt részesítik előnyben, ha a kettő összekapcsolódik. A jól megrendezett ismeretterjesztő filmek és az interneten sok weboldal nyújtja ezt. Az élményipar fontos felismerése az is, hogy a vásárlókat érzelmi hatás révén fogják meg és vezetik el odáig, hogy az ő terméküket vásárolják meg. Vagyis egy élménymenedzsernek tisztában kell lennie azzal, hogyan épül/építhető fel a vásárló motivációja, hogyan keletkeznek/keletkeztethetők érzelmei, s miként lehet ezeket egy áruban (kaland, érzelmi fölfokozottság, önmagára találás, belső megelégedettség stb.) szintetizálni.

S mit tudnak nyújtani a múzeumok? Lépéskényszerben vannak? S ha lépnek, az élményképzés?

A hazai múzeumandragógia létkérdései, és paradigmájának bemutatása egy szentesi esetpéldán keresztül

Farkas László Róbert, Koszta József Múzeum

A bemutatómban a mai kultúraelméleti kérdésekre próbálok válaszokat keresni elsőként: Mi a feladata a kultúrának, így a muzeológiának is a jelenben, Magyarországon? Releváns kérdés-e, hogy a múzeumi világ egyedül csakis a szellemileg magasán kvalifikált, „hiper-civilizált” befogadói célcsoportoknak jelent szórakozási lehetőséget és lelki-szellemi muníciót? Vagy társadalmi szinten létkérdésünk, hogy a hazai múzeumoknak, tudományosan megalapozott fejlesztési metódusokkal társadalomépítő funkciót kell betölteniük, és a kevésbé kvalifikált csoportok kódolási rendszerén keresztül is szolgálnunk kell a művelődést?

A szentesi esetpélda, egyelőre csak vázlat formájában: a Szozuz-36: *Első magyar az űrben* című ismeretterjesztő kiállítás kísérőrendezvényeinek bemutatása, illetve partnerintézményekkel történő olyan együttműködések kialakítása, amelyek eredményei múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai mértékkel is értéknek tekinthetők.

Hová lettél, hová levél. Oh lelkem ifjusága! avagy egy felnőtteknek szóló múzeumi programkínálat felépítése

Czékmány Anna, Petőfi Irodalmi Múzeum

A kortárs múzeumelmélet egyre közkeletűbb hívószavainak (önreflexív gondolkodás, tudatos közösségépítés, célcsoport szegmentálás és a hozzá kapcsolódó adekvát kommunikáció, agora funkció felvállalása, stb.) gyakorlatba „fordítása” nem kis kihívást jelenthet a hazai múzeumi kiállítóhelyeknek.

Hogyan szólítsuk meg a 18 feletti korosztályt? Milyen célcsoportokat, milyen programokkal és miért szeretnénk elérni? Hogyan építünk akár a virtuális, akár a valós térben közösséget, s milyen szerepet szánunk nekik a múzeum működésében?

A Petőfi Irodalmi Múzeum múzeumpedagógiai és felnőttképzési főosztályának munkatársai az elmúlt két évben törekedtek választ találni a fenti kérdésekre és olyan foglalkozás portfóliót alakítottak ki, olyan rendezvény-sorozatokat építettek fel, melyek elsődlegesen a fiatal felnőtt korosztály (18-25), a családok, illetve a pedagógusok megszólítását tűzte ki célul.

Előadásomban nem csupán a „jó gyakorlatokat” mutatom be, hanem jelezem, milyen teoretikus háttérrel és milyen intézményi stratégiába illeszkedve épül a PIM andragógiai programkínálata.

Az élmény-centrikus tárlatvezetés, mint innovatív kommunikáció

Dr. Dominek Dalma Lilla, Nemzeti Közszolgálati Egyetem

A kommunikáció és a múzeumok kapcsolata szoros köteléken alapul. A kommunikáció, mint a tudáscsere eszköze, elengedhetetlen pillére a múzeumi tanulásnak is. A múzeumi tanulás „kontextuális modellje” szerint a látogatás sikere a személyes motívumoktól, a társadalmi környezettől és a fizikai kontextustól függ (Falk és Dierking: *The Museum Experience* 1997): különösen így lehet megfelelő intézményi kommunikációs tevékenységgel pozitív irányba befolyásolni a látogatókat!

A múzeumi látogatás, mint élmény, befolyással bír a látogató identitására, esetenként a különböző kommunikációs aktusok révén megváltoztatja azt. Az előadás célja, hogy bemutassa, merre kell a mai tárlatvezetéseknek fejlődniük, miképp kell kommunikálniuk innovatív módon a társadalmi csoportok felé.

Szerelem, csalódás, titkos imádó, mulatság, versek, kardpárbaj, újságírás. Pár kulcsszó, melyekkel leírható az a röpké két év, míg Ady Endre Debrecenben tartózkodott. Előadásomban egy olyan különleges időszaki kiállításról lesz szó, amit egy múzeumi nyomozás hívott életre, és ami nem csak a legfiatalabbak, hanem az ő nagyszülei számára is játékos módon közvetít tudást. Mert hiszek benne, hogy kortól függetlenül minden emberben ott él a Homo Ludens, a játékos ember, akit megszólítva egy kiállítás is az élménypedagógia szolgálatába állítható.

A teremtő inspiráció szemléleti közege – A múzeumi élmény lélektani jelentősége a személyiségfejlődésben

Dr. Dergez-Rippl Dóra, Pécsi Tudomány Egyetem

Az általános műveltség bővítésének lehetőségével a felnőttképzés az egyén számára olyan saját célú tevékenységet biztosít, amely a személyiség kiteljesedésével és az ehhez kapcsolódó örömmel párosul. Az oktatáskutatás ennek társadalmi előnyeit, az egyén társadalomra való reagálásának differenciálódását hangsúlyozza. A múzeumandragógia a befogadó szempontjának kiemelt figyelembevételével és a művészet múzeumi közvetítési közegének strukturálásával művészetelméleti és művészetpszichológiai megfontolások gyakorlati párhuzamát adja, és olyan szignifikáns elméletekhez illeszkedik, mint az analitikus pszichológia öt lépcsős személyiségfejlődési (individuációs) modellje. Ennek néhány kapcsolódási pontját szeretném felidézni, ú.m. a műalkotások szimbólumhasználatának kulturális jelenségként való értelmezése, a művészet mint kulturális-spirituális esemény, a „*Hagyjuk, hogy hasson ránk*”-elv, a művészet ösztönös folyamat-voltának elismerése, a műalkotás autonómiájának feltételezése, vagy hogy a befogadás különleges élménye során a befogadó hogyan rezonál az alkotás lényegével. A teremtő inspiráció olyan finom, belső folyamatokat indít el a művészen, amelyek szuggesztív erővel törnek be a tudatba. Ha a befogadó észleli ezt a műalkotásban, akkor ez az élmény nagyban hozzájárul személyiségfejlődéséhez, és a fokozatosan tudatosuló tudattalan folyamatok műalkotásbeli ösztönös felismerésével elindulhat az individuáció útján. A műalkotások szemléleti lehetőségének biztosításával a múzeumok a lehető legjobb teret biztosítják ahhoz, hogy ezeket a felismeréseket bárki bármikor megtehesse.

A környezeti nevelés lehetőségei a múzeumandragógiában

Dr. Vásárhelyi Tamás, Magyar Természettudományi Múzeum

Az 1992-ben alakult Magyar Környezeti Nevelési Egyesület 1998-ban, 13 szervezet, mintegy 230 közreműködő munkáját összefogva, kiadta a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia alapvetését. Ezt a kötetet 2003-ban még szélesebb együttműködéssel frissítették és kiadták, majd 2010-ben az újabb frissítés online formában jelent meg (http://mkne.hu/NKNS_uj/layout/NKNS_layout.pdf).

Most folyik a legújabb revízió. Ebben (is) több fejezet foglalkozik múzeumokkal (pl. Szabadidő, Iskolán kívüli nevelés), és önálló fejezetet kapott az andragógia, amelyben viszont a múzeumi lehetőségek nincsenek artikulálva.

Előadásomban a két téma összekapcsolására teszek első ízben kísérletet. Környezeti nevelés egyáltalán nem csak természettudományi vagy környezetvédelmi múzeumokban lehetséges, annak tág tere nyílik művészeti, történeti, néprajzi múzeumokban is. A téma a múzeumi társadalom számára azért is jelentős, mert előttünk hatalmasodik két környezeti probléma (a klímaváltozás és a biodiverzitás-krízis), amelyek orvoslása egyetemes összefogást kíván, mert – más, akár globális problémáktól eltérően – nem lehetséges néhány nemzedéken belül sem.

7. Megörökölt épületek: fajsúlyos örökség és felelős védelem – vezeti: Dr. Cserenyák László

Helyszín: Váci Mihály Kulturális Központ (Szabadság tér 9.), 3. terem
Idősáv: 2019. szept. 9. hétfő, 15:30 - 17:30

A Tihanyi alkotók háza projekt bemutatása

Kodolányi Judit, Petőfi Irodalmi Múzeum

Egy turisztikai projekt keretében 2020-ban nyílik meg Tihany félszigetének egy új kulturális intézménye. A község központjában elhelyezkedő Tihanyi alkotók háza létrejöttének célja egy olyan többfunkciós tér megalkotása, melyben a kulturális értékek bemutatása, a közösségi tevékenység és kikapcsolódás, és a művészek élvezete ötvöződik egy sajátos hangulatú, helyi és egyetemes kulturális értékekhez egyaránt kapcsolódó közegben. Az intézmény, amely állandó kiállítás, időszakos kiállítóhely, rendezvényter és kávézó funkciókat egyesít magában, Tihany község közösségének és az ide látogató szélesebb közönségnek is teret kíván adni. A kiállítás tartalmaiban, a belső és külső terek kialakításában a 20. századi és a mai Tihany atmoszférája ötvöződik, így idézve meg Tihany egyik kulturálisan meghatározó időszakát és a mai közönség és közösség számára lehetőséget nyújtva a „régiről” Tihany értékeihez és kultúrájához való hozzáférésre, kapcsolódásra.

Az elgondolás, hogy az épület a múzeumi funkció mellett mint vendéglátóhely, közösségi tér és előadótér is szolgáljon, nem új keletű, azonban lényeges elméleti, és megoldandó gyakorlati kérdéseket vet fel. Hogyan ötvözhetők ezek a funkciók a különféle célok csorbitása nélkül? Hogyan találja meg a helyét a reménybeli széles látogatóréteg egyazon intézményben? Hogyan támogathatja egymást a kulturális és a turisztikai cél? Milyen szakmai kérdéseket és aggályokat vet fel a különféle terek összekapcsolása? Az előadás egy tervezés alatt álló projekt kérdéseibe és munkafolyamataiba ad betekintést.

Műemlék múzeumépületek 20. és 21. századi bővítései

Dr. Basics Beatrix, Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria

A műemlék múzeumépületek 20. és 21. századi bővítései részben a kiállítóterem- és raktárhiány miatt jöttek létre. A „museumextension” témának már jelentős külföldi szakirodalma van, Magyarországon azonban nem került az érdeklődés középpontjába, és viszonylag kevés itthoni példát ismerünk. Van kiválóan sikerült és érdekes (Gyula, Kohán Képtár), de ismerünk olyan esetet is, amikor évek hosszú során folyt a kísérletezés, tervek készültek, végül azonban minden maradt a régiben (Magyar Nemzeti Múzeum). Vajon a műemlék múzeumépület örökségének felelős megőrzésébe belefér-e az épület modern bővítése, ha igen, miért, és milyen formában, ha pedig nem, mivel indokolják a hiányát a szakemberek? Ezekre a kérdésekre keres választ és mutat hazai és külföldi példákat az előadás.

A franciaországi Culturespaces Alapítvány missziója az épített örökség értékeinek védelme és közvetítése terén

Dr. Horváth Nóra, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar

Úgy vélem, Magyarországon kevésbé ismert az a francia szervezet, mely a leginkább innovatív módon gondozza Franciaországban a tulajdonába került műemlékeket. A Culturespace-t 1990-ben alapította Bruno Monnier, s pár éven belül új modellel álltak elő a múzeumpedagógia és múzeumandragógia területén. Már a 90-es évek elején a látogatói tapasztalatokra és élményekre helyezték a hangsúlyt, ők voltak az elsők, akik

1990-ben például minden látogató számára ingyenes audioguide-ot biztosítottak Avignonban, a gondozásuk alá tartozó Palais des Papes-ban. 1995-ben már önálló honlapjuk volt, a tavalyi évben pedig elindították a virtuális túrák szolgáltatást.

Előadásomban a szervezet tulajdonában lévő múzeumok közül két kiemelkedő műemlékre, a Párizsban található Musée Jacquemart-André-ra, és a francia Riviérán, Cap Ferrat-ban található Villa Ephrussi de Rothschild-ra fókuszálok, melyek számos területen Európa kiemelkedően különleges építészeti örökségei közé tartoznak, izgalmas történelmi múlttal. A tökéletes állapotban, eredeti berendezési tárgyakkal és a volt tulajdonosok személyes tárgyaival rendelkező múzeumok olyan kincseket őriznek, melyek tartósan képesek fenntartani a magas látogatószámokat. Az örökség bemutatására újabbnál újabb technikai megoldásokat találnak ki, közben pedig brandet is építenek, hisz az ország különböző múzeumaiban ugyanaz a figyelem, szolgáltatási színvonal fogadja az érdeklődőket. A jó üzleti érzékkel kiválasztott műemlékek és a megnyitott múzeumokra fordított pénz és figyelem egyedülálló sikert hozott a szervezet számára, látogatóik pedig Franciaország legkülönbözőbb pontjain, általuk nyerhetnek egy kis bepillantást a valamikori fényűző életformákba. Így kapcsolódik össze az örökség tisztelete, védelme és 21. századi hasznosításának jó példája a szervezet tulajdonába tartozó múzeumoknál.

Gondolatok műemlékek bemutatásáról

Dr. Mészáros Bernadett, PTE MIK

Az előadás, és a bázisán elkészült rövid cikk gondolatokat vet fel régészeti helyszínek, romemlékek és műemléki épületek bemutatásáról. A megközelítés önkényes, turisztikai marketinges közgazdász szemüvegén és saját tapasztalatokon alapul. Nem citálja a szakirodalmat, de az interpretáció Tilden által 1957-ben, majd a szintén amerikai szerzőpáros Back – Cable által tovább vitt gondolatok (1998) szintén felsejlenek az esettanulmány jellegű példák bemutatása mögött. A cikk nem titkoltan provokál, amikor a műemléket turisztikai terméként definiálja. Ezzel szeretné felhívni a figyelmet arra, hogy a múltunkat nem elég csupán megismerni, megérteni és megőrizni (egy szűk szakmai kör számára) hanem el kell tudni juttatni azt fizikai és szellemi értelemben is a szélesebb közönségnek. A további gondolkodás inspirálására és inkább ízelítő jelleggel érzékelteti a marketing eszköztárának egyes elemeit, de a szerző reményei szerint a turisztikai és marketinges szakmai látásmódból ad egy „fertőzésnyi” adagot.

A műemlékvédelem és a turizmus összekapcsolódik, előbbi jelenti a kínálható terméket, az értéket, a turisztikai attrakció magját, utóbbi pedig hozzájárulhat a népszerűsítésen és megismertetésen túl az emlékek gazdasági fenntarthatóságához. Egymásra vannak utalva, a kérdés az, milyen mértékben képesek felismerni ennek a szimbiózisnak az előnyeit, mennyire képesek a szakmák művelői elfogadni, megérteni a másik szempontjait. Miként képesek akár az alábbi ellentétek feloldására: a műemlékek integritásának megőrzése kontra „fogyasztható és élvezhető” attrakció, műemlékek környezeti fenntarthatósága, sérülékenysége kontra állandóság, elérhetőség, „tömeg” kiszolgálása, történeti korhűség, kontra illeszkedés a város szövetébe, történeti korhűség, kontra részvétel a mai társadalom életében és így tovább. Az attrakció, bármilyen is legyen, de különösen igaz ez a kulturálisjavakra, műemléki épületekre, elválaszthatatlanok az őket körülvevő tértől, csak annak gazdasági, társadalmi, földrajzi struktúráival együtt értelmezhetőek. Igaz ez akkor is, amikor azok piacrajuttatását tervezzük, ezért a turizmust és kulturális turizmust, valamint az örökségmenedzsmentet mindig a városfejlesztés részeként, a kapcsolódó marketing-tevékenységeket pedig mindig az adott település-, turisztikai értelemben desztináció marketingjének a részeként is tekintetbe vesszük. Az örökség lehet turisztikai vonzerő, meghatározó imázsselem, de lehet éjjel-nappal nyitva tartó múzeum, emberek találkozási pontja, egyfajta „kulturális pláza”, lehet a tanulás színtere, a kreativitás és alkotás tere, városok versenyében egyfajta erőpozíció, de végső soron a közös múlt része, mely akkor tölti be szerepét, ha képesek vagyunk megtölteni étellel.

A Szolgáltató múzeum – Múzeumi iránytű 19. Plenáris könyvbemutató Tartja:

Dr. Bereczki Ibolya, ágazati feladatokért felelős főigazgató-helyettes,
Szabadtéri Néprajzi Múzeum

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ által 2009-ben elindított kiadványsorozat mára a múzeumi terület egyik meghatározó kiadványsorozata lett, amelyben a múzeumi terület legjelentősebb kutatási eredményei, módszertani fejlesztései, külföldi és hazai jó gyakorlatok bemutatása mellett a múzeumi szakemberek munkáját segítő gyakorlati kézikönyvek is helyet kaptak. A Szolgáltató múzeum több szempontból is különleges kiadvány, hiszen a MOKK 2017-ben, a *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* (EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001) európai uniós projektben végzett, a muzeális intézmények szolgáltató jellegét felmérő országos kutatás eredményeinek bemutatása, valamint a szolgáltatások ágazatspecifikus statisztikai elemzése mellett módszertani útmutatóként is szolgál a látogatóközpontú működéshez. Javaslatokat fogalmaz meg a partnerségek kialakításához (látogatókkal, helyi közösségekkel, üzleti vállalkozásokkal, civil szervezetekkel), továbbá a múzeumok turizmusban betöltött szerepének és a hálózatosodásban rejlő lehetőségeknek kiaknázására.

A kiadvány célja, hogy erősítse az intézmények szolgáltató szemléletét, valamint támogassa a hazai múzeumi szakemberek munkáját a minőségközpontú múzeumi működésben.

8. A szolgáltató múzeum kérdéseinek komplex megközelítésű paradigmái – vezeti: Dr. Bereczki Ibolya

Helyszín: Sóstói Múzeumfalu (Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő, Tölgyes u. 1.), 1. terem

Idősáv: 2019. szept. 10. kedd, 9:30 - 11:15

Múzeumi szolgáltatások a társadalom szolgálatában

Dr. Koltai Zsuzsa, PTE BTK

Ahogy a társadalom, úgy a látogatói igények is folyamatosan változnak, a múzeumoknak pedig reflektálniuk kell ezekre a változásokra annak érdekében, hogy valóban a társadalmat szolgáló intézményként működjenek. Az elmúlt évtizedekben a múzeumok mind több, a társadalmat különféle aspektusból támogató feladatot vállaltak fel. Az olyan hagyományos múzeumi tevékenységek, mint a gyűjtés, megőrzés, bemutatás újfajta feladatvállalásokkal egészültek ki, mint például meghatározott társadalmi csoportok animációjának, integrációjának vagy pszichés jóllétének támogatása. Az elmúlt időszakban jelentős változásokra került sor a turizmus trendjeiben is. Az autentikus tapasztalat megszerzésével és az élményszerzésre épülő tanulással kapcsolatos igények térhódítása, valamint az aktív időszerűak turizmusban való egyre növekvő aránya különösen jelentős mértékben határozza meg a kulturális turizmus trendjeit, melyeket a múzeumi szolgáltatások kialakításakor érdemes figyelembe venni. Az elmúlt időszak másik jelentős változása a múzeumi látogatók megszólításával és bevonásának módjával kapcsolatosan határozható meg. A múzeumi szolgáltatások személyre szabásának lehetősége, a meghatározott igényekre való reflektálás, valamint a látogatók újszerű megszólítása és bevonása mind több múzeum kultúrákövetítő gyakorlatában jelenik meg.

Jelentős trendként határozható meg, hogy a múzeumok mindinkább erősítik látogatóbarát jellegüket. A látogatók számára nyújtott sokrétű szolgáltatások egyre bővülő köre jelzi, hogy a múzeumi világnak egyre jobban sikerül tartalommal megtöltenie a látogatóbarát jelzőt. A múzeumi bolt kínálatától kezdve a múzeum honlapján elérhető, illetve onnan letölthető tartalmakon és az intézmény programkínálatán át a kurrens látogatói igények alapján kialakított szolgáltatások köréig bezárólag, a maga komplexitásában érdemes vizsgálni a kérdéskört. Az előadás hazai és nemzetközi példák alapján határozza meg a múzeumi szolgáltatások területén napjainkban érvényesülő trendeket.

Múzeum és szolgáltatás, múzeumi szolgáltatásmunka

Dr. Szabó Sarolta, Sóstói Múzeumfalu

Szolgáltató múzeumok egy koordinátor szemével – Jó gyakorlatok bemutatása

Merinu Éva, Kecskeméti Katona József Múzeum, MOKK

Mai változó világunkban a múzeumoknak is alkalmazkodniuk kell a látogatók átalakuló, modern szemléletmódot megkövetelő igényeihez. Amelyik intézmény szeretne lépést tartani az új trendekkel, elvárásokkal, és nem kíván lemaradni a fejlődésben élen járó muzeális közintézményektől, annak ki kell alakítania a látogatóbarát, szolgáltató múzeumi szemléletet követő stratégiáját, és igyekeznie kell mindezt hatékonyan meg is valósítania.

Ebben élen járnak az amszterdami múzeumok, amelyek szolgáltatói rendszerébe koordinátorként volt szerencsém bepillantani a *Múzeumi és könyvtári fejlesztések* című projekt keretében szervezett tanulmányúton. Érdekes megismerni, hogy hogyan fonódik össze a város gazdasági és a múzeumi szakterülete, hogyan tették ismertté a kisebb, eldugott helyen lévő intézményeket, vagy miképpen népszerűsítik a múzeumokat, a gyerekeknek és felnőtteknek szóló programjaikat, szolgáltatásaikat. Előadásomban szeretném megválaszolni a fenti kérdéseket, felvázolni az ott tapasztaltakat, mint számunkra elérendő, vagy legalábbis megközelítendő célt.

Az előbbieket bemutatásával szeretném szembe állítani a kecskeméti múzeumok, gyűjtemények és kiállítóhelyek jelenlegi szolgáltatásait, akik ugyan jól haladnak járnak a fejlesztések útján, de van még mit tenniük a cél elérése érdekében. Előadásomban szeretném bemutatni azokat a megvalósult, az oktatás, a helyi lakosság és a tudományos szakemberek felé nyitó szolgáltatásokat, amelyek követendő példák lehetnek más intézmények számára is. Külön kiemelem a Leskowsky Hangszergyűjtemény zenei szolgáltatásait, amelyek élményt nyújtva, a gyakorlati kipróbálás lehetőségével kombinálva minden korosztály számára nyújtanak új ismereteket, tapasztalatot anélkül, hogy a látogatók ennek tudatában lennének. A kecskeméti Ráday Múzeum sokrétű és összetett tevékenységével a legkülönbözőbb oktatási, társadalmi és szakmai rétegek igényeit elégíti ki, amelyek közül kiemelem az ötvös műhely adta széleskörű lehetőségeket. Számos színvonalas programmal, lehetőséggel és ajánlattal fordul a Kecskeméti Katona József Múzeum is a helyi közösségek felé, amelyek a múzeum tagintézményeiben – Cifrapalota, Naiv Művészek Múzeuma, Orvos- és Gyógyszerészettörténeti Gyűjtemény és Szórakodás Játékmúzeum és Műhely – valósulnak meg.

Marketing a múzeumban – múzeum a szolgáltatóvá válás útján

Vass Nóra, Herman Ottó Múzeum

Az előadás központi kérdése annak megválaszolása, vajon mit és hogyan is szolgáltató egy múzeum, s mitől lesz egy szolgáltató nem csak nevében az. Melyek a szolgáltatóvá váláshoz szükséges alapok és hogyan épül fel egy ideális (integrált) múzeumi szolgáltatási rendszer. Ehhez szükséges áttekinteni, hogyan értelmezhetők a múzeum esetében az egyes marketing definíciók, létezik-e és ha igen, milyen mértékű a marketingszemlélet. Miképpen működnek és mennyire hatékonyak a szolgáltatás-, látogató-, emberi erőforrás vagy pénzügyi menedzsment funkciók, folyamatok.

Annak eldöntése, hogy a múzeum szereplőként az egyes piacokon, például a kulturális szolgáltatások piacán mennyire meghatározó és milyen mértékű befolyással bír, igen összetett folyamat eredményeként is inkább csak felvázolható, mintsem adható a kérdésre egyértelmű válasz. A megoldás vagy inkább feloldás irányába hat, ha áttekintjük a múzeumi célpiacokat, melyekből jól következtethető, milyen – többek között piaci – szabályok (továbbá elvárások és megfelelési törekvések) is irányítják a szolgáltatóvá válás folyamatát.

A múzeumi látogatót ebben a gondolati körben fogyasztónak hívják. A fogyasztó a skála egyik végén egyre inkább tudatos, határozott elvárásokkal rendelkezik és jó a termékismerete, a másik végén azonban teljesen fals elképzelései vannak, melyek a múzeumot más kulturális piaci szereplőkkel történő laikus (éppen ezért torzított) összevetéséből eredeztethetők, vagy korábbi félreértelmezett/félreértett, esetleg negatív tapasztalatként megélt élményanyagból táplálkoznak, és az is előfordulhat, hogy a fogyasztónak egyáltalán nincs a múzeum irányába kialakult igénye, nem konkretizálható a múzeumi szolgáltatások iránti szükséglete, a legrosszabb esetben a kulturális szolgáltatások iránti igénye csekély vagy nem mérhető.

A múzeum több piacon is jelen van, meggyőződésem azonban, hogy két területen jelentős potenciállal bír vagy bírhat. A múzeum megfelelő pozicionálással mind a turisztikai attrakciók, mind a kulturális javak piacán sikeres lehet. E két piac uniójában álló *slowtravel-re*, mint turisztikai trendre a múzeum izgalmas szolgáltatási kínálatot alapozhat. Mindkét piac sokszereplős, olyan jelenségek is tartós hatást fejthetnek ki a piacot befolyásolva, amelyek a múzeum szemszögéből és hagyományos felfogásával nehezen értelmezhetők, s lehetnek kifejezetten hátrányos helyzetet előidéző tendenciák is. Az egyes szereplőket igen markánsan eltérő gazdasági erő jellemzi, a területen a közszolgálat önmagában nem teremt helyzeti előnyt. Ezeken a piacokon akkor is ott van a múzeum, ha ez a jelenlét magában a múzeumban dolgozó személyben – és ezáltal a múzeumi közösségben – vagy a múzeum vezetésében nem is tudatosul, vagy épp ellenkezőleg, a piaci szereplésre, mint nem kívánatos jelenségre tekint, azt fölöslegesnek, netán múzeumhoz méltatlannak tartja.

Mindezek fényében érdekes annak vizsgálata, hogyan és miképp hatnak a kulturális fogyasztói szokások a múzeumi szolgáltatásokra. Hatnak-e egyáltalán? Versenyképesek-e a múzeumi szolgáltatások, s általánosságban milyen erőt képvisel a múzeum a kulturális (turisztikai) piacon kisebb-nagyobb földrajzi összehasonlításban.

Elgondolkodtató lehet annak eldöntése, hogy a múzeum számára szükséges-e magát, mint versenypiaci szereplőt is meghatározni (és ha igen, ezt miképpen is teszi), vagy figyelmen kívül hagyhat bizonyos, ebből a szempontból – ha nem múzeumi intézményről, hanem más gazdálkodó szervezetről lenne szó – releváns gazdasági történéseket. Az előadás nem kíván minden érintett problémakörre megoldást vagy konkrét választ adni, inkább olyan felvetésekkel próbálja a hallgatóságot a helyesnek vélt következtetés irányába terelni, amelyek objektíven a fennálló helyzetre alapozva és a leírható folyamatokból kiindulva mutathatnak rá, milyen a tárgykört érintő jelenlegi kép a múzeumról és az integrált szolgáltatási rendszer irányába mutató törekvésekről.

Múzeumi célok és a helyi média kapcsolata Kecskeméten

A Kecskeméti Katona József Múzeum partnerkapcsolatai: ismeretközvetítési csatornák a közoktatási és kulturális intézmények, illetve a média „színpadán”

Hajagos Csaba, KKJM

A Kecskeméti Katona József Múzeum immár hosszú ideje építi azon partnerhálózatát, amelynek eredményeképpen 2019-re szinten minden kecskeméti közoktatási intézménnyel szerződéses kapcsolatban áll, segítve ezzel a közoktatás, jobbra a helytörténeti ismeretek bővítésére irányuló szándékot. A csatorna, amely a múzeumot összeköti a közoktatási és más lokális és kulturális intézményekkel az, nem más, mint a helyi média, a Kecskeméti Médiacentrum lokálpatrióta működése, amely az elmúlt öt évben számos ponton segítette a múzeumi célok megvalósítását, az ismeretterjesztést, a kutatási eredmények bővebb körökben történő megismertetését. A két szervezet között létrejött, az oktatási és egyéb kulturális területeket, mikroközösség ismeretbővülését, a fenntartó által kiemelten fontosnak tartott identitás erősítését támogató partneri kapcsolat állandó jelleggel szolgált, amelynek primer nyertese a helyi közösség, kiemelten a még formálható középiskolás korosztály. A műhely 2019-re elérte azt a célt, hogy a nyitott szemléletű múzeum és az identitás kérdését kiemelten kezelő Médiacentrum eredményes munkájára az üzleti szféra is felfigyelt. Hogy egy vállalat számára hogyan tud hasznos terméket teremteni egy kulturális partneri kapcsolat, ennek megválaszolásához az eddigi tapasztalatokból merítünk néhány példát.

9. Múzeumok a turisztikai desztinációban. Múzeum és az „idegen forgása” – vezeti: Dr. Bácskainé Pristyák Erika

Helyszín: Sóstói Múzeumfalu (Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő, Tölgyes u. 1.), 2. terem

Idősáv: 2019. szept. 10. kedd, 9:30 - 11:15

A múzeumok szerepe Budapest turizmusában

Schultz Éva, BGE KVIK

A városlátogatás napjaink egyik turisztikai trendje, amit a túlturistasodás (*overtourism*) is jellemez. A gyors ütemben növekvő, heterogén kereslet igényeinek változatosságát csak a folyamatosan megújuló, testre szabott, élményközpontú kínálat képes kielégíteni. Budapest 2010 után vált igazán felkapott desztinációvá, amit a turizmusstatisztikai adatok mellett számos kitüntető cím elnyerése is alátámaszt. Az előadás elméleti háttére röviden bemutatja az eltelt szűk évtized budapesti kulturális turisztikai termékkínálatának jellemzőit – pl. az örökségturizmus, a fesztivál- és rendezvényturizmus, az alternatív városi turisztikai termékek sajátosságait –, ezek nemzetközi és regionális versenyképességét, valamint megjelenését a hivatalos és a közösségi média által generált turisztikai imázsban. Az előadás felvázolja a meghatározó keresleti szegmenseket (fő küldőpiacok, generációs- és életstílus-csoportok). A vizsgálat a budapesti múzeumok turizmusban játszott szerepére fókuszál. Részben a kulturális statisztikai adatbázisra, részben primer kutatási eredményekre (intézményi interjúk, TripAdvisor-kutatás) épülve elemzi a múzeumok vonzerőként való megjelenését egyfelől a főváros turisztikai kínálatában, másfelől a nemzetközi múzeumlátogatási trendek függvényében. Az előadás a folyamatban lévő budapesti múzeumi fejlesztések kapcsán a múzeumi hálózatok, azokon belül a klaszterek turisztikai szempontú megközelítésével zárul.

Ahol magyar-kun segítséggel monarchia született – Lovagok terme és vinotéka Jedenspeigenben

Mester Sándor, Kiskunhalas

1278. augusztus 26-án volt az ütközet, ahol II. Přemysl Ottokár, más néven Nagy Ottokár, cseh király és a Habsburg házból származó I. Rudolf megütközött egymással, a német római birodalom fölötti tényleges hatalomért. 1278-ban az ütközet Ottokár halálával végződött. Ezzel vette kezdetét a Habsburgok felemelkedése, hogy ettől kezdve egészen 1918-ig, azaz mintegy 640 évig Európa, és benne a magyar történelem meghatározó családjaként legyenek jelen királyként, uralkodóként. A csatában jelentős szerepet játszottak a IV. (Kun) László király által vezetett magyar seregek, benne a több ezer fős kun könnyűlovas csapat. A kunok két alkalommal is fontos időpontban kapcsolódtak be az küzdelem menetébe és voltak hatással ezzel a végkimenetelre. 1978-ban, a 700. évfordulón az osztrákok emlékparkot avattak, hatalmas kő obeliszkkal, egyidejűleg 100 schillinges emlékérmét, alkalmi bélyeget adtak ki. 2009-ben dr. Négyesi Lajos hívta fel a figyelmet arra, hogy az emlékezésből szinte „kimaradt” a magyarok és benne a kunok szerepe, egyáltalán a részvétele is. Kiskunhalasi kezdeményezésre a 740. évfordulón sor került egy emléktábla elhelyezésére a csatatéren, illetve ekkor érkezett egy felkérés, az újjáépítendő, csata-történeti kiállításban való részvételre a jedenspeigeni kastélyban. A kivitelező a bécsi székhelyű „*CantatHeritage&Innovation*” volt. A 2018-as előadás alapján egy kun íj, nyílvevő, tegez és a jellegzetes kunsüveg volt az, amit kiállítási anyagként kívántak beilleszteni. A nemez sisakot Aba Ákos szegedi iparművész, az íjat és tartozékait Szalma József solti íjkészítő mester készítette el. A megnyitóra 2019. május 18-án került sor. Igazán korrekt helyet és szerepet kapott a magyar történelmet bemutató felület. Egy egész kisebb terem visz végig az Árpád-ház történetének legfontosabb eseményein, a honfoglalástól a tatárjárás utáni évekig. Az egyik falon van a „kun anyag”. Egyik oldalon tájékoztató szöveg a kunokról, IV. Lászlóról, táblaképen a kakaslovnici ábrázolás kun harcos képe. Mindezek mellett kapott helyet a Szalma József által alkotott íj, tegez és nyílvevő, valamint egy bábu, amin jelzésszerű kun öltözk van, fején pedig a jellegzetes kunsüveg, Aba Kaszás Ákos munkája.

Mivel a közelben már van egy magyar történelmi emlékhely – Németóváron a Szent István kápolna és emléktábla – érdemes kirándulni Pozsonytól alig 60 kilométerre, és fontos és érdekes múzeumi sétát lehet tenni a kastélyban megismerve ezt a magyar történelmi köztudatból méltatlanul kiesett esemény háttérét, menetét, benne a magyarok, kunok szerepét.

Kiskun emlékhely Szank vezér szállásán

Dr. Rosta Szabolcs, KKJM

A 2019 nyarára elkészült emlékpark a kunok magyarországi megtelepedésének és jelenlétének állít emléket, Szank vezér egykori szálláshelyén. Központi épülete a látogatóközpont, mely modern módszerekkel röpíti vissza a látogatót az elmúlt évszázadokba. A tematikus útvonalak történelmi hűséggel mutatják be a magyarságba az évszázadok során beolvadó kunok folyamatosan változó életterét. Megtekinthetők még: jurták, templomrom, feltárt kettős körárok és cölöpsánc rekonstrukciója, Árpád-kori földház, 19. századi tanya és tanyaudvar, tároló épületek, kunhalom.

A kulturális örökséghez kapcsolódó turisztikai program szakmai háttérét a – korábban Kiskun, jelenleg – Kecskeméti Katona József Múzeum régész igazgatójának vezetésével folyt feltárásokon alapuló rekonstrukciós munkák az ahhoz kapcsolódó és a megvalósítást elősegítő helyi állhatatos törekvéseket támogató komoly pályázati forrás célirányos felhasználása biztosította. Néprajzi és életmód történelmi oldalról Mészáros Márta etnográfus, a Kiskun Múzeum igazgatója volt a projekt társkurátora.

Középkori templomok útja – hogyan lehet élővé tenni egy 65 templomból álló tematikus utat?

Demeter Zsuzsa, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Fejlesztési Ügynökség, Nonprofit Kft.

Kik a résztvevői azoknak az örökségtúráknak, amelyek a Középkori templomok útja mentén szerveződnek? Milyen specialitása van ezeknek a túráknak? Hogyan lehet „emészthetővé” tenni egy 65 templomból álló tematikus utat? Miért szükséges a szervezőmunka, hogyan segítik a toborzást és magát a túrát az igényes kiadványok, az applikáció, az egyéb kommunikációs eszközök? Kell-e médiamarketing? Hogyan segítik a műélvezetet az infokommunikációs eszközök, hogyan egészítik ki egymást a hallott és látott információk? Három év tapasztalatát szeretném összegezni az általam szervezett örökségtúrákkal kapcsolatban, amelynek ma is és folyamatosan van hozadéka és tanulsága is.

Kulturális intézmények bekapcsolása Nyíregyháza turizmusába

Furkóné Szabó Marianna ügyvezető, TDM menedzser

Nyíregyháza dinamikusan fejlődő turizmusában kiemelt szerepe van a különböző turisztikai attrakciókat és szolgáltatásokat nyújtó szervezeteknek és intézményeknek. Az együttműködések eredményeként változatos turisztikai programcsomagokat állítunk össze, melyek megismertetése, turisztikai piacra vitele és eljuttatása a célközönségnek igen komoly marketingtevékenységet igényel. Izgalmas kérdés, hogy a fogyasztói szokások minként változtak az elmúlt évtizedekben, milyen szerepet kap ebben a kulturális turizmus, és ezt hogyan lehet összehangolni Nyíregyháza turisztikai kínálatával.

A jövő most kezdődik.

Méhész Zsuzsa, idegenforgalmi szakértő, Nyíregyháza

Kulcsszavak: Z generáció, digitális hedonizmus, kultúrafogyasztás, élmény, személyesség

Az Y generáció nem lakásra és autóra gyűjt: a technológia és az élmények érdeklik. Az őket követő Z generáció már igazi digitális hedoinsta, amelynek tagjait a lehető legnehezebb lenyűgözni. A múzeumok és kiállítóhelyek számára az Y generáció elvárásainak megfelelni is erős kihívás – a Z generáció azonban olyan új ismereteket és felkészülést igényel, amit eddig még nem tapasztaltunk. Őket elérni és megszólítani, figyelmüket lekötni és élményt adni az eddigi módszerektől eltérő, gyökeresen más kihívást jelent. Nemcsak új technikai megoldásokat, hanem teljes szemléletváltást is. Meg tudjuk ezt tenni? Mi szükséges hozzá? Mitől marad érdekes egy múzeum, templom vagy kiállítóhely? Eltűnik vagy felértékelődik a személyesség? Mindebben mekkora szerepet kap a közvetítő, a múzeumpedagógus, az idegenvezető? Előadásomban jó és rossz példákon keresztül szempontokat és megoldási javaslatokat kínálok a felkészüléshez.

A jövő most kezdődik. Nehezebb feladat előtt állunk?

- Igen.

- Rossz dolog ez?

- Nem.

Múzeum-közi kapcsolatok határokon innen és túl; tematikus utak; történelmi emlékezet muzealizációja; nemzeti évfordulók és a múzeumok –

vezeti: Böczén Árpád

Helyszín: Sóstói Múzeumfalu (Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő, Tölgyes u. 1.), 3. terem

Idősáv: 2019. szept. 10. kedd, 9:30 - 11:15

Árt vagy használ az „újrajátszás”?

Lőrincz Andrea, Mare Temporis Alapítvány

Történeti múzeumokban és történelmi örökséghelyszínnel rendelkező településeken egyre gyakrabban jelennek meg a történelem átélését segítő programok, amelyek az élő történelem, a várjátékok és fesztiválok széles skáláján mozognak. Ezek mindegyike hitelesnek és korhűnek vallja magát, a különbség azonban a legegyszerűbb szemlélőnek is feltűnhet az egyes programok és például a viseletek között. Előadásomban körbejárom, hogy milyen megjelenítési formái vannak a történelem átélésének és látogatói interpretációjának, illetve ezek hatását is vizsgálom az ismeretátadás és korhűség szempontjából. Konkrét példákon keresztül veszem végig, hogy egy nagy történelmi fesztivál vagy a legkisebb falunap, a kosztümös tárlatvezetés vagy a látogatókat is bevonó élő történelem is képviselheti a legmagasabb színvonalat és az elborzasztó hiteltelenséget. Bemutatom, hogy kik a résztvevői egy-egy ilyen program megvalósulásának a szervezőktől kezdve a kivitelezőig, előadóig, és hogy mely források lehetnek segítségére azoknak, akik valódi korhűsége törekednek. A résztvevőkön kívül számos más szempont is van, amittől valóban hasznos lesz a történelem bemutatása, és persze buktatók is nehezítik a szervezést a hozzá nem értéstől a gazdasági érdekig.

Múzeumok közötti nemzetközi kapcsolatok és a fenntartók lehetőségei Kassa Megyei Önkormányzat Hivatala példáján

Viszlay Gábor, Kassa Megyei Önkormányzat Hivatala

Kassa megye önkormányzata öt múzeum fenntartója. A múzeumok fenntartható fejlődésének fontos eleme és egyben eszköze a nemzetközi együttműködés. A megyei önkormányzat hivatala azon kívül, hogy

biztosítja a vándorkiállítások költségvetését, nagy hangsúlyt fektet a nemzetközi múzeumi fejlesztésekre. Nélkülözhetetlen partnerei a tervezett tevékenységeknek a magyarországi múzeumok – egyrészt a földrajzi közelség miatt, másrészt viszont a rengeteg közös témakör miatt. Lehet ez történelmi, természettudományi, de akár szakmai és módszertani témakör. A megyei önkormányzati hivatal kulturális és idegenforgalmi osztályának céljai között fontosak a közös szakmai és látogatóbarát fejlesztések. Az előadás bemutatja a sikeres kezdeményezéseket, pályázatokat és a terveket is.

Integrált intézmény keretein belül működő múzeum kapcsolatrendszere földrajzi határokon belül és kívül

Márkus Marianna, Integrált Könyvtár és Muzeális Gyűjtemény

Az Integrált Könyvtár és Muzeális Gyűjteménynek (Hatvany Lajos Múzeum) kiterjedt határon túli kapcsolatrendszere van. Ez a határon túli magyar lakta területeken túl (Felvidék, Erdély, Kárpátalja), magába foglalja Hollandiát, az Amerikai Egyesült Államokat is. Ezeknek a kapcsolatoknak egy része pályázat útján került az intézményhez (Hungarikum pályázat, Interreg pályázat), más része a fenntartó önkormányzat testvérvárosi kapcsolatainak köszönhető. Van egy harmadik terület is, amely a múzeum saját építésű kapcsolatrendszere. Előadásomban arra világítok rá, hogy az intézmény (múzeum) hogyan tudja az ilyen jellegű kapcsolatrendszerét felhasználni, a közös lehetőségeket megtalálni és azokkal miként képes élni. A közös munkában nagyon sok olyan kisebb-nagyobb lehetőség rejlik, amelyek mind a saját intézményünk fejlődését, mind a partnerintézmény fejlődését elősegítik. Intézményünk jelenleg három olyan közös projektben vesz részt, amelyekben a partnerintézmény határon túli. Tapasztalatainkat, nehézségeinket, örömeinket szívesen osztom meg más intézményekkel.

Közös közgyűjteményi örökség – kihívások a könyvtárak, levéltárak, múzeumok társadalmi szerepvállalásában

Dr. Tóth Arnold, Herman Ottó Múzeum

A múzeum-közi kapcsolatok a gyakorlatban tágabban, intézményközi kapcsolatok hálózatában is értelmezhetők. A ránk bízott kulturális örökségről való gondoskodás komplex feladatának hálózatában nemcsak múzeumok, hanem könyvtárak és levéltárak is kapcsolódnak egymáshoz, sőt, a kisebb települések az integrált kulturális-közművelődési intézményei is gyakran az interdiszciplináris együttműködések terepévé válnak. Összekötnék bennünket a közös társadalmi kihívások is, amelyekre olykor hasonló, máskor eltérő válaszokat adnak az egyes közgyűjtemény-típusok – azonban az egymástól való tanulás mindenkor hasznos és előrevivő. Az előadásban az elmúlt 25 évben kialakult, közösen megvalósított közgyűjteményi projektek kerülnek terítékre, a konferencián bemutatott NKA vándorkiállítás kapcsán. A felsorakoztatott közgyűjteményi projektek és fejlesztések (gyűjteménygyarapítás, restaurálás, állományvédelem, digitalizálás, kiállítások, konferenciák, képzések, fesztiválok és közönségrendezvények) a sokszínűséget, sokoldalúságot, a közgyűjtemények komplex társadalmi szerepét reprezentálják.

Műszaki emlékeink megmentése itthon és külföldön

Dr. Antal Ildikó PhD, Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum, Elektrotechnikai Gyűjtemény

A magyar mérnöktársadalom már az 1900-as évek elején, a hazai villamosenergiaipar fejlődésével egy időben felismerte műszaki alkotásaink megőrzésének fontosságát és jelentőségét az utókor számára. Intenzív gyűjtések és többszöri kezdeményezések kísérték végig az elmúlt több, mint száz évet.

Az előadás zömmel az elektrotechnika területéről vett külföldi és hazai példákon keresztül kísérel rávilágítani a műszaki-ipari örökség téma fontosságára. Bemutatom az egykori ipari létesítményeket, erőműveket, me-

lyeket múzeumi és turisztikai szempontból sikeresen hasznosítottak. Külön említést érdemel, hogy a már megmentett műszaki emlékek, műtárgyak milyen állagvédelemben részesülnek, milyen körülmények között raktározzák őket itthon és külföldön. A gyakorlati példák pedig ösztönzésként szolgálhatnak, hogy a megmentett mérnöki alkotások műtárgyként, hogyan tudnak beépülni az oktatásba, a mérnök- utánpótlás nevelésbe.

Sajnos, a jó példák mellett olyan műszaki emlékek is megjelennek, melyek sorsa egyértelműen segélykiáltás a társadalom, de legfőképp a döntéshozók felé.

Az emlékezés célja és eszköze – beszélgetés a kulturális szakemberek szerepéről

Böczén Árpád, Kulturális Örökség Menedzserek Egyesülete

Van dolgunk egymással. Közös ügyeink, céljaink és eszközeink együttműködésre ösztönöznek. Hogy tudunk mindannyian sikeresek és boldogok lenni? Csak akkor, ha foglalkozunk a múltunkkal és az örökségünk-re építjük a jövőnket. Ehhez szükségünk van a tények és az eltérő értelmezések ismeretére is. Nyitottaknak kell lennünk, mert nem vagyunk egyformák. De a nyitottság nem csupán az ajtók kinyitását jelenti, hanem további aktivitást is igényel. Ezek az elvek, az elhangzott előadások tanulságai, illetve a szekció résztvevőinek érdeklődése határozza meg a beszélgetés menetét. Az absztraktok alapján az alábbi kérdések kerülhetnek elő:

Mit jelent, vagy inkább mit nem jelent a kulturális identitás? Hányféle lehetőséget adhat egy múzeum számára nagyhatású történelmi események széles körű feldolgozása? Mi lehet a szerepe a múzeumoknak a történelmi emlékezet formálásában? Mitől válik közösségépítővé egy projekt? Mi az együttműködés velejárója? Mi lehet a célja az újrajátszásnak az újrajárásnak?

Az anyagot Antal József gondozta

MÚZEUMOK HATÁROK NÉLKÜL, FELNŐTTKORI TANULÁS ÉS ANDRAGÓGIA – VISSZA- ÉS ELŐRETEKINTÉS A MÚZEUMI FELNŐTTNEVELÉS ÜGYÉBEN

Dr. habil. Németh Balázs

A 2019. évi VIII. nemzeti és IV. nemzetközi múzeumandragógiai tanácskozás első napi plenáris ülésének elnökeként nagy megtiszteltetésnek tartottam és tartom ma is, hogy az MTA Pedagógiai és Tudományos Bizottsága Andragógiai Albizottságának elnökeként felkértek a nyitó ülés levezetésére.

Az előre kiadott program szerint elsőként Nyíregyháza polgármestere, dr. Kovács Ferenc köszöntötte a konferencia résztvevőit, majd a Jóna András Múzeum igazgatója, dr. Rémiás Tibor mondta el köszöntő gondolatait, s ezen blokk végén a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület nevében dr. Bereczki Ibolya elnök asszony üdvözölte a jelenlévőket.

A plenáris előadások között elsőként Graham Bell igazgató (Cultura Trust, Magyar Reneszánsz Alapítvány) 'Mi határozza meg a múzeumokat, és kik az új kurátorok? Egy újonnan megjelent európai nézet' című előadásával színvonalas elméleti alapot nyújtott a változásban, megújulásban, egyúttal minőségi professziófejlesztésben lévő múzeum-ügy kihívásairól, lehetőségeiről a múzeumi kurátorok munkáját érintő európai trendek tükrében. Bell igazgató elemző gondolatait Sággy Attila vezérigazgató-helyettes (Liget Budapest Projekt, Szépművészeti Múzeum) részletes, a 'Liget Budapest Pprojekt' látogató-központú fejlesztését bemutató tartalmas és egyben látványos prezentációja követte, melynek keretében számos, a megújuló múzeum-fejlesztési trendek és kérdések kerültek a konferencia fókuszába. Ezután két szaktudományos előadással folytatta munkáját a tanácskozás két további előadással, elsőként Dr. Kárpáti Andrea ismertette a fiatal felnőttek múzeumlátogatási szokásait elemző két, a közelmúltban zárult kutatás eredményeit. Az egymásra épülő előadások számos izgalmas, a múzeumok kultúrákövetítő és egyben a felnőttek tanulását segítő funkcióira mutattak rá. A plenáris szakasz végén dr. Nagy Magdolna mb. igazgató (Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ) mutatta be a múzeumi fejlesztések szempontjából különösen fontos minőség-menedzsment eszközök és módszerek alkalmazásnak aktuális gyakorlatát, valamint lehetőségeit és korlátait. Az előremutató és inspiráló előadásokat követően a levezető elnök rámutatott a múzeum-ügy szempontjából két jelentős történelmi tényezőre retrospektív irányban: kronologikus sorrendben igen jelentős alapot képezett a magyar múzeumok felnőttnevelési szerepének alátámasztása, hangsúlyozása okán a 1907. évi Pécsi Szabadtanítási Kongresszus, melynek résztvevői egyöntetűen támogatták a múzeumok és könyvtárak szabadtanítási szerepének növelését. (lásd: *Az 1907. évi Pécsi Szabadtanítási Kongresszus Naplója*, Reprint (1997, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs) A másik igen fontos hatás a nemzetközi környezetben megjelenő, egy évszázaddal ezelőtti felnőttoktatási korszerűsödést jelző kordokumentum, mely szintén kiemelte a múzeumok és könyvtárak felnőttoktatási funkcióját, s ennek növelését. (Lásd: *The 1919 Report* – Reprint, (1980, University of Nottingham – Barnes&Humby Press: Nottingham).

Ugyan e két dokumentum nem kapott kellő figyelmet a múzeumi andragógia kontextusában a közelmúltban, elemzésük hozzájárulhat annak megértéséhez, hogy a modernizálódó európai társadalmak számára a múzeumokban, a múzeumokkal való tanulás, művelődés és ennek okán közösség- és identitás-építés miképpen kapcsolódik egy magát megújítani, a változásokra a hagyományaira támaszkodó módon reflektálni kívánó felnőtt-társadalom tanulási képéhez. Ezt már az is segíti, hogy a múzeumi tanulás felnőttkorban nem ismer határokat és korlátokat, amennyiben azt felkészült szakemberek, kutatók és fejlesztő munkatársak segítik intergenerációs és interkulturális felfogásban.

Az élethosszig tartó tanulás és az életminőség összefüggései

A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS ÚJ LEHETŐSÉGEI

Dr. habil. Szabó József

1. Bevezetés

A múzeumok kultúraközvetítő tevékenysége az utóbbi 15-20 évben jelentősen megváltozott. Ebben komoly szerepe volt a gazdasági folyamatoknak, de ezzel együtt változott a társadalmi közeg, a helyi közösségek elvárása is. Az évezred elején a múzeumi szakemberek és az ezzel a területtel foglalkozó oktatási intézmények oktatói is felismerték, hogy a klasszikus, elsősorban a közoktatáshoz kapcsolódó kiállításokat, rendezvényeket érdemes kiegészíteni a felnőtteknek szóló tartalmakkal. A felnőttnevelés és a múzeumi tevékenységek összekapcsolásával jött létre a múzeumandragógia és a múzeum-gerontagógia, mint új irányzat a felnőtt lakosság megszólítására¹. Az akkori elgondolás sikeresnek bizonyult, egyre több múzeum ismerte fel a változtatás szükségességét, vállalta fel tudatosan a teljesen új módon felépített, kifejezetten felnőtteknek szóló programok indítását. Ehhez nagy segítséget jelentett a *Múzeumok éjszakája* című kezdeményezés, aminek eredményeként a helyi közösségek megismerhették a múzeumok legújabb kiállításait, közösségi eseményeit. Többek között megjelentek a kifejezetten nyugdíjasoknak összeállított tárlatok személyre szabott vezetéssel. A kezdeti sikerek után több helyen újragondolták a múzeumi kultúraközvetítést, teljesen új megvilágításban élmény szintű rendezvényeket indítottak, erősítették az interaktivitást. Azt látjuk, hogy mindez új szemléletű közönségkapcsolatot, és új típusú ismereteket és az ezekkel felvértezett szakembert igényel a későbbiekben. Fontos feladat, hogy a potenciális látogatókat megfelelő eszközökkel érjék el, és találják meg azokat a programokat, amiken keresztül a folyamatos, visszatérő látogatás is megoldható².

2. A múzeumi gyűjtemények

Ahhoz, hogy a múzeum tanulásban betöltött helyét értelmezhesük, először tisztáznunk kell a múzeum szerepét a mai társadalmi és gazdasági körülmények között. Ehhez azt is meg kell határoznunk, hogy mi a múzeum. A múzeumot mint intézményt a hatályos 1997. évi CXL. törvény (A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről) definiálja, ebből kiemelve következők szerint – „a kulturális javak tudományosan rendszerezett gyűjteményeiből álló muzeális intézmény, amely a kulturális javakat és a szellemi kulturális örökség elemeit tudományos, örökségvédelmi, oktatási és ismeretátadási céllal gyűjti, megőrzi, feldolgozza, kutatja és kiállítja, továbbá egyéb formákban közzé teszi.”

A fenti intézményi megközelítés alapvetően a fenntartás és működtetés oldalát definiálja, itt viszont a múzeum fogalmát kiterjesztett módon, elsősorban a fogyasztó, illetve a múzeumi szolgáltatások oldaláról vizsgáljuk. Így a gyűjtemény a mi megközelítésünk szerint nemcsak tárgyak összességét jelenti, hanem virtuálisan létező anyagok, ismeretek, illetve a valóságosan létező tárgyak virtuális együttesét is. Bár a virtuális múzeum intézményként nem kezelhető, ám szolgáltatásként létezhet és létezik. A mai technika lehetőséget ad a digitalizálásra, és így a látogató számára az eddigieknél sokkal eredményesebb, a felhasználót jobban kiszolgáló látogatásra. A múzeumok a teljes gyűjteményüknek nem több mint 10 százalékát állítják ki, és vannak olyan múzeumi tárgyak, amelyek a nagyközönség számára nem elérhetők. Ezekkel a gyűjteményekkel és a ki nem állítottak egy részével együtt a virtuális térben akár tudományos alaposságú kultúraközvetítés is megvalósítható.

Az elmúlt években a múzeumok és a helyi társadalom viszonya is jelentősen megváltozott, ami a törvény módosításában is jelentkezett. A múzeum fogyasztói szemléletű leírásánál paradigmaváltás történt. Az intézményi és a szolgáltatói oldal ellentmondásaira utal, hogy a szakirodalomban megjelent többek között a változó múzeum, a nyitott múzeum, a totalizáló múzeum és az univerzalizálódó múzeum, mint új modell. Ezek mindegyike a gyűjteményre, illetve a közönségre és a kultúráközvetítésre vonatkozó eddigi határokat feszegeti. Ez is jelzi, hogy ma már komplexebb módon kell a múzeumra, illetve a múzeumi szolgáltatásra tekintenünk, de egyben célszerű a meghatározásban a meglévő korlátok legalább részleges feloldása, ami viszont nem jelenti a törvényi szabályozás felülírását. Első közelítésben leegyszerűsíthetjük feladatunkat, ha minden tudományosan rendszerezett gyűjteményt annak megjelenési formájától és a közönséggel³ kialakított kapcsolat minőségétől függetlenül múzeumi gyűjteményként kezelünk. Nem könnyű ezt a megállapítást elfogadni, mert ezzel megszakadhat a valós tárgy és a látogató közötti közvetlen kapcsolat. Ráadásul az unikális tartalommal rendelkező múzeumok eddigi előnyei csökkennek, és ez akár jelentős gazdasági hatással is járhat. Manapság viszont azt tapasztaljuk, hogy ezt a szemléletet számos amerikai múzeum követi többek között virtuális múzeumok létrehozásával, és ezzel generálhatnak személyes látogatást, és állandó kapcsolatot a közönséggel. A digitalizált múzeum tehát nem feltétlenül jelent hátrányt, sőt, legtöbbször aktív látogatást indukál.

3. A múzeumi kultúráközvetítés

A múzeumok közönségkapcsolati rendszerét sok szempontból közelítve próbálták eddig is leírni. A múzeum a mai értelmezés szerint a társadalom aktív szereplője, kapcsolatrendszerében a kultúráközvetítés az egyik leglátványosabb tényező. A múzeumi tárgyi alapú vagy virtuális gyűjtemény a múzeumi szakemberek ismeretanyagára építve, részben a társ intézmények bevonásával a kulturális örökség társadalom által felismert és elfogadott értékeinek bemutatásával biztosítja a kultúráközvetítés feladatainak teljesítését. Ezt a folyamatot az egyes tudományterületek szintén érzékelik, és a saját nézőpontjukból kiindulva eltérő fogalmakkal jelölik. Különösen nagy problémát jelent a múzeumok gazdasági tevékenységének felértékelődésével a marketing és a PR feladatok erősödése a múzeumi szolgáltatásokban és a múzeumi kommunikációban. Ennek egyik eredménye lehet az a szélsőségesen gazdasági megközelítés, ami sok esetben akár a múzeum által nyújtott tudományos igényű kultúráközvetítés rovására is mehet. Ilyen történhet akkor, amikor csak a látogatók számának növelésére koncentrál a múzeumi menedzsment, de a látogatáshoz kapcsolódó tanulási, ismeretszerzési folyamatot igazán nem támogatja, ami akár csalódásként is megjelenhet a közönségben, és ez később gazdasági szempontból is káros lehet. Ezért is fontos a múzeumi tevékenység és a kapcsolódó fogalmak pontosítása, egyértelművé tétele, ami tisztázhatja a múzeumandragógia helyét és szerepét.

A múzeumi kultúráközvetítés napjainkban felmerülő aktuális kérdése az, hogy továbbra is szakértői típusú ismeretközlést választja, vagy együttműködésre készítette a látogatókat olyan aktivitást vált ki, aminek során a közönség számára igényként fogalmazódik meg az új tudás megszerzése. Ez azt is jelenti, hogy a múzeumok belső rendszerében, akár a menedzsmentjében is jelentős változásokra lesz szükség.

4. A múzeumi kultúráközvetítés új dimenziói

A szakirodalomban egyre gyakrabban találkozunk a posztmodern múzeum megjelöléssel, a múzeum folyamatként történő értelmezésével. Ezek az elgondolások a múzeum új működési koncepcióját vázolják fel, és keresik a választ arra is, hogy kinek és hogyan szóljon a modern múzeum. Az utóbbi években megfigyelhető, hogy az egyes országokban új, a múzeumok szerepváltozásának megfelelő törvényi szabályozás lépett életbe, valamint, hogy ennek megfelelően elindult egy folyamat, melynek köszönhetően a múzeumok koncepcióváltásra kényszerülnek. Nyitottá kell válniuk a társadalom felé és alkalmazkodniuk kell a látogatók igényeihez annak érdekében, hogy a mára rendkívül változatos kínálatot nyújtó kulturális és szabadidős piacon érvényesülni tudjanak⁴.

A paradigmaváltást mutatja a múzeum új definíciója, amit az International Council of Museums, az ICOM következő közgyűlésén Kiotóban szavazásra bocsát. „*A múzeum demokratikus, inkluzív és polifonikus tér; ahol kritikus párbeszéd folyik múltról és jövőről. A jelenkor konfliktuspontjait és kihívásait szem előtt tartja és reagál rájuk, műtárgyakat és példányokat őriz meg, amelyekért felelősséggel bír a társadalom felé, a jövő generációi számára fenntartja az emlékezet különböző formáit, és egyenlő jogokat és hozzáférést biztosít mindenki számára. A múzeum nem profitorientált. Működése részvételen és transzparencián alapul aktív partnerségben különböző közösségekkel és a közösségek érdekében. Összegyűjt, megőriz, kutat, értelmez, bemutat és segít, hogy jobban megértsük a világ jelenségeit, így erősítve az emberi méltóság és a társadalmi igazságosság, a globális egyenlőség és bolygónk jóllétének ügyét.*”

A változási trendeket a következő tényezők jellemzik: a szolgáltatások fejlődése, a látogatókkal való kooperáció növekedése, professzionális menedzsment, marketing és PR munka megjelenése a múzeumi vezetésben, a látogatók igényeire formált programok számának növekedése. A gazdasági változások egyik eredménye, hogy az állam először részlegesen, majd akár teljes mértékben is kivonul a múzeumok finanszírozásából. Néhány nagyobb múzeum esetén valamilyen mértékben megmarad az állami hozzájárulás, de ez messze nem fogja fedezni a múzeumok fenntartási költségeit. A mai elgondolások szerint – összhangban az általam alkalmazott definícióval – a közösségi finanszírozási háttér kialakítása lesz a cél, részben a turizmussal történő összehangolással. Ez azt is jelenti, hogy a hosszú távú működéshez a helyi lakosság közösségi aktivitását is ki kell használni. Ennek keretében érdekes, hosszú idő eltöltésére alkalmas, tartalmas közösségi programokat érdemes szervezni, amelyekre alapozva az üzleti szféra bekapcsolásával annak bevételei is elérhetők, illetve megfelelő háttérrel teremtenek közös fellépéssel új pályázati források bevonásához. A lokális társadalommal történő együttműködés a múzeumi programok szervezésén túl jelentősen befolyásolja a múzeumi stratégiát, a múzeumi programok kialakítását.

A múzeumi intézmények feladatai között tehát megjelenik a kultúrákövetítő, közművelődési tevékenység, amivel hozzájárul az egész életen át tartó tanulás folyamatához, valamint a rendezvények szervezése és a nevelési-oktatási intézményekkel való együttműködés. Napjaink globalizálódó világában a múzeumok bekapcsolódnak a lokális közösségek építésébe, a helyi tradíciók megőrzésébe, a lokális identitás erősítésébe. Ebből a szempontból különösen fontos lehet a múzeum kapcsolatrendszerének, ezen belül is a közművelődési tevékenység működtetésének újragondolása. A múzeumok a kultúrákövetítés aktív szereplőivé válnak, több feladatot is más intézményekkel együttműködve végeznek el⁵.

A modern múzeumok jövője új közösségi terek, turisztikai célpontok létesítését, fogyasztó orientációt, múzeumi élmény megteremtését jelenti. Ehhez kapcsolódik egy új szemléletű tájékoztatási rendszer kidolgozása. Ennek fontos része a médiával való szoros együttműködés, aminek eredménye a múzeumról szóló, és a múzeumon belüli információs rendszer kialakítása és működtetése. A közeli jövő másik iránya az új típusú digitalizált formában tárolt anyagokat nyilvánossá tevő, első közelítésben virtuális múzeumként kezelhető megoldás megjelenése különféle média felületeken. Ez lehetővé teszi akár egyedi igények szerinti tematikus múzeumi projektek kidolgozását, személyre szabott múzeumi programok kialakítását, ami a kisebb múzeumok új, a kulturális turizmus részeként is értelmezhető megjelenési formája lehet. Erre lehet kiváló példa az egyik televíziós sorozat, a Reneszánsz másképp, ahol több múzeumban fellelhető alkotásokat mutatnak be a reneszánsz jellegzetességeinek megismertetésére.

A múzeumi feladatokat ellátó intézményekben folyó munkát az új paradigma szerint továbbra is három fő feladatra bontjuk, a muzeális értékű anyagok gyűjtésére és feldolgozására, a gyűjtemények nyilvántartására és megóvására, valamint a társadalmi kapcsolatrendszer működtetésére. Ez utóbbi területbe soroljuk be a kultúrákövetítést, az információellátási tevékenységet, valamint azt az új szemléletű marketing munkát, amit jelen viszonyok között minden múzeumnak fel kell vállalnia. Az új kihívásokra néhány múzeum megfelelően reagált. Sok olyan ötlettel találkozhatunk, melyek megvalósítása elsősorban nem pénz kérdése, inkább az innovatív megoldásoké. Itt lehet kiemelni a Déri Múzeum *Munkácsy másképp* című kiállítását, ami a neves festő életének valóban emberközeli és élményszerű bemutatása. A legtöbb múzeumban azonban hiányos a felnőtt

múzeumlátogatókra irányuló kínálat. Általában kimerül a klasszikus tárlatvezetésekben. A korszerű múzeumi kultúraközvetítésben fontos szerep jut a múzeumi mediációnak, ennek keretein belül a múzeumok, mint kultúraközvetítő intézmények a helyi közösségek szervezőiként fontos szerepet tölthetnek be. Itt a mediátor egyik lényeges feladata, hogy közvetítsen a múzeum és a befogadó között.

A fentiek alapján az élethosszig tartó tanulás és a múzeum feladatainak összekapcsolása, a felnőttek múzeumban történő informális és formális tanulásának lehetősége és hatékonysága új perspektívákat nyit a múzeumi munkában. A hazai múzeumok számára is fontos kiút lehet, ha a felnőttek számára kurzusokat, képzéseket és olyan programokat szerveznek, melyek kívánatos és választható alternatívaként léphetnek fel a szabadidős lehetőségek kínálatában. A múzeumi oktatók, moderátorok, mediátorok, segítők kulcsszereplők, akik napjainkban mint közösségfejlesztő, közösségsszervező szakemberek jelennek meg, így a közérdek kibontakoztatásának kísérleteiben, megvalósításában és formálásában is fontos szerepet töltenek be.

A szórakoztatás és az ismeretterjesztés egybekapcsolása rendkívül fontos a felnőttek múzeumban folyó informális tanulás során. Az elmúlt évtizedben számos kutatást folytattak regionális, nemzeti, valamint európai méretű projektek keretében, melyek a múzeumokat, mint az élethosszig tartó tanulás ideális környezetét vizsgálták. Ma már mindenki által elfogadott tény, hogy a múzeumban való tanulás nemcsak elősegíti, hanem fokozza, és egyben meg is könnyíti az ismeretek megszerzését minden célcsoport számára. Ez döntő jelentőségű abból a szempontból, hogy megfelelő felkészítést nyújtsanak múzeumi oktatóknak és kulturális mediátoroknak, sőt mindez megjelenjen a felsőfokú oktatásban is.

Az élethosszig tartó tanulás és az életminőség összefüggései jól nyomon követhetők a múzeumok működésében és a velük szemben megfogalmazott társadalmi elvárásokban is. A múzeumi kultúraközvetítés napjainkban felmerülő aktuális kérdése az, hogyan lehet a látogatókat együttműködésre készítve olyan aktivitást kiváltani, aminek során a közönség számára igényként fogalmazódik meg az új tudás megszerzése. Ez azt is jelenti, hogy a múzeumok belső rendszerében, akár a menedzsmentjében is jelentős változásokra lehet szükség. Az új múzeumi funkciók megjelenésével, a múzeumi tevékenységek és a kultúraközvetítési módszerek innovációjával, a technikai és közvetítési rendszerek folyamatos változásával olyan új ismeretek és új kompetenciák megszerzése szükséges, amelyekkel a múzeumokban dolgozó szakemberek a hagyományos felsőoktatási képzésben eddig nem találkozhatnak. Többek között ezért is jelent meg 2009-ben a Debreceni Egyetemen egyelőre csak szabadon választható formában a múzeumandragógia és a múzeumi kultúraközvetítés kurzus⁶. A felsőoktatásnak ma már felkészült arra, hogy az újonnan megjelenő igényekre válaszolva segítse a múzeumi szakemberek megfelelő felkészítését, illetve a fiatalok számára olyan új szakot indítson, amit a modern múzeumi kultúraközvetítés egyértelmű követelményként fogalmaz meg. Ilyen a kulturális közösségsszervező BA, illetve a kulturális mediátor MA szak. Mindkét képzés olyan ismereteket nyújt, ami a múzeumi szakemberek munkáját segíti.

5. Összegzés

A fentiekből látható, hogy a múzeumok működése, társadalmi és gazdasági helyzete, fogyasztói kapcsolati rendszere folyamatosan változik. Jelentősen átalakult a gazdasági környezet, megváltozott a célpiac, újabb rétegek bevonására nyílt lehetőség, illetve a helyi társadalom érdeklődése is a múltbeli értékek felé irányult. A múzeumok életében egyre fontosabb szerep jut azoknak a közösségsszervező szakembereknek, akik a helyi közösségek számára élményszerűvé tudják tenni a múzeumi kiállításokat, a modern eszközök segítségével folyamatos kapcsolatot indukálnak a lakosság és a múzeumok, kiállítóhelyek között. Ehhez ma már a szükséges ismeretek az egyetemi képzésben is elérhetők. Kifejezetten múzeumi kultúraközvetítő szakemberképzés indítása még sokáig várat magára, viszont a jelenlegi képzések tág lehetőséget nyújtanak a komplex ismeretek megszerzésére, ezen belül a múzeumi terület részletes vizsgálatára, a speciális technikák elsajátítására.

Jegyzetek

¹ Mátyás Durkó and József Szabó, 1999. 307-321. p.

² Kurta Mihály, 2009. 23–54.p

³ Koltai Zsuzsa, 2005

⁴ Koltai Zsuzsa, 2011.

⁵ Vásárhelyi Tamás, 2009

⁶ Szabó József, 2009

Irodalom

Koltai Zsuzsa (2005): A múzeumok funkcióváltása. In: A múzeumok, mint a tanulás helyszínei.

Szerk.: Thinesse-Demel Jutta – Németh Balázs. PTE-TTK-FEEFI, Pécs.

Koltai Zsuzsa (2011): A múzeumi felnőttoktatás kihívásai és lehetőségei. In: Koltai Zsuzsa (szerk.): A „Kulturális valóságismeret és EKF 2010. 35 éves a pécsi kultúráközvetítő képzés” című tudományos konferencia és emlékülés szerkesztett anyaga. PTE FEEK, Pécs.

Kurta Mihály (2009): Múzeumandragógia és múzeummediáció. Innovációs törekvések a múzeumi-kultúráközvetítésben. 23.. In: Káldy Mária, Kriston Vízi József, Kurta Mihály és Szabó József (szerk.): Múzeumandragógia 1. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga. A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom, 2009. május 11–12., Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum kiadja, Miskolc – Szentendre. 23–54.

Magyar Pedagógia, 99. Number 3. 307-321. (1999)

Mátyás Durkó and József Szabó: The Challenge of The Millenium.

Szabó József (2009): A múzeumok új kihívása: a múzeumandragógia. In: Káldy Mária, Kriston Vízi József, Kurta Mihály és Szabó József (szerk.): Múzeumandragógia 1. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga. A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom, 2009. május 11–12., Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum kiadja, Miskolc – Szentendre.

Vásárhelyi Tamás (2009): A nyitott múzeum. Szerk.: Dr. Bereczki Ibolya – Sági Ilona. Szentendre

A TEREMTŐ INSPIRÁCIÓ SZEMLÉLETI KÖZEGE – A MÚZEUMI ÉLMÉNY JELENTŐSÉGE A SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSBN

Dr. Dergez-Rippl Dóra

Az általános műveltség bővítésének lehetőségével a felnőttképzés az egyén számára olyan öncélú tevékenységet biztosít, amely a személyiség kiteljesedésével és az ehhez kapcsolódó örömmel párosul. Az oktatáskutatás ennek társadalmi előnyeit, az egyén társadalomra való reagálásának differenciálódását hangsúlyozza. A múzeumandragógia a befogadó szempontjának kiemelt figyelembevételével és a művészet múzeumi közvetítési közegének strukturálásával művészetelméleti és művészetpszichológiai megfontolások gyakorlati párhuzamát adja. Ezzel olyan szignifikáns elméletekhez illeszkedik, mint az analitikus pszichológia ötlépcsős személyiségfejlődési modellje¹. E modell bemutatásával az alábbiakban annak két fő művészetelméleti konklúzióját szeretném hangsúlyozni, úgymint a műalkotások szimbólumhasználatának kulturális jelenséggént való értelmezése, valamint a művészet kulturális-spirituális esemény voltának lélektani igazolása. Az alkotótevékenység során a teremtő inspiráció olyan finom, belső lelki folyamatokat indít el a művészen, amelyek szuggesztív erővel törnek be a tudatba. Ha a befogadó ezt észleli a műalkotásban, ez az élmény nagyban hozzájárul személyiségfejlődéséhez, mert a fokozatosan tudatosuló tudattalan folyamatoknak a műalkotás szemlélése közbeni ösztönös felismerésével elindulhat az individuáció útján. A műalkotások szemlélési lehetőségével a múzeumok tehát a lehető legjobb teret biztosítják ahhoz, hogy ezeket a felismeréseket bárki bármikor megtehesse. Az alábbiakban ezen művészetpedagógiai konklúzióknak az analitikus pszichológia által kidolgozott individuációs modelljéhez való kapcsolódási pontjait szeretném vázolni. Elméleti háttérként a Delors-jelentés tanulási alappilléreiből indulok ki². Delors az élethosszig tartó tanulás első módszertani elemeként határozta meg a hatékony tanulási technikák elsajátítását, másodikként a cselekvés komplex folyamataként a tanulási eredmények gyakorlatban való felhasználását, valamint, többek között a szocializációs folyamat részeként a munkában való eligazodást. Harmadik pillérként társas kapcsolataink fontosságára hívta fel a figyelmet, negyedik, módszertani szempontként pedig az egyén életvezetésének, személyisége kiteljesedésének gyakorlatát határozta meg. A 21. századi andragógiai kutatások alapszövegének számító Delors-jelentés a tanulás négy alappilléreinek meghatározásával nemcsak a felnőtt ember ismeretszerzési szituációit rendszerezte, hanem a tanulási folyamatokkal összefüggésben határozta meg a szocializáció társas kompetenciáit. Ez nem jelenti egyben a tanulási folyamatnak a magánéletből való kizorítását. Épp ellenkezőleg, a tanulás komplex folyamatában jelenlévő önszabályozó szempontok, úgymint motiváció, önkontroll, az egyén általi vezérlés, az egyén általi megerősítés, mind a belsőleg motivált tanulás lényegi elemei³. Ebből következik a sikerorientáltság és kudarcckerülés kettősségének didaktikai konklúziója. Az alábbiakban a tanulási folyamatnak azon szempontjából szeretnék kiindulni, amelyet a Delors-jelentés negyedik pillérként a „megtanulni élni” kifejezéssel határoz meg. Ez az általános műveltség megszerzését jóval meghaladó, valamint a szociális szempontokhoz kapcsolódó, de azokon túlmutató személyiség-kiteljesítő lehetőség az egyén számára. A személyiségfejlesztés egész emberi életen át tartó folyamatának célja, hogy az ember megtalálja a számára optimális életmódot, valamint, hogy a körülményeket, amennyiben módjában áll, pszichés egészségének és személyiségfejlődésének megfelelően alakítsa. Így azután elmondható, hogy a tanulási folyamatok egyes szakaszai, a művelődés, a kulturális élmények spirituális események is egyben. Ezen élmények között kitüntetett szerepe van a műélvezetnek. A múzeumpedagógiai és művészetelméleti kutatások nem vitatják a műélvezet személyiségformáló szerepét, ugyanakkor nem tudják teljes mértékben feltárni a műalkotások közönség általi befogadásának törvényszerűségeit.

A „Miért járunk múzeumba?” „Miért érdekelnék minket a műalkotások?” – típusú kérdések olyan véglegesen megválaszolhatatlan elméleti kérdésekhez tartoznak, mint hogy mi a művészet. A múzeumok által biztosított kulturális élmények segítenek árnyalni a válaszadást, hiszen amellett, hogy társadalmi közegnek tekinthetők, a múzeumok a művészet szakmai helyei is egyben, ahol a műalkotással az alkotó maga is jelen van. A múzeumi közeg ezzel az alkotói jelenléttel egyidejűleg lehetőséget biztosít a közönség jelenlétére is. E kettősség adja annak az összetett művészeti élménynek a gondolatát, amely az analitikus pszichológia műértelmezési vizsgálatában lélektani szempontból jelenik meg. Az alábbiakban ezen művészetpszichológiai elméletnek a múzeumandragógia befogadóközpontú élménykutatásával rokon vizsgálati szempontjait szeretném bemutatni. Nem törekszem teljességre, hiszen a téma mind rész tudományait, mind vizsgálati szempontjait tekintve sokrétű és szerteágazó. Azt a közös pontot szeretném hangsúlyozni, amely szerint a felnőtt ember tanulási folyamatainak személyiségváltozásra gyakorolt hatása elsősorban fejlődési változást jelent. Nem érintem a különböző művészetterápiák életproblémákra gyakorolt hatását, indulatkezelési megoldásait, sem a viselkedészavarok csökkentésére szolgáló módszereit. A művészi alkotások felnőtt közönség általi befogadásának azt az analitikus pszichológia által vizsgált lélektani eseményét vázolom csupán, amely során a művészi élmény hozzájárulhat a személyiségfejlődéshez. E folyamat egyik kiemelkedően fontos helyszíne a – főként – nagyvárosokban megtalálható számos szervezett kiállítóter, amely folyamatos lehetőséget nyújt a kulturálisan szervezett műalkotás-befogadásra. A közönség könnyebben orientálódik az őt érdeklő témák, alkotások felé, ha a teljes szelekciót⁴ nem neki magának kell elvégeznie, hanem a múzeumok tematikus válogatásaira támaszkodhat. Ezzel korántsem állítom azt, hogy a műalkotások szemlélése általi személyiségfejlődési folyamat kizárólag a múzeum közegében történhet meg, csupán azt szeretném hangsúlyozni, hogy a múzeumi élmény az intézmény strukturalitásánál fogva nemcsak az érdeklődés felkeltésében és fenntartásában segít a közönségnek, hanem megteremti a befogadás művészileg strukturalított közegét is. Ezzel a múzeumlátogatás kulturális élményének művészetpszichológiai jelentőségét szeretném hangsúlyozni. Eszerint a múzeum nemcsak a művészi élmény szemléleti közegének tekinthető, hanem lélektani események kiemelt helyszíne is egyben. A múzeumi élmény így egyfajta lélektani szükségszerűséget jelent a felnőtt ember számára a kulturálódás bonyolult rendszerében.

„Csak addig neveljük az embereket, hogy keresni tudjanak és meg tudjanak házasodni. Ekkor azonban minden nevelés véget ér, mintha az ember rendben és készen lenne. Minden további és bonyolult életkérdésben az egyén józan belátására és bizonytalanságára marad a megoldás. Számtalan zátonyra futott és szerencsétlen házasság, számtalan munkahelyi csalódás egyedül és kizárólag a felnőttek nevelésének hiánya miatt sikerült felre, akik gyakran a legmélyebb bizonytalanságban élnek a legfontosabb dolgokat illetően.”⁵

Az analitikus pszichológia C. G. Jung által kidolgozott személyiségfejlődési modellje az individuációs folyamat lépéseit írja le. Ez egy pszichés átalakulási folyamat, célja és eredménye az érett személyiséggé, egyéniséggé formálódás, amely a tudatos lelki élet kiszélesedését eredményezi. A sokszor egy egész életen át tartó folyamatot fokozatok és az ezekhez kapcsolódó belső harcok jellemzik. E fokozatok strukturalításának egyik példája az itt tárgyalt öt lépcsős modell, amelyben a mindenkire érvényes lélektani folyamat a művészi élményre való kitekintéssel kiegészítve kerül tárgyalásra. A folyamat fázisai nem mindig különülnek el a mindennapi életben, ezért nem könnyű meghatározni, hogy valaki a személyiségfejlődés mely állomásánál tart éppen. (Művészek esetében előfordulhat, hogy míg művészi tevékenységük során elérték az ötödik fázist, addig mindennapi életükben csupán a harmadik fázisban tevékenykednek.)

Az individuációs folyamat első fázisa a „participation mystique”, a misztikus részesülés.⁶ Ebben az állapotban a személy számára nincs különbség szubjektum és objektum, azaz a megélt tapasztalat és aközött, amit e tapasztalatról gondol. Ez nem más, mint a primitív társadalmak kollektív mentalitása, egy archaikus kor maradványa, egy koré, amikor még nem létezett az egyén. A személyiségnek egy naív beállítódása jellemzi ezt a szakaszt, amelyet a szellemi differenciálás követ. A második fázisban a személyiség még gyermeki állapotban van. Itt kezdődik a projekció, a tudattalan tartalmak objektumba való kivetítése. E fázisban a szülők istenként funkcionálnak a személy számára, de ide tartozik a nagy szerelmek, a házasság és a gyermekvállalás eseménye is. Jung szerint ezek erőteljes kivetítések, amelyeket Freud pszichoanalitikus elmélete áttéteknek nevez. A projekció (kivetítés) művészi élményben való meg-

jelenése a beleérzés eseménye, amely során ebbe az élménybe vetítjük a bennünk elinduló folyamatokat. Egy művészi alkotás szemlélése során ez a kivetítés okozza az esztétikai lelkesültséget.

„A művészethez való hozzáállásunk ősidők óta beleérző, ezért nevezhetjük csak azt szépnek, amelybe képek vagyunk beleérezni magunkat [...] A beleérzés feltételezi a szubjektum jóakarátát, bizalmát az objektum iránt. A beleérzés egy jóakarátú, előzékeny elmozdulás, amely átviszi a szubjektív tartalmat az objektumba. Ezáltal szubjektív asszimilációt idéz elő, amely a szubjektum és az objektum között jó viszonyt hoz létre, vagy adott esetben ilyen színlel.”⁷

A személyiségfejlődés e fázisában már alkalmasak vagyunk arra, hogy a műalkotásokat saját „hasznunkra” tanulmányozzuk: lélektanilag nyitottak vagyunk a múzeumi élményre.⁸ Ebben a fázisban a kivetítések (szerelem, házasság, család) az élet olyan megalapozását adják, amely sok ember számára elegendő, ezért számukra a személyiség fejlődése itt véget ér, ezért ők lélektani értelemben soha nem érik el a személyiség teljességét, és bár ez nem akadályozza annak, hogy mély önismereti harcoktól mentes, környezetükkel kiegyezett, harmonikus életet éljenek, nem közülük kerülnek ki sem a művészek, sem a nagy művészi alkotásokat a maguk teljességében befogadó közönség tagjai. Az individuáció harmadik fázisában a korábbi projekciók absztrahálása történik. Itt már látható a kivetítés és hordozója közti különbség: a szülők már nem istenek, a Mikulás nem létezik...stb. A mindennapi élet nyugodtabbá, kiegyensúlyozottabbá válik, mert a kivetítések elvont módon jelentkeznek képzeletbeli személyek, nagy erkölcsi kötelességek, vagy mitológiai reprezentációk formájában. Ez az elvonatkoztató folyamat olyan pszichológiai funkciójú szellemi tevékenység, amely a lényeges érzéki tartalmakat segít megkülönböztetni a lényegtelen tartalmaktól. Jung szerint ez a fajta absztrakt érzékelés esztétikai érzékelés.⁹ A negyedik fázisban a személyiség igyekszik megszabadulni minden ideológiai, vallási vagy erkölcsi kivetítéstől azzal, hogy „átlát rajtuk”. Ennek célja, hogy az én csak saját magában bízson, és ehhez az szükséges, hogy ítéletei ne fűggenek hősöktől és „rosszfiúktól”, hanem mindenben a racionális elme domináljon. Jung szerint sokan nem érik el ezt a fázist, amelyet az élet értelmetlenségének érzése, valamint egyfajta spirituális krízis jellemez, és ez sok esetben teljes elmagányosodáshoz vezet. Aki nem tudja feladni az itt uralkodó racionalitást, tudatosságot, az nem tudja átérezni a következő állapot tudattalan isteni mélységeit, mert saját énjének foglya marad. Az ötödik fázisban az én visszatér saját tudattalanja (az első fázisban tapasztalható primitív tudattalan állapot) gyökereihez, de úgy, hogy tudatában van saját misztikus részesülésének. Olyan ez, mintha „kívülről” tekintene az emberiség primitív tudattalan állapotára, elfogadva, hogy ember lévén ezen állapot alól ő sem lehet kivétel. Az ember olyan finom megkülönböztetések megtételére képes itt, mint például, hogy nem hinni a démonokban nem jelenti egyben azt is, hogy azok eltűntek volna. Egyfajta bölcsesség állapota ez, amelyben a tudatos és tudattalan személyiségben való találkozásovatosságra és figyelemre int, és ez tisztelettel gyéniességként képes érzékelni nemcsak saját személyiségének alakulásában, hanem egy műalkotásban is. Jung szerint a nagy műalkotások fenséges pillanatai azok, amelyek szimbólumai összekötik a tudattalant a tudatossal. Az individuációs folyamat eredményeképp az ötödik fázisba érve az egyén képes arra, hogy felismerje ezek megjelenését azokban a műalkotásokban, amelyek alkotója a személyes tudattalanon túllépve az emberiség kollektív tudattalanjában gyökerezve teremti meg művét. A psziché tudattalan tartalmainak szimbólumokban való kivetítése a legmagasabb rendű projekciós tevékenység, amely azt bizonyítja, hogy a művész kapcsolatban áll saját archaikus gyökereivel. Jung szerint a legmagasabb rendű műalkotások ilyen szimbólumokat tartalmaznak.

„Aki az ősképekkel beszél, ezer hangon szól, megragad és ural, s amit megnevez, egyúttal felemeli az egyszeri és mulandó világból az örökkön létező szférájába, a személyes sorsot az emberiség sorsává magasztatja, s ezzel bennünk is eloldja azokat a segítő erőket, amelyek mindig lehetővé tették az emberiség számára, hogy a csapásokból megmeneküljön, és a leghosszabb éjszakából is felébredjen. Ez a művészet hatásának a titka.”¹⁰

Fentiek fényében látható, mit jelent a műalkotások szimbólumhasználatának kulturális jelenségként való értelmezése, valamint a művészet kulturális-spirituális volta, és hogy ebben a kontextusban hogyan nyer értelmet ezek múzeumandragógiai jelentősége. Az élethosszig való tanulás komplex folyamata nemcsak gyakorlati megvalósításának sokszínűsége miatt összetett, hanem azért is, mert pszichénk nem mai születésű,

nem újkeletű, hanem évmilliók kulturális emlékeinek összegző helye; a műalkotások teremtői innen veszik témákká alakuló szimbólumaikat. Az empátia és absztrakció képessége nemcsak a művészek sajátja, hanem a műalkotások befogadója számára is adott. Ha e képességek mindkettőjünkben megvannak, úgy a művészi alkotás befogadásának közegében céljaik „találkoznak”: a szimbólumok felismerésével érzékelik az emberiség kulturális örökségét. Itt kap különös jelentőséget a műalkotások közönség számára való hozzáférhetővé tétele, és így nyer értelmet a múzeumok központi szerepének hangsúlyozása. A múzeumok kulturális felelőssége nem merül ki kulturális örökségünk megőrzésében. A kultúráközvetítés közegének megteremtésével és e közeg folyamatos biztosításával ezek a kulturális terek a személyiségfejlődés folyamatában fontos szerepet játszó műélvezet szempontjából elengedhetetlen módszertani kereteket is biztosítják. A múzeumi tér által biztosított élmény egy élő kommunikációs folyamat semmi mással nem helyettesíthető közösségi helyszíne, ahol nemcsak a műalkotásokkal találkozhatunk, hanem az élethosszig tartó tanulás legmélyebb dimenziójában, egyénné válásunk folyamatában saját magunkkal is.

Jegyzetek

¹A Jung által artikulált individuációs folyamatnak több interpretációja van, ezek közül egyik az ötlépcsős modell, amelynek bemutatásához a következő szakirodalmat használok: Tjeu van der Berk: Jung on Art-The Autonomy of the Creative Drive, Psychology Press, 2012. 40-44.p. Emellett létezik egy háromlépcsős modell is, ehhez lásd <https://scottjeffrey.com/individuation-process/> illetve: https://www.carl-jung.net/individuation_steps.html. Az ú.n. differenciálódási processzust figyelembe véve az individuációs folyamatnak létezik egy kétlépcsős definíciója is, ehhez lásd Bodrog Miklós (ford.): C. G. Jung alapfogalmainak lexikona, Első kötet, Kossuth Kiadó, Budapest, 1997. 135-139.p.

²A jelentés összefoglalásához lásd: Dr. Simándi Szilvia: Kutatások a felsőoktatásban és a felnőttképzésben, Eger, 2015. TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0001 projekt, http://okt.ektf.hu/data/szlahorek/file/kezek/01_simandi_04_16/222delors_jelents.html; illetve: Oktatás – rejtett kincs – Delors-jelentés a XXI. századi oktatásról, <https://ofi.hu/tudastar/oktatas-rejtett-kincs>

³Ehhez bővebben lásd https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013-0002_tanulasmodszertan/tananyag/JEGYZET-11-1.5._A_tanulas_szabalyozasi_f.scorml

⁴Ezen a műalkotások kiválasztását értem, és elsősorban arra a folyamatra gondolok, amely során a műalkotást befogadó a saját személyiségfejlődéséhez szükséges műalkotásokat kiválasztja.

⁵Carl Gustav Jung: A személyiség fejlődése, Scolar Kiadó, Budapest, 2008. 60.p.

⁶A fogalmat Jung a francia antropológustól, Lucian Lévy Bruhl-tól kölcsönözte. Részletes definícióját lásd Carl Gustav Jung: Lélektani típusok, Scolar Kiadó, Budapest, 2010. 424.p.

⁷Carl Gustav Jung 2010. 278-279.p.

⁸Jelen kontextusban a felnőtt személyiség múzeumi élményének lélektani kereteit igyekszem meghatározni, így azután nem térek ki a gyermekek múzeumpedagógiai szempontjaira.

⁹Uo. 386.p.

¹⁰Carl Gustav Jung: A szellem jelensége a művészetben és a tudományban, Scolar Kiadó, Budapest, 2003. 79.p.

MÚZEUMI SZAKEMBEREK A KÖZMŰVELŐDÉSBEN – MEGVALÓSULT TERVEK ÉS ÚJ IRÁNYOK

Dr. Kárpáti Andrea

Ebben az írásban röviden összevetjük a 2007-2008-ban végzett *Múzeumok a közművelődés szolgálatában* és 2017-ben, *Múzeumpedagógia Magyarországon 2017* címmel, a múzeumi szakemberek közoktatási szerepvállalásáról is számot adó kutatások céljait, módszereit és következtetéseit¹. A két felmérés közötti időben tartalmában, műfajaiban és eszközeiben is igen nagyot fejlődött a magyar múzeumok közművelődési tevékenysége. A hagyományos programok (tárlatvezetés, előadás, szakkör) mellett sokhelyütt megjelentek a társművészeti rendezvények, a természettudományokat a humán tudományokkal és művészetekkel integráló programsorozatok. A múzeumandragógia körébe tartozó foglalkozások az idősök mellett immár megszólítják a kamaszokat és a fiatal felnőtteket is, és figyelembe veszik az iskolák igényei mellett a huszonévesek érdeklődését és igényeit is. A két vizsgálat jelzi, hogy a múzeumi szakma megújulása folyamatos, és a változatlanul fennálló szakemberhiány, a kevéssé fenntartható, pályázatokból beszerzett infrastruktúra ellenére megvalósuló fejlesztések kutatásokra alapozott stratégiákat, a szolgáltató, nyitott múzeum modelljét vaósítják meg.

2007-2008: *Múzeumok a közművelődés szolgálatában*

Az első felmérés célja a múzeumi közművelődés hazai helyzetének feltérképezése volt. Olyan önvizsgálat, amely jövőképet is tükröz, a látogatóbarát múzeummá válás lehetséges útjait körvonalazza. Az ilyen, a szakemberek helyzetét felmérve programadó kutatások a nemzetközi szakirodalomban is ritkák, hiszen a legtöbb esetben a látogatók elégedettségének és tudásban való gyarapodásának felmérése, múzeumi viselkedésének nyomon követése a cél.² Bereczki Ibolya kérdésekben foglalta össze a közművelődési (ön)vizsgálatok céljait:

„Képes-e önmaga megújítására a múzeumi szakembergárda? Milyen személyes és szakmai kompetenciákkal szükséges rendelkezniünk, (...), hogy megfeleljünk a nyitott és modern, ismeretet, tudást közvetítő múzeum iránti új típusú látogatói igényeknek? Hogyan, milyen módszerek és eszközök alkalmazásával tudjuk felkelteni az érdeklődést a múzeum jelenleginél sokkal többszintű használatára az oktatásban és a kutatásban? (...) miképpen tudunk jobban megfelelni a gyűjtemények feltárását és hozzáférhetővé tételét jelentő múzeumi alapcélkitűzésnek a csökkenő központi források és pénzügyi lehetőségek ellenére?”³

A vizsgálat két szakaszban zajlott: 2008 júliusában és augusztusában, valamint ugyanebben az évben, októbertől 2009 januárjáig – tehát a gazdasági válsághelyzet beköszöntése már érzékelhető volt. A vizsgálat idején az Európai Unió támogatási alapjai még nem nyíltak meg, a válaszok a TIOP és TÁMOP pályázatok előtt forráshiányt tükrözték. A magyar múzeumi közművelődés első átfogó felmérése időpontjának megválasztása jobb nem is lehetett volna: a kérdések sok szakembert készítettek a problémák azonosításán túl megoldási lehetőségek, új programok és képzések terveinek megfogalmazására. A közel 900 hazai muzeális intézmény közül az országos és megyei hatókörű múzeumok csaknem 100 %-ban, a városi, területi és tematikus múzeumok 60%-ban válaszoltak. Az eredmények senkit sem leptek meg, viszont a helyi panaszokat országos adatokkal támasztották alá, s így a szakma lehetőséget kapott a fejlődés útjainak tényeken alapuló megvitatására.

A kérdőív és az interjúk az infrastruktúra és az emberi erőforrások felmérését célozták meg. Elsősorban a szakértelem és a közművelődési munkára fordítható idő, a látogatókkal való kommunikáció formái és tartalma: a közönségigények felméréséről kértek adatokat. A kiállítóhelyeken kevés volt a modern interpretációs eszköz, hiányos volt az infrastruktúra, és kevés volt képzett szakember. Igény, ötlet viszont volt bőven, számos válaszadó stratégiai igényű terv sorozatot vázolt fel. Jó kiinduló pontnak tűnt, hogy a válaszadó intézmények négyötödében rendszeresen zajlott közművelődési tevékenység, jellemzően az általános és középiskolás korosztályt megcélozva. Csak kis részük kínált szórakoztató időtöltést az óvodás korosztálynak és érdekes, további látogatásokra inspiráló programokat a felsőoktatásban tanulóknak és a fiatal családoknak. Ennek eredményeként a fiatal korosztályok látogatószáma 6-22 évig, az életkor előre haladásával folyamatosan csökkent.

Változtatásra ösztönző adat volt, hogy a felsőoktatásban tanulók közül kevesebben jártak múzeumba, mint az óvodások! Ez még akkor is elszomorító volt, ha tekintetbe vettük a látogató-nyilvántartások hiányosságait a kétezres évek elején. A közoktatásban tanulók és a felnőttek körében viszont évről évre nőtt a múzeumlátogatók száma, (az általános és középiskolásoké gyarapodott a legdinamikusabban, 50 % volt a növekedés 2007-2008 között!) A múzeumok iránt az érdeklődés az anyagi lehetőségek csökkenése ellenére is növekedett – a felnőtt tárlatlátogatókhoz hasonlóan, egyre több pedagógus gondolta úgy, hogy osztályával fel kell keresnie egy múzeumot.

A pedagógiai stratégiák korszerűsége területén a múzeum sokkal gyorsabban váltott, mint az iskola, ahol még mindig uralkodók voltak a tanári előadásra épülő módszerek. A tárlatvezetés dominanciája már 2007-re megszűnt. A 21. századi múzeumban a frontális oktatás szinonimájának tekinthető módszer mellé felzárkózott sokféle interaktív foglalkozás: a műhelymunka, a tematikus múzeumi óra, verseny és más, a diákok aktív részvételére építő program. Az adatokból látszott, hogy a programkínálat a jövőben még inkább eltolódik majd az élményt adó módszereket alkalmazó foglalkozások felé. A tematikus napok, a múzeumi táborok megjelenése egyértelműen ebbe az irányba mutatott.

A múzeumok kommunikációjában 2007-ben a papír alapú hírlevelek és meghívók domináltak. A legtöbb programot az általános iskoláknak kínálták a kiállítóhelyek. Mivel nem használták a digitális csatornákat, nem is érthették el a fiatalokat, akik a 21. század első évtizedének végére már szinte kizárólag az interneten kerestek maguknak programokat. A leginkább elhanyagolt célcsoport az egyetemistáké volt, de nem sokkal több kommunikációs csatorna irányult a középiskolások elérésére.

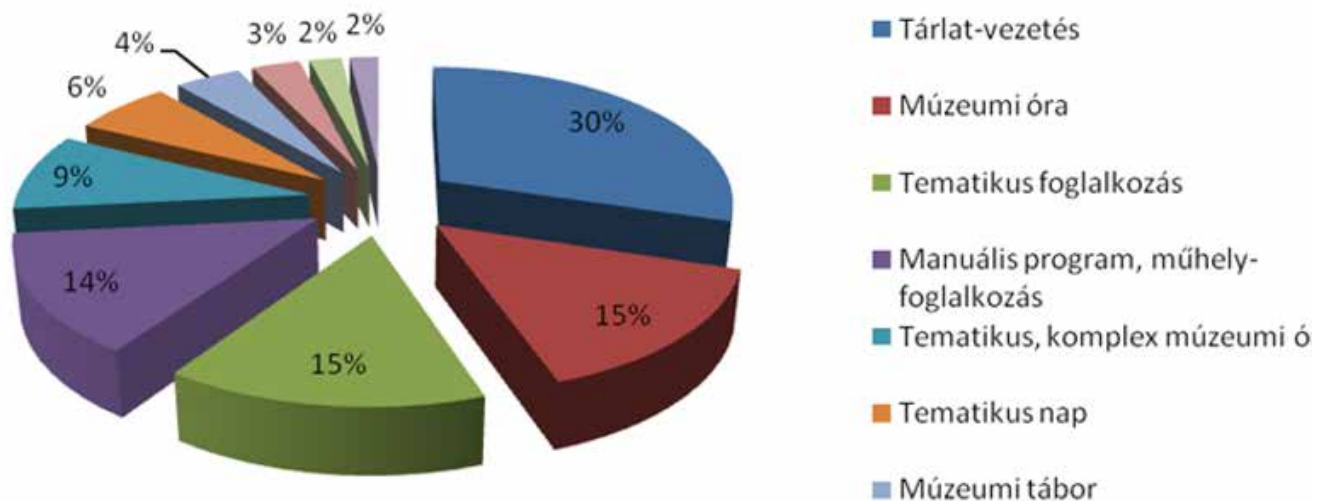
„*Overworked and understaffed*”, ez a lefordíthatatlan szójáték látszott legjobban kifejezni a múzeumok személyi állományának munkaterhelését: 2008-ban túlterheltek és (szakemberrel) alul-ellátottak a magyar közgyűjtemények. A múzeumokban minden bizonnyal azért volt igen kevés szakkör, mert hiányzott az állandó pedagógiai személyzet. Az intézmények kevesebb, mint 30 %-ában volt főállású múzeumpedagógus, s ezeket sem lehetett állandó státuszban az intézményhez kötni. A múzeumi közművelődési feladatok ellátása a legtöbb múzeumban tehát a legváltozatosabb keretek között, a gyűjtéssel és kutatással, megőrzéssel, restaurálással foglalkozó osztályok, csoportok nem elsősorban pedagógiai érdeklődés szerint alakult. Ennek a munkaigényes, állandó kapcsolattartást követelő, folyamatosan megújítandó területnek az irányítását hatékonyan nem lehetett mellékállást betöltő személyekre vagy más feladataik mellett pedagógiai programokkal is megterheltekre bízni.

A kutatás egyik legjelentősebb, a további munkát segítő eredménye volt az országos múzeumpedagógiai adatbázis létrehozása. Ez a nemzetközi színvonalú, és ma is folyamatosan bővülő információs forrás lett az alapja a második vizsgálatnak, amely sokkal biztatóbb képet festett a múzeumi közművelődés helyzetéről.

2017: Múzeumpedagógia Magyarországon

A *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* című kiemelt projekt részeként, az EFOP 3.3.3.--VEKOP-16-2016-00001 fejlesztési program keretében valósult meg a „Múzeumpedagógia Magyarországon 2017” című kutatás.⁴ A cél most a múzeumokban a 2008-ban elindult intézményfejlesztési pályázatok segítségével megvalósult közösségi szerepvállaláshoz kapcsolódó programok értékelése és a további fejlődés lehetőségeinek feltárása volt, de vizsgálták a könyvtár, a múzeum és a közművelődési terület partnerségi együttműködésének lehetőségeit is. A muzeális intézmények kategóriái szerint az országos múzeumok esetében 100%-os, az országos szakmúzeumok, megyei hatókörű városi múzeumok, területi múzeumok és tematikus múzeumok esetében 60%-os visszajelzési arányt értek el a kutatók. A kutatást irányító Múzeumi Oktatási és Képzési Központ (MOKK) kiváló munkájának köszönhetően ez a második felmérés is országos, reprezentatív adatfelvételnek tekinthető, amelyről tanulmánykötet jelenik meg.⁵

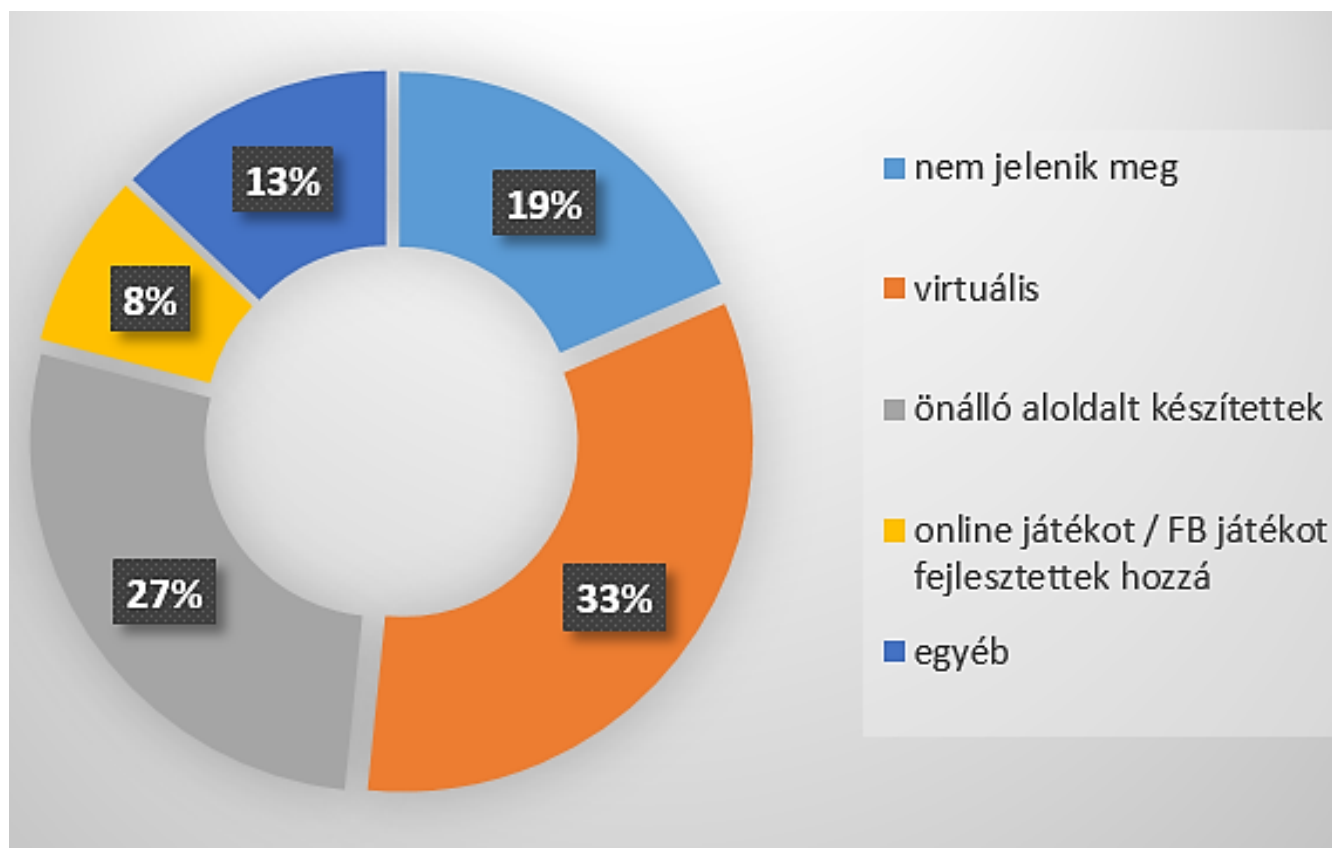
A 2007-es vizsgálat egyik legnagyobb feltárt problémája a közművelődésre fordítható keret szükségessége volt. A 2007-17 közötti évtized a múzeumpedagógiai programok jelentős bővülését hozta, hiszen jelentősen bővültek az elnyerhető európai uniós források is. A megkérdezettek 72 %-ának volt nyertes pályázata a 2007-2014-es költségvetési ciklusban. Az intézmények 83 %-a egyéb forrásból is kapott támogatást, és a ciklusban kiírt pályázatokat ismerve, feltételezhető, hogy ezekből az összegek egy részét is ismeretterjesztési célokra lehetett fordítani. Bár még számos fejlesztési lehetőséget kínál a gyűjtemények oktatási hasznosítása, és sokhelyütt 2007 óta változatlanul javításra szorul a pedagógiai programok személyi és infrastrukturális háttere, szemléletükben egy évtized alatt sokat haladtak az intézmények a látogatóbaráttá válás felé.⁶

A múzeumi közművelődési tevékenység típusai, 2017. Forrás: Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK)

A személyi feltételek 2007-hez képest némileg javultak. Míg 2007-ben ritkaságnak számított a pedagógiai háttérű közművelődési szakember, 2017-ben lényegesen több, a korszerű ismeretátadásra felkészített múzeumpedagógus fogadja a látogatókat. Általánosan elfogadottá vált a szolgáltató múzeum modellje, amelyben a látogatók igényeire gyorsan reagáló frontvonal menedzsment váltja a közönségkapcsolati csoportot. Azonban 2017-ben is csak a múzeumok kevesebb, mint felében volt főállású múzeumpedagógus, 1-2 fő. Az intézmények negyedében változatlan a helyzet: egyetlen szakember sem foglalkozik főállásban a kiállításokhoz kapcsolódó közművelődési programok tervezésével, szervezésével és végrehajtásával. Jelentős változás azonban 2007-hez képest a felkészültség színvonalának növekedése. 2017-re a múzeumi dolgozók több mint fele (61 %) vett részt múzeumpedagógiai foglalkozáson. Ez rendkívül fontos előrelépés, hiszen a múzeumi ismeretterjesztés éppen olyan szakma, mint a muzeológia vagy a régészet – a módszereit tanulni kell, önmagától, képzettség nélkül csak igen kevés „pedagógiai östehetség” képes hatásosan vezetni egy csoportot vagy élményszerű gyakorlati programot szervezni egy osztálynyi gyerekeknek. Különösen fontos az önkéntesek képzése, amelyre jelenleg az intézmények 31 %-ában nyílik lehetőség.

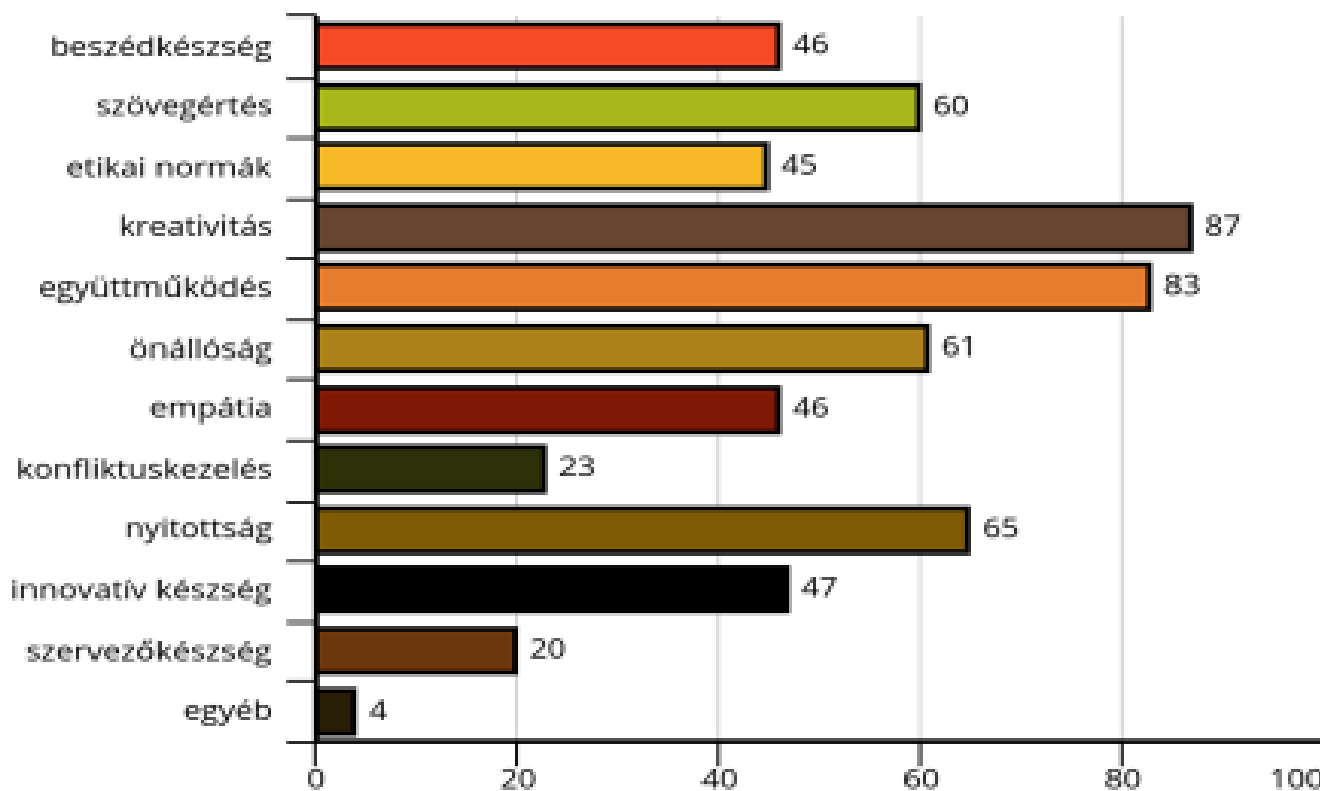
A múzeumi tanulás eszközei közé 2017-re mindenütt bekerültek a digitális kommunikációs megoldások. A válaszadók háromnegyede használ már informatikai eszközöket a múzeumpedagógiai munkában. 2007-ben még nem terjedtek el ennyire a mobil eszközök, de 2012 és 2017 között azonban már Magyarországon is jelentős mértékben megnőtt az okostelefon-használók száma. A látogatók nemcsak igénylik az ilyen szolgáltatásokat, de a zsebükben is hordják az eszközt, amellyel könnyen elérhetők az online tárlatvezetők, a QR kóddal megosztott kiegészítő információk vagy a kiállításokhoz kapcsolódó, más intézményekben fellelhető képek, hangok, szövegek. A 2017-es válaszadók mintegy háromnegyede elégedett a digitális eszközökkel, hasznosnak és tovább fejlesztendőnek találja őket.

Milyen formában jelenik meg a gyűjtemény online felületeken? („Virtuális” = saját weboldalon képes, szöveges gyűjteményismertető és / vagy katalógus), 2017. Forrás: Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK)

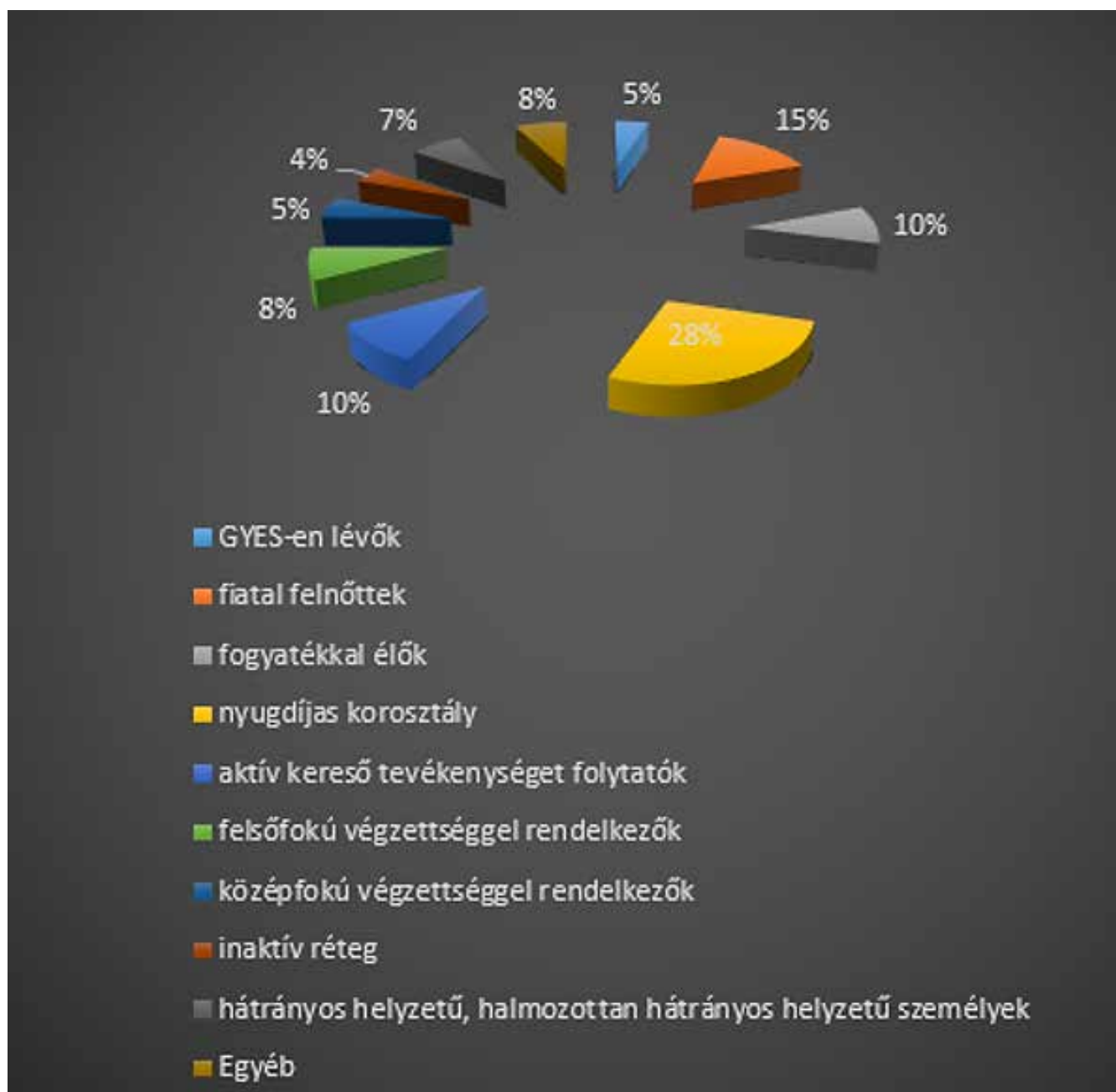
A kompetenciák fejlesztése a közoktatás megújításának központi célja lett a 21. század első két évtizedében, ezért a múzeumpedagógusok is kötelességüknek érzik, hogy eredményeket mutassanak fel ezen a területen. Kedvező változás, hogy 2017-ben a múzeumi programjaik leírása részletesebb: gyakran hivatkoznak kompetenciákra, melyeket az iskolai oktatásban fontosnak tartanak, és a múzeumban zajló informális tanulási helyzetben is jól fejleszthetők. A válaszadók szerint a múzeumpedagógiai programok elsősorban a kreativitást, együttműködő készséget és a nyitottságot fejlesztik. Az első két kompetencia egyértelműen a múzeumi szakkörökre utal, a harmadikat a kiállításokon megismert új tárgyak, gondolatok, vélemények megismerése fejlesztheti.

Kompetenciafejlesztő múzeumandragógia

Milyen kompetenciákat fejlesztenek a múzeumi programok? 2017. Forrás: Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK)

A 2017-es vizsgálatban szinte azonos múzeumpedagógiai foglalkozás fajták szerepelnek, mint a 2007-es beszámolóban, de gyakoriságuk növekedett. Azonban, minél idősebb a tanuló, annál kevesebb számára a múzeumpedagógiai program – ezt jeleztük már a 2007-es adatok alapján. A nemzetközi múzeumpedagógiában már a 21. század elején is fontosnak tartották az idősebb iskolai korosztályok fokozott bevonását a múzeumpedagógiai programokba, és ennek módszereit számos országban kutatták.⁷ Magyarországon, ahol 2007-ben a legtöbb ilyen program az általános iskolásoknak szerveződött, ezután következtek a középiskolások, majd igen alacsony számban a huszoneves fiataloknak szóló programok, 2017-ben a múzeumok több mint fele (54 %) már ismeri és alkalmazza a fiatal felnőttek megnyerésének múzeumpedagógiai módszereit. Ez rendkívül fontos eredmény, amely nagyban köszönhető a Pulszky Társaság Múzeumandragógiai Szakosztálya éves, nagy sikerű konferenciáinak és kiadványainak. Az alábbi ábra bemutatja, kik a múzeumandragógiai programok fő célcsoportjai. A legfontosabb célcsoport a nyugdíjas korosztály, (30 %), hiszen nekik van a legtöbb szabadidejük, őket a legkönnyebb a múzeumba hívni. A múzeumi kiállítások és egyéb kulturális programok hatásáról az intézmények többsége, ha nem is rendszeresen, de időről időre adatokat gyűjt.

A múzeumandragógiai programok célcsoportjai, 2017. Forrás: Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK)

Bár Magyarországon a nyugdíjasok több mint fele dolgozik, sokan közülük ráérnek, már jártak korábban is múzeumban, tehát szívesen fűzik szorosabbra a kapcsolatot – akár önkéntesként is – a kedvelt kiállítóhelyekkel. A fiatal felnőttek 15 %-ban, és az aktív keresők igen változatos csoportja csak 10 %-ban szerepel az andragógiai programok címzettjei között, a GYES-en lévőknek szóló programok pedig csak 5 %-ot tesznek ki. Ezen a területen sokat lehetne előre lépni, például a külföldön igen népszerű, a fiatalokat és a felnőttek közül a GYES-en lévőket és a munkanélkülieket megcélzó kulturális kínálattal. Különösen fontos feladat az inaktív és a halmozottan hátrányos helyzetű rétegek megszólítása, és biztató jel, hogy erre is vannak már jó példák Magyarországon. A 2017-es vizsgálatban a 2016-os évben lezajlott, nem szokásos programokról kérdezték az intézményeket. Néhány programtípus, amely semelyik kérdésre adott válaszbán sem szerepelt a 2007-es vizsgálatban:

- egyedi séták csoportoknak, online felülettel, amelyen kiegészítő információk és további program lehetőségek találhatók (pl. helyi 56-os emlékek felkeresése – 2016-ban a forradalom 50. évfordulóját ünnepeltük).

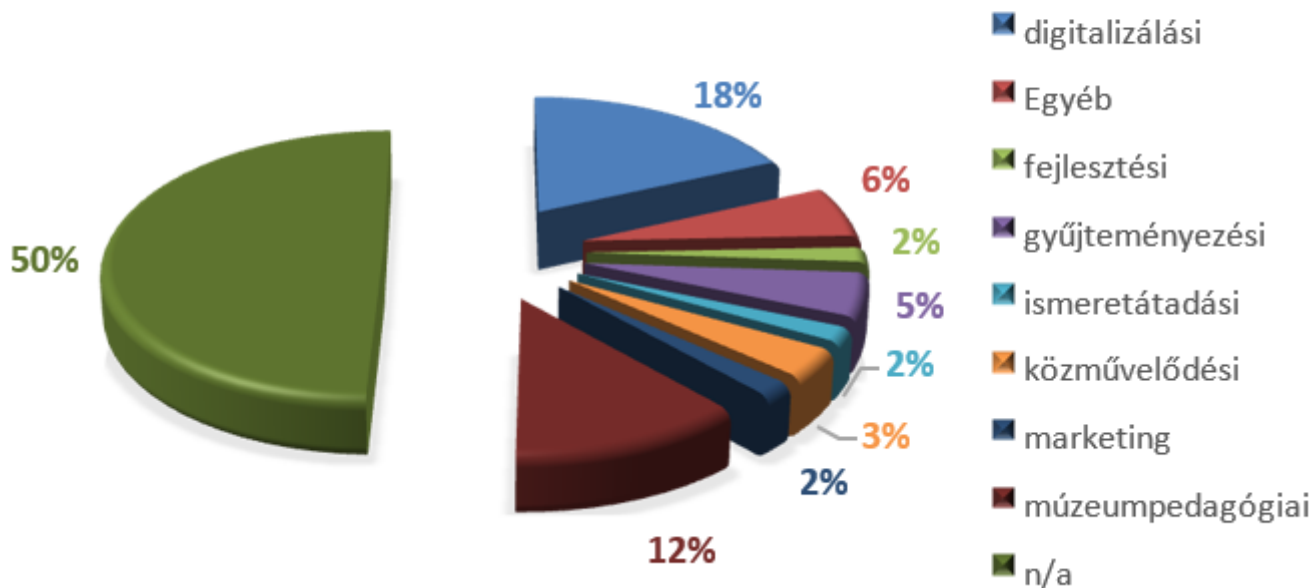
- tematikus napok a múzeumok anyagáról, Erzsébet táborozóknak (a táborokban főleg szociális hátránnyal élő hazai és határon túli magyar gyermekek nyaralnak)

- utazó kiállítás, amelyet az iskola „kikölcsönözhet”

- múzeumi túraklub, a gyűjteményhez kapcsolódó színhelyekre.

2017-ben átfogó intézményi stratégiával már a múzeumok 54 %-a rendelkezik, közel egyharmaduknál (30 %) nincs ilyen, és 16 % nem is válaszolt erre a kérdésre. Tudatos, hosszú távú tervezés nélkül a szolgáltató (vagy a kutató, kísérletező, oktató, szórakoztató) múzeumi modell következetes megvalósítása elképzelhetetlen. Küldetésnyilatkozat 2017-ben az intézmények mindössze 52 %-ában van, 35 %-ában nincs, 13 % nem válaszolt. A küldetésnyilatkozat a stratégia alkotás alapja, a múzeum öndefiníciójának fontos eszköze. Aggasztó, hogy az intézmények még ezt, a stratégiánál lényegesen könnyebben megfogalmazható alapküldetésnyilatkozatot sem készítik el. Mivel több, mint kétharmaduk sikeres pályázó, úgy tűnik, az etikai és szakmai alapvetések és a távlati tervezés nem feltétele a támogatások elnyerésének. Ezek hiányában viszont sajnos elképzelhető, hogy a pályázati eredmények – melyek nem épülnek be egy kidolgozott cselekvési tervbe – nem bizonyulnak fenntarthatónak, például az ilyen forrásból kialakított múzeumpedagógiai kínálat sem éli túl a pályázati időszak végét.

NEVEZZE MEG RÉSZSTRATÉGIÁJÁT!

Múzeumok részstratégiái, 2017. A „Nevezze meg részstratégiáját!” kérdésre a múzeumok fele nem válaszolt.

Forrás: Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK)

Mit jelent a szolgáltató múzeum fogalma? Ez a kérdés a 2007-es felmérésben nem szerepelt, 2017-ben azonban az egyik hangsúlyos tartalmi csomópont volt a négy kérdés-csoport közül. Bár a válaszadók pontosan érzékelték, hogy erre a kérdésre a „jó válasz” a látogatók számára biztosított szolgáltatásokkal kapcsolatos, azért volt, aki emlékeztetett minket a múzeumok hagyományos feladatára: „A múzeum a kulturális javak tudományosan rendszerezett gyűjteményeiből álló muzeális intézmény.” A többség azonban a következő mon-

adatokhoz hasonló definíciót adott: „*A helyi, fenntartói érdekek kiszolgálása mellett, nyitott a közoktatási intézmények (alap, középfokú és felsőfokú) kezdeményezéseire a tanórákat kiegészítő, csak az adott múzeumban megszerezhető ismeretek elsajátítását illetően. Folyamatos kapcsolatot ápol, és minden igényt kiszolgál, ha szakmai kérdéssel hazai, kárpát-medencei és külföldi magángyűjtő megkeresi, ezért nyitott a szakterületébe tartozó összes igény kielégítésére (tudományos, egyben ésszerű szaktanácsadási tevékenységet szolgáltat).*” A szolgáltató múzeum megvalósulását ma már nem a szándék vagy a felkészültség hiánya, hanem a múzeum-pedagógusként, múzeumandragógusként foglalkoztatható személyek száma akadályozza.

Cikkünk csak ízelítőt adhatott a hatalmas vizsgálati anyagból, amely hamarosan könyv formájában jelenik meg a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ gondozásában. Ebben részletesen szó lesz az intézményközi együttműködések bővítési lehetőségeiről, az iskola-múzeum kapcsolatokat ma is megnehezítő akadályokról is. Úgy tűnik, húsz évvel hatályba lépése után, nagyrészt megvalósultak az 1997. évi múzeumi törvény előírásai:

- d) közművelődési rendezvényeket és egyéb programokat rendez,
- e) együttműködik a nevelési-oktatási intézményekkel és múzeumpedagógiai programjaival (...)
- f) (...) folyamatosan megújuló múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai programkínálatot biztosít.⁸

A látogatóbarát múzeum néhány új kiállítástervezési modellje

Végül néhány, a látogatóbarát múzeumi modellhez kapcsolódó új pedagógiai modellt vázolunk fel, melyek a múzeumandragógia módszertani repertoárját gazdagítják. A kiállítás bemutatásában is nagy változások történnek. A látogatóbarát, nyitott múzeum modellje szükségszerűen magával hozta az egy vagy több művészt, vagy korszakot bemutató, klasszikus kiállítástervezés mellett az új, a látogatót bevonó, érzelmeit, tudását megmozgató tervezési és múzeumandragógiai alternatívákat. A 21. század elejének központi fogalma, a narratíva megjelenik a kiállításon vagy ennek kommunikációja során. A műveket, tárgyakat történetek fűzik össze. Minél kevesebb a bemutatható anyag, annál fontosabb a kísérő narratíva, a hely és az alkotó szellemének megidézése.

A belgiumi Mechelenben áll a reneszánsz tudós és politikus, művészetbarát és szellemi műhelyből egyetemi kart alapító Jerome van Busleyden korareneszánsz palotája, amelyben ma a városi múzeum működik⁹. Morus Tamás itt kezdte írni az Utópiát, itt csodálta az (elveszett) antik éremgyűjteményt, vitatkozott Rotterdami Erasmussal és a sokoldalúan képzett házigazdával. Megfordult a falak között Margit régens hercegnő, aki Mechelent a Burgundiai Hercegség fővárosává tette, V. Károly német-római császár és egy későbbi pápa is. A látogatásaikról készült feljegyzéseken és néhány festményen kívül azonban csak a környékbeli apácák igényes kézimunkával díszített házi oltárait lehet kiállítani a palotában helyet kapott múzeumban. Ami felragyogtatja és összefűzi a tárgyakat: a hely története, az átélhető narratíva.

A jelmezbe öltözött tárlatvezető, aki a bemutatott tárgyakhoz kapcsolódó személynek adja ki magát (például egy felfedező, aki a Stanley és Livingstone dzsungel-beli találkozásának tanúja a londoni Természettudományi Múzeumban, vagy egy udvarhölgy Báthory Erzsébet udvarában)¹⁰, ma már senkit sem lep meg. A dramatikus interpretáció népszerű műfaj a történeti és tudományos kiállításokon egyaránt. Az igazán rendhagyó tárlatvezetések a közönséget invitálják drámajátékra, rajzolásra, saját élményeik megosztására, interaktív műelemző élményt kínálnak.¹¹

A kurátorok Mechelenben az érzelmi alapú kiállítástervezés (emotional exhibition planning¹²) mellett döntöttek. Az egymást követő termekben zene és versek, történetek elevenítik fel a reneszánsz hercegi udvar életét, az egyházi szertartásoktól a bírósági tárgyalásokig. A legérdekesebb a ház urának dolgozószobája, ahol a híres vitapartnerek képmása alatt, egy multimédia kortárs vitákat tár elénk. Egy-egy fiatal, középkorú és idős értelmiségi beszélget a barátságról, a gondolat teremtő erejéről, a szabadságról. Nem színészek ők, és nem is betanult szöveget mondanak. Saját gondolataikat ütköztetik, és a látogató tovább fűzi a gondolataikat. A toronyszobában a kiterjesztett valóság eszközeivel járhatjuk be a város és hercegség fontos építményeit. Fejünkön szemüveggel, beléphetünk a műemlékek terébe, a helyszínekre, amelyekről korábban idézetek, muzsika és képek sora szólt.

Az érzelmekre ható kiállítástervezés egyik jellegzetes műfaja a hazaszeretetet erősítő kiállítási tematika (patricotic exhibition design¹³). Az angliai Doverben, ahol a 2. világháború számos nehéz, de a fasiszta Németország ellen küzdő szövetségesek számára sikeres tengeri hadművelet kiinduló pontja volt, a földalatti hadtestparancsnokságot, a katonai hálótermeket és kórházat eredeti formájában őrizték meg. Az egyik ablaktalan helységben, remegő lámpafénynél, aggregátor zúgása és a tenger moraja háttér-hangjaival, a kiállításlátogatók – akárcsak a háborús katonák – padokon kuporogva hallgathatják meg a király beszédét.¹⁴

A leuveni Museum¹⁵ mintegy tizenötezer tárgyat őriz, tehát nyugodtan rendezhetnének belőlük a régi városházához csatlakozó, hatalmas modern múzeumi terekben akár évente új kronologikus kiállítást. Nem ezt teszik: a vizuális műveltség (visual literacy) egy kortárs modellje, az Európai Vizuális Műveltség Keretrendszer (European Visual Literacy Framework¹⁶) alapján tervezik meg és rendszeresen frissítik az állandó kiállítások anyagát. A keretrendszer lényege, hogy az alkotás és befogadás tevékenységeit életszerű helyzetekben tanítjuk, és a vizuális nyelvet alaposan megismerve, művészeti és köznap helyzetekben egyaránt alkalmazzuk. A kiállításon a művészettörténet klasszikus és kortárs alkotásai egymás mellett, egy-egy, a vizuális műveltség szempontjából alapvető fontosságú fogalom köré építve láthatjuk¹⁷. A témák között szerepel a vallás és társadalom kapcsolata, (a Luther kitagadását ábrázoló festmény mellett a katolikus liturgiát bemutató tárgyak és képek), a szó és kép kapcsolata (példák a középkortól napjainkig a szavakat képekbe építő műalkotások közül), és a valódi és virtuális térábrázolás módszereinek bemutatása: illúziók hagyományos és digitális eszközökkel. A képi nyelvet tanító kiállításszervezés modelljét a világon sokhelyütt alkalmazzák, például az amerikai Toledo Művészeti Múzeumban. A múzeum honlapján, az oktatási aloldalon felhívják a figyelmet a múzeumpedagógiai kompetenciafejlesztés új formájára: a korszakokon átívelő vizuális nyelvet tanító kiállításokra¹⁸.

A magyar múzeumokban egyre több hasonló kezdeményezéssel találkozhatunk. A művek nem szorulnak háttérbe, ha a befogadók világa előtérbe kerül. Az itt bemutatott két vizsgálat jelzi: kiállítóhelyeink mintaszerűen használták fel a fejlesztési pályázatok nyújtotta anyagi forrásokat, Nemcsak gazdagították, de módszereiben, tartalmában alapvetően megújították a múzeumpedagógia és -andragógia program kínálatát és eszköztárát. Remélhetőleg a közoktatás, a tudásátadás korszerűsítését szolgáló pályázatok másik nagy kedvezményezettje, hasonló változásokról számolhat majd be. A magyar múzeum a tanulási környezetet és az ismeretátadás módját is a 21. században elvárt, magas nemzetközi színvonalra emelte, és ez példa lehet az iskolai (művészet) pedagógia számára is.

Jegyzetek

¹ A 2007-2008-as vizsgálatról vö.: Káldy Mária - Kárpáti Andrea - Szirmai Anna Linda, 2010.

² Jó példa látogatókutatásokra: Bollo, Alessandro Ed., 2013. ,72.

³ Bereczki Ibolya, 2013.

⁴ A projekt az Európai Unió által biztosított fejlesztési forrásból, 2017. február 1. és 2020. január 31. között zajlik, a Széchenyi 2020 program keretében, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK) és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár konzorciumi együttműködésében.

⁵ A kötet a MOKK Múzeumi iránytű sorozatában részletesen bemutatja majd a vizsgálat eredményeit.

⁶ A jó gyakorlatokat folyamatosan publikálják például ezeken az oldalakon:

<http://mokk.skanzen.hu/hazai-jo-gyakorlatok.html>

<https://pulszky.hu/kiadvanyok/http://muzeumpedagogia.org/>

⁷ Egy példa: Wallace Research, 2008.

⁸ 1997. évi CXL. törvény, 37/A. § (4) cikkely. Budapest, Magyarország Kormánya.

⁹ A Museum Hof van Busleyden honlapja: <https://www.hofvanbusleyden.be>

¹⁰ A „Mi vagyunk a múzeum” (We Are Museums) blog bejegyzés különleges látogatói élményt adó kiállítási megoldásokról: <http://www.wearemuseums.com/category/visitor-experience/>

¹¹ Egy példa: a Múzeum-meghekkelő, <https://museumhack.com/> Cikk róluk: Glusack, Elaine, 2018.

¹² Mann, Stacey & Cohen, Danny M., 2017. 90-99

¹³ Bergman, Teresa, 2013.

¹⁴ VI. György király, a most uralkodó II. Erzsébet édesapja, gyermekkorától tartó dadogását beszédterápiára segítségével, kemény munkával legyőzve, 1939. szeptember 3-i beszédében a fasiszták elleni háborúban kitartásra és ellenállásra buzdította Nagy-Britannia népét. A híres szónoklatról 2010-ben Tom Hooper forgatott filmet „A király beszéde” címmel.

¹⁵ Museum Leuven, honlap: <https://www.mleuven.be>

¹⁶ Weboldal a keretrendszer részleteivel, angol, francia és német nyelven: <http://envil.eu>, tanulmányok a vizuális képességek fejlesztéséről és értékeléséről: Wagner, E. & Schönau, D. (szerk.), 2016. - Magyar összefoglaló: Kárpáti Andrea, Pataky Gabriella, 2016. 6-21.

¹⁷ Carpeau, Peter, 2019. pp. 79-86.

¹⁸ A múzeumot 2019 júliusáig vezető Brian Kennedy művészettörténész, kommunikációkutató kezdeményezésére bevezetett, a vizuális képességrendszer elemeit tudatosan fejlesztő oktatási programokról: <https://www.toledomuseum.org/educatio>

Irodalom

Bereczki Ibolya (2013). A múzeumok oktatást támogató tevékenysége. <https://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-neveles/a-muzeumok-oktatast-tamogato-tevekenysege>

Bergman, Teresa: Exhibiting Patriotism: Creating and Contesting Interpretations of American Historic Sites. 2013 Walnut Creek, CA: Left Coast Press, 2013.

Bollo, Alessandro Ed. (2013). The Learning Museum Network Project Report

Carpeau, Peter: Visual Literacy as a Curatorial Strategy. In: Visual Literacy In Museums. (Ed.: Wagner, Ernst). Münster, New York: Waxmann Verlag, 2019, pp. 79-86.

Glusack, Elaine: Museum Tours for People Who Don't Like Museum Tours. New York Times, 2018. július 20, online kiadás. <https://www.nytimes.com/2018/07/20/travel/museum-tours.html>

Káldy Mária - Kárpáti Andrea - Szirmai Anna Linda: Helyzetkép és perspektívák. Múzeumpedagógia Magyarországon 2008-2009. Múzeumi iránytű 6. Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum - Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, 2010.

Kárpáti Andrea, Pataky Gabriella (2016). A Közös Európai Vizuális Műveltség Referenciakeret. Neveléstudomány, 2016 (1), 6-21. <http://nevelstudomany.elte.hu/index.php/2016/04/akozos-europai-vizualis-muveltseg-referenciakeret/>

Mann, Stacey & Cohen, Danny M. Crying at the Museum: A Call for Responsible Emotional Design, Exhibition, 2017 Spring, pp. 90-99.

https://static1.squarespace.com/static/58fa260a725e25c4f30020f3/t/5aed1b92575d1f3002e40fe5/1525488531877/15_Exhibition_CryingAtTheMuseum.pdf

Measuring Museum Impacts. <http://online.ibc.regione.emilia-romagna.it/I/libri/pdf/LEM3rd-report-measuring-museumimpacts.pdf>. 72

Wagner, E. & Schönau, D. (szerk.) (2016). Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Visual Literacy – Prototyp. Common European Framework of Reference for Visual Literacy. Münster– New York, Waxmann Verlag.

Wallace Research: Museum Visitor Studies - Audience Research – Young Adult Study. New York, The Wallace Foundation, 2008. <http://www.wallacefoundation.org/knowledge-center/audience-development-for-the-arts/strategies-for-expanding-audiences/Documents/Audience-Research-Young-Adult-Study>

A KÖRNYEZETI NEVELÉS LEHETŐSÉGEI A MÚZEUMANDRAGÓGIÁBAN

Dr. Vásárhelyi Tamás

1. Miért kell ezzel a témával foglalkozni?

Néma tavasz – ezzel a címmel jelentette meg Rachel Carson a mérgező vegyszerekkel teli világról való vízióját 1962-ben, ami nem víziónak bizonyult. Az utóbbi években nagy tudományos apparátusok által bizonyított tények jelentek meg az élővilág fogyásáról, míg végre 2019 májusában 145 országból összesen 360 szakértő által összeállított 1800 oldalas nagy jelentés készült¹. A pusztulás mögött ritkábban áll a vadászat, tökélyre vitt halászat, vagy a pusztta felélés (pl. csak szigeteken előforduló óriásteknősöket a hajósok élő konzervként vittek magukkal, egyszerűen a hátukra fordítva szenvedtek egy raktárban, amíg rájuk nem került a sor – és ez mindaddig folyt, amíg az utolsó is sorra nem került). A nagy pusztulás legfőbb okai a globális klímaváltozás, az élőhelyek eltűnése vagy feldarabolódása, és a kártevők ellen mérték nélkül használt mérgek környezetbe kerülése. Egyre nyilvánvalóbb, hogy ez a gond már nemcsak úgy játszik szerepet a múzeumok életében, mint gyűjtési lehetőségek beszűkülése itt, kibővülése ott. A vegyszerhasználat tudatos és mértéktartó voltát az emberi, a munkatársi egészség védelme korábban hamarabb kiváltotta, mint egy általános aggodalom azoknak a környezetbe kerülése miatt. A klímaváltozás azonban egyre inkább főként tornyosuló rém, és ennek lokális következményei többféle módon érintik a múzeumokat.

Egy másik nagy, ezernél több szakembert mozgató tudományos panel, az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC) néhány évenként közreadja a klímánk állapotáról és jövőjéről szóló, egyre aggasztóbb jelentését. Kimondták, hogy a Föld mozgásából fakadó melegedés mellett az emberi tevékenység mérhetően hozzájárult a bolygó felszínének melegedéséhez. Az ipari forradalommal kezdődően ugrásszerűen megnőtt a légkörbe bocsátott széndioxid mennyisége, ehhez később más ún. üvegházhatású gázok is jöttek. A savas esők műtárgyakban, építményekben okozott káraitól mindenki tud, a klímaváltozás többi hatását viszont csak mostanában mérjük fel. Magyarországon például nem egyszerűen melegedés folyik. A nyári hónapok középhőmérséklete 1,5-2,5 Celsius fokkal emelkedett 1981 óta, emellett megnőtt a váratlan meteorológiai események (téli leszakadó nyári záporok, trópusi jellegű esőzések, aszályok) gyakorisága, és elkezdett átrendeződni az éves csapadék eloszlása. Az Országos Meteorológiai Szolgálat honlapján látható jöslat szerint még fokozódik a következő évtizedekben az a trend, hogy enyhébbek a telek, tavasszal és ősszel sok a csapadék, a meleg nyáron viszont aszály van. A nagy esők után hirtelen lezúduló áradatok épületeket veszélyeztetnek, a nedvesebb talaj a nedvesedő falú épületeknek árt (és hány ilyenben van múzeum elhelyezve Magyarországon!). A tovább tartó és erősebb nyári meleg a klimatizált gyűjtemények és épületek hűtési költségeit fokozza, viszont a megnövekedett áramfogyasztás jelenleg még több széndioxid kibocsátásával biztosítható. És a (kulturális és egyéb) turizmusról, mint az üvegházhatású gázok kibocsátásának jelentős tényezőjéről se felejtkezzünk el. Nem dughatjuk tehát a fejünket a homokba, mint a (már Magyarországon is tenyésztett, ami újabb kavarodás) strucc.

A világban tehát rettentő változások történtek, melyek az andragógiával, az egész életen át folyó tanulással kapcsolatos gondolkodásunkat is befolyásolják. 1972-ben egy UNESCO Bizottság publikálta felmérésének eredményeit a *Learning to be. The world of education today and tomorrow* (Megtanulni létezni. A ma és a holnap oktatása) című jelentésében² még csak általánosságban hangsúlyozta az egyénnek az egész életen át tartó tanuláshoz való jogát és arra való szükségét. Három évtized múlva, 2000-ben az Európai Unió *Lisszaboni stratégiája* már azért született, hogy az Unió 2010-ig a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb, emellett tudásalapú gazdaságává is váljon. Két évtized sem kellett, hogy gyökeres fordulat érkezzen: 2018-ban

az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testületének (IPCC) klímajelentése 12 évet adott az emberiségnek arra, hogy tanuljon korábbi működési hibájából (pl. a legdinamikusabban a legnagyobb versenyképességre törekvő gazdaságok érdekében ránk erőltetett fogyasztói magatartás fenntarthatatlanságából), és a széndioxid kibocsátás radikális csökkentésével cselekedjen a globális klímaváltozás elfogadható mértéken belül tartása (avagy az emberhez méltó élet megtartása) érdekében. Miután ez a cél az idő rövidsége miatt már nem érhető el a gyerekek megfelelő oktatása-nevelése segítségével, a felnőttek, a véleményformálók és döntéshozók gyors tanulására, fejlődésére és készségfejlesztésére, megfelelő döntéseikre appellálhatunk csak. Ebben a feladatban minden felnőttoktatási, illetve felnőtt tanulási helyszínre, tényezőre és lehetőségre szükség van. Nem hagyhatjuk ki, és érdemes is nem kihagyni a múzeumokat, mint a legalábbis informális felnőtt tanulás egyedülálló helyszíneit.

A múzeumoknak kétféle irányban is kell a környezetről szóló andragógiát folytatniuk: egyrészt saját munkatársaik irányába, másrészt közönségük irányába.

2. Egy régi civil partner

Az 1992-ben alakult Magyar Környezeti Nevelési Egyesület kezdettől foglalkozott a múzeumokkal, hiszen egyrészt sok pedagógus tagjának a múzeumok oktatási használata szinte magától értetődő volt, másrészt a múzeumpedagógia és a környezeti nevelés között sok rokon vonás fedezhető fel. A *Környezeti nevelés a múzeumban* című műhelymunka is az egyesület szervezésében zajlott 1995-ben, és ennek kötetét múzeum adta ki. Lényegében pedagógus továbbképzés folyt, ám múzeumandragógiai esemény az is, hogy a felkért múzeumi szakembereknek is fel kellett készülniük saját kiállításuk környezeti nevelési felhasználásából. Jártunk a Természettudományi, a Néprajzi, Mezőgazdasági, a Budapesti Történeti múzeumokban, a Varga Imre Gyűjteményben is. A műhelysorozat legfontosabb tanulsága: a környezeti nevelés nem csak természet-tudományi múzeumokban lehetséges.

A Múzeumi szakmai csoport életre hívása, az 1996-ban a Magyar Természettudományi Múzeum új kiállítási épületének megnyitása alkalmából rendezett kétnapos felnőttképzés (*Interaktív módszerek a környezeti nevelésben*), az *Iskola a múzeumban* konferencia 1998-ban, két évre rá a *Múzeum az iskolában* konferencia (amelynek kötete is megjelent), vagy a *Nyitott szemmel Herman Ottó* útjain kiadvány elkészítése (ebben nyolc múzeum és hét iskola munkatársai dolgoztak együtt 2006-ban) jelzik ennek a folyamatnak néhány állomását.

A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia alapvetését 1998-ban készítette el az egyesület és a vele együttműködésre szövetkezett 12 további hasonló tematikájú civil szervezet (280 aktív közreműködővel). Ennek pl. az iskola falain kívüli oktatással vagy a szabadidővel foglalkozó fejezetei említették a múzeumokat. E stratégiát 2003-ban és 2010-ben újra kiadta az egyesület, mindenkor gondos, széles nyilvánosság előtt való frissítési munka után. Ez a frissítés online formában jelent meg.³

A kiadvány harmadik aktualizálása 2017-ben kezdődött meg, és a kéziratokat megvitató konferenciára 2019 szeptemberében került sor. Az *Andragógia, felnőttképzés, felnőttkori tanulás* című fejezet (Babos 2019⁴) név szerint említi a múzeumokat a környezeti felnőttképzés iskolarendszeren kívüli, jelentős színterei között. A 4. javaslata pedig így szól:

„4. Az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés színterein segíteni kell azoknak az intézményeknek ... a működését, amelyek környezetbarát szemléletmódot és aktív magatartást fejlesztő programokat szerveznek. Ösztönözni kell a felnőttképzés piaci és non-profit szereplőinek együttműködését az elsősorban környezetvédelmi célú szervezetekkel, támogatni kell a tapasztalat és a tudás cseréjét a két szektor között.”

A fenti előzmények után, ez is ad késztetést arra, hogy most a két területet összekapcsoljuk, körüljárjuk.

3. A fenntarthatóság ellen működnek a múzeumok?

Az úgynevezett Brundtland jelentés 1987-ben említette először a fenntartható fejlődést, amely „*kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket*”⁵. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy utódainknak mindenképp, amit mi ma élvezünk és használunk, ugyanannyi jusson, mint nekünk. Ez a definíció mintha a múzeumok alapvető küldetését is tartalmazná, a kulturális örökség iránti jelen és jövőbeli szükségletek vonatkozásában. A fenntarthatóságnak és a múzeumoknak tehát van közük egymáshoz elméletben is, de van gyakorlatban is.

Ezt a kijelentést támasztják alá a bevezetőben említett konkrétumok is, és a látogatottság növelésére, a mi múzeumi block-buster kiállításaink után vágyódó gondolataink is. Ám az igazán sikeres kiállítások és neves múzeumok körkörös módon, ha kicsit is, de tovább növelik a külső hőmérsékletet, hiszen turizmust generálnak, de a turizmusból, mint minden közlekedésből jelentős mennyiségű üvegházhatású gáz kibocsátás származik. Az sem igazán fenntartható.

A szerző 2010-ben már egyszer röviden kitért a múzeumok és a fenntarthatóság témájára, megemlítve, hogy „*A felelős jövőtervezés kapcsán szükséges említést tenni egy egyre inkább közhasznúvá váló fogalomról, amiről a múzeumi társadalomban itthon még nem indult közbeszéd.*”⁶ (Mostani leírásában alapoz a korábbi szövegre.) Nos, azóta sem foglalkozunk itthon ezzel a problémával, bár a Kulturális Örökség Menedzserek Egyesületének *Értékelj a látogatót* című kiadványa érintőlegesen említi az ENSZ Fenntarthatósági céljait.⁷

4. Múzeumaink és a fenntarthatóság

A fenntarthatóságnak három területét különböztethetjük meg, és ezeket a múzeumokra is vonatkoztathatjuk.⁸ A társadalmi fenntarthatóság a múzeumok esetében azt jelenti, hogy az őket fenntartó, őket igénylő társadalommal szerves együttműködésben léteznek és dolgoznak. Bevonják a helyi társadalmat a tevékenységeikbe, sőt, a döntéseikbe is, a tervezés folyamatába is. Olyan kérdésekben is, amelyek a tudásra, a restaurátorra, az oktatókra tartoznak, lehet korlátozottan a „civil” véleményekre támaszkodni, vagy megfelelő módon fel kell készíteni a helyi közösség tagjait arra, hogy a tervezésben részt tudjanak venni.

A gazdasági fenntarthatóságra azért kell gondolni, mert ha tönkremegy a múzeum, a közvetlen káron túl nem tudja betölteni alapvető feladatait sem, nem tudja megőrizni sem a gyűjteményét a jövő nemzedékek számára, sem azt bemutatni, hogy ők is hozzájussanak a javakhoz. Abból a gondolatból kiindulva, hogy a Föld bolygó tulajdonságai adottak, forrásai végesek, sokan eleve lehetetlennek tartják a fejlődést, és kritizálják a folyamatos gyarapodás, növekedés igényét. Egyre jobban látjuk, hogy más irányba kellene az emberiség egészének, és elsősorban az iparilag fejlett országok polgárainak a saját boldogságukat keresniük. Ennek a gondolatnak messzemenő relevanciája van a modern múzeumok közönségkapcsolataira nézve, a feltoluló kérdésekre választ itt nem célunk adni. A szigetországi múzeumi társadalom azt javasolja – amint ezt Davies is megfogalmazza –, hogy a múzeumok ne annyira a növekedésre és gyarapodásra koncentráljanak, ne a mennyiségre, hanem inkább a minőségre és a társadalmi kapcsolataik elmélyítésére törekedjenek.⁹

A harmadik terület, az ökológiai, környezeti, „zöld” fenntarthatóság eszméje azt követeli a múzeumoktól, hogy környezettudatos módon működjenek, takarékoskodjanak az energiával, a vízzel, az anyagok használatával, az adminisztráció és a többi múzeumi tevékenység folyamatában. Ugyanis sem a társadalmak, sem a múzeumok nem maradhatnak fenn egy tönkretett bolygón. A mai értelemben vett, emberhez méltó életünkhöz hozzátartoznak a Földet velünk megosztó élőlények és társulásaik.

Nyilvánvaló, hogy a múzeumok első számú feladata a gondjaikra bízott, a gyűjtőkörükbe, szellemi szférájukba tartozó tárgyak és egyéb bizonyítékok megőrzése, messzemenően szolgálja azt a célt, hogy utódainknak jusson ugyanabból, mint amiből nekünk. De nem lehet mindent begyűjteni (és szinte semmi nem használható ugyanarra, nem is jelentheti ugyanazt, ha már bekerült a gyűjteménybe vagy akár a kiállításba). A fenntarthatóság három területe egymással szerves összefonódásban értelmezhető. Erre jó példa a gyűjtemények gyarapodásával és a megőrzés minőségére vonatkozó igény növekedésével jelentkező probléma. A működés egyre többbe kerül a múzeum számára (azaz a fenntartó számára, végső fokon a társadalom számára), és a növekvő vegyszer- és energiafelhasználás miatt egyre nagyobb terhet jelent a környezet számára. Ne becsljük le ezt a környezeti hatást, akkor se, ha kicsiny az ipari termelés, a közlekedés vagy akár a lakosság anyag- és energiafogyasztásához képest.

A hazai, múzeumi környezeti neveléssel foglalkozó irodalomban elsőként kell említeni Darvas Anna (1994) tanulmányát, melynek egyik konklúziója: „Alapfeladatunk a múzeumi közművelődési munka során a múzeum tudományos tevékenységének megismertetése.”¹⁰ Azóta sok víz lefolyt a Dunán már nálunk is. 2009-ben angliai múzeumok viszont már egyenesen a fenntarthatóságról tanácskoztak¹¹. A brit múzeumi szervezet (Museums Association) 2019. évi, októberi konferenciáján (Fenntartható és etikus múzeumok egy globalizált világban) már arról beszéltek, hogy a múzeumok küldetése az emberek életének megváltoztatása (Joó Emese szóbeli közlése). Ez újabb erőt ad, hogy kimondjuk: Miután a múzeumok léte, tevékenysége eleve a fenntarthatóság megvalósulását szolgálja, és egyben társadalmaink, kultúránk fennmaradásától függ, minden múzeumnak érdeke, hogy közönségét informálja a fenntarthatóság gondolatáról, a feltételeiről, és abban a múzeumok és a közönség minden egyes tagjának szerepéről, vagy akár feladatairól.

5. Egy példa: a Beporzók napja (március 10.)

2018 januárjában Györfy Borbála és Vásárhelyi Tamás magánszemélyek javasolták, hogy március 10-e legyen egy új természetvédelmi jeles nap, a Beporzók napja. Erre azért van szükség, mert a világon, de elsősorban az északi földtekén a rovarvilág aggasztóan fogyni kezdett, ezen belül a mérsékelt égövön a beporzást végző rovarvilágban már a gazdálkodást akadályozó mértékű csökkenés állt be. A kezdeményezésnek számos támogatója volt, civil szervezetektől, iskolákon, egyetemeken át a leginkább releváns akadémiai kutatóintézetig. A Magyar Természettudományi Múzeum is közöttük volt, és az eszmei támogatás mellett március 10-én, szombaton családi napot is szervezett a témában. A Kupolacsarnokban partner ifjúsági szervezet, méhészeti vállalkozás, önkéntes pedagógusok, felnőttek és közösségi szolgálatos fiatalok üzemeltették a különböző témákkal foglalkozó állomásokat. Bárki készíthetett magának olyan méhbölcsőt, amit otthon kirakhatott megfelelő helyre (és ezekbe pár héten belül beköltözhetnek a beporzást szorgosan végző, magányos, egyáltalán nem „szúrásveszélyes” falímék). Ezen az egy napon nyolcszáznál több vendégünk volt, három tévés és három rádiós stáb dolgozott a kiállítótérben.

Milyen múzeumandragógiai események történtek itt?

Saját kollégáimnak meg kellett ismerkedniük a problémával, és a családi napra felkínált teljesen újfajta tevékenységekkel, vagy ilyeneket kellett kidolgozniuk,

az önkéntes pedagógusoknak és felnőtt barátoknak is új gondolatok és tevékenységek mentén kellett dolgozniuk (volt tanítónő, aki életében először nyúlt fűrőpisztolyhoz, és hamarosan gyerekekkel együtt dolgozott vele),

a jelenlévő szülők, illetve azok, akiknek gyermeke méhbölcsőt vitt haza, tanultak,

az érdeklődő látogató felnőtteknek át kellett haladniuk a Kupolacsarnokon, részükről is történt valami önkéntelen informális tanulás,

nem utolsó sorban a médiumok munkatársait is megérintette az új gondolat, (mindez ismétlődött 2019-ben, 2020-ban is).

A jeles napnak maradandó emléke a múzeum kertjében felállított Méhecskebölcső. Itt a Múzeumok éjszakáján családokkal és érdeklődőkkel mértük fel, hogy milyen arányban lakták be a nekik felkínált bölcsőt faliméhek. A nyugdíjasoknak rendezett előadássorozatban is bemutattuk a bölcsőket és a témát. A 2019-es Múzeumandragógiai konferencián pedig bemutathattam jelen tanulmány tárgyát, és a beporzókkel kapcsolatos törekvéseinket. Én elmondtam a magamét, a többi az résztvevőkön, mostantól pedig az olvasón is múlik...

Jegyzetek

¹ <https://www.okologia.mta.hu/node/11728>

² <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00043/2000-11-eu-Budai-Egesz.html>

³ http://mkne.hu/NKNS_uj/layout/NKNS_layout.pdf

⁴ D. Babos Zsuzsanna, 2019. kézirat

⁵ https://hu.wikipedia.org/wiki/Fenntartható_fejlődés

⁶ Vásárhelyi Tamás, 2010. pp. 62-84

⁷ Berecz Zsuzsa, Böczén Árpád, é.n.

⁸ A NEMO News 2010. 1. száma lényeglátóan körüljárta ezt a témát. A

www.museumsassociation.org/sustainability weblapon egy 2009-ben, az Egyesült Királyságban zajlott múzeumi társadalmi vita eredményét találjuk.

⁹ Davies, Mauric, 2010. 10.

¹⁰ Darvas Anna, 1994. 369-382.

¹¹ <https://www.museumsassociation.org/conference/18022019-conference-them>

Irodalom

Berecz Zsuzsa, Böczén Árpád: Értékelj a látogatót. Budapest, Kulturális Örökség Menedzserek Egyesülete, (é.n., de 2019-ben). 16. p.

D. Babos Zsuzsanna: Andragógia, felnőttképzés, felnőttkori tanulás. In: Könczey Réka és Saly Erika (szerk.:) Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia Alapvetés. Budapest, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2019. Elfogadott szerzői kézirat

Darvas Anna: Környezetkultúra, környezeti nevelés a múzeumpedagógiában. Budapest, A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1992-1994. (1994.) 369-382.

Davies, Maurice: Museums and sustainability: Practice examples. NEMO News, 2010 1. 10. 10.

Vásárhelyi Tamás: Stratégiai tervezés a múzeumban. In: Bereczki Ibolya, Sági Ilona (szerk.) Múzeumi iránytű 8., Múzeumvezetési ismeretek 1. Szentendre, MOKK, 2010. 62-84.

MI HATÁROZZA MEG A MÚZEUMOT ÉS KIK AZ ÚJ KURÁTOROK?

Graham Bell

A feltörekvő Európa perspektívája

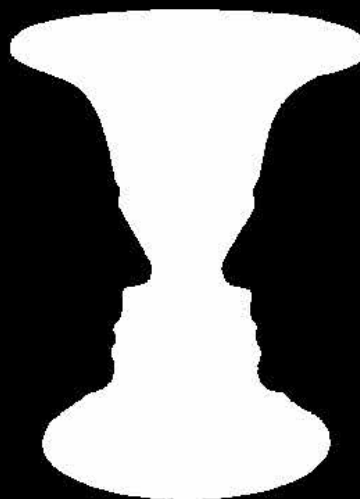
Kérdezzünk meg bárkit az utcán, *mi* egy múzeum, és tudni fogják: egy olyan hely, ahol műtárgyakat állítanak ki. De kérdezzük meg azt, hogy *mire való* egy múzeum és habozni fognak. A „*múzeum*” szó a görög nyelvből ered, a „*múzsák szentélyét*” jelenti, ami egy templomhoz, egy szent helyhez hasonlóan a mindennapi élettől elkülönített, a társadalmi szimbólumok tartására szolgáló helyet jelez.

A ma ismert múzeum a Kuriózumok Tárából ered. Ám a görög eredeti emlékeztet minket arra, hogy ez nemcsak a választásról, hanem az *attitűdről* is szól. Úgy gondolom, hogy a közönség múzeumról alkotott meghatározása változik. De valóban? Lássuk.

Mit látsz?

2. Látják, amit én? Egyértelmű, hogy ez egy váza, vagy valami más is?

Rubin váza, 1915: illúzió – mi az igazi vagy elképzelt

3. Talán most már látható, hogy mi ebben a vázában a különleges. Nemcsak egy egyszerű váza, de a kép többféleképpen is értelmezhető: két egymással szembeforduló arcot is láthatunk, két olyan arcot, amelyek a valóságban nincsenek *“ott”*, csak mi képzeljük el őket, mert az elménk egyszerre látja a valóságos vázát és az elképzelt arcokat. Ez szimbolikusan példázza, hogy hogyan látjuk a dolgokat – a valóságot és a virtuálist. És a múzeumok is efelé haladnak.

4. Úgy kell látnunk a gyűjteményeket, mint a kurátorok és a közönség közötti kommunikáció nyelvét. Hagyományosan a múzeumok *tájékoztatják* a közönséget a gyűjteményekről, általában rövid, az alapinformációkat tartalmazó feliratokkal. Ezek kiegészülhetnek interaktív képernyőkkel, de azoknak is előre meghatározott tartalmuk van, így a *kommunikáció még mindig egyirányú*, a kurátortól a közönségig. De mi történik, ha a közönségnek fontos mondanivalója van – egy tudáshézag betöltése, egy élmény, érték hozzáadása. Mi lenne, ha a gyűjtemények beszélgetéssé válnának a kurátor és a közönség közötti *kétirányú párbeszéd* eszközeként?

5. A *párbeszéd* lehetővé teszi a múzeumnak, hogy mindegyik közönség nyelvét beszélje, az ő szintjükön érintkezve.

Egy váza arcok nélkül élettelen: legjobb esetben egy tárgy történet nélkül – mi lenne, ha a gyűjtemények korlátok lennének a kurátor és a közönség között? Az arcok gyűjtemények nélkül híján vannak a történeteknek. Ez megköveteli tőlünk, hogy *olyan jól ismerjük a közönségünket, mint a gyűjteményeinket*. A gyűjtemények *közös felügyeletének* / a közös kiállításkészítésnek/ a kora felé haladunk a múzeumokban; ez felvillanyozza vagy aggodalommal tölti el Önöket?

6. Az elmúlt év volt az Európai Kulturális Örökség Éve. Én voltam az Egyesült Királyságban az országos koordinátor. Az év célja a nemzeti azonosságtudat és a közös európai kulturális örökség közötti kapcsolat ünneplése volt.

7. Magyarországnak erős a nemzeti azonosságtudata, amely egész Európára hatást gyakorol és lévén, hogy története révén egybefonódott a kontinenssel, Magyarországnak van egy „európaiság”-a is.

8. 2017-ben Brüsszelben nyílt egy múzeum, amely Európa lényegét próbálja megragadni, az európai geopolitikai térség történetének bemutatásával. Az Európai Történelem Házának kiállítása tulajdonképpen egy idővonal a mitikus Európától a jelenkorig. Ez szükségképpen csak szelektív lehet, így sok vita van arról, hogy mi maradt ki és mi került bele. Ez egy aknamezőkkel teli, érdekes vállalkozás.

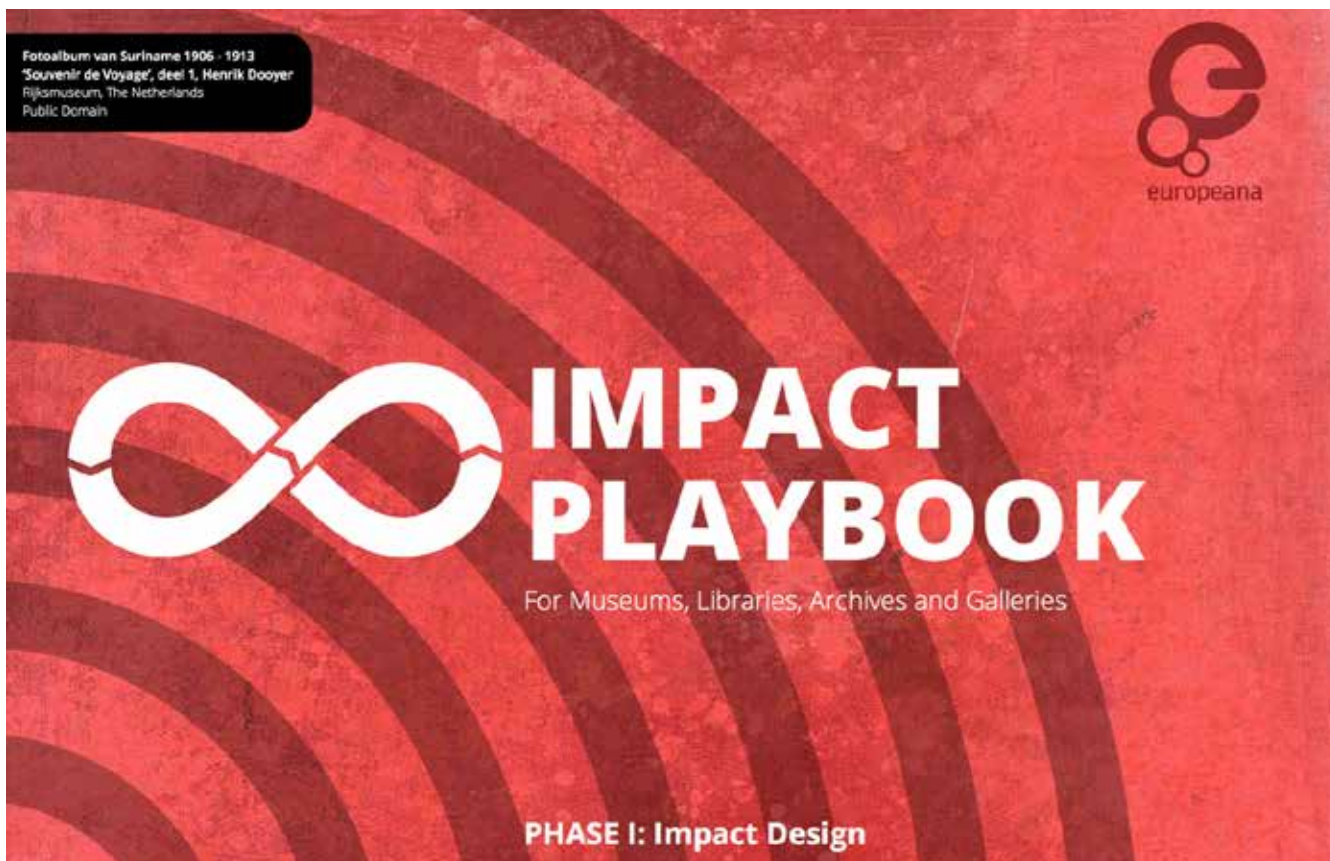
9. Ez a kapcsolat a témája az *Európai Örökség Címnek* (*European Heritage Label*) is (Ez a világörökségi helyszínek európai megfelelője). Ez is a történeti határok nélküli Európát mutatja be.

10. Az európai értékek újraértékelésének ebben az összefüggésében kérdezi az ICOM, hogy vajon a múzeumok koncepciójának meg kell-e változnia az általuk szolgált nemzeti és nemzetközi közönség attitűdjének változásával együtt.

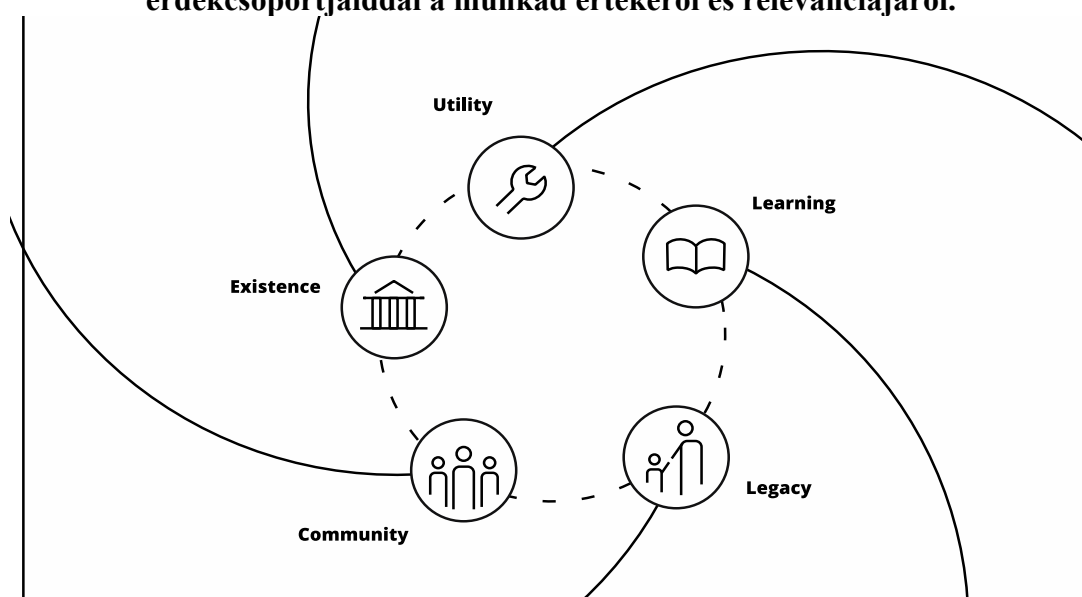
11. A NEMO is arra bátorítja a múzeumokat, hogy tekintsenek hagyományos horizontjukon túl, és legyenek dinamikus társai más szektoroknak – gyakoroljanak hatást az egészségügyre, a jólétre, az oktatásra és a gazdaságra.

12. Az Europeana eljuttatja a gyűjteményeket a közönséghez. 57 millió műtárgyat, zenei és irodalmi műalkotást digitalizált egész Európából azért, hogy az európai kulturális örökség lehető legtöbb darabját online elérhetővé tegye. Néhányan úgy gondolják, hogy a digitalizálás veszélyezteti a hitelességet; mások felszabadítónak tartják. Az Önök múzeuma szerint melyik?

A kérdés ez: Mi a hozzájárulásod a társadalom számára?

Ha ezt tudod, akkor ez segít eldönteni, hogy melyik területen teljesítesz jól, és melyik területen kell még fejlődnöd ahhoz, hogy még tartalmasabb beszélgetéseket folytathass a csapattal és az érdekcsoportjaiddal a munkád értékéről és relevanciájáról.

13. Az Europeana által összeállított Impact Playbook egy olyan eszköz, ami segíti a múzeumokat kiterjeszteni a hatókörüket, különösen digitálisan.

	INTERNAL			EXTERNAL		
	Resources	Activities	Outputs	Short - Outcomes - Long	Impact	
Stakeholder						

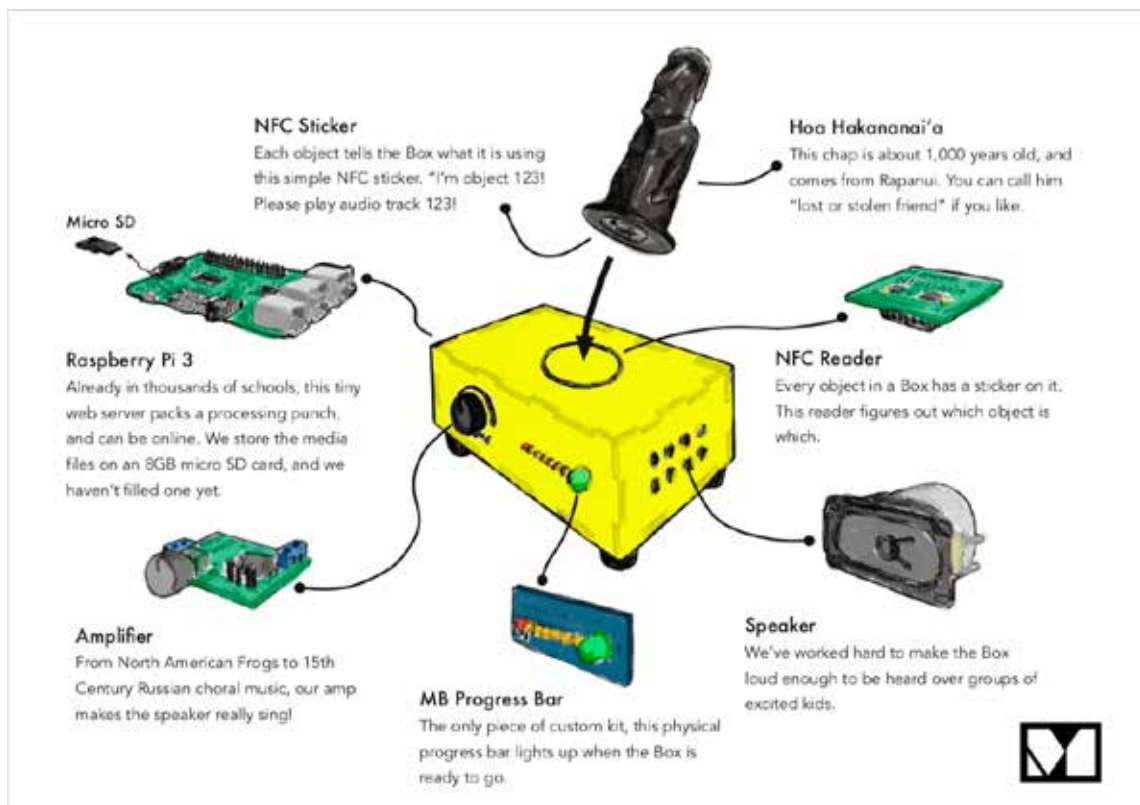
14. Ha ki akarod terjeszteni a hatókörödet, honnan tudod, hogy mi lesz hatásos? A Playbook tartalmazza az „Érték-lencsét”, hogy segítsen átgondolni a szempontokat, ami alapján a gyűjtemények valódi hatást érhetnek el az ICOM és a NEMO által kijelölt irányokban: innováció a közönség számára releváns értékek mentén.

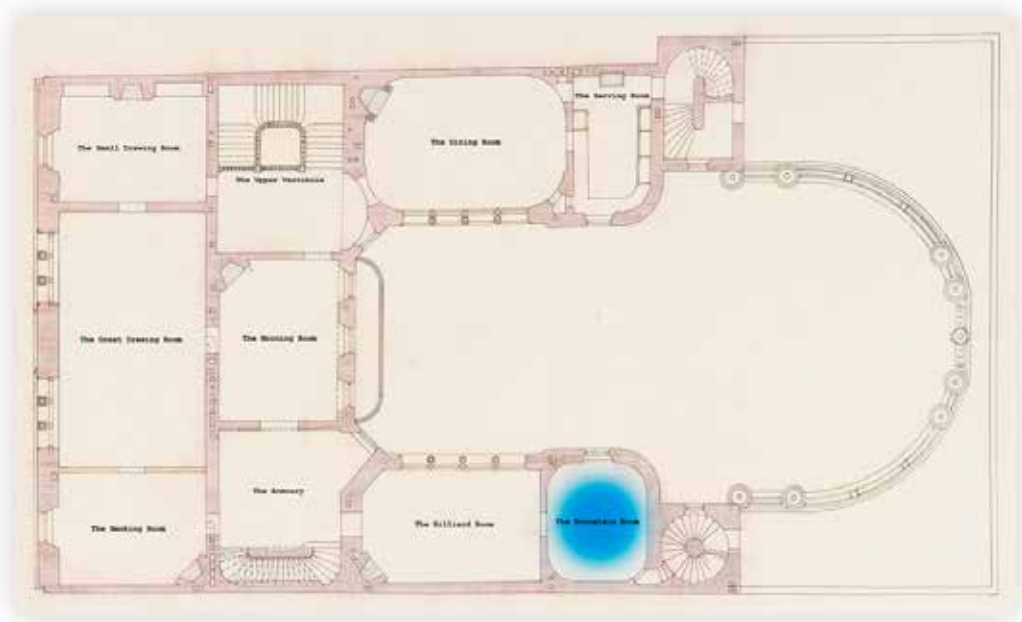
15. A Playbook segít, hogy a felismert erősségeket és gyengeségeket átalakítsuk hasznos eredményekké. Például a nehezen elérhető korcsoportokhoz vagy olyan közösségekhez való eljutás, akik eddig nem érdeklődtek a múzeumok iránt. Lehet különböző nyelveket bevonni, vagy a közösségi médián keresztül elérni új csoportokat, vagy lehet digitalizálni a gyűjteményeket, hogy ezáltal megőrizzük, illetve elérhetővé tegyük azokat akkor is, amikor zárva van a múzeum.

16. Az egyik legfőbb ok, amiért a múzeumok elkezdtek digitalizálni, az az, hogy a gyűjteményük nagyobb része a raktárakban pihen, s mivel nincs kiállítva, így nem is hozzáférhető.

17. A Museum in a Box egy egyszerű, de nagyon zseniális megoldása ennek a problémának. A tárgykézbevértelt új szintre emeli, ötvözve az eredetiséget a virtuális realitással.

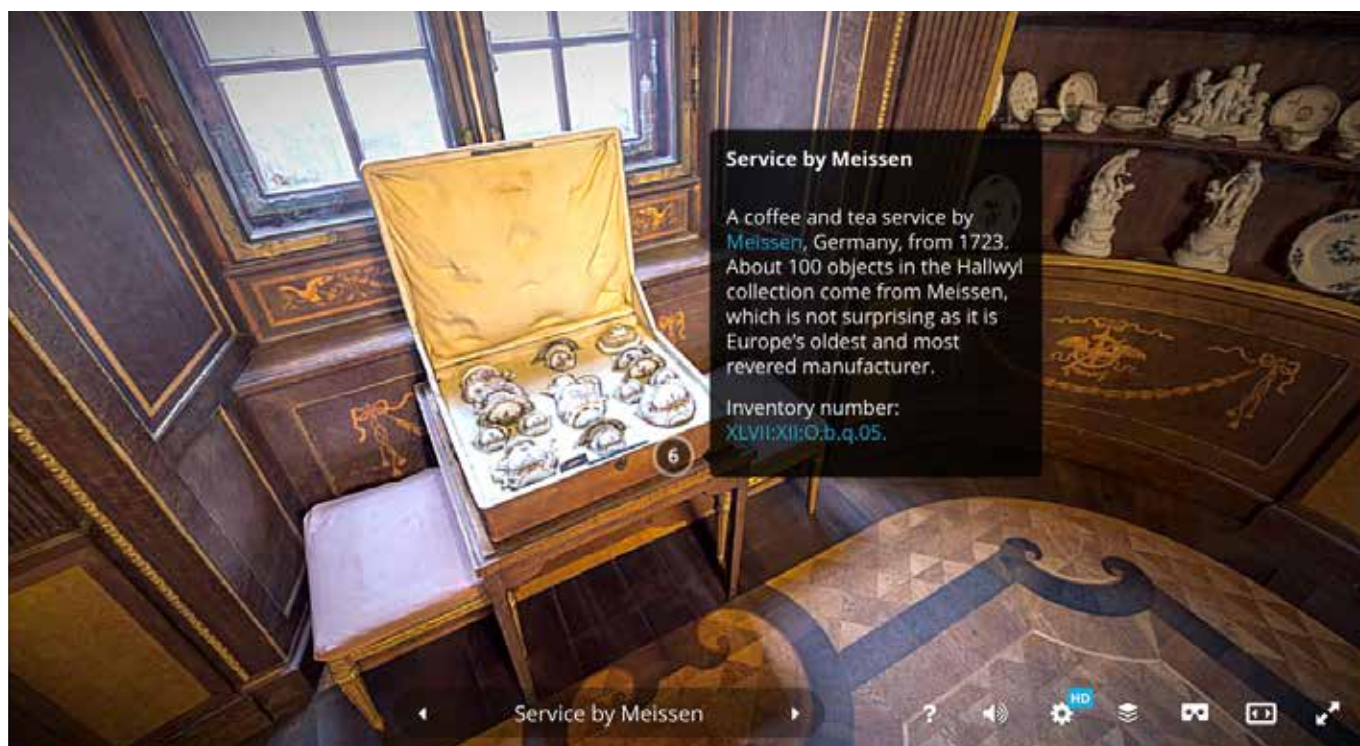

The images for this project were captured using an [array](#) of four Panasonic Lumix GX8 cameras.

18. Ezt a mobiltelefonokon használható Near Field Communication (NFC) teszi lehetővé. A tárgyakon NFC matricák vannak, amelyek a tárgy dobozra helyezésekor beindítanak egy felvételt. Az egyszerű technológiának köszönhetően a dobozok bárhol használhatók. Mindegyik doboz egy bizonyos közönség vagy gyűjtemény számára készül. Ezt a „hordozható múzeum”-ot olyan felhasználók is kiegészíthetik, akik nincsenek is ugyanazon a helyszínen, mert az internet ma már lehetővé teszi a történetek virtuális megosztását a „tárgy közösségeként”.

19. A digitális szkennelés egy másik megközelítés. Ez egy svédországi múzeum példája. Képzeljük el, hogy van egy értékes gyűjteményünk eredeti helyszínén, egy kicsi és törekeny szobában – olyanban, amit a látogatók nehezen közelítenek meg. A hagyományos megoldás egy kötél az ajtó előtt és a látogatók így legalább bepillanthatnak.

20. A Sketchfab olyan pontosan le tudja másolni a valóságos helyeket és tárgyakat, hogy ezáltal a felhasználó /látogató virtuális „valóságtúrákat” tehet...

21. ...lehetővé téve a néző számára, hogy még többet tudjon meg az egyes tárgyakról. Ő mozgathatja a tárgyakat, rájuk közelíthet, hogy bármilyen szögből megnézhesse őket, vagy egész közel mehessen hozzájuk, hogy minden részletüket jól megnézhesse.

22. Az Europa Nostrában, a kézzel fogható és megfoghatatlan örökség közötti határok ledöntésén dolgoztam. Ezek általában két külön szektorba tartoznak. Ebben az idén díjazott példában a Batana Múzeum nemcsak a gyűjteményét építi, de a hozzájuk tartozó életmódtörténetet is – egy ecomúzeum keretében.

23. A Kultúra Trustnál, az Egyesült Királyságban, holisztikus szemléletmóddal közelíték a kulturális örökség felé. Ez a vízimalom nem múzeum a szó hagyományos értelmében (kiállított gyűjtemény), hanem egy *működő történelmi környezet*, együtt a hellyel, az emlékezettel, a felhasználható és megőrzött gyűjteményekkel, hagyományos technikákkal/gyakorlatokkal és történetekkel. Ugyanakkor egy működő malom is, amely munkahe-lyeket teremt, amelyet önkéntesek támogatnak, ezáltal a helyi gazdaságot is támogatva.

24. A római erőd, ami az Egyesült Királyságban van, a Római Birodalom Határának a része. Csak egyszerű régészeti leletként is őrizhetnénk, de nagyobb jelentőséggel bír *tanulási környezetként*, amelyben az emberek megtapasztalhatják, hogyan járul hozzá a kulturális örökség az UNESCO Fenntartható Fejlődési Céljainak megvalósításához – a „kereszt”-hatás /átfedő befolyás/, amelyet a NEMO is propagál.

25. Ez az „átfedés” a kulturális örökség, társadalom és gazdaság között jól szemléltethető a Zsolnay példájával: a magyar nemzeti identitás egyik superbrandjeként egyesíti Pécs-et, a tárgyakat, a tradíciót és az értékeket.

A hónap műtárgya

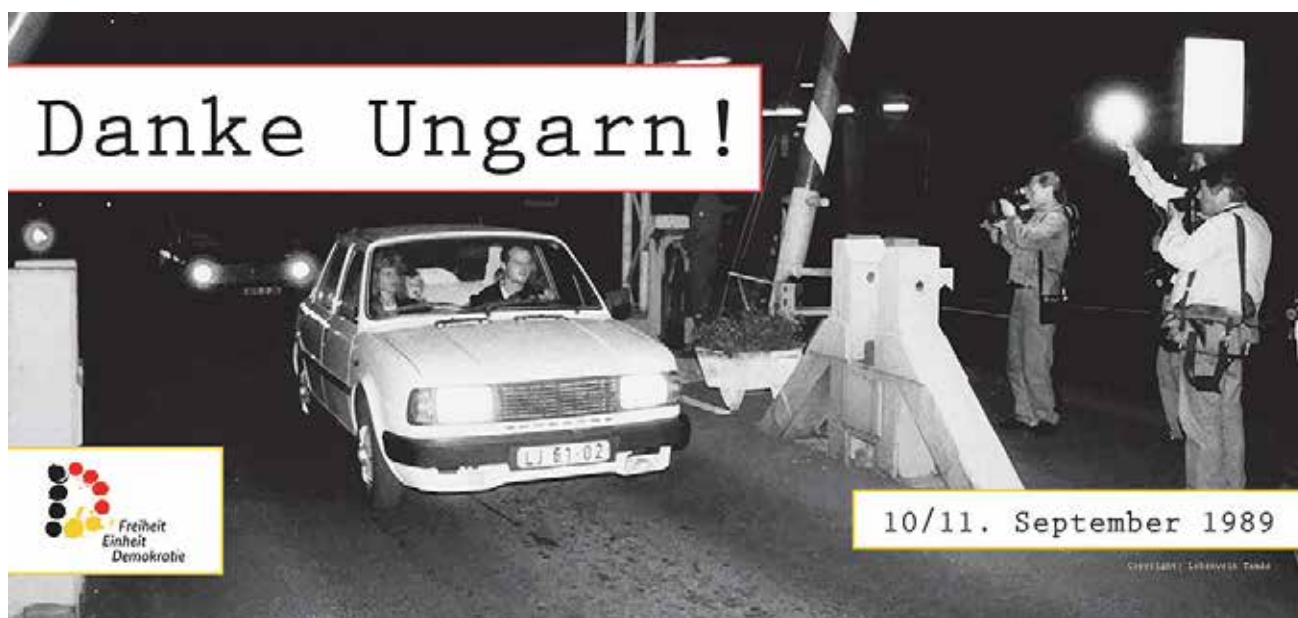
NYITÓOLDAL > GYŰJTEMÉNYEK ÉS KUTATÁSOK > A HÓNAP MŰTÁRGYA > MUSZLIM NŐI KENDŐ

Muszlim női kendő

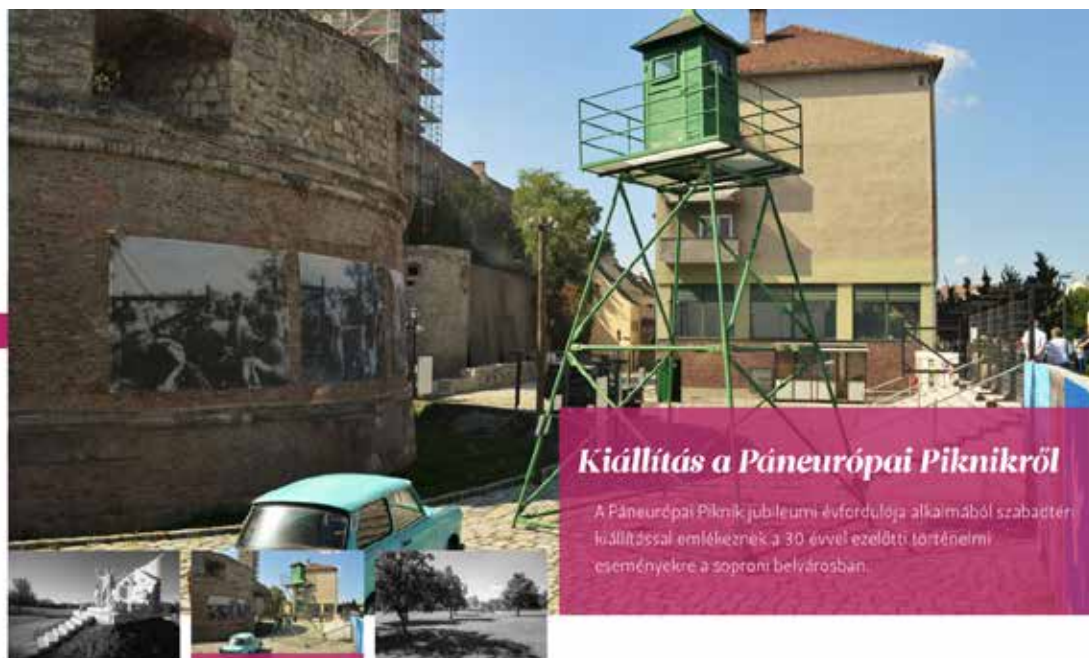
2015. november

A kendő a Néprajzi Múzeum gyűjteményének több szempontból is nagyon friss műtárgya. A gyűjtés ideje: szeptember közepe, helye pedig az Ásotthalom közelében található magyar-szerb határvonal mentén. A közelmúltig ez a zöldhatár-szakasz számított az egyik meghatározó átlépési pontnak sokak számára, akik napjainkban otthonukat elhagyva migránsként – legtöbbször közülük a hazájukban fennálló háborús fenyegetettség elől menekülve – Nyugat-Európába tartanak. Hogyan kerülhet máris múzeumba és egyben bemutatásra egy olyan tárgy, amely még része egy éppen zajló történelmi eseménynek? Milyen jelentéseket hordoz és kérdéseket vet fel történelmi távlat nélkül, itt és most?

26. Itt egy átlagos tárgy. Miért mutassuk be?

27. Az indok nem az, hogy mi ez, de sokkal inkább az a kérdés, hogy mit szimbolizál. Ezt Szerbia határán hagyta el, egy menekült, egy szíriai migráns. A Néprajzi Múzeumban ki volt állítva, mert egy olyan történetet képvisel, amit nem lehet elmesélni – személyesen. A kendő a modern múzeum alapjait képező témák (tárgy, történet és jelentés) metaforája.

28. Közép-és Kelet-Európa újra nyitása 1989-ben ünnepi alkalom volt. Ezek a posztterek Magyarország szerepét hangsúlyozzák a kelet- és nyugatnémetek közötti határok lebontásában.

29. Idén a “Piknik” évfordulóját magas szinteken is ünnepelték. A múzeumok vajon megőrkítik-e a jelenkori történelemnek ezeket a pillanatait, amíg még frissek az emlékek?

30. Összefoglalásként visszatérek az eredeti kérdésemhez: Mit látsz? Ez a kép vandalizmust, illegális migránsokat sugall vagy szabadságot, a régóta vágyott és a Pikniken megálmodott szabad földet ígéri?

Vagy habozásról, bizonytalanságról – esetleg még félelelmről is tanúskodik?

Ez előre-nézés: „Menjek vagy ne menjek át?” Esetleg hátra tekintés: a határt átlépve, megbánással teli visszaemlékezés a hátrahagyott kedves pillanatokra?

A múzeumok lehetnek olyanok, mint a gyűjteményeik – időben kimerevítettek. De 2019 és a digitális technológiában való előrehaladás azt is jelenti, hogy mindnyájunk számára adottak a lehetőségek, hogy a gyűjteményeinket minél több ember számára hozzáférhetővé tegyük.

Nem korlátoz minket a költségvetés vagy a helyhiány. Már vannak rések az akadályokon, amelyek eddig visszatartottak bennünket. A társadalom többet vár el tőlünk, mert a közönségünk már látta, hogy mi minden lehetséges, és hogy ebbe ők is bekapcsolódhatnak. Látjátok-e a saját szerepeteket ebben a közösséggel közös alkotásban? Átléptek-e azokat az akadályokat?

Fordította: Miszné Korenchy Anikó

A 19-21. számú képek engedélyes felhasználásának forrása: <https://sketchfab.com/3d-models/the-porcelain-room-407a75f63a624494a61da40f5cd07bd0> .

26 sz. kép szerzője: Graham Bell

A 28. sz. kép felhasználásának engedélyét Lobenwein Tamás/Flow PR” -nek köszöni meg a szerző és a szerkesztő!

A 30. sz. kép forrása: <https://www.flickr.com/photos/colddayforpontooning/3365586615>

Készítő és jogtulajdonos: John Franzel/Atomic Star Designs

LEHETŐSÉGEK ÉS FÉLELMEK A MÚZEUMI MINŐSÉGMENTESZÉSBEN

Nagy Magdolna

1. Bevezető

A konferencia címe: Múzeumok határok nélkül - Örökség – Tudomány – Turizmus. A címben a határok nélkül egyben azt is sugallja, hogy a múzeumok nem ismernek határokat – egyrészt hatásuk településeken, régiókon és országhatárokon túlnyúló, tevékenységük interdiszciplináris, másrészt már rég túlléptek a „kutatás” „gyűjtés” „megőrzés” „közreadás” alapfunkciókon olyannyira, hogy több területen is feszegetik határait. A múzeumi szemléletváltás abban is megnyilvánul, hogy egyre többször találkozhatunk komfortzónából kilépő, talán első látásra múzeum-idegen, néhol provokatív múzeumi kezdeményezésekkel. És mindezekről egyre többet beszélünk. Gondoljunk csak a 2015-ben megrendezett *Hiteles hely a múzeum?* című Országos Múzeumpedagógiai Konferenciára, amelynek központi gondolata az volt, hogy a közönségrendezvények és a múzeumpedagógia előretörésével a múzeum tudományos munkája ma már sok esetben háttérbe szorul. Ennek oka egyrészt a bevétel-kényszer miatti tevékenység-fókusz átrendeződés, másrészt az, hogy pályázati források többsége nem a tudományos tevékenységet támogatja. A rendezvény olyan kérdéseket is körbejárt, hogy vajon a tudománykommunikáció háttérbe szorulásának oka lehet-e, hogy sok intézményben nincs mit közreadni a kutatásokról, tudományos eredményekről, vagy van tudományos eredmény, csak nem tartják fontosnak azt megjeleníteni, mert a látogatást ösztönző kommunikációra helyezik a hangsúlyt. Vajon miként tudja megtalálni a népszerűsége és a hitelessége egyaránt törekvő múzeum az egészséges arányokat? Hasonlóan rendhagyó téma köré épült a 2014-ben Egerben megtartott *Szerethető múzeum* című Országos Múzeumpedagógiai Konferencia, amely azt a kérdést feszegette, hogy lehet-e gyógyító a múzeum. Hozzájárulhat-e, és ha igen, hogyan a lelki jóllétéhez, a boldogsághoz.

Úgy gondolom, a határok feszegetése a minőségmenedzsment esetében is fennáll: bizonyára többekben felmerült már a kérdés: kell ez egyáltalán a múzeumoknak? A Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK) által 2017-ben végzett országos online kutatás¹ szerint a válaszadó magyar múzeumok szakembereinek többsége szükségesnek érzi, hogy a minőséget állítsák a működésük középpontjába, ezt azonban inkább a jelenleg is alkalmazott eljárásaikkal kívánják a jövőben is megtenni, sokan elutasítják egy minőségmenedzsment rendszer bevezetését. Vajon mik a félelmeik? Tartanak a megnövekedő adminisztrációs terhektől, a rendszer bevezetésének és működtetésének jelentős kapacitás és pénzügyi ráfordításától. Sokan prekoncepcióval tekintenek a minőségmenedzsmentre, anélkül hogy valójában pontos ismereteik lennének arról, hogy mit is jelenthet ez a múzeumok esetében, és milyen előnyei vannak a használatának.

Vasco de Gama portugál felfedezőnek tulajdonítják azt a mondást, miszerint „Az ismeretlentől nem félni kell, hanem megismerni. Félni azután sem késő”. Ez a rövid tanulmány nem elegendő ahhoz, hogy megismertessem a minőségmenedzsment rendszer minden elemét, de arra alkalmas lesz, hogy rávilágítsak, már ma is sok olyan folyamat működik a múzeumokban, amelyek akár egy minőségmenedzsment rendszer alapjait is jelenthetik. Arra bátorítok mindenkit, hogy először ismerje meg, milyen lehetőségek rejlenek benne, és utána mérlegelje a szükségességét.

2. A minőségközpontú szemlélet

A magyar nyelvben is használatos TQM (az angol Total Quality Management kifejezés kezdőbetűi) rövidítéssel jelölt teljeskörű minőségmenedzsment fogalma:

*„A TQM olyan vezetési filozófia és vállalati gyakorlat, amely a szervezet céljainak érdekében a leghatékonyabb módon használja fel a szervezet rendelkezésére álló emberi és anyagi erőforrásokat... Átfogja az egész szervezet működését; nemcsak a folyamatokra terjed ki, hanem az irányításra és az erőforrásokra is. A hangsúlyt a vevői elégedettségre és a szervezeti működés folyamatos fejlesztésére helyezi.”*² A teljeskörű minőségmenedzsment egy folyamatos körforgást feltételez, amely az érintettek igényeinek felmérésével indul, a szolgáltatásokat az igények alapján fejlesztik és nyújtják, az intézményi működés folyamatait rendszeresen felülvizsgálják, az elégedettséget mérik, a visszajelzéseket beépítik, ezáltal folyamatosan fejlesztik a szervezet működését, vagyis egy ún. PDCA ciklust³ működtetnek (PLAN – tervezés DO cselekvés – CHECK ellenőrzés – ACT – beavatkozás).

A minőségellenőrzés a termelő vállalatok gyakorlatában jelent meg először az 1900-as évek elején, majd a teljeskörű minőségmenedzsment fogalmát és vállalati gyakorlatát is az ipari szektorban vezették be először az Egyesült Államokban, az 1980-as években. Valószínű, hogy ezért is kapcsolják mind a mai napig sokan a minőségmenedzsment fogalmát az ipari termeléshez, holott az 1990-es évek elejétől már a szolgáltató szférában is egyre többen alkalmazzák, és nem csupán az üzleti szférában. A minőségmenedzsment rendszerek non-profit szektorban való elterjedésének lendületet adott, hogy 2000-ben az első Európai Minőségügyi Konferencián bemutatták a Közös Európai Keretrendszert (CAF, Common Assessment Framework), amelyet az Európai Unió tagállamaiban működő közigazgatási intézmények képviselőinek bevonásával, a közszféra számára dolgoztak ki. Magyarországon többek között ezt a rendszert tekinti irányadónak a könyvtári és a közművelődési területen, valamint ez képezi alapját a most készülő múzeumi minőségmenedzsment rendszer tervének is.

A CAF modell önértékelésen alapul, melynek keretében egy állapotfelmérés készül a szervezet működésének minőségéről: melyek a jól működő területek és hol van fejlesztésre szükség. A helyzetértékelést egy cselekvési terv készítése követi, amelyben meghatározzák a fejlesztéshez szükséges lépéseket, felelősöket, határidőket, mérési pontokat. A CAF modell nyolc kiválósági alapelvre épül, amelyek megjelennek a kritériumok rendszerében. A kiválóság alapelvek a következők:

1. Eredményorientáltság
2. Állampolgár-/ügyfélközpontúság
3. A vezetés és a célok állandósága
4. Folyamatokon és tényeken alapuló irányítás
5. Munkatársak fejlesztése és bevonása
6. Folyamatos tanulás, innováció és fejlesztés
7. Partnerkapcsolatok fejlesztése
8. Társadalmi felelősségvállalás

S hogy ezek nem idegen gondolatok a múzeumok számára, azt bizonyítja, hogy közülük számos alapelvet a múzeumok már ma is érvényesítenek a működésükben. Nézzünk most ezek közül néhányat:

A 2. számú állampolgár-/ügyfélközpontúság *„azt értékeli, hogy a szervezetek hogyan biztosítják és fejlesztik szolgáltatásaikat az állampolgárok/ügyfelek bevonásával, annak érdekében, hogy kielégítsék az igényeiket és elvárásaikat.”*⁴ Több múzeumban bevonják a célközönséget egyes programjaik kidolgozásába. Legtöbbször a múzeumpedagógiai foglalkozások esetében a pedagógusokat, vagy az akadálymentes környezet és szolgáltatás kialakításakor a fogyatékkal élőket képviselő szervezeteket vonják be.

A munkatársak fejlesztése és bevonása kritérium első felére, a fejlesztésre sok helyen hangsúlyt fektetnek, hiszen a múzeumi szakemberek továbbképzését szép számban támogatják a vezetők – csupán a MOKK múzeumi szakember képzéseit az utóbbi három évben közel 2000 résztvevő végezte el.

További példaként vehetjük a partnerkapcsolatok fejlesztése kritériumot is. A minőségmenedzsment rendszer így fogalmaz: „A szervezet tevékenységében közreműködő partnerek segítenek ráirányítani a külső környezetre és kapcsolataira a szervezet figyelmét, valamint a szervezet számára szükséges erőforrásokat hoznak be a szervezet működésébe.”⁵ Fordítsuk ezt le a múzeumokra: vajon a múzeumok közül létezhet olyan, amelynek nincs közössége? Hiszen a közösségeik az egyik legfontosabb partnereknek tekinthetők, amint azt több kutatás is kimutatta, és a közösségek azok, amelyek a múzeumok számára szükséges erőforrásokat hoznak be a működésbe önkéntes munka, anyagi és természetbeni támogatás révén.

A CAF külön kitér az állampolgárokkal való kapcsolatépítésre is. „Az állampolgárok elképzeléseinek, javaslatainak és panaszainak megismerését célzó aktív fellépés kereteinek meghatározása, és az ezek összegyűjtéséhez alkalmas eszközök (pl. felmérések, fókuszcsoportos konzultációk, kérdőívek, stb.) alkalmazása. Az információk elemzése, hasznosítása és az eredmények közzététele.”⁶ A 2017-ben a MOKK által lefolytatott országos kutatás szerint látogatói elégedettséget a megkérdezett múzeumok 42%-ában mérnek, jellemzően kiállításokhoz kapcsolódóan, vagy kampányszerűen egy-egy rendezvény kapcsán. Erre a leggyakrabban alkalmazott módszer a vendégkönyv vizsgálata, a kérdőíves felmérés (elsősorban egy-egy kiállítás, vagy program elégedettségének megismerésére), illetve a frontszemélyzettől kérnek visszajelzést. A partnerek elégedettségének mérését is többen megjelölték. Elsősorban az európai uniós projektekhez kapcsolódóan a múzeumpedagógiai foglalkozásokról kéri a pedagógusok visszajelzését. A látogatói/partneri visszajelzéseket 41% beépíti a tervekbe, tehát van egyfajta tudatosság ezek kezelésében.

A 8. CAF alapelve a társadalmi felelősségvállalás, amelyet így fogalmaz meg: „A társadalmi szerepvállalás magában foglalhatja a szervezet hozzáállását és hozzájárulását az általános életminőség javítása, a környezet védelme, a foglalkoztatási esélyegyenlőség biztosítása, az etikus magatartás, valamint a közösség bevonása és a helyi fejlesztésekben való közreműködés terén...”⁷ A múzeumok esetében a társadalmi felelősségvállalás alaptevékenységeiből fakad, hiszen közintézmények. Számos formában megjelenhet ez a tevékenység esetükben: részt vesznek jótékonyági akciókban, hátrányos helyzetűek számára szerveznek programokat a múzeumban vagy iskolákba, óvodákba, egyéb közintézményekbe kihelyezett formában, stb.

Látható tehát, hogy a muzeális intézmények a minőségmenedzsment alapelvek közül többet is magukénak érznek és e szerint működnek anélkül, hogy a tudatában lennének annak, hogy valójában ez már egy kis lépés a minőségmenedzsment rendszer felé.

3. Szolgáltató múzeum és minőségmenedzsment

A teljeskörű minőségmenedzsment, a TQM definíciója szerint az intézmény a működésében a hangsúlyt a vevői, múzeum esetében a látogatói elégedettségre helyezi. Most nézzük meg, mit értünk szolgáltató múzeum alatt: „A szolgáltató múzeum kifejezés egy szemléletet tükröz, amely szerint a múzeum a működése során a stakeholderek, közülük is kiemelten a látogatók igényeit helyezi a középpontba. Mivel a muzeális intézmények a köz szolgálatában állnak, működésükben kiemelt figyelmet fordítanak a közösségeikre, a helyi (települési) és a társadalmi beágyazottságuk növelésére.”⁸ Ebben a definícióban is az tükröződik, hogy a múzeum működése során a látogatók igényeit helyezi a középpontba. Látható tehát a két fogalom meghatározásából, hogy milyen közel áll egymáshoz a szolgáltató múzeum és a minőségmenedzsment gondolköre.

A múzeum szolgáltatási minősége két tényező függvénye, ez a szakmai színvonal és a látogatói élmény színvonal. Szakmai színvonal alatt a gyűjtemény, a tudományos tevékenység, az interpretálás minőségét, míg a látogatói élmény színvonala alatt a múzeumi szolgáltatások minőségét értik. Maradjunk a látogatói

élményt, vagyis a szolgáltatások minőségét befolyásoló tényezőknél. A kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem két munkatársa, Izabella Pop és Anka Borza kutatása⁹ szerint három csoportra oszthatók a múzeumi szolgáltatások minőségét befolyásoló tényezők:

Mit kínálok? Kérdezzük meg a látogatókat, pedagógusokat, mik az elvárásaik? Mire van igényük? Elégedtek azzal, amit kapnak? Ismerősek ezek a kérdések? Visszaköszönnek ismét az imént bemutatott CAF alapelvek, közülük is a 2. állampolgár központúság, valamint a 7. partnerkapcsolatok fejlesztése, hiszen ahhoz, hogy a pedagógusoktól, múzeumi közösségektől, látogatóktól segítséget kapjunk, először egy olyan szintre kell emelni velük a kapcsolatot, hogy együttműködők legyenek, tesztcsoportként működhessenek.

A szolgáltatás nyújtásának módja (Hogyan?) szintén befolyásolja a célközönség elégedettségét. A tartalom mellett olyan kényelmi tényezőkre is figyelmet kell fordítani, mint például, hogy igazodik-e a nyitvatartás a látogatói igényekhez, lehetőség van-e online jegyet vásárolni, a mozgássérülteknek, babakocsis kismamáknak akadálymentes-e az épület, a gyerekeknek is élvezhető-e a kiállítás, stb. Ezek mellett az emberi tényezők szerepét is hangsúlyozzák: kihatással van a múzeumi élményre a frontszemélyzet viselkedése. Szerintük is sokat számít, hogy például a pénztáros, a tárlatvezető, a múzeumpedagógus, a teremőr vagy akár a biztonsági őr kedves, informatív, segítőkész és kompetens volt-e. Ez pedig a CAF 5. alapelvével van összhangban, a munkatársak fejlesztésével. Képzésekkel a munkatársakat fel kell készíteni arra, milyen viselkedést és milyen szakmai tudást vár el tőlük a múzeum. Meg kell tanítani őket a minőségi és szolgáltatói attitűdre.

Végül az igénybevételének körülményei (Milyen környezetben?) is befolyásolják a célközönség elégedettségét. A környezetpszichológia jelentős tényező: a múzeumba belépve milyen a látogató első benyomása: kellemes, maradásra késztető érzés tölti-e el, az épületében az információs táblák alapján könnyű volt-e az eligazodás, stb. A múzeumi környezet, az épület fogadóterei, kiszolgáló terei, látogatói terei befolyásolják a múzeumról kialakított képet. Ehhez kapcsolódik a CAF 4. alapelve, a folyamatos tanulás, innováció, fejlesztés szükségessége.

„A szolgáltató múzeum és a minőségmenedzsment valójában nem két külön fogalom; a minőségközpontú működés ugyanis feltételezi, hogy a célközönség, az érintettek (stakeholderek) igényeit figyelembe véve, velük folyamatos párbeszédet folytatva fejleszti az intézmény szolgáltatásait és azok nyújtásához kapcsolódó folyamatait. Ebben az értelemben a tudatos szolgáltató szemlélettel történő intézményi működtetés a minőségmenedzsment rendszer előszobájának is tekinthető.”¹⁰

4. Lehetőségek a minőségmenedzsmentben

A MOKK 2017-es országos kutatásának tapasztalatai alapján körvonalazódik, hogy a minőségmenedzsment rendszert használó külföldi múzeumok, hazai felsőoktatási és kulturális intézmények szerint milyen előnyei lehetnek a múzeumok számára a működtetésnek.¹¹

A válaszadók egyöntetű véleménye volt, hogy hozzájárul a működés hatékonyságának növeléséhez. A rendszernek köszönhetően átláthatóbb lett a mindennapi munka, egyértelműen körülhatárolhatók a feladatok és a felelősségi körök. A változtatás ahhoz vezetett, hogy megszűntek a párhuzamos tevékenységek és átláthatóak lettek a folyamatok. Mindez a munkatársak számára eredményesebbé tette a munkavégzést, az új munkatársak betanítása felgyorsult, a távozó munkatársak feladatköre könnyebben átvehetővé vált.

A minőségmenedzsment használók között javult a munkahelyi légkör, erősödött a lojalitás. Motiváló tényező, ha a munkatársak azt érzik, hogy fontosak az intézmény számára, pontosan tudják helyüket és feladataikat a szervezetben. Mivel megszűntek a párhuzamos munkavégzések és egyértelmű lett mindenkinek a feladata, kevesebb konfliktushelyzet alakul ki, ami javíthatja a munkahelyi légkört. A munkatársi elégedettség rendszeresen mérése a vezetés számára fontos információt szolgáltat. A munkatársak anonim formában

értékelik a saját területükön kívül más osztályok, részlegek tevékenységét is, amely rávilágít az esetleges együttműködési hiányokra és a pozitív tapasztalatokra egyaránt. A vezetőség így közvetlen visszajelzést kap arról, hogy a munkatársak miként látják a működést, ezáltal lehetősége van javítani a kifogásolt folyamatokon. Már maga az is motiváló tényező, hogy megkérdezik a munkatársak véleményét, ha pedig a visszajelzések alapján lépések történnek a hibák kijavítására, a munkatársak bizalma a vezetőség iránt és lojalitása az intézményhez tovább erősödik.

A minőségmenedzsment rendszert működtető intézmények partneri kapcsolatai is fejlődtek. A partnerek bizalma növekszik, ha kikérlik a véleményüket, mert ez jelzés felőlük, hogy fontosnak tartják a visszajelzésüket.

A minőségmenedzsment rendszer működtetése hozzájárult a versenyképesség növeléséhez is. A látogatói/partner igények figyelembe vételével kialakított szolgáltatások és a nyújtásukhoz kapcsolódó folyamatok állandó monitorozása és javítása azt eredményezi, hogy megnőtt a partnerek és a látogatók elégedettsége, ami visszatérő látogatásokat generált, és bővült a látogatói kör.

A kutatás alapján kirajzolódó előnyökön kívül további pozitív hozadéka is lehet a minőségmenedzsment rendszer működtetésének. A kulturális szolgáltatásoknál versenytársaknak tekinthetők a forprofit cégek mellett a könyvtárak és a közművelődési intézmények is – mindkét intézményrendszer működtet már minőségmenedzsment rendszert. Ebben a viszonylatban jelenleg a múzeumi szféra versenyhátrányban van. A közneveléssel való kapcsolatra is pozitív hatással lehet a minőségközpontú működés. A pedagógusok bizalmát erősítheti, ha minőségmenedzsmentet működtető múzeum kínál számukra foglalkozásokat, mert ez egyfajta garanciaként jelenik meg arra vonatkozóan, hogy valóban az oktatást kiegészítő, magas színvonalú programokat ajánlanak. Bár a Múzeumpedagógiai Nívódíjakat 2003 óta évente kiadják 3-4 intézménynek az oktatást segítő kiemelkedő múzeumpedagógiai programok elismerésére, a díjazott programok száma még mindig elenyésző a kiváló minőséget képviselő múzeumpedagógiai programokhoz képest.

És végül nagyon fontos kihatása a minőségközpontú működésnek, hogy már középtávon bevételnövelést eredményez, hosszú távú pedig a fenntarthatóság egyik kulcseleme lehet. Amennyiben a múzeum úgy dönt, hogy időt, energiát, pénzt fektet a szolgáltatások színvonalának növelésébe, az a látogatószám növelését fogja eredményezni, ami növeli a bevételt. Egy sikeres, eredményes intézmény könnyebben tud forrásokhoz is jutni – mind a fenntartó, mind a partnerek bizalma fontos tényező a forrásszerzésben. Ha több forráshoz jut, több pénzt tud a kiállítások, programok, munkatársak fejlesztésére, folyamatok javítására fordítani, ami a szakmai és szolgáltatási színvonal további emeléséhez vezet.

5. Összefoglalás

Sok múzeumban már jelen van a minőségközpontú szemlélet (csak nem így nevezik), illetve számos olyan folyamat, gyakorlat található, amely egy minőségmenedzsment rendszer részeként is felfogható (mindez anélkül működik, hogy tudatában lennének annak, hogy valójában már a minőségközpontú működés elemeiről van szó). Egyrészt a muzeális intézményként való működésnek vannak olyan kötelező elemei, amelyek a minőségmenedzsment rendszerben is alapfeltételek (például a jogszabályi előírásoknak való megfelelés érdekében belső szabályzatok készülnek), másrészt számos olyan intézkedést vezettek be a múzeumok, amelyek a látogatóközpontúságukat erősítik (például gyűjtik a látogatói visszajelzéseket, előzetes igényfelmérést végeznek, szabályozzák a panaszok kezelésének módját, stb.) A következő lépés, hogy tudatosan, rendszerbe foglalva tegyék mindezt, átgondolják folyamataikat, szüntessék meg a párhuzamosságokat, biztosítsák a működés átláthatóságát, ezzel növeljék a hatékonyságot. Mindehhez egy minőségmenedzsment rendszer bevezetése meg tud adni a támogatást.

Jegyzetek

- ¹ A kutatást a Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek EFOP 333-VEKOP16-201600001 projekt keretében végezte a MOKK.
- ² Kövesi J – Topár J.(Szerk), 2006.
- ³ A PDCA ciklus működésével kapcsolatos további információ Dr. Berényi László (szerk.) Minőségügy alapjai című online kiadványban olvasható http://www.szervez.uni-miskolc.hu/blaci/minmen/pdca_ciklus.html
- ⁴ CAF 2013 modell fejlesztési módszertan. Szervezeti önértékeléshez kapcsolódó módszertani útmutató 2014. ÁROP 1.2.18 Szervezetfejlesztési Program. p. 38-39.
https://caf.kim.gov.hu/dc_caf.dll/#PAGE
- ⁵ CAF 2013 modell fejlesztési módszertan. Szervezeti önértékeléshez kapcsolódó módszertani útmutató 2014. ÁROP 1.2.18 Szervezetfejlesztési Program. p. 29.
https://caf.kim.gov.hu/dc_caf.dll/#PAGE
- ⁶ CAF 2013 modell fejlesztési módszertan. Szervezeti önértékeléshez kapcsolódó módszertani útmutató 2014. ÁROP 1.2.18 Szervezetfejlesztési Program. p. 31.
https://caf.kim.gov.hu/dc_caf.dll/#PAGE
- ⁷ CAF 2013 modell fejlesztési módszertan. Szervezeti önértékeléshez kapcsolódó módszertani útmutató 2014. ÁROP 1.2.18 Szervezetfejlesztési Program. 47. p.
https://caf.kim.gov.hu/dc_caf.dll/#PAGE
- ⁸ Nagy Magdolna, 2019. p.7.
- ⁹ Izabela Luiza Pop and Anca Borza, 2016.
- ¹⁰ Nagy Magdolna, 2019. p. 25.
- ¹¹ A minőségmenedzsmentben rejlő lehetőségek bemutatása a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ Minőségmenedzsment képzésének Nagy Magdolna: Miért van szükség a múzeumi minőségmenedzsmentre tananyagának Minőségmenedzsment a fenntartható múzeumokért című fejezete alapján készült

Irodalom

- Kövesi J – Topár J.(Szerk): A minőségmenedzsment alapjai. p. 16. Typotex Budapest, 2006.
- Nagy Magdolna/a. : Bevezető. In: Múzeumi iránytű 19. Szolgáltató múzeum. (szerk: Bereczki Ibolya-Nagy Magdolna-Szu Annamária). Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, 2019.7. p.
- Nagy Magdolna/b.: Szolgáltató múzeum és minőségmenedzsment. In: Múzeumi iránytű 19. Szolgáltató múzeum. (szerk: Bereczki Ibolya-Nagy Magdolna-Szu Annamária). Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, 2019. 25. p.
- Pop Izabela Luiza and Borza Anca: Quality in Museums as a Way to Increase Sustainability. in: European Journal of Sustainable Development, 2016. https://mpr.aub.unimuenchen.de/76898/1/MPRA_paper_76898.pdf

MÚZEUMOK A TÁRSADALOM SZOLGÁLATÁBAN

Dr. Koltai Zsuzsa

Bevezetés

A múzeum ma már jóval több, mint pusztán a kiállításoknak helyet adó, gyűjtő, megőrző és kutató intézmény. A múzeumok proaktívnak bizonyultak a felgyorsult társadalmi – kulturális – technológiai változásokhoz való alkalmazkodásukban, ugyanakkor megváltoztak a látogatók múzeummal kapcsolatos elvárásai és igényei is az elmúlt évtizedekben. Napjainkra a múzeum olyan autentikus helyszíneként értelmezendő, mely élményszerű tanulást biztosít. A múzeumi kultúráközvetítés területén az elmúlt évtizedek legjelentősebb változása a múzeumok társadalmi feladatvállalásának kibővülése.

A közösségek megszervezésén, fejlesztésén, a társadalmi integráció előmozdításán, illetve a pszichés jóllét elősegítésén túl a múzeumok napjainkra változatos szolgáltatásokkal támogatják a látogatóikat, legyen bár szó hagyományos múzeumlátogatásról, a múzeum weboldalán történő böngészésről vagy online tanulásról. Az egyéni igényekre való reflektálás, illetve a tanulással, szociális kapcsolatok erősítésével vagy akár a szabadidő élményszerű eltöltésével kapcsolatos igények kielégítése a múzeumi kultúráközvetítés nemzetközi gyakorlatában mind meghatározóbbá válik. A látogatókutatásban a kiállítások értékelése mellett gyakran megjelenik a látens igények feltárására irányuló kezdeményezés. Egyre inkább megváltozik a múzeumok és a látogatók közötti kapcsolat, hiszen napjainkra nem pusztán egy kiállítás megtekintése vagy egy múzeumi tárlatvezetés, esetleg műhelymunka kapcsán jön létre kapcsolódás a látogató és a múzeum között, hanem számos, a korábbinál jóval szorosabb és sokrétűbb szállal kötődik egymáshoz a társadalom és a múzeum. A résztvevő múzeum koncepciója a társadalommal, a látogatókkal való kapcsolat egészen új dimenzióit nyitja meg, mely hatással bír nem csak a múzeum marketing és kultúráközvetítő tevékenységének alakulására, de a múzeumi gyűjteményi munkára is. A látogatók aktív bevonása a múzeum kutatási, interpretációs, stb. tevékenységébe olyan egészen új utakat jelöl ki, melyek révén újra kell gondolnunk magát a múzeum fogalmát is. A múzeumok legújabban olyan területeken is aktív szerepet vállalnak, mint a klímaváltozás elleni küzdelem, a fenntartható fejlődés, sőt művészetterápia révén olyan új célcsoportok is megjelennek a múzeumi holdudvarában, mint például az étkezési zavarokkal küzdők.

Múzeumok a fenntartható fejlődés szolgálatában

Az ENSZ 193 tagállama által 2015-ben elfogadott Agenda 2030 keretrendszer¹ 17 célt fogalmaz meg a fenntartható fejlődéssel kapcsolatosan. Ezek: 1. A szegénység felszámolása; 2. Az éhezés megszüntetése; 3. Egészség és jóllét; 4. Minőségi oktatás; 5. Nemek közötti egyenlőség; 6. Tiszta víz és alapvető köztisztaság; 7. Megfizethető és tiszta energia; 8. Tisztességes munka és gazdasági növekedés; 9. Ipar, innováció és infrastruktúra; 10. Egyenlőtlenségek csökkentése; 11. Fenntartható városok és közösségek; 12. Felelős fogyasztás és termelés; 13. Fellépés az éghajlatváltozás ellen; 14. Óceánok és tengerek védelme; 15. Szárazföldi ökoszisztémák védelme; 16. Béke, igazság és erős intézmények; 17. Partnerség a célok eléréseért (Központi Statisztikai Hivatal, 2020). A 2015 decemberében elfogadott Párizsi Klímaegyezmény pedig a klímaváltozás elleni küzdelem kapcsán hangsúlyozza az oktatás, a képzés, az állampolgári tudatosság, valamint az információkhoz való hozzáférés fontosságát (ENSZ, 2015).

Napjainkra a múzeumok szerteágazó módon kívánják szolgálni a társadalmat. Az ICOM által megfogalmazott és időről időre aktualizált múzeum definíció pontosan jelzi a múzeumok társadalommal kapcsola-

tos viszonyrendszerének változásait, illetve azt, hogy a múzeumok miként kívánnak reagálni az aktuálisan meghatározó társadalmi, gazdasági, kulturális kihívásokra. Bár új múzeum definíció az előzetes tervekkel szemben nem született, a múzeumok fenntartható fejlődésben betöltött szerepe kiemelt témája volt az ICOM 2019-es kiotói tanácskozásának, ahol határozat született arról, hogy a múzeumok belső és külső tevékenységükben, valamint múzeumpedagógiai programjaik révén hozzá kívánnak járulni az Agenda 2030 célkitűzéseinek megvalósításához, kiemelt célként határozva meg a fenntarthatóság erősítését és a szénlábnyom csökkentését mind a múzeumi szakmai munka, mind a múzeumi látogatók és közösségek vonatkozásában (ICOM, 2019a, p. 2).

A NEMO² szintén elkötelezett a fenntartható fejlődéssel kapcsolatosan. A NEMO az alábbi területeken kíván hozzájárulni a fenntarthatóság megvalósításához:

„A múzeumok szerepének erősítése az ENSZ által meghatározott fenntarthatósági célok megvalósításában (pl: a szegénység és a társadalmi egyenlőtlenség csökkentése, a nemek közötti egyenjogúság erősítése, stb).

Annak közvetítése, hogy a múzeumok és a kreatív ipar európai, nemzeti és helyi szinten miként járul hozzá a fenntarthatósági célkitűzések eléréséhez.

Információ nyújtása azzal kapcsolatosan, hogy Európa és a világ múzeumai milyen különféle megközelítések mentén járulnak hozzá a fenntarthatóság megvalósításához.

A múzeumok és egyéb intézmények/ szervezetek együttműködésének támogatása a globális polgárság megvalósítása kapcsán.

A NEMO tagja a múzeumokat és a múzeumi szakembereket a klímaváltozás elleni küzdelemben támogató globális #MuseumsforFuture kezdeményezésnek.” (NEMO, n.d.)

A múzeumok, galériák és a kulturális szektor egyéb intézményei számára a Curating Tomorrow által 2019-ben kiadott, a *Múzeumok és a fenntartható fejlődési célok*³ címet viselő útmutató 7 olyan területet határoz meg, ahol a múzeumok előmozdíthatják a fenntarthatósági célok teljesülését. Ezek:

1. *„A világ kulturális és természeti örökségének védelme és őrzése múzeumokon belül és kívül*
2. *A fenntartható fejlődési célok teljesülését előmozdító tanulási lehetőségek támogatása és biztosítása*
3. *A kultúrához való hozzáférés biztosítása minden ember számára*
4. *A fenntartható turizmus támogatása*
5. *A fenntarthatósági célokat támogató kutatások lehetővé tétele*
6. *Menedzsment és működés a fenntarthatósági célok teljesülése érdekében*
7. *Együttműködés és partnerség a fenntarthatósági célok teljesülése érdekében”* (McGhie, 2019, p. 42)

Az útmutató hangsúlyozza, hogy a múzeumoknak szerepet kell vállalniuk a fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek közvetítésén túl az attitűdök formálásában és az emberek aktív szerepvállalásának ösztönzésében is (McGhie, 2019, p. 48). A dokumentum meghatározásában a múzeumi tanulás a fenntarthatósági célok közül az alábbiak megvalósításában kap különösen jelentős szerepet:

Minőségi oktatás: A fenntartható fejlődést támogató ismeretek és képességek biztosítása valamennyi tanuló számára többek között a fenntartható életstílussal, emberi jogokkal, nemi egyenlőséggel és a kulturális sokszínűség elfogadásával kapcsolatosan.

Felelős fogyasztás és termelés: Annak biztosítása, hogy 2030-ra valamennyi ember rendelkezzen ismeretekkel a fenntartható fejlődés megvalósíthatóságáról, illetve, hogy a természettel való harmonikus együttélés tudatossá váljon.

Fellépés az éghajlatváltozás ellen: A klímaváltozás mérséklésével kapcsolatos oktatás, tudatosság, személyes és intézményi törekvések fejlesztése.

Béke, igazság és erős intézmények. Valamennyi szinten érzékeny, résztvevői és reprezentatív döntéshozatal kialakítása; Az információhoz való hozzáférés és az alapvető szabadságjogok biztosítása, összhangban a nemzeti törvényhozással és a nemzetközi megállapodásokkal (McGhie, 2019, p. 49).

A kultúrához való hozzáférés biztosítása kapcsán a társadalmi, gazdasági és politikai befogadástól kezdve az egészség és jóllét támogatásán át a nemi egyenlőségig bezárólag számos fenntarthatósági célkitűzés teljesülhet. (McGhie, 2019, p. 53).

Először 2018 tavaszán Manchesterben bonyolítottak le nemzetközi szimpóziumot a múzeumok klímaváltozás elleni küzdelemben való szerepvállalásáról (American Alliance of Museums, n.d.). Az elmúlt időszakban több, a klímaváltozással, illetve a fenntartható fejlődéssel foglalkozó innovatív múzeum és kiállítás jött létre világszerte.

Németországban 2009-ben nyílt meg a Klimahaus Bremerhaven 8° Ost, mely a látogatók tapasztalati tanulására építve arra hívja fel a figyelmet, hogy az egyéni életvitelünkben miként segíthetjük a klímaváltozás elleni küzdelmet. (Klimahaus Bremerhaven 8° Ost, n.d.). A Hong Kong-i Kínai Egyetemen 2013-ban jött létre az interaktív, multimédia kiállítást kínáló Jockey Club Museum, mely céljaként a fenntarthatósággal és a klímaváltozással kapcsolatos ismeretek terjesztését határozta meg. Az intézmény környezeti nevelési programokkal, vásárokkal, ökotúrákkal, valamint a fenntarthatósággal foglalkozó műhelymunkákkal és beszélgetésekkel járul hozzá a klímaváltozás veszélyeinek megértéséhez, illetve olyan innovatív megoldásokat kínál a hong kongi lakosságnak, melyek révén maguk is aktív módon vehetnek részt a klímaváltozás elleni küzdelemben (Jockey Club Museum of Climate Change, n.d.). Az intézmény honlapja olyan környékbeli kirándulásokat ajánl, mellyel az utazni vágyó érdeklődők csökkenthetik szénlábnymukat. Az ajánlások nem csak a felfedezendő úticél rövid bemutatását tartalmazzák, hanem térképekkel és az utazáshoz szükséges praktikus információkkal is ellátják a kirándulni vágyókat (Jockey Club Museum of Climate Change, 2019). Kapcsolódva az ENSZ Környezetvédelmi Programja és a TEDEd által meghirdetett kezdeményezéshez, mely 30 napos online kurzus keretében nyújt információkat és online tevékenységeket az érdeklők számára, a múzeum honlapjáról közvetlenül elérhető az ún. „Föld Iskola”⁴ online képzés felülete (Jockey Club Museum of Climate Change- Sustainability Hub, n.d.). A 2012 óta működő TEDEd egy olyan online oktatási platform, ahol az oktatók közzé tehetik animált oktatási videóikat és létrehozhatják saját interaktív óráikat. A felületet több millió tanár és diák használja minden héten (TEDEd, n.d.). A 2015-ben Rio de Janeiro-ban megnyitott Holnap Múzeuma⁵ szintén a fenntartható fejlődés szempontjából vizsgálja a múltat, a jelen trendjeit és a következő 50 év lehetséges forgatókönyveit. A következő fél évszázad kapcsán az alábbi trendekre fókuszál az intézmény: a klímaváltozás, a biodiverzitás változásai, növekvő népesség és élettartam, nagyobb kulturális integráció és különbözőség, technológiai fejlődés és bővülő tudás. A múzeum azzal is csatlakozik a múzeumi kultúrákövetítés új trendjeihez, hogy bár kérdéseket fogalmaz meg, konkrét válaszokat nem határoz meg. A látogatókat a feltett kérdések vezetik a tapasztalati tanulásra épülő narratívák megfogalmazásában (Museu do Amanhã, n.d.). 2015-ben alapították meg az USA első klímaváltozással foglalkozó múzeumát New Yorkban, melynek első, a sarki jég olvadását művészi alkotásokon keresztül bemutató kiállítása 2017-ben nyílt meg „In Human Time” címmel (The Climate Museum, n.d.). A múzeum a klímaváltozással kapcsolatos tudatosság növelése és az aktív cselekvés előmozdítása érdekében kifejezetten nagy hangsúlyt fektet a környezeti nevelésre, a közösségek bevonására, valamint a klímaváltozással kapcsolatos folyamatok művészet segítségével való közvetítésére és megjelenítésére (The Climate Museum. Programs, n.d.). Az Osló-i Egyetem Természettudományi Múzeumának Botanikai Kertjében 2020 márciusára készült el az ún. Klíma Ház⁶, mely a klímavál-

tozással és a környezeti tényezőkkel kapcsolatos ismereteket közvetít majd a látogatók felé a COVID-19 miatti kényszerű zárva tartást követően. Az intézmény célkitűzése, hogy a klímaváltozással kapcsolatos ismeretek és a lehetséges megoldási módok közvetítése mellett a gyermekeket, tinédzsereket és a családokat tényleges cselekvésre inspirálja a kiállítások, filmvetítések, előadások és viták révén (University of Oslo, Natural History Museum, n.d.). A fent említett, klímaváltozás témájával foglalkozó múzeumok tagjai az ún. Museums & Climate Change Network elnevezésű szakmai hálózatnak, mely célul tűzte ki a klímaváltozással, a globális és lokális környezeti változásokkal kapcsolatos kommunikáció fejlesztését. A szakmai hálózat konferenciák, műhelymunkák, kiállítások szervezésével, tapasztalatok és innovációk, valamint internetes források közlésével kívánja erősíteni a múzeumok klímaváltozás elleni küzdelemben betöltött szerepét (Museums & Climate Change Network, n.d.).

A múzeumok és a társadalom kapcsolata

A múzeum interpretációs monopóliumát lebontó és a múzeumot mint a látogatók tanulását facilitáló intézményt meghatározó új muzeológiai szemlélet mindinkább érvényesül a múzeumi kultúrák közvetítés nemzetközi gyakorlatában, mind több múzeum ösztönzi látogatóit egyéni interpretációk megfogalmazására. Az egyéni igények fokozottabb figyelembevétele, illetve a tanulási tartalmak személyre szabásának lehetősége a hagyományos és az online múzeumi szolgáltatások kapcsán egyaránt érvényesül. Az online platformok napjainkra a múzeumi tanulás támogatásának szerves részeivé váltak, különösen a koronavírus okozta vészhelyzet és a múzeumok kényszerű zárva tartása kapcsán. A múzeumi tanulás eredményességének és élményszerűségének előmozdítása érdekében a múzeumlátogatás előkészítését, lebonyolítását és a tapasztaltak összefoglalását támogató módszertani segédletek, hasznos tippek és online adatbázisok múzeumi honlapon való közzétételével a múzeumpedagógiai szempontból innovatív múzeumok már jó pár éve segítik a pedagógusokat. A koronavírus kapcsán ugyanakkor elképesztő aktivitást figyelhettünk meg a pedagógusokat támogató online múzeumi platformok innovációjában.

A múzeumi tanulásban egyre fontosabb szerepe van a különféle online tartalmaknak (pl. podcast, webinar), továbbá mind több, az ismeretszerzést vagy a képességek fejlesztését támogató videót tesznek közzé a múzeumi honlapokon és a múzeumok közösségi médiafelületén egyaránt. A közösségi médiafelületek immáron nem csupán a múzeumi programok népszerűsítésének kiemelkedő jelentőségű csatornái, hanem az online múzeumi tanulásban is fontos szerepet kapnak. A valós idejű streamelt múzeumi programok, illetve a virtuális és kiterjesztett valóság egyre szélesebb körben jelenik meg az online múzeumi kultúrák közvetítésben. A koronavírus járvány következtében drasztikusan felgyorsult az online múzeumi tanulóssal kapcsolatos innovációk elterjedése. Az elmúlt egy-két évben megjelent, a korábbiakban csak korlátozott mértékben elterjedt innovatív online tanulási formákat az intézmények kényszerű zárva tartása okán a múzeumok széles köre kezdte el kínálni.

A családok múzeumlátogatásának támogatása kapcsán érdemes kiemelni, hogy a kifejezetten a családok számukra kínált programok mellett a múzeumok számos egyéb módon segíthetik a családokat a múzeumi program lebonyolításában, illetve a múzeumi tartalmakra épülő tanulás megvalósításában. A szülők felkészülését, illetve a múzeumban tanultak utólagos összegzését segítő módszertani kiadványoktól kezdve a múzeumlátogatással kapcsolatos praktikus javaslatokon át a múzeumi tartalmakra épülő, otthoni tevékenységekre vonatkozó ötletek honlapon való közzétételéig és a családok igényei szerint kidolgozott múzeumi kiadványokig bezárólag számos területen van relevanciája a kérdéskörnek. Mind több múzeumi honlap kínál ingyenesen elérhető családi vezetőket, foglalkoztatófüzeteket, illetve a múzeumlátogatást segítő módszertani ajánlásokat a szülők számára. Jó gyakorlatként kiemelhetjük a Metropolitan Museum honlapjáról letölthető családi vezetőket, foglalkoztatókat (Metropolitan, n.d.). A Metropolitan Museum által kínált családi foglalkoztató füzetek általános jellemzői:

- a múzeumi tájékozódást segítő térképek közzététele
- a kiállításban szereplő tárgyak lelőhelyét ábrázoló térképek közzététele
- a gyermekek életkori sajátosságaihoz illeszkedő nyelvezet, tartalom és stílus
- a személyes kapcsolódás lehetőségének megteremtése és ösztönzése, az identitás erősítése
- a múlt és a jelen összekapcsolása
- a felfedező tanulást támogató feladatok, kérdések megfogalmazása
- a kiállítási anyagra építve inspiráció saját, önálló történetek megfogalmazására
- a múlt életre keltése rövid történetek révén, illetve a feladatlapot kitöltők történetbe helyezése révén
- érdekességek közlése röviden, tömören, izgalmasan megfogalmazva
- javaslatok az otthoni, múzeumlátogatást követő feladatokra, kapcsolódva a kiállításon látottakhoz
- a kiállítás megértéséhez szükséges fogalmak, kifejezések gyermekek számára is érthető rövid, tömör közlése.

A Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek című projekt keretében megvalósult kutatások és módszertani fejlesztések kapcsán a hazai szakirodalomban megfogalmazásra került a családbarát múzeum fogalma, miszerint „*a családbarát múzeum kiemelt figyelmet fordít a családokra, mint látogatókra és legfontosabb célja a különféle családtípusok minőségi időtöltésének elősegítése, a családtagok különböző generációi közötti párbeszéd és tudásmegosztás ösztönzése és segítése, alkalmainak gyarapítása, pozitív élmények szerzése, a családbarát értékrend és a család, mint mikroközösség erősítése. Folyamatosan vizsgálja a családok igényeit és lehetőségeihez mérten igyekszik kielégíteni ezeket.*” (Hegyí-Füstös et al, 2020, p. 83)

A múzeumok és a közösségek egyre sokrétűbb kapcsolódása a múzeumi közösségek létrejötté mellett mind gyakrabban nyilvánul nemcsak a múzeumok közösségi alapú működtetésének terjedésében, de a múzeumok helyi közösségfejlesztői folyamatokban való aktív szerepvállalásában is. A múzeumok társadalmiasítását erősítő koncepció térnyerése kapcsán a hazai szakirodalomban a közelmúltban bevezetésre és megfogalmazásra került a közösségi múzeum fogalma (Arapovics, 2018, p. 18).

A változásokra jó példa az ICOM-hoz kapcsolódó MINOM (International Movement for a New Museology), mely az új muzeológiai megközelítést követve a múzeumot a közösségek fejlesztésének, identitásépítő eszközének tekinti. (MINOM-ICOM. International Movement for a New Museology, n.d.). A hagyományos gyűjtő, őrző és kutató szerepkör mellett a múzeumok mind inkább a társadalmi párbeszéd olyan helyszíneiként definiálják magukat, melyek egyre jelentősebb aktivitást fejtenek ki mind társadalmi, mind politikai tekintetben (Protta, 2019).

A múzeumi közösségszervezés és közösségfejlesztés nyugati civilizációban tapasztalható kibontakozása nyomán az utóbbi években a világ egyéb területein is egyre több múzeumban valósulnak meg közösségi projektek Ázsiától kezdve a Közel-Keleten át Afrikáig. A folyamat fontos változást jelez, hiszen a közbiztonság hiánya és a politikai instabilitás okán a múzeumok és az örökségi helyszínek védelme ezekben a régiókban egy sor megoldandó kérdést vet fel. Ezen régiókban gyakori jelenség, hogy a múzeumok sokáig potenciális veszélyforrásként vagy a múzeumi kultúrák közvetítés szempontjából irreleváns közegként tekintettek a helyi

lakosságra (Abd el Salam & McCormack & Martin, 2017, p. 386). Egyiptomban például általános a helyi lakosság körében az a vélemény, miszerint a múzeumok nem a helyiekhez kötődő, hanem a külföldi turisták és a tudósok számára fenntartott intézmények. Ezen attitűdök kialakulásában nyilvánvalóan jelentős szerepe van a gyarmatosítás emlékével, illetve a múzeumok létrejöttében érvényesülő nyugati befolyással kapcsolatos társadalmi viszonyulásnak (Abd el Salam & McCormack & Martin, 2017, p. 387).

Az inkluzív múzeum koncepciója mindinkább teret nyer a nyugati civilizáció múzeumaiban. A Richard Sandell által megfogalmazott koncepció szerint a múzeumok fontos szerepet kaphatnak a társadalmi kirekesztés visszaszorításában a reprezentáció, a részvétel és az hozzáférhetőség biztosítása révén (Greenberg & Levinsky-Raskin, 2017, p. 332). Az elmúlt két évtizedben a múzeumok olyan társadalmi csoportok és közösségek felé fordultak, melyek a korábbiakban nem jelentek meg a múzeumi kultúráközvetítés fókuszában. A helyi közösségek lokális identitásának támogatása és kulturális örökségének éltetése mellett az ezredfordulót követően mind több olyan múzeumi kezdeményezés valósult meg, mely különféle társadalmi csoportok társadalmi integrációját és/vagy mentális/általános jóllétének támogatását tűzte ki célul. A demensek számára meghirdetett különféle múzeumi programok mellett megindult a bevándorlók, a hajléktalanok és a különféle, szociokulturálisan hátrányos helyzetben élő csoportok múzeumi projektekbe való bevonása. Az utóbbi években pedig olyan új célcsoportokkal is találkozhatunk a múzeumi kultúráközvetítés területén, mint például az autisták vagy az étkezési zavarral küzdők köre. A new york-i Guggenheim Múzeum például nem csupán múzeumi programot dolgozott ki az autista gyermeket nevelő családok számára, de honlapjukon elérhetővé tettek egy kifejezetten az autista gyermekek számára kidolgozott múzeumi vezetőfüzetet is. A koronavírus járványt kirobbanását követően pedig külön online programot (Guggenheim: Guggenheim for All: Art for Families with Children on the Autism Spectrum, n.d.) és a programhoz az autista gyermekek igényei szerint kidolgozott vezetőt tettek közzé a múzeum honlapján (Guggenheim: Visiting the Virtual Guggenheim. For Families with Kids on the Autism Spectrum, n.d.).

A Monteráli Szépművészeti Múzeum (MMFA)⁷ étkezési zavarokkal küzdők számára hirdetett meg programot, mely a művészetterápia révén segíti hozzá a résztvevőket az egészséges testkép kialakításához. Az intézmény, mely 1999 óta kínál különféle programokat bevándorlók, szociokulturálisan hátrányos, illetve veszélyeztetett társadalmi csoportok számára, 2014-től egy mentálhigiénés és egy felsőoktatási intézménnyel való szoros együttműködésben ajánlja innovatív programját a testképzavarral küzdők számára (Baddeley et al, 2017, pp. 345-347). A programot szervező és lebonyolító szakember javasolja a kezdeményezést adaptálni kívánó múzeumi kollégáknak, hogy a szenzitív téma okán a programra érkezők számára egy olyan kellemes atmoszférát alakítsanak ki a múzeumban, mely előmozdítja a művészetterápia kapcsán előbukkanó pszichés kihívások feloldását. A szakember hangsúlyozta továbbá a művészetterapeutákkal, táplálkozástudományi szakemberekkel, pszichológusokkal és pszichiáterekkel való szoros együttműködés fontosságát, hiszen a múzeumlátogatások során olyan pszichés folyamatok törhetnek fel a résztvevőkből, melyek kezeléséhez szakszerű beavatkozásra van szükség (Baddeley et al, 2017, p. 349).

A múzeumoknak nemcsak programjaikban, szolgáltatásaikban és infrastruktúrájukban kell alkalmazkodniuk a megváltozott látogatói igényekhez, hanem a kommunikáció módjában és a kommunikációs csatorna megválasztásában is. A társadalommal való aktív kapcsolattartás és a sikeres múzeumi kommunikáció támogatása érdekében az ICOM 2019 őszén útmutatót adott közre a múzeumok közösségi médiában való megjelenésének fejlesztése, illetve a megváltozott társadalmi igényekre reflektáló kommunikációs módszerek disszeminálása érdekében (ICOM, 2019b).

Összegzés

A múzeumi kultúráközvetítés nemzetközi trendjei közül kiemelkedő jelentőségűvé vált az elmúlt években a fenntarthatóság támogatása, illetve a múzeumok társadalmiasítása, a helyi közösségek aktív bevonása, megszervezése és aktivizálása. Mindemellett a múzeumok szolgáltató jellege mindinkább meghatározóvá válik, a múzeumok számos, a társadalmat támogató, illetve a látogatók egyéni igényeire reflektáló programmal és szolgáltatással bővítették tevékenységüket az elmúlt két évtizedben.

Jegyzetek

¹ Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development

² Network of European Museum Organisations

³ McGhie, H.A. (2019). Museums and the Sustainable Development Goals: a how-to guide for museums, galleries, the cultural sector and their partners. Curating Tomorrow.

⁴ Earth School

⁵ Museu do Amanhã

⁶ Klimahuset

⁷ Montreal Museum of Fine Arts

Irodalom

Abd el Salam, H. & McCormack, D. & Martin, B. (2017). Connecting People with Their Museum. *Journal of Museum Education*. 42 (4), 385- 395.

American Alliance of Museums (2018. április 23.). Museums & Climate Change: A Global Response. <https://www.aam-us.org/2018/04/23/museums-climate-change-a-global-response/> (2020.05.23.)

Arapovics, M. (2018). Közösségi múzeum – a múzeumok szerepe a települési közösségfejlesztésben és a múzeumok társadalmiasítása. In Arapovics, M. & Bereczki, I. & Nagy, M. (szerk.): Kulturális örökség-múzeumi közösségek. Múzeumi iránytű 15 (pp. 11-28). Szabadtéri Néprajzi Múzeum- Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ.

Baddeley, G. & Evans, L. & Lajeunesse-Legari, S. (2017). Body Talk: Examining a Collaborative Multiple-Visit Program for Visitors with Eating Disorders. In: *Journal of Museum Education*. 42 (4), 345- 353.

ENSZ (2015). Párizsi Megállapodás. https://unfccc.int/files/meetings/paris_nov_2015/application/pdf/paris_agreement_english_.pdf (2020.05.21.)

Greenberg, A. & Levinsky-Raskin, S. (2017). Supporting Transitions: Cultural Connections for Adults with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Museum Education*. 42 (4), 332- 344.

Guggenheim (n.d.). Guggenheim for All: Art for Families with Children on the Autism Spectrum. <https://www.guggenheim.org/event/guggenheim-for-all-art-for-families-with-children-on-the-autism-spectrum> (2020.05.31.)

Guggenheim (n.d.). Visiting the Virtual Guggenheim. For Families with kids on the autism spectrum. <https://www.guggenheim.org/search?s=autism&page=1> (2020.05.31.)

Hegy-Füstös, I. & Káldy, M & Kesik, G. & Nagy, M. & Paálné Patkó, Gy. (2020). A családbarát múzeum. In Nagy M. (szerk.), Fókuszban a közönség – Útmutató a család, gyermek és iskolabarát múzeumi működéshez, a múzeumpedagógia, az önkéntesség és az IKSZ minőségmenedzsmentjéhez. Múzeumi iránytű 28 (pp.71-106). Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ.

ICOM (2019a). Resolution No.1 ‘On sustainability and the adoption of Agenda 2030, Transforming our World’. ICOM, Paris. https://icom.museum/wp-content/uploads/2019/09/Resolutions_2019_EN.pdf (2020.05.25.)

ICOM (2019b). ICOM Social Media Guidelines. <https://icom.museum/wp-content/uploads/2019/10/ICOM->

Social-media-guidelinesWeb.pdf (2020.05.15.)

Jockey Club Museum of Climate Change (n.d.). About us. <https://www.mocc.cuhk.edu.hk/en-gb/about-us> (2020.05.23.)

Jockey Club Museum of Climate Change (2019). Low-carbon Local Travel Package 2019. https://www.mocc.cuhk.edu.hk/images/content/hub/education_outreach/LowCTravellingPackage/MoCC-Low-C-Traveling-Package_Intro_e.pdf (2020.05.23.)

Jockey Club Museum of Climate Change (n.d.). Sustainability Hub. <https://www.mocc.cuhk.edu.hk/en-gb/hub-categories/education-outreach/item/2216-earth-school> (2020.05.23.)

Klimahaus Bremerhaven 8 ° Ost (n.d.). The Klimahaus Bremerhaven 8 ° Ost. <https://www.klimahaus-bremerhaven.de/en/about-us.html> (2020.05.23.)

Központi Statisztikai Hivatal (2020). Fenntartható fejlődési célok és az Agenda 2030 keretrendszer. <https://www.ksh.hu/sdg> (2020.05.20.)

McGhie, H.A. (2019). Museums and the Sustainable Development Goals: a how-to guide for museums, galleries, the cultural sector and their partners. Curating Tomorrow. <https://curatingtomorrow236646048.files.wordpress.com/2019/12/museums-and-the-sustainable-development-goals-2019.pdf> (2020.05.25.)

Metropolitan Museum (n.d.). Family Guides. <https://www.metmuseum.org/learn/kids-and-families/family-guides> (2019.11.08.)

MINOM-ICOM. International Movement for a New Museology (n.d.). About us. <http://www.minom-icom.net/about-us> (2020.05.15.)

Museu do Amanhã (n.d.). About the Museum. <https://museudoamanha.org.br/en/about-the-museum> (2020.05.23.)

Museums & Climate Change Network (n.d.). About the Museums & Climate Change Network. <https://mcc-network.org/about-us> (2020.05.23.)

NEMO (n.d.). Museums and Sustainability. <https://www.ne-mo.org/advocacy/our-advocacy-work/museums-and-sustainability.html> (2020.05.25.)

Prottas, N. (2019. március). Power Play: How Educators Articulated their Role in the Museum. 1973-2014. Spring 2019 Virtual Special Issue. Museum Education Roundtable. Blog. <http://www.museumedu.org/vsi/power-play-how-educators-articulated-their-role-in-the-museum-1973-2014/> (2020.05.21.)

TEDEd (n.d.). About TED-Ed. <https://ed.ted.com/about> (2020.05.23.)

TEDEd (n.d.). Earth School. <https://ed.ted.com/earth-school> (2020.05.23.)

The Climate Museum (n.d.). In Human Time. <https://climatemuseum.org/in-human-time> (2020.05.23.)

The Climate Museum (n.d.). Programs. <https://climatemuseum.org/programs> (2020.05.23.)

University of Oslo, Natural History Museum (n.d.). The Climate House. <https://www.nhm.uio.no/english/the-climate-house/> (2020.05.23.)

AZ IDŐSKORI NON-FORMÁLIS ISMERETÁTADÁS EGY ÚJ MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉSBŐL

Aranyi Fruzsina

1. Absztrakt

A múzeumi szakemberek a nyugdíjasokra olyan társadalmi réteggént tekintenek, akik a nyugdíjazást követően többletidővel rendelkeznek, és az így felszabadult időkeretet szívesen fordítják kultúrafogyasztásra, melynek részét képezi az aktív múzeumba járás.

A 21. századi múzeumlátogatási szokások azonban megváltoztak, amikre a múzeumoknak reagálniuk kell. Kiállításait, programjait egyre inkább a látogatók igényeire kell szabniuk. Ez új módszerek megjelenéséhez, elterjedéséhez vezetett. Mindez azonban nem jár automatikusan együtt azzal, hogy az új módszereket alkalmazó programok minden látogatói réteget meg tudnak szólítani.

Hiába hisszük és valljuk, hogy a *homo ludens*, a játékos ember minden látogatóban benne rejlik, ha magukban a látogatókban van egyfajta gát. Az ilyen típusú előítéletek felszámolása nem megy egyik napról a másikra. A Déri Múzeum tagintézményében, a Debreceni Irodalom Házában már harmadik éve készülünk a Múzeumok Éjszakájára gamifikált múzeumi nyomozással. Úgy tapasztaljuk, hogy ez a szisztematikus rendszeresség lassan meghozza gyümölcsét. A korábban vonakodó korcsoportok közül is egyre többen mernek, akarnak a programban részt venni, ami során a belefeledkezés és a flow-élmény mellett új ismeretekkel is gazdagodnak. A játék ugyanis komoly százalékban épít valós, megtörtént eseményekre. Így korábbi ismereteik rendszeresítésre, új ismeretekkel való kibővítésre kerülnek. A múzeum ezáltal nemcsak az élményszerzés színtere, hanem a már meglévő módszerek mellett új módszerek alkalmazásával az időskori non-formális, direkt és indirekt tanulást is elősegíti.

2. Bevezetés

A Debreceni Irodalom Háza *Álmodó magyarok – történetek Debrecen irodalmából* című állandó kiállítása öt éve nyitotta meg kapuit a látogatók előtt. Azóta azt tapasztaljuk, hogy komoly igény mutatkozik állandó jelleggel elérhető gamifikált program iránt. Megszakítás nélkül három éve igyekszünk kielégíteni ezt az igényt, ami mostanra nem korlátozódik a pusztán gyermekkel hozzánk érkező családokra, vagy a fiatal felnőttekre. Egyre több időskorú is érdeklődik a gamifikált programok iránt, függetlenül attól, hogy egyedül, barátokkal vagy épp családdal érkezik. Komoly sikernek könyveljük el az eddig elért eredményt, mert úgy tapasztaljuk, a legnagyobb gát abban a gondolkodásmódban rejlik, miszerint koruknál fogva nekik nem illik „játszani”. A játék fogalmát a továbbiakban is idézőjellel használjuk, mert bár a látogatók játéknak érzik, a játék módszertanától eltérő gamifikált foglalkozásról beszélünk minden esetben. Azonban fontosnak érezzük hangsúlyozni a látogatói fogalomhasználatban megmutatkozó keveredést.

A folytatásban beszélünk az időskor és az időskori tanulás sajátosságairól, majd egy konkrét programon keresztül bemutatjuk a gamifikáció múzeumi lehetőségeit.

3. Az időskor

Az időskort többféleképpen határozza meg a szakirodalom. A pszichoszociális fejlődéstudomány szerint a fejlődés egy egész életen át tartó folyamat. Az emberi életciklust nyolc szakaszra bontja, utolsó szakaszként az időskort határozza meg. Az idősödésben rejlik a bölcsesség ereje, amely képes a tapasztalatok megőrzésére és továbbadására.¹

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) szerint középkorúak a 45-59 évesek, idősödők a 60-74 évesek, idősek a 75-89 évesek, agyak a 90 éves kor feletti, 100 év feletti pedig azok, akik matuzsálemi kort élnek meg.²

Magyarországon 2015-ben több mint 2 millióan részesültek öregségi nyugdíjban, ez az összes lakosság kb. egyötödét teszi ki. Az ellátottak több mint nyolctizede 60 éves vagy annál idősebb.³ A nyugdíjasok a társadalom jelentős hányadát teszik ki. Őket a múzeumoknak célzott programokkal kell megszólítani.

4. Az időskori tanulás

Motiváció nélkül a tanulási folyamat nem megy végbe. Ez a kijelentés mindegyik generációra igaz. Azonban igen ritka, mikor a tanulási folyamatot tisztán egy motiváció vezérli. Léteznek külső és belső motivációs okok. Az időskori tanulás mozgatórugója *intrinzik* azaz belső motiváció. Ez (a teljesség igénye nélkül) fakadhat kommunikációs szükségletből, hiszen az idősebb generációt mindinkább érinti az elmagányosodás. A különböző tanulási szintek egyben lehetőséget is kínálnak a kommunikációra. Ebben az esetben a kommunikációs cél az elsődleges, a tanulás másodlagos szempont.

A technikai fejlődés is jelenthet tanulási motivációt. Hiszen a 21. században életünk nélkülözhetetlen részévé váltak a technikai eszközök. Az okostelefon-használat, az e-mailezés, internetezés megtanulása nem korhoz kötött, és akár a kommunikációs igény kielégítését is szolgálhatja.

Fontos szempont a szabadidő hasznos eltöltése. A nyugdíjba vonulást követően felszabaduló időt az idősek olyasmivel szeretnék eltölteni, amire mindig is vágytak, de aminek a megismerése korábban idő hiányában elmaradt. Ezek akár lehetnek utazási célok, vagy kulturális intézmények programkínálatai, de felnőttképzési, hobbi-barkács, vagy sport tanfolyamok, foglalkozások is.⁴

Az 1930-as éveket megelőzően a tudomány szerint az időskori tanulást nagyban gátolta az erre az életkorra jellemző képességromlás. Ezért adott új lendületet az andragógiai kutatásoknak E.L. Thorndike vizsgálata, mely szerint igaz ugyan, hogy a tanulási képességek a fiatal felnőtt korban, maximum 40-50 éves korig optimálisak, de azt követően sem olyan rohamos a csökkenés mértéke.⁵ Az időskori tanulás segít a fiatalság konzerválásában. Ez a tanulás szempontjából egy visszaható folyamat is egyben, mert akik fiatalon sokat tanultak, azok agyában az idegsejtek között nagyobb a kapcsolatok száma, s így idősebb korban is könnyebben tanulnak. Habár az idegsejtek az öregedéssel csökkennek, tanulás révén a kapcsolatok megújíthatók.⁶

5. Új módszerek a múzeumi tudásátadásban

A múzeumok legősibb módszere, amivel a látogatók érdeklődését igyekeznek felkelteni a kiállítások iránt, a tárlatvezetés, mely során egy szakember bizonyos nézőpontból végigkalauzolja a kiállításon az érdeklődőket. A 21. század elvárásaihoz e módszer is igazodott, s mára nem pusztán a kiállítások kurátorai, hanem más területről érkező szakemberek, illetve hírességek, celebek vagy politikusok is tarthatnak tárlatvezetést. Maga a módszer viszont alapjaiban nem változott, csak nagyobb teret kaptak a szubjektív szempontok. A régi módszerek mellett azonban újak is megjelentek a múzeumi interpretációban. Ilyen lehetséges módszer a gamifikáció,

mely révén játékosított tudásszerzés valósulhat meg a kiállítóterben oly módon, hogy az minden látogatói réteg számára érdekes lehet. Azonban hiába beszélünk sikeresen alkalmazható módszerről, ha magában a látogatóban vannak olyan gátak, melyek miatt nem meri vállalni a gamifikált programon való részvételt. Az okok egyrészt a korosztályi sajátosságban keresendők, hiszen az idősebbek a tárlatvezetést ismerik, így az az egyetlen olyan csatorna a számukra, amit el tudnak képzelni tudásátadó múzeumi módszerként. Másrészt a didaktika fejlődésével egyre több új módszer jelenik meg, melyek korábban ismeretlenek voltak, de amik sikerességük okán múzeumi közegben is adaptálhatók. Ilyen a gamifikáció, ami alatt játékalapú működési elvek, játékesztétika és játéktervezői gondolkodás használatát értjük a figyelem lekötésére, cselekvésre sarkallásra, a tanulás elősegítése a problémák megoldása céljából.⁷ A gamifikáció tehát nem egy pusztán önmagáért végzett tevékenység, mint a játék, viszont magában foglalja a játék pozitív hatásait: Az idős emberek számára is új tapasztalati lehetőségeket kínál, stresszoldó hatása révén segít teret adni a fantáziának és a kreativitásnak, s ezáltal derűsebbé, kiegyensúlyozottabbá teszi őket.⁸

6. Nyomozás a való és a fantázia határán

A Debreceni Irodalom Házában egy ilyen gamifikált programot dolgoztunk ki az Adybandi ébresztése című időszak kiállításához, ami a költő Debrecenben töltött időszakára fókuszálja a figyelmet. E során Ady Endre galléros köpönyegét keressük, mert a költő úgy emlékszik, annak a zsebében lehet az a kézirat, ami a Versek, Debrecenben kiadott első verseskötetének sajtó alá rendezéséhez szükséges. A köpönyegről maga Ady Endre is ír Galléros köpönyeg című cikkében, ami a Debreczeni Reggeli Ujság 1898. december 7-i számában Adieu Bandi aláírással jelent meg. Az alábbi szövegrészletet a „játékba” is beemeltük: „*Mély fájdalommal tudatom minden nemes szívű emberbaráttal, hogy galléros felöltöm hosszas, kéthónapi kifizetlenség után egy ismeretlen, jobb hazába költözött. Semmi sem képes bánatomat enyhíteni.*”⁹

Játékkártyák a gamifikált nyomozáshoz.

Fotó: Veisz Bettina

A gamifikált nyomozás tehát egyszerre épít Ady Endre életrajzi adataira, irodalmi munkásságára, s keveri mindezt a fantázia szülte kitalációval, s lesz így a „játék” nem pusztán az indirekt, hanem a direkt tudásátadás eszközévé is. A nyomozás a köpönyegben felejtett kézirat kerettörténetén túl melléktörténetekkel is kiegészül. Ezeknek az a feladatuk, hogy a távoli fő cél mellett közelebbi kisebb célokat határozzanak meg, valamint a hozzájuk kapcsolódó feladatok megoldása révén egyre közelebb jussunk a megoldáshoz. Minden melléktörténethez kapcsolódik egy helyszín, ami egyszerre a „játék” képzeletbeli helyszíne, és a kiállítás fizikai tere. A Csokonai kör ereկlyetára szoba testesíti meg a színházat, mint helyszínt, az Oláh Gábor terem Párizst, a Könyvek Terme az Angol Királynő szállót, a Vetítőterem a postát, és a Számítógépteremből lett Ady szobája a szállást. A virtuális terek asszociációs kapcsolatban állnak a fizikális terekkel az ott bemutatott tárgyan yagon és a hozzájuk kapcsolódó szereplőkön keresztül. Az Oláh Gábor szobában az állandó kiállítás az irodalmár szerzetesi cellát idéző szobáját jeleníti meg.

Nyomozás közben.

Fotó: Veisz Bettina

Ady Endre és Oláh Gábor kortársak voltak, ellentmondásos viszonyuk megmutatkozik mind Oláh Gábor naplójában, mind Ady Endre kritikáiban. Ez a „játék” szintjén is leképződik. Oláh Gábor részletesen írt párizsi útjáról a naplójában, amiben Adyval való találkozását is megemlíti. A szövegrészletet némi változtatással „játékban” isközreadjuk: „*Megettem huszonöt tányér makarónit, körülbelül 125 méter hosszúságban; megittam harminc és egynéhány liter ásványvizet, kevés bort és valami tejet; elkoptattam a cipőm talpát, kisoványodtam a kabátomból öt centiméternyit, elköltöttem százötven franc-ot...*”¹⁰ Illetve később, az Adyval Párizsban töltött estéről ennyit: „*Bohém egy este volt.*”¹¹

Újabb helyszín, s vele újabb „játék” karakter, aki egyben az irodalomtörténet számára sokáig ismeretlen személy volt: Kiváncsi Illi, azaz Varga Ilona. A költő hosszas levelezést folytatott vele, leveleit poste restante (postán maradó) adta fel, de hiába derült ki Ady számára Illi személye, a lány a személyes találkozás lehetőségét elutasította. Varga Ilona visszaemlékezéseiben így ír kettejük kapcsolatáról: „*Amíg intenzív volt levelezésünk, arra törekedtem, hogy őrangyala lehessen. S ezt Ady meg is értette, mert őszinte és bizalmas volt hozzám*”¹²

Nyomozás közben a postán.
Fotó: Veisz Bettina

Az idézett szövegrészletet a „játékba” is beemeltük, s vele együtt azokat a műtárgyakat, amik a gyűjtemény részét képezik: a Versek dedikált példányát és az Ady-fényképet, ami Illi lakásának falán lógott egy szecessziós keretben. Mindkét műtárgyhoz feladat kapcsolódik, ami közelebb viszi a látogatót a megfejtéshez.

Visszaemlékezés a forrása a színház helyszínhez (ami egyben a Csokonai Kör ereklyetára szobájában kapott helyet) kapcsolódó történetnek. A főszereplő Szabó Irma, akihez Ady több versét is írta (pl: Nem, Finita, Vallomás) Ez utóbbi nyomtatott formában a kiállításban is megtalálható, és feladat kapcsolódik hozzá, így a játékosoknak el kell olvasniuk. A színésznőhöz fűződő viszonyát ennél az állomásnál a „játék” keretében összemostuk a Geréby Pállal vívott kardpárbajával. Külön-külön mindkét életrajzi momentum valós, torzítástól mentes, viszont nem a színésznőhöz fűződő érzelmei vezettek a Gerébyvel folytatott párbajhoz.

Nyomozás közben a színházban.
Fotó: Veisz Bettina

A szállás, mint játéktér Ady szobájához kapcsolódik. A szobában az az eredeti műtárgyszekrény áll, amit maga a költő is használt, mikor az Ember családnál lakott. A szoba kakofón képet mutat, mindenhol ruhák láthatók széthajigálva, hogy visszaadjuk azt a képet, ami Emberék cselédjét fogadhatta, mikor a szobába belépett. A szoba és a hozzá kapcsolódó játékkártya szövege Emberék cselédjének visszaemlékezésein alapul: „Derék egy ember volt Ady úr, (...) de rendetlen ember is (...) Meg olyan kutya természete volt, hogy mindig késő éjjel járt haza.”¹³

Nyomozás közben Ady szobájában.

Fotó: Veisz Bettina

A nyomozás során tárgymásolatokkal is operálunk. Beemeltünk a „játékba” egy tiszti kardot, ami hasonlatos lehet ahhoz a kardhoz, mellyel a költő Gerébyvel a párbajt vívhatta, valamint Ady Endre galléros felöltőjének másolatát is, amit egy fénykép alapján készítettük el. A felvételt Kiss Ferenc fényképész készítette 1898-ban a Debreczeni Reggeli Újság hátsó udvarán ugyanakkor, mikor azt a két felvételt is, amin a költő a szerkesztőségi szobában látható kollégái körében. A képen „... Ady Endre, ugyanabban a nyűtt öltönyben és a drapp felöltőben mint a szerkesztőségi képen; a „régi de kedvenc” – mert talán szintén egyetlen – kalapjában, kezében papírtekerccsel: a „szellem” hagyományos attribútumával, de nem műteremben, hanem – valószínűleg – a szerkesztőség ecetfás hátsó udvarán.”¹⁴ látható.

A nyomozás szövegrészletekkel, korabeli visszaemlékezésekkel és fényképekkel, valamint tárgymásolatokkal operál azért, hogy egyszerre szolgálja a direkt és az indirekt tudásátadást is.

A nyomozás végén.
Fotó: Veisz Bettina

7. Összegzés

Ahhoz, hogy egy gamifikált programmal a legidősebb generációt is sikeresen megszólíthassuk, három komoly előítélettel kellett leszámolnunk: 1. a múzeum a csendes elmélyülés helye 2. a játék öncélú, nem lehet a tudásszerzés eszköze 3. idős korban nem illő játszani. Az előítéletekkel való leszámolás egyetlen eszköze a tapasztalatszerzés. Három éve próbálkozunk hasonló indítatásból gamifikált programok szervezésével, és azt tapasztaljuk, hogy a látogatók igénylik és várják az ilyen típusú programokat. A jókedvű nyomozás pedig meghozza a kedvet a „játékhoz”, így azok a látogatók is könnyebben bevonódnak, akik korábban a fenti három állítás egyike miatt úgy vélték, nekik nem szabad a múzeumban „játszani”. Úgy véljük, hogy ez egy jó irány, és a továbbiakban is szükséges az ilyen típusú programok jelenléte a múzeumokban, hogy sikeresen leszámolhassunk az előítéletekkel, és hogy ne fossza meg magát a játék örömeitől, és a „játék” révén szerzett új ismeretektől senki.

Jegyzetek

- ¹ Erikson, Erik H: Az emberi életciklus. In: Fejlődéslélektan olvasókönyv (szerk.: Bernáth László-Solymosi Katalin). Budapest, 1997. 27-42. p.
- ² Iván László: Az öregedés élettani és társadalmi jelenségei: Az öregedés aktuális kérdései. Magyar Tudomány, 2002, 4, 412-418. p.
- ³ Sz. Molnár Anna: Az idős felnőtt rétegek (45 év felettiek) felnőttképzési igényei és képzési lehetőségei. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, 2005.
- ⁴ Bajusz Klára: Az időskori tanulás. Új Pedagógiai Szemle, (58), 2008, 3., 69-73. p
- ⁵ Thorndike, E. L: Adult Learning. New York, Mcmillan, 1928.
- ⁶ Iván László: Ne féljünk az öregedéstől. Budapest, SubRosa Kiadó, 1997.
- ⁷ Kapp, K. M.: The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education. San Francisco, CA: Wiley, 2012. In: Formann Richárd: Játékoslét – A gamifikáció világa. Budapest, Typotex, 2007. 109.p..
- ⁸ Török Emőke: Bevezetés. Megjegyzések a játék jelentőségéről. In: A játék lendületbe hoz – Közösségi

játékok időseknek (szerk.: Somorjai Ildikó). Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium Jász-Nagykun-Szolnok megye Esély Szociális Közalapítványa Regionális Szellemi Forrásközpont, 2006

⁹ Ady Endre összes prózai műve I. Arcanum Adatbázis Kft. 1999.

¹⁰ Oláh Gábor: Keletiek Nyugaton. 2015 (szerk.: Lakner Lajos). 74.p.

¹¹ Oláh Gábor: Naplók. 2002 (szerk.: Lakner Lajos). Debreceni Egyetem, Kossuth Egyetemi Kiadó. 119.p.

¹² Varga Ilona: Én vagyok a „Kíváncsi”.... In: Emlékezések Ady Endréről II. (szerk.: Kovalovszky Miklós). Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974. 294. p.

¹³ Dr. Hegyaljai Kiss Géza: Ady Debrecenben. In: Emlékezések Ady Endréről II. (szerk.: Kovalovszky Miklós). Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974. 55. p.

¹⁴ Szabó Anna Viola: „Sorsunk nézzük, ha egymást nézzük mi...” Ady Endre debreceni fényképei. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2007 (szerk.: Magyar Márta). Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2008. 217-228. p.

Irodalom

Ady Endre összes prózai műve I. Arcanum Adatbázis Kft. 1999.

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/AdyProza-ady-prozaja-1/1-kotet-4/ujsgcikk-1897-szeptember-261901-majus-8-5/30-galleros-koponyeg-2BB/> (utolsó letöltés: 2019.10.06.)

Bajusz Klára: Az időskori tanulás. Új Pedagógiai Szemle, (58), 2008, 3., 69-73. p

Erikson, Erik H: Az emberi életciklus. In: Fejlődéslélektan olvasókönyv (szerk.: Bernáth László-Solymosi Katalin). Budapest, 1997. 27-42. p.

Dr. Hegyaljai Kiss Géza: Ady Debrecenben. In: Emlékezések Ady Endréről II. (szerk.: Kovalovszky Miklós). Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974. 55. p.

Iván László: Az öregedés élettani és társadalmi jelenségei: Az öregedés aktuális kérdései. Magyar Tudomány, 2002, 4, 412-418. p.

Iván László: Ne féljünk az öregedéstől. Budapest, SubRosa Kiadó, 1997.

Kapp, K. M.: The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education. San Francisco, CA: Wiley, 2012. In: Formann Richárd: Játékoslét – A gamifikáció világa. Budapest, Typotex, 2007. 109.p.

Oláh Gábor: Keletiek Nyugaton. 2015 (szerk.: Lakner Lajos). 74.p.

<http://mek.oszk.hu/17200/17267/17267.pdf> (utolsó letöltés: 2019.10.06.)

Oláh Gábor: Naplók. 2002 (szerk.: Lakner Lajos). Debreceni Egyetem, Kossuth Egyetemi Kiadó. 119.p.

http://www.derimuzeum.hu/userfiles/Digitalizalt_kiadvanyok/MEGY_HAJB_Sk_18_Naplok.pdf (utolsó letöltés: 2019.10.06.)

Sz. Molnár Anna: Az idős felnőtt rétegek (45 év feletti) felnőttképzési igényei és képzési lehetőségei. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, 2005.

<http://vmek.oszk.hu/06500/06528/06528.pdf>

Szabó Anna Viola: „Sorsunk nézzük, ha egymást nézzük mi...” Ady Endre debreceni fényképei. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2007 (szerk.: Magyar Márta). Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2008. 217-228. p.

Thorndike, E. L: Adult Learning. New York, Mcmillan, 1928.

Török Emőke: Bevezetés. Megjegyzések a játék jelentőségéről. In: A játék lendületbe hoz - Községi játékok időseknek (szerk.: Somorjai Ildikó). Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium Jász-Nagykun-Szolnok megye Esély Szociális Közalapítványa Regionális Szellemi Forrásközpont, 2006. <http://eselyfk.hu/wp-content/uploads/2015/06/A-j%C3%A1t%C3%A9k-lend%C3%BCletbe-hoz.pdf> (utolsó letöltés: 2019.10.06.)

Varga Ilona: Én vagyok a „Kíváncsi”.... In: Emlékezések Ady Endréről II. (szerk.: Kovalovszky Miklós). Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974. 294. p.

AZ ÉLMÉNYGYÁRAK ÉS A MÚZEUMOK

Lakner Lajos PhD

1. Az élmény uralma

Ma a társadalom nagy részét az élmény ígéretével lehet megszólítani. Minden, ami azzal kecsegtet, hogy a fogyasztónak, legyen használati cikk, szolgáltatás, tisztítószer, élelmiszer vagy kulturális termék, élményben lesz része, fokozott érdeklődést vált ki. Jól tükröződik ez abban a jelenségben, hogy ma már semmi sem az, ami valójában, hanem magában kell hordoznia az élményszerzés lehetőségét. Míg korábban főleg a reklámpar ismerte föl ennek jelentőségét, s ezért ígérhetett egy mosópor vagy mosogatószer használata is élményt, ma már nincs olyan területe az életünknek, amihez ne kapcsolnák hozzá ezt az elemet. A mise vagy az istentisztelet *Churchotainment*, a konferencia *Confertainment*, az étkezés *Eatertainment*, a természet élvezete *Ecotainment*, hírek olvasása, a tájékozódás *Infotainment*, a vásárlás *Shopotainment*, az éjszakázás *Sleep-o-tainment* vagy a sport *Sportotainment*.¹ A felsorolásból látható, hogy még ahhoz a tevékenységhez is hozzá kell ragasztani a szórakozást, az élményszerűséget jelző szóelemet, ami már önmagában is az, ugyanakkor abban a szóösszetételben is érdemesnek tűnik használni, amihez klasszikus értelemben nem ilyen típusú élmény kapcsolódik. Mindez igazolni látszik azon szakembereket, akik élménytársadalomról beszélnek. Abban a tekintetben mindenképp, hogy úgy tűnik, ma az egyén az élményeken keresztül, ezek révén nyeri el az identitását,² ami azt is jelenti, hogy a társadalom rétegződésének leírására szolgáló kategóriákat, melyek a társadalmi-szociális helyzetet vették alapul, felülírta az élményközösséghez való tartozás. A csoportképződés a közös élményeken alapul, melyeket az azonos termék használata generál, legyen szó mobiltelefonról, zenéről, szépségipari cikkekről, élelmiszerről, filmről, szórakozóhelyről vagy a kikapcsolódás módjáról. A virtuális világban, amikor a távoli közelinek és az ismeretlen ismerősnek hat, valódinak látszik ez az összetartozás, annak ellenére, hogy a társadalmi-szociális különbségek fennmaradnak, csak az élményközösség okozta érzéki csatlakozás fediezeget.³ Ráadásul egyre kevésbé a „mi” a fontos, hanem a „hogyan” van bemutatva. A „hogyan” pedig, miként a fent felsorolt meghatározásokból is jól látszik, mindenekelőtt az élményszerű átélhetőséget jelenti.⁴ Pontosabban azt, hogy minden termék esztétikailag és a fogyasztóra gyakorolt hatás tekintetében is jól ki van találva, mint egy jól megcsinált színházi darab. Ráadásul azt ígéri, hogy épp te/fogyasztó vagy a fontos, a történet igazi főszereplője, minden érted van, hogy élményekben gazdagabb lehessen az életed.

No de, mi az, amit élménynek nevezhetünk? Vajon annak tekinthető-e egy barátommal való jóízű beszélgetés? Vagy egy közös kávézás egy rég nem látott ismerőssel? Egy érdekes újságcikk elolvasása? Egy utazás a világon? Persze vannak helyzetek, amikor ezekről is élményszerűen tudunk mesélni. De csak akkor, ha van benne valami rendkívüli, valami szokatlan, valami, ami nyomot hagy bennünk. Az, amit a hétköznapi életben élménynek neveznek, azonban más: mélyen megérint, vagyis nem mindennapi. Nem kalkulálható, ami azt jelenti, hogy nem tudjuk kiszámítani, hogy bekövetkezik-e. Sem az, aki létre akarja hozni, vagyis a szolgáltató, sem a résztvevő, aki legfeljebb reméli, hogy valami különlegesben lesz része, de biztosan nem tudhatja. Az élmény karakterisztikus jegye tehát a meglepetés, az újdonság, vagyis hogy azt érezhesse a résztvevő, azt kapja, amire nem is számított, és amiben még nem volt része, lehet, hogy hasonlóban igen, de ez mégis valami más, valami új, valami különleges. Mindebből következik, hogy az élmény egyedi és egyszeri, vagyis nem megismételhető. Olyan, mint amikor egy film, egy könyv érzelmi, hangulati és észbeli nyomot hagy az emlékezetünkben, s amikor újraolvassuk nem ezek élednek föl bennünk újra, hanem valami egészen más, ami csalódást okoz vagy épp új felismerések, érzésekhez vezet. Mindezek után nem véletlen, hogy az élmény az, ami megtapad az emlékezetben, újra és újra elmeséli és fölidézik. S persze vágnak rá. No, nem éppen ugyanilyenre, de valami hasonlóra és mégis eltérőre.⁵

2. Élménygyárak

Vannak olyan intézmények, amelyek megpróbálnak olyan eseményeket, körülményeket és környezetet teremteni, ami nagy valószínűséggel az előbb említett kritériumoknak mindenben megfelelő élményt nyújt a látogatónak. Ezeket nevezhetjük élménygyáraknak, hiszen a termék, amit előállítanak, (első látásra) az élmény.⁶ Lássunk néhány példát!

Schokoladenmuseum, Lindt, Köln

A múzeum kínálata valóban gazdag. 4000 m² kiállítótérrel rendelkezik, ami a legváltozatosabb élményeket biztosíthatja. Van melegháza, ahol a csoki alapanyagát termő kakaófákat is láthatnak a látogatók. A három méter magas csokikút az érzékekre hat. A mini termékek boltjában az ismert csokik kicsinyített változatát kínálják, olyat, ami méretben és játékos formájában épp a gyerekek világába illik. A látogatók megismerkedhetnek a csoki gyártás és a kakaó történetével. S van Csoki iskola, ahol sok mindent megtudhatnak a gyerekek a csokiról, előállításáról és hatásáról, van Csoki mozi, ahol a témába illő filmeket vetítenek. A múzeum témaszerinti vezetésekkel kínál: „A nőknek szükségük van a csokoládéra”, „Erotika és csokoládé”, „A csokoládé mint orvosság”. A múzeum étterme nemcsak ételeket kínál, hanem panoráma-kilátót is, az ételek zamata még különlegesebbnek hathat a látvány révén. Külön körsétát és vezetést kínálnak a gyerekeknek és vakoknak. Rendszeresen az események, melyek a táncesttől kezdve szabadtéri mozin át a középkori piacok világának a földidézéséig terjednek. A nyilvános rendezvények mellett privát eseményekre is bérelhetők a múzeum bizonyos terei. S természetesen nem hiányzik a bolt sem, ahol csokoládékat vásárolhatnak (főleg Lindt termékeket) a látogatók.

Nike Town, New York

Az épület 20000 m²-en kínál különleges élménylehetőségeket. Már a bejárat hatással lehet a betérőkre, amely sikeres sportolók egészen nagyméretű fotóival és bölcs, hatásos mondásokkal („*Run. Not because you are being chased.*”) van díszítve. Nagyon látványosak azok a terek is, ahol sportlegendákat életnagyságú fotók hozzák életközelségbe. Több olyan részleg is található, melyek művészi alkotásként is felfoghatók: pl. fürdő- és bűvárruhák egy hatalmas akváriumban vannak kiállítva. A sport és a természet közelségének az érzetét speciális hang- és fényeffektusok (madárcsiripelés, tücsökciripelés) teremti meg, a mozgás és a természetes (egészséges) élet azonosságát sugallva. Az épületben kiállítás is látható, amely híres sportolók és régi korok sportruháit mutatja be. Külön kiállítási tér szolgál az akciós áruk kínálatára. A NikeTown rendszeresen ad teret közösségi eseményeknek (futóklub, közös futások).

Sony Center, Berlin

A centrum több szempontból is építészeti látványosság. Egyrészt egy, a második világháborúban lebombázott hotel, amely Berlin társadalmi életének egyik legfontosabb helye volt, maradványait restaurálták. Bár üvegfal mögött láthatók a megmaradt falak és épületelemek, mégis képesek földidézni az egykor benne zajló életet és a hotel vendégeit. Annál is inkább, mert belső terek maradványairól (kandalló, ebédlőrészlet stb.) van szó. Másrészt a kúp alakú, de napsugarakra emlékeztető üvegtető szintén látványosság, különösen este, amikor fények színesre festik. A hely kulturálisan is jelentős, hiszen itt kapott helyet a berlini filmarchívum. Ugyanakkor számít azokra a fogyasztókra is, akik a hely különlegessége miatt ülnek be az itt található kávézóba és éttermekbe vagy jönnek vásárolni az üzletekbe. A kisgyerekes családok számára vonzó lehet a Legoland is. Az épület/hely kitalálói tisztában voltak azzal is, hogy az eseményeken való részvétel egyre fontosabb az emberek szabadidejének az eltöltésében. A Center egyik legkülönlegesebb eseménye a „SUNRISE AT NIGHT”, amit nyárbúcsúztatónak lehet nevezni. A nyár múltával, szeptemberben különleges fény-hang-performance művészek tervezésében keltik föl a nyár, a napfény és a napozás hangulatát. Az üvegekupola földte udvaron még szeptember közepén napozó ágyakban heverő embereket láthatunk.

Mi a közös ezekben az intézményekben és működésükben? Talán első helyen említendő, hogy látványosak. Az épületet és a bemutatás módját a látvány uralja.⁷ E látvány és az általuk nyújtott élvezetek olyan töménységűek, hogy szinte megmámorosodik tőlük a látogató, úgy érzi, valóban kilép a mindennapokból. Azt állítják az élménygyárak kitalálói, hogy a kultúra és az élvezet, az ismeretátadás és az élmény elválaszthatatlanok, pontosabban, hogy csak az utóbbiak képesek garantálni az előbbiek működését. Mind a három intézményben megtalálhatók történeti ismereteket közvetítő kiállítások, vagyis a város kulturális térképére

is fölrajzolják magukat. Azt hirdetik továbbá, hogy náluk a vásárló/látogató van a központban, s mindent, az épület design-ját, a programokat, a látnivalókat és az ismeretátadás módjait is úgy alakítják ki, hogy folyamatosan és elsősorban a látogatók igényeire és vágyaira figyelnek. Ennek egyik bizonyítékának tekinthető az is, hogy komplex szolgáltatást nyújtanak. Az oda betérő, ha úgy kívánja, elfogyaszthat egy ebédet vagy vacsorát, beülhet egy hangulatos kávézóba, bámészkodhat, testi élvezetekben lehet része, de akár zártkörű rendezvényt is kérhet, amiből a napnál is világosabban kitűnik, hogy ő, a látogató/fogyasztó van a középpontban, ő az igazán fontos. S persze szabadságában áll épp azt a terméket választani, amit ott reklámoznak. Az élménygyárak arra törekszenek, hogy általuk nyújtott élmények ígérését átvigyük a termékeikre: a csokoládéra, a futócipőre vagy a televízióra. Mindez nagyon rafinált módon történik, hiszen nem a termékek használati értéke vagy élményszerző képessége van az előtérben, hanem bemutatási mód kiváltotta élmény, s ezen belül jelenik meg maga az árucikk.

3. Múzeumok élménygyári szemlélettel

Léteznek olyan kulturális-muzeális intézmények is, melyek próbálják az élménygyárak által használt fogásokat alkalmazni az ismeretátadásban.

Ironbridge Gorge Museums, Shropshire

Olyan 20 hektáros intézmény-komplexumról van szó, melynek a működése azon az elven alapul, hogy a történelem nem a nehezen megjegyezhető adatok és a nehezen átlátható összefüggések rendszere, hanem szórakoztathat, szórakoztatva taníthat is. Az intézmény részei: The Ironbridge and Tollhouse, Blist Hill Victorian Town, Museum of Iron and Darby Furnace, The Darby House, Museum of the Gorge, Coalport China Museum, Jackfield Tile Museum, Broseley Pipeworks, The Teddy Bear Shop. Ezek közül érdemes kiemelni Blist Hill Victorian Town-t, mert a komplexum működése és „filozófiája” különösen ezen a falun látható. Nem kevesebbet ígér, mint hogy az idelátogató közvetlenül bepillantást nyerhet egy 18-19. századi város életébe. A betérők egy öt hektáron elterülő újjáépített viktoriánus városban találják magukat, utcákkal, kanálisokkal, üzletekkel, műhelyekkel, melyek hiteles másolatú bútorokkal, tárgyakkal és eszközökkel vannak berendezve. Az utcákon és a házakban kosztümökbe öltözött önkéntesek élnek a 18-19. századi emberek mindennapi életét. Az intézmény fontosnak tartja, hogy a séta során eredeti tárgyakkal is találkozhatnak a látogatók. Ez a hitelesítő eljárás azt üzenheti a nekik, hogy nem egy képzeletbeli, kitalált helyen, hanem egy város hiteles másolatának utcáin sétálnak, annak hitelesen rekonstruált házaiba, üzleteibe és műhelyeibe pillanthatnak be és egykori lakóinak hiteles másolataival beszélgethetnek. Vagyis itt minden igazi. Nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a múzeumfaluban szerezhető ismeretek az oktatáshoz is kapcsolódjanak, ezért az iskoláknak és tanároknak külön programokat és segédanyagokat dolgoztak ki. Gondoltak arra is, hogy senkit ne zárjanak ki, ezért fölkészültek a speciális igényű látogatók fogadására. Rendszeresek a kézműves workshop-ok, melyeken a korabeli tárgyak készítése révén az egykori emberek kerülnek testközelbe, szinte érezni lehet a kezük nyomát. Az egyszervolt városlakók életébe még élményszerűbben pillanthatnak be a látogatók, ha részt vesznek a múzeum eseményein, pl. egy korabeli, tradicionálisnak nevezett esküvő vendégei lesznek. A múzeum vezetői tisztában vannak azzal, hogy egy térség turisztikai sikere azon múlik, hogy képesek-e a turisztikai szereplők egy hálózat részeként megmutatkozni. Nem véletlen, hogy honlapjáról a térség teljes turisztikai kínálata (látványosságok, szállások, éttermek stb.) elérhető. A fejlesztéseknél a konzekvens látogatóorientáltság, az információátadásban célcsoport-specifikusság figyelhető meg.

Haus der Musik, Bécs

5000 m² területű kiállításon interaktív és multimediális bemutatási módok vezetik be a látogatót a hang és a zene világába. Mindent meg lehet tudni a hangról, amit mára a tudomány kiderített. Az ismeretek mind sikeresebb terjesztése érdekében speciális programokat és segédanyagokat dolgoztak ki az iskolák és a tanárok számára. A kiállításon a hangról kapható információk folytonosan összekapcsolódnak Bécs zeneszerzőivel, karmesterivel, zenekaraival és az osztrák zenetörténettel. Az első emeleten a Bécsi Filharmonikusok történetével ismerkedhetünk meg, a másodikon a Sonosphere nevet viselő rész bevezet a hang világába, a harmadikon a nagy mesterekről kapunk információkat, és beleláthatunk a magánéletükbe is. A negyedik emeleten (Virto/stage) maga a látogató lesz a főszereplő, karmesterként ugyanis nemcsak a zenei hangzás függ

tőle, hanem egy vizuális alkotást is létrehozhat. Ugyanakkor, hogy egy ilyen típusú teremben ér véget a látogatás, nem váratlan, hiszen a kiállítás valamennyi egységében hangsúlyos elem az interaktivitás. Már a bejáratú lépcső is ennek megfelelően van megtervezve. Egy lépcsőfok egy zenei hangnak felel meg. A látogatók lépései így hangoknak felelnek meg, ami arra ösztönözheti őket, hogy ellépkedjenek egy dalt. A magyar látogatók esetében gyakran zendül fel a Boci, boci tarka... Az első szinten pedig többek között egy virtuális dobókocka segítségével szóltathatunk meg egy vagy több valcert. A második emelet sokféle módját kínálja annak, hogy ne csak átéljük, hanem meg is tapasztalhassuk a hangok világát: a magzat szívverése, a legkülönbözőbb zörejek meghallgatása stb. A harmadik szinten zenét szerezhetünk Mozarttal, s zenei kíséretet is rendelhetünk hozzá, vagy megtapasztalhatjuk, hogyan és mit hallhatott az egyre süketebb Beethoven, s megpróbálhatjuk megérteni, hogyan lehetett süketen is zenét szerezni. Ilyen előzmények után jutnak a látogatók a negyedik emeletre, ahol az említett összművészeti élményben lehet részük, ha vállalkoznak a játéokra. Ami azért is lehet csábító, mert a többi látogató tekintete révén ő maga is a kiállítás részévé, látványossággá válik. Aszinteken fölfelé haladva mindenkiben oldódhat a gátlás, ezért meglehetősen sokan élnek a játék lehetőségével. Mindezek után nem nehéz megfejtetni a múzeum kitalálóinak alapvetését: tanulni csak szórakozva érdemes. A kijárat egy bolton át közelíthető meg, ahol nemcsak a híres osztrák zeneszerzők és nevezetes előadások felvételei vásárolhatók meg, hanem az a szerzemény is, amit a látogató komponált a második emeleti kiállításban. A Haus der Musik ebben a tekintetben is alkalmazkodik az idők elvárásaihoz, fizikailag is megörökíteni és megoszthatóvá tenni az élményt.

Mi a közös a két intézmény „filozófiájában”? Elsőként a látvány fontossága említhető meg. Mind a két intézmény esetében az első látogatói reakciót ez váltja ki. Nemcsak a rekonstruált falu látványa hat, hanem a hangok megtapasztalása is látványhoz kötött. Így pl. a különböző zörejek meghallgatásához legalább harminc eltérő alakú hallgatókészülék áll a rendelkezésre, a keringőt egy, kör alakú vitrinben folyton körbe keringő pár illusztrálja, az anyaméhben fejlődő magzat szívhangját pedig egy hatalmas képernyőn látható ultrahangfelvétel megtekintése közben lehet hallani. Közös mind a két múzeum esetében, hogy a látogató nem passzív szemlélő, hanem cselekvő résztvevő, vagyis az ő aktív közreműködése nélkül nem születik meg a kiállítások tervezői által remélt hatás. Mind a két esetben a tudás és élmény, ismeretátadás és szórakozás feltételezi egymást. Semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy üzletileg is megtérülő vállalkozásról van szó, ami annak a belátását is elősegítheti, hogy a kultúra és az üzlet nem feltétlenül egymás ellentétei. Noha ők, ellentétben az élménygyárakkal, nem egy fizikailag létező terméket akarnak eladni, hanem magát az élményt. Rendkívüli élményt ígérnek, s ezt teljesítik is.

E két múzeumi példa válasznak is tekinthető a nagy élménygyárak létre. Nem a termék megvásárlására ösztönzés a végső cél, hanem ismeretek élményszerű átadása.

4. Mi a közös az összes példában?

Mi a közös az összes példában?

A legfontosabb, hogy „színházi darabként” jelenítik meg, amit meg akarnak mutatni. A „darab” rendezői kiválasztanak bizonyos tárgyakat, személyeket és történeteket, s szcenírozva rendezik el ezeket, úgy, hogy a látogató is a részévé váljon.⁸ Ez a szcenírozó bemutatási mód teszi átélhetővé a látottakat. Legalább ilyen fontos, a látvány (látványosság). Az esztétikai minőségek jelentős szerepet kapnak a „jelenetek” megkomponálásában.

Valamennyien tisztában vannak vele, hogy az élmény nemcsak a körülményektől, a rendezéstől függ, hanem a résztvevőktől, a látogatóktól is. A megélés attól különbözik az élménytől, hogy az utóbbi újabb keresletet támaszthat, s hogy megszületésében nagy szerepe van a befogadó/látogató konstrukciós képességének.⁹ A résztvevő e képessége nélkül ugyanis nem születik meg az élmény. Többek között épp emiatt tervezhetetlen és kiszámíthatatlan.

Számolnak a mai látogató fogyasztási magatartásával: ¹⁰

Nincs idő: a fogyasztók egy napos kalandra vágynak. Elutasítják a hosszú, élmény nélküli várakozási időt.

Instantélmény: töményen és gyorsan szeretnek fogyasztani. Nincs idejük arra, hogy az élményeiket szép lassan feldolgozzák vagy kóstolgassák.

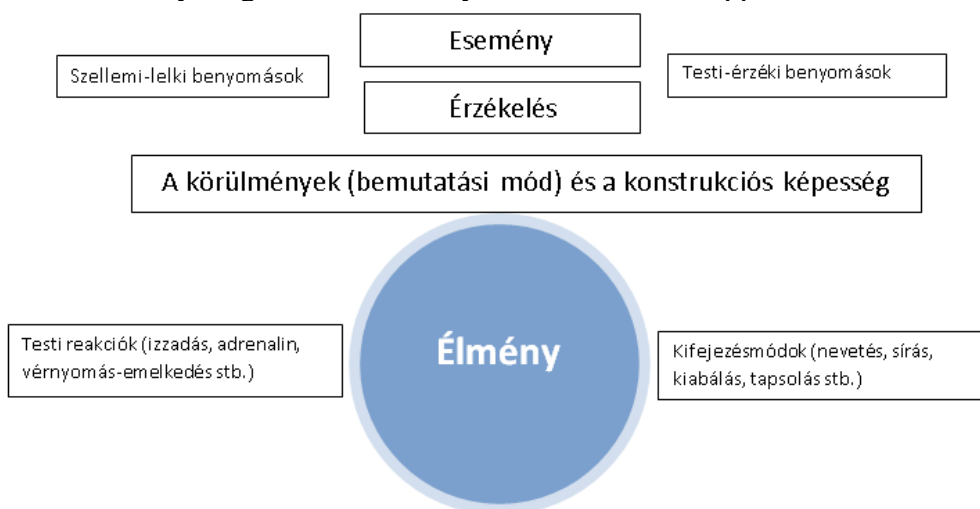
Sokféle látogatóhoz szólnak (konstrukciós képességek különbözősége/nem az előzetes tudása a döntő szerep).

Multiszenzoros fogyasztás: a látogatók az élménysűrűsödést keresik, ahol párhuzamosan sok és mély hatás éri őket.

Nincs idő a tanulásra: bár az élethosszig tartó tanulás a szlogen, az embereknek egyre kevesebb türelmük van a tanuláshoz. Ami nem vezet azonnal sikerélményhez, arra nincs igény. Sőt amikor a megértés bekapcsol, vége az élménynek. Ezért az információk sikeres átadása egyre inkább a játékos tanuláshoz és játéktechnológiák alkalmazásához van kötve.

5. Élmény és tapasztalat

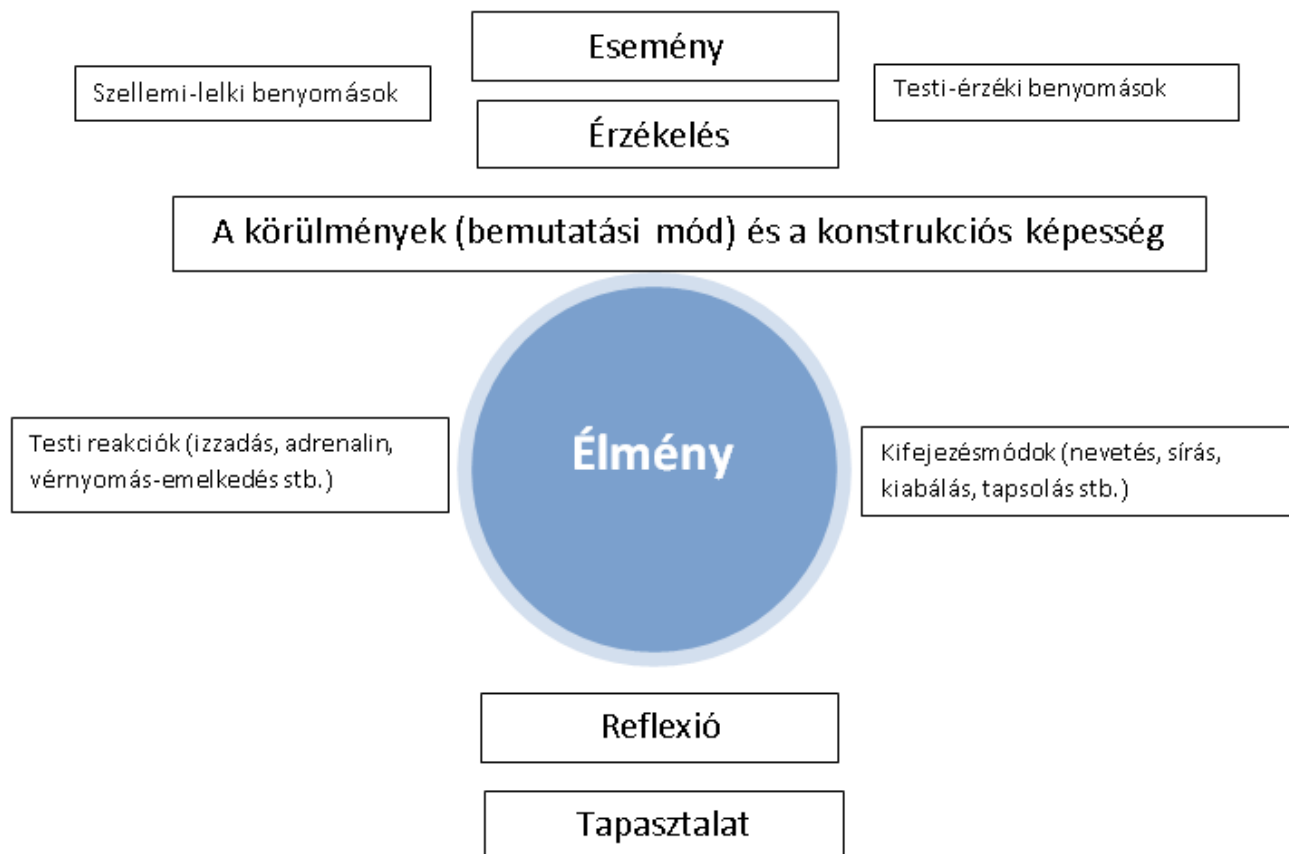
Az élmény megszületésének folyamata következőképpen ábrázolható: ¹¹

Az ábrán az élmény keletkezésének folyamata látható, ami anélkül is érthető, hogy megjegyzéseket fűznék hozzá. Ugyanakkor egy mozzanatra mégiscsak érdemes kitérni. Korábban röviden volt szó az élmény létrejöttének kiszámíthatatlanságáról, vagyis arról, hogy a megtervezői, bármennyire is tisztában vannak azzal, milyen bemutatói módtól várhatják, hogy valóban erős hatást gyakorol a látogatóban, soha nem lehetnek biztosak benne, hogy valóban megszületik az élmény. Ennek pedig az oka, hogy legalább annyira a látogató múlik annak megszületése. Ő ugyanis nem pusztán passzív módon elszenvedi az eseményeket, hanem valójában az ő konstrukciós képessége, s így aktív közreműködése nélkül nem születik meg az élmény. Minél kreatívabb e képesség, annál inkább esély van arra, hogy a múzeum, a kiállítás látogatása, ha persze a bemutatói módja is ezt segíti elő, mély hatást váltson ki benne, s élményként raktározódjék el az emlékezetében.

Mindezek után megalapozottan tehető fel a kérdés: lépéskényszer vagy kényszerlépés előtt állnak-e a múzeumok. Vagyis lépniük kell-e, mert különben lemaradnak, a látogatók nem őket választják majd, vagy rá kell-e kényszeríteniük magukra azokat bemutatói módokat és szemléletet, melyek az élménygyárat sikeressé teszik. Az mindenképp elkerülhetetlen, hogy a múzeumi szakemberek valahogyan reagáljanak a létezésükre, kínálatukra és megfigyeljék ismeretátadási módszereiket, ahogyan szembe kell nézniük a megváltozott látogatói/fogyasztói magatartással is. Minden bizonnyal érdemes azt is megtanulni tőlük, hogyan érezheti úgy magát a látogató, hogy ő van a középpontban, hogy ő legalább olyan fontos, mint a megtekintett kiállítás. Talán érdemes lenne a kiállítások tervezésébe pszichológusokat is bevonni, akik tisztában vannak az érzékelés mechanizmusával, a figyelem felkeltésének módszerével, a fények és a színek hatásával és az emberi emlékezet működésével. S követendő az is, hogy az élménygyárak vezetői folyamatosan vizsgálják a közönségüket, a reakcióikat, az elvárásaikat, ill. ezek változását. Ennek eredménye lehet a minőségi látogatói menedzsment.

Ugyanakkor a túl is kell lépni rajtuk. Annyiban mindenképpen, hogy a múzeumoknak túl kell lépni az élményen, és tapasztalathoz kell juttatni a látogatókat:

A múzeumok feladata és lehetősége, hogy olyan élmények létrejöttét segítsék elő, melyek egyben aktív reflexiós és tanulási szituációk is az átélők számára. Az élmény ne pusztán egy helyzet megélését jelentse, hanem képes legyen a látogató valamilyen módon a tapasztalatai közé beépíteni. Így pl. amikor meghall valamilyen zenét, idéződjön föl benne, hogyan volt képes karmesterként befolyásolni a ritmust és a hangzást, vagyis amikor zenét hallgat, gondoljon arra is, hogy mögötte ott van egy, a zenedarabot értelmező személy, aki üzeni akar, bizonyos hatást elérni. A kézműves foglalkozás után pedig ne pusztán a pillanatnyi öröm és sikerélmény rögzüljön benne, hanem, amikor legközelebb az általa készítetthez hasonló tárgyat lát, lássa meg mögötte a kézműves mestert, a tudását, a kezében összegyűlt tapasztalatokat is.

A fentiek egyben azt is jelentik, tudomásul kell venni, hogy nem mindenki lesz múzeumlátogatóvá, mert a kiállítások élménypotenciáljának valóságossá válása a látogató konstrukciós képességén is múlik. Ugyanakkor ez azt is jelenti, hogy a múzeumoknak nem pusztán ismereteket kell átadniuk, hanem ki kellene dolgozniuk olyan nevelési programot, aminek a segítségével formálható az emberek konstrukciós képessége. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha olyan kiállításokat hoznak létre, melyek akkor is aktivizálják a látogatókat, ha egyébként passzív befogadási módhoz szokott.¹² Provokatívnak kell tehát lenniük abban az értelemben, hogy folyton kibillentessenek a megszokott érzékelési és értelmezési módból.

Jegyzetek

¹ Michael J. Wolf, 1999. p. 50.

² Vö. Gerhard Schulze, 1995.

³ Vö. Peter A. Berger, 1986.

⁴ Peter Zellmann, 2000. p. 31

⁵ Frank Brückel, 2003. 8.p.

⁶ Horst W. Opaschowski, 2000. 11-34. p.

⁷ Sharon Zukin: Landscapes of Power, 1991.

⁸ Erika Fischer-Lichte, Isabel Pflug, 2000. p. 20.

⁹ Helke Schulte, 2000, 33. p.

¹⁰ Vö. Albrecht Steinecke, 2000. 11-27. p.

¹¹ Scheurer alapján, módosításokkal. Roland Scheurer, 2003, 105. p.

¹² Scheurer, i. m. 141-142. p.

Irodalom

Berger, Peter A. Entstrukturierte Klassengesellschaft? Klassenbildung und Strukturen sozialer Ungleichheit im Wandel. Opladen, Westdeutscher Verlag, 1986.

Brückel, Frank: "Natursport" im Spannungsfeld zwischen pädagogischer Sinngebung und kommerziellen Interessen. In: Frank Brückel, Markus Unfried, Bernd Schirmer (Hrsg.): Sport in der Natur. Augsburg, Auer, 2003, 8. p.

Fischer, Erika – Pflug, Lichte, Isabel: Inszenierung von Authentizität. Tübingen, Basel, Francke, 2000, 20. p.

Opaschowski, Horst W.: Kathedralen und Ikonen des 21. Jahrhunderts: Zur Faszination von Erlebniswelten. In: Albrecht Steinecke (Hrsg.): Erlebnis- und Konsumwelten. München, Oldenbourg, 2000, 44-54. p.;

Opaschowski, Horst W.: Wir schaffen Glückseligkeit! Anspruch und Wirklichkeit künstlicher Freizeit- und Ferienwelten. In: Thomas-Morus-Akademie (Hrsg.): Kathedralen der Freizeitgesellschaft, Bergisch Gladbach, Bensberg, 1995, 11-34. p.

Scheurer, Roland: Erlebnis-Setting. Touristische Angebotsgestaltung in der Erlebnisökonomie., Bern, Universität Bern, 2003, 105. p.

Schulte, Helke: Leben und Erlebnis: Seelsorge in der Erlebnisgesellschaft. Aachen, Shaker, 2000, 33. p.

Schulze, Gerhard: Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart. Frankfurt, New York, Campus, 1995.

Steinecke, Albrecht: Tourismus und neue Konsumkultur: Orientierung - Schauplatz - Werthaltungen. In: Albrecht Steinecke (Hrsg.): Erlebnis- und Konsumwelten. München, Oldenbourg, 2000, 11-27. p.

Wolf, Michael J.: Entertainment Economy: How Mega-Media Forces Are Transforming our Lives. New York, Random House, 1999, 50. p.

Zellmann, Peter Die Inszenierung der Freizeit - Tendenzen und Entwicklung zu Beginn des 21. Jahrhunderts. In: Max Stemshorn (Hrsg.): Die Inszenierung der Freizeit - Die künstliche Welt der Freizeitparks und Ferienparadiese. Ulm, Süddeutsche Verlag, 2000, 31. p.

Zukin, Sharon: Landscapes of Power: From Detroit to Disney World. Berkeley, Univ. of California Press, 1991, 222. p.

MÚZEUMI TUDÁSÉLMÉNY

Suba Eszter Leona

1. Múzeum és tudás

Korunkban az informatikai technológiák robbanásszerű fejlesztésével, szinte minden szükséges információ és tudás a zsebünkben lapul. Ennek következtében alapvetően megváltozott a tudáshoz való hozzáállásunk is. A mérhetetlen információáradat és az azokhoz való szinte korlátlan hozzáférési lehetőségek már nem a tudást, sokkal inkább olyan képességeket tesznek szükségessé, amelyek segítenek az információk kritikus feldolgozásában, rendszerezésben. Ma már tudjuk, hogy olyan képességek kialakítására van szükség, amelyek életünk végéig segítenek a gyorsan változó világ kihívásaira reagálni; amelyek az élethosszig tartó tanulás paradigmájának megfelelően segítenek érvényesülni az életben, a családban, a munkában, a kisebb és a nagyobb közösségeinkben.

Megváltozott a tudásunk a tudásról is. Az utóbbi évtizedekben a kognitív pszichológia, a tudományfilozófia és természettudományok területén egyszerre zajló változásokat kognitív forradalom néven is emlegetik. A folyamat újra értelmezte a tudás fogalmát, amely a pedagógiára is hatott. A konstruktív pedagógiai szemlélet csak a legutóbbi 20-25 évben jelent meg Magyarországon, főként Nahalka István oktatáskutató, neveléstudós által.

A konstruktív tanulásszemlélet lényege, hogy a tudás nem közvetítés által, hanem személyes, egyedi, belső, szubjektív konstrukciós folyamatban jön létre. Tehát a tanuló személyiségét, tudását, kognitív rendszerét saját maga formálja, egy olyan aktív építkező folyamatban, amelyben belső tudása gazdagodik, vagy átalakul. Ebben a folyamatban mind értékei, attitűdjei és személyiségjegyei, a környezetével folytatott társas folyamatok hatásai befolyásoló tényezőként jelennek meg.¹

Így ez az újfajta tudás nem mérhető tényadatok ismeretével, nem adható át egy szokványos előadás formájában. A tudáselsajátítás és -felhasználás, személyes, társas és kooperatív dimenzióban értelmezhető, amelynek egyik fokmérője az interaktivitás és reflektivitás.²

A múzeumokat is felelősség terheli a felnövekvő és felnőtt nemzedék fejlődésének előmozdításáért törvényileg is meghatározott alapfeladatuknak megfelelően. A gyűjteményében őrzött tudás interpretációjára a múzeumoknak – ha elfogadják az új tudásfelfogást – olyan szolgáltatásokat kell nyújtaniuk, amelyekben a résztvevők lehetőséget kapnak életszerű és a gyakorlatban is alkalmazható tudás megszerzésére.³ Ehhez szükséges az egyéni igényeinek megfelelő, kooperatív tevékenység által elért múzeumi élmény biztosítása. S talán elsőre úgy tűnik, hogy az egyéni igények és a kooperatív tevékenységben van némi ellentmondás, valójában nagyon is jól illeszkednek egymáshoz, sőt feltételezik egymást.

Felmerül a kérdés, hogy ha valójában az a tudás értékes, amelyet az egyén a mindennapi életben, változatos helyzetekben tud alkalmazni,⁴ akkor ehhez hogyan járulhat hozzá egy-egy múzeumi program? A Magyar Nemzeti Múzeumban múzeumpedagógusként dolgozva, kollégáimmal erre keressük a választ és több programot dolgoztunk ki 2018-ban, amelyekben változatos módszerekkel kíséreltük meg a múzeumi tudásélmény elérését.

2. Tudásélmény

A tudásélmény kifejezés az *edutainment*⁵ általam értelmezett fordítása. A tudásélmény az a folyamat, amely során a résztvevő játékos, kooperatív módon, „aha”-élmény megélésével, meglévő tudáshoz kapcsolódó új ismerettel gazdagodik.

Amennyiben a múzeum célja, hogy ne legyen olyan szelektív, mint sok mai iskola, amelyben csak azok tudnak jól teljesíteni, akik meg tudnak felelni a szigorú követelményeknek, akik jellemzően jó háttérrel rendelkeznek, otthon biztatást, műveltséget kapnak,⁶ abban az esetben változtatnia kell a hagyományos ismeretátadási módokon.

A sokszínű, sok lehetőséget kínáló programok segítenek az egyénileg reflektált, életszerű tudás megkonstruálásának feltételeit megteremteni, vagyis az egyedi igényekhez, egyedi tanulási stílusokhoz, egyedi tudásokhoz, képességekhez igazodnak.

Egyrészt mivel minden ember más, más előzetes ismerettel rendelkezik és más értékek mentén orientálja magát, ezért egy-egy program is csak abban az esetben érhet el nagy hatásfokot, ha különböző, interaktív módszereket (beszélgetést, vitát, felfedeztetést, csoportmunkát, véleményalkotásra buzdítást, játékot, stb.) úgy használ, hogy azokat egy egységes struktúrába építi.

Másrészt a történelmi ismereteket nehéz közvetíteni (a Magyar Nemzeti Múzeumban jellemzően ehhez kötődünk). Főként a mai fiatalok, de sok esetben a felnőttek számára is a legtöbb történelmi időszak, esemény nagyon távoli, nehezen érthető; rengeteg tévhit, téves elképzelés tapad hozzá, mégis máig ható tanulságokkal rendelkezik. Ezt a nehézséget a *storytelling*, történetmesélés módszerével tudjuk áthidalni. A történetek vagy egy kerettörténet alkalmazása azért tud hatékony lenni, mert alapvetően ezeken keresztül ismerjük meg nem csak a történelmet, de a világot is, és ez a múzeumon belül jó kiindulópont a tárgyi világ életre keltésére.

Egy módszertanilag sokszínű tárlatvezetés vagy múzeumpedagógiai foglalkozás, amellyel az egyedi résztvevői tevékenységek számára készítjük elő a lehetőségek tárházát, rendkívüli időigényes. Joggal merül fel a kérdés, hogyan valósítható meg?

Hogyan szerezhetik meg a résztvevők a számukra legérdekesebb információt? Alkalmas lehet-e erre bármilyen kiállítás és program? Milyen eszköz- és technikai felszereltség szükséges? Milyen képességet kíván mindez a csoportvezetőtől? Létrehozható-e egy reflektív, egyéni tanulási utakat is lehetővé tevő, életszerű helyzetbe ágyazott foglalkozási forma?

A megoldás erre az lehet, ha választási lehetőséget kínálunk a program résztvevőinek az igényeikhez és az életkorukhoz igazított módszer és téma kínálatban. Erre terep lehet akár egy tárlatvezetés, akár egy múzeumpedagógiai foglalkozás is, de egyre nagyobb teret hódítanak a játékok, amelyeket beépíteni is lehet az előbbi módszerekbe, de egyre elterjedtebbek már a múzeumokban a játékosítás (gamification), a játékosított programok.

Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy miért épp a játékosítást emeljük ki, mint az egyik kijelölt programfejlesztési irány?

3. Látogató kutatás

A múzeumokban nemcsak a tudásról és tanulásról alkotott új szemlélet, de a látogatókutatások is olyan eredményeket vagy akár szemléletváltást hozhatnak, amelyek segíthetnek a programfejlesztések irányait kijelölni.

A Magyar Nemzeti Múzeum több éve online elégedettségi kérdőívet tölt ki múzeumpedagógiai foglalkozásra diák csoportokat hozó tanárokkal. A 2017. február 16-tól 2017. április 6-ig tartó időszakban egy empirikus, minden résztvevőre kiterjedő múzeumpedagógiai felmérést végeztem. A mintavétel során 24 tanár, 272 diák (13 csoport) és 4 múzeumpedagógus véleményét mértem fel kérdőíves kutatásban. A kutatás megerősítette a módszertani sokszínűség szükségességét, de olyan okokat és elvárásokat is feltárt, amelyek eddig rejtve voltak.⁷ A kutatásból most csak a témába vágó részleteket emelem ki.

Kíváncsi voltam rá, hogy a gyerekek az alkalmazott módszerek közül melyeket szeretik: a beszélgetést; a közös játékot, a játékos feladatokat, a csoportmunkát vagy a tárgy-, illetve fegyvermásolatokat és ruharekonstrukciókat?

A kérdőívek mindig az adott csoport számára készültek, életkoruknak megfelelő fogalmazási móddal és az adott foglalkozáson használt módszerre és eszközre utaló kérdésekkel. A kérdésekre adott válaszok azt mutatják, hogy a négy kategóriába besorolt (de jellemzően ennél több), a foglalkozáson használt módszert a gyerekek hasonló arányban jelölték fontosnak. A beszélgetést az összes válaszadó 39,8 %-a; a csoportmunkát, játékos feladatokat 49 %-a; a tárgymásolatok, ruhák használatát 43,8 %-a jelölte meg. Ez arra enged következtetni, hogy a változatos módszerek alkalmazása azért eredményes, mert a különböző tanulási stílusú gyerekek más és más módszerben érezték jól magukat, tudtak kibontakozni.

A pedagógusokkal végzett kérdőíves kutatásból kiderült, hogy a legfontosabbnak a játékos módszereket, a játékok alkalmazását és a megfogható tárgyakat, fegyvereket, ruhákat jelölték meg. Ez azt jelenti, hogy az összes kitöltő 70,8%-a értékelte a legfontosabbnak ezeknek a módszereknek az alkalmazását. Mindeközben érdekes módon a történelmi hitelesség és a Kerettantervhez kötődés leghátul végzett. Ennek oka az lehet, hogy a tanárok inkább az élmény és szórakozás miatt hozzák el az iskolai csoportjukat, amely közben elkerülhetetlenül hiteles ismerethez is jutnak a kulturális örökségükről.

A pedagógusok a digitális technológiai lehetőségeket, vagyis a különböző infokommunikációs eszközök alkalmazását nem tartották elsődlegesen fontosnak, de a többség szerint szükséges. Bár ebben a kérdésben nagyon megosztottak voltak a válaszok.

A látogatókutatás eredménye is alapvetően kijelöli, hogy a játékos feladatok és játékosítás irányába kell fejleszteni, szorosan összefüggésben a tárgymásolatok, rekonstrukciók fejlesztésével. S miközben hagyományörző csapatokkal és kézműves mesterekkel vettük fel a kapcsolatot tárgyfejlesztés céljából, aközben a játékosítás is elindult a múzeum berkein belül.

4. Játék és játékosítás

Milyen a múzeumi játék vagy játékosított program a múzeumban? Miért jó a játékosítás a múzeumnak?

A játék talán egyidős az emberiséggel. Ahogy a kisgyermek is szinte az első pillanattól kezdve játék közben önként próbálgatja alakítani a világot, megismerni annak jellemzőit.

A játék hasznos, gyerekek és felnőttek is, szabadon, örömszerzés céljából játszanak. A játék lehetőséget kínál a játékosnak, hogy megismerje magát, társait, a világot és abban elfoglalt helyét is. Sok játékot egyedül is lehet játszani, mégis a társakkal közösen folytatott játék, vagyis a társasjáték az a forma, amely társadalmi funkcióját betölti és közelebb hozza az embereket egymáshoz.

A múzeumi játék akkor jó, ha a múzeum kiállításában kódolt ismeretekre épül, multiperspektivikus és a lehető legtöbb tudás-területen fejlesztőleg hat a résztvevőkre, miközben lehetőséget nyújt számukra a legszélesebb körből meríteni számukra releváns információkat. A játékos programok hatékonyabbak, mint a

hagyományos ismeretátadási módok és lehetőséget teremtenek arra, hogy egy csoporton belül több résztvevő szerezzon élményteli, közösségi interakcióban megkonstruált, hétköznapi életben is használható tudást.

Valójában azért fontos a játékosítás, mert segíti a múzeumi tudásélmény elérését, azáltal, hogy a résztvevő egy játékos, mégis életszerű helyzetben tanul. Mindeközben a játékos forma az önreflexió és jelenre vonatkozó tartalom felfedezésére is alkalmas.

5. Új szemléletben születő fejlesztések

A látogatókutatás és az egész múzeumi tudásközvetítési trend az új módszerek, a játékos feladatok és a játékosítás irányába mutatnak. Hogyan valósítható mindez meg a gyakorlatban?

A konstruktivista pedagógiai szemléletben a klasszikus ismeretátadó módszerektől kezdve a legújabb játékosítás alapú módszerekig minden belefér, úgy, ahogy a felhasznált eszközöknek is csak a képzelet szabhat határt, a kritérium velük szemben, hogy a résztvevők egyéni igényeihez, különbségeihez illeszkedjen és életszerű módon, érvényes tudáshoz juttassa őket.

A Magyar Nemzeti Múzeumban különböző múzeumpedagógiai foglalkozásokon már korábban is megjelentek a játékos feladatok, azonban kifejezetten játékosított programok 2018 tavaszától dolgoztunk ki.

Egy múzeumpedagógiai foglalkozás és tárlatvezetés keretébe sok módszer beépíthető, mint a kincskereső feladatok, történetbeágyazott tárgyak életre keltése, jelenetek eljátszása. Egy fontos szempont, hogy a résztvevők akkor szerezhetik meg a számukra legérdekesebb információt, ha motiváltak arra, hogy az egyetlen kerettörténetbe ágyazott programon egy általuk választott történeti elemmel (tárgy, személy, fogalom stb.) foglalkoznak és azt építik tovább a történetben. Ez ezért is fontos, mert egyrészt a szabad választás és az egy kerettörténetben illeszkedő, de különböző irányból visszatérő elemek segíthetnek a mélyebb megértésben, tudásépítésben. Alapvetően erre bármilyen kiállítás és program alkalmas lehet, valójában a programfejlesztő kreativitásán és lehetőségein múlik.

A Nemzeti Múzeumban olyan játékosított programok érhetők el, mint a *Ligák harca* és a *Vas fiai*, amelyek a stratégiai társasjátékok elvére épülnek. Ezek a programok az átlagos, 30 fős csoportnagyságra készültek el.

A *Ligák harca* a Hunyadi Mátyás megválasztása előtti időbe kalauzolja a résztvevőket. A kiállítás megismerése után a játékosoknak egy-egy korabeli család tagjaiként kell ligákat, érdekszövetségeket létrehozni különböző, választható módokon, befolyást szerezni és növelni. Az lesz a nyertes, aki elég hatalmat és elég jó szövetséget köt ahhoz, hogy a saját jelöltjét jutassa a trónra. A Vas fiai interaktív stratégiai társasjáték keretei között megismerkedhettek a vaskorban élt népek mindennapjaival.

Az első szakaszban a játékosok megismerkednek a vaskor Kárpát-medencében élő népeivel és tárgyi kultúrájával. Ez alapján építik fel karaktereiket. Kelta és szkíta törzsek küzdenek a térség természeti kincseiért. Minden törzsben helyet kap kézműves, harcos, szakrális vezető (keltáknál druida, szkítáknál sámán), és törzsfőnök. Közös határozzák meg, hogy milyen nyersanyagokra van szüksége a törzsnek. Ez alapján indul el a játék második szakasza: a letelepedés.

A Kárpát-medence birtokba vételéhez a törzs tudására, stratégiai és diplomáciai érzékére van szükség. A szomszédos törzsek háborúzhathatnak a természeti kincsekért, de békésen is élhetnek egymás mellett. Az egyes karakterek különleges képességei döntőek lehetnek a játék végén, de sokat számít a törzstagok tudása is: akkor telepíthetnek le egy-egy nemzetséget, ha jól válaszolnak a játékmester által feltett kérdésre. A győztes az lesz, aki először megszerzi a törzse számára szükséges összes nyersanyagot. A játék a résztvevők (főleg középiskolás diákok) visszajelzései alapján nagy sikert aratott.

Azonban rá kellett ébrednünk, hogy a múzeum saját belső erőforrásból nem képes annyi és olyan minőségű játékot fejleszteni, amely az elmúlt időszak tapasztalatai alapján szükséges lenne. Erre áthidaló megoldás volt a külső segítség bevonása. A lehetőséget meglátva, a múzeumok iránti elhivatottsággal megjelentek játékfejlesztő cégek. A Magyar Nemzeti Múzeum például az Open History-val közösen, együttműködve hoz létre játékokat. A közös játékfejlesztés jelenleg is folyik.

Az Open History a Magyar Nemzeti Múzeumban az ország legnagyobb múzeumi játék-szemléjét szervezte

meg 2019. április 5-én,⁸ az első Múzeumi Játékmustrát. Szakmai délelőtt után a résztvevők megismerkedhettek a társasjáték-fejlesztők, a múzeumok, a művészek és a cégek legjobb játékaival. A rendezvény számtalan múzeumi szakembert és vállalkozót hozott össze a közös cél, a múzeumi tudásélmény megteremtése céljából.

A játék ott és akkor élménye tovább hat, újra bevonzani képes ugyanarra a programra a résztvevőket. Fejlesztésében célszerű szakszerű segítséget kérni. A játékosított programok mellett pedig érdemes a többi múzeumi programban is kipróbálni újabbnál újabb játékos módszereket, vagy akár játékosítani a teljes munkafolyamatot és munkamódszereket is. Ebben a fejlesztő munkában pedig érdemes olyan módszertani kézikönyveket⁹ is átlapozni, amelyekkel saját szemléletünket és meglévő gyakorlatunkat is át tudjuk formálni.

Feltételezem, hogy ha elég bátrak vagyunk ahhoz, hogy foglalkozás irányítóiból, a játék támogatói, szervezői legyünk, ha elég időnk van, hogy számos választási lehetőséget dolgozzunk ki a résztvevőknek, hogy egyéni utakat járjanak be, és megteremtjük a lehetőséget, hogy minden megszerzett tudás egy közös produktummá (tárgyi és/vagy szellemi) álljon össze, akkor olyan merőben új múzeumi benyomásokkal fognak távozni a „játékosok”, amely életük legkülönbözőbb területeit aktivizálva, végül többet irányítja figyelmüket a múzeumora.

Jegyzetek

¹ Nahalka István 2002.

² Bárdossy Ildikó, Dudás Margit, Pethőné Nagy Csilla, Priskinné Rizer Erika (szerk, 2007. 5. p.

³ Joó Emese, 2016. 85-94. p.

⁴ Petőné Nagy Csilla, 2005. 15. p.

⁵ Az angol szakirodalomban feltűnt edutainment (educational entertainment) kifejezés összeköti a tanulás és szórakozás kifejezést.

⁶ Nahalka István, 1997. 3-18. p.

⁷ Suba Eszter Leona, 2017.

⁸ <https://www.openhistory.hu/muzemijatekmustra>

⁹ Petőné Nagy Csilla, 2005. mellett ajánlom még: dr. Spencer Kagan és Miguel Kagan, 2009.

Irodalom

Bárdossy Ildikó, Dudás Margit, Pethőné Nagy Csilla, Priskinné Rizer Erika (szerk.): A kritikus gondolkodás fejlesztése II. Pécs, 2007. 5. p.

Joó Emese: Kiválasztók és kiválasztottak – részvétel és együttműködés a múzeumpedagógiában. Replika 100 (2016) 5. szám, 85-94.

Kagan, Spencer és Kagan, Miguel: Kagan kooperatív tanulás. Budapest, 2009

Nahalka István: Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron: (3.) Iskolakultúra 7. 4. 1997. - 3-18.p.

Nahalka István: Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben? Konstruktivizmus és pedagógia, 2002, Budapest. 2002. (Letöltés: <https://docplayer.hu/109575883-Hogyan-alakul-ki-a-tudas-a-gyerekekben-konstruktivizmus-es-pedagogia.html> 2019. 03.15. 13:20.)

Petőné Nagy Csilla: Módszertani kézikönyv, Budapest, 2005. 15. o.

Suba Eszter Leona: A „történelem” múzeumpedagógiai vetületei – Elméletek és gyakorlatok – egy empirikus kutatás tükrében (szakdolgozat, PPKE BTK) Piliscsaba, 2017. Témavezető: German Kinga PhD (A kutatás eredményei nem lettek publikálva.)

AZ ÖTLETTŐL A MOSOLYGÓ LÁTOGATÓIG

Bayer Árpád

Programfejlesztés és lépései a *Krúdy Survive* példáján keresztül

A múzeum hatni szeretne a társadalomra. Üzenetét és az általa közvetített tudást szeretné megosztani minél szélesebb rétegekkel. Éppen ezért fontos számára a látogató. Ez a megközelítem alapja. A szolgáltató múzeum koncepciójával összhangban az a célom, hogy válaszokat adjunk arra a kérdésre, miként érheti el üzenetével a múzeum a látogatókat.

Az elérés egyik alapfeltétele, hogy olyan programokkal, olyan szolgáltatásokkal jelenjen meg az intézmény, ami vonzó a látogatók számára, élményszerű, és visszatérésre ösztönzi a résztvevőket. Úgy gondolom, hogy ez a múzeum feladatának a betöltése a 21. században, és ennek egyik eszköze a játék. Azt a folyamatot mutatom be, ahogyan az első ötlettől eljuthatunk egy kész múzeumi programig, ebben az esetben egy múzeumi játékig. Maga a folyamat nemcsak játékokra, és nem csak múzeumi játékokra érvényes, de mivel az Open History múzeumokkal elsősorban játékfejlesztés területén működik együtt, ezért ebben van a leginkább tapasztalatom. A példajáték, amin keresztül bemutatom a folyamatot, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum számára készült, és a kézirat leadásakor már működik *Krúdy Survive* címmel.

A program tervezés folyamata hat lépésből áll:

1. ötlet, a probléma azonosítása,
2. tervezés,
3. fejlesztés,
4. tesztelés,
5. mérés,
6. kommunikáció, marketing.

1. Az ötlet, a probléma azonosítása

Az első helyen az ötlet, vagy a probléma megfogalmazása áll. Az ötlet eredhet kívülről, vagy egy múzeumi dolgozó, múzeumpedagógus fejéből. Lehetséges az is, hogy a múzeum egy problémát azonosít, és erre keres válaszokat.

Ilyen probléma lehet egy új kiállítás múzeumpedagógiai bemutatása, egy speciális célközönség, például a családok vagy a fiatal felnőttek megszólítása, egy különleges alkalomra, például Múzeumok Éjszakájára való felkészülés, vagy bármi más. A probléma az, amit meg szeretnék oldani, amit a fejlesztés során mindvégig szem előtt tartok. Ha a fejlesztés egy ötletből indult el, akkor is fontos meghatározni azt a kihívást, amire választ ad.

A *Krúdy Survive* esetében a cél az volt, hogy olyan játékot hozzunk létre, ami a múzeumpedagógiai kínálatba illeszthető, középiskolásoknak szól, és bemutatja Krúdy Gyula életét. A múzeumpedagógusokkal egyeztetve határoztuk meg, hogy milyen tereket használ a játék, hogy más foglalkozással kevésbé ütközzön, és szempont volt az, hogy viszonylag rövid előkészítési idővel, csak analóg eszközök felhasználásával, egy ember akár 30 főnek is le tudja vezetni a programot.

2. Tervezés

A tervezéshez a Kollektíva¹ által kifejlesztett vásznat használtuk, amit a múzeumi játékokhoz kapcsolódó szempontokkal egészítettünk ki. A vászon lényege, hogy egy papíron lássuk azokat az alapokat, szempontokat, amikből aztán kinő majd a játék. Megalapozza a gondolkodást, és a vásznon lévő kérdések arra sarkallnak, hogy részletesen átgondoljuk az alapkérdéseket.

Elsőként a problémát fogalmaztuk meg, e köré csoportosult minden más. A célcsoport meghatározásához perszónákat alkottunk. Ez azt jelenti, hogy az adott célcsoport néhány tipikus képviselőjét megpróbáltuk elképzelni és minél részletesebben leírni. A középiskolás diákunkat Annának hívták, aki sokat lóg a telefonján, egy budapesti középiskolában tanul, Instagramot és Facebookot használ aktívan. Nyűgként éli meg a múzeumba való érkezést, de örül, hogy nem az iskolapadban kell ülnie. Kozmetikus szeretne lenni, 14 éves, és sok időt tölt a barátnőjével online és offline is. Nagyon motiválja, hogyha valami olyan dolgot csinált, ami a saját közösségében pozitív megítéléssel bír, és fél a lebölgéstől, a ciki helyzetbe való kerüléstől.

A nyert állapot azt a helyzetet mutatja, ami a játékosok célja. Hova szeretnék, hogy eljussanak a résztvevők? Ebben az esetben a Krúdy-életút képezte a játék alapját, amit a kiállítás bevonásával és író által megélt kihívásoknak megfelelően alakítottunk ki. Krúdy esetében az elszegényedés elől való megmenekülés, a biztos anyagi háttér megteremtése lett a cél az írásnak köszönhetően. A játékosok többsége író lett a játék során, akiknek az a célja, hogy a lakbér befizetése után is legyen pénz a zsebükben. Ezen kívül két, korlátozott számban elérhető karaktert építettünk fel. A főpincérek hitellel, ihlettel, és kapcsolati tőkével segítik az írókat, az ő céljuk az adott Kávéház, ez esetben a Meteor-szálló kávéháza és az EMKE minél nagyobb bevételhez juttatása. A kiadók is megjelennek a játékban, ők vásárolják fel az íróktól az elkészült írásokat, aminek áráról megalkusznak. Az ő céljuk az volt, hogy a játék végére minél tehetősebb kiadóvá váljanak. Két főpincér és két kiadó szerepel a játékban, ők egymás közt vetélkednek.

A játékos életútjának a megalkotása során az volt a cél, hogy a kiesést kerüljük el: minden játékos az elejétől a végéig aktívan részt tud venni a játékban, nincs kieső osztálytárs. Szintén kimarad a holtidő: nem kell várni a másokra, folyamatosan mindenki halad a játékban. A Krúdy-életutat először négy szakaszra osztottuk, majd amikor kiderült, hogy a négy kör alatt túlságosan elhúzódik a játék, akkor két körösre rövidítettük. A fő kihívás az első kör végén a lakbér befizetése az írók számára. Ez az első nagy mérföldkő, ami egy holtpontra is lehet.

A motiváció kulcsfontosságú szempont a játéktervezésnél: semmit nem csinál játékos azért, mert kötelező, mindig azért cselekszik valamit, mert neki megéri. Mi motiválja a játékost? A győzelem? Az emberi kapcsolatok? A gyűjtögetés? A játék felfedezése? Játéktervezésnél érdemes figyelni arra, hogy a különböző embertípusok is élvezzék a játékot.

Az érzelmeknek nagyon nagy szerepe van a játékban. A játék jellemzője, hogy egy saját világban játszódik, ami általában valamilyen összeköttetésben, kapcsolatban áll a valósággal, de ez sokszor egész minimális. Az érzelmek viszont, amiket átélünk a játék során, teljesen valódiak.

Az érzelmek által a játék megteremti a lehetőséget arra, hogy a résztvevők kapcsolódjon az adott témakörhöz. Érzelmek nélkül száraz és üres marad az átadni akart ismeret, a játék segítségével viszont átéljük Krúdy életének, és a felnőttkornak a kihívásait. (Vö.: „*Szerintem ez a játék így tökéletes, és így mutatja meg*

a felnőtt világ egy kisebb részét.” – írta visszajelzésként egy játékos.) Innentől a századforduló Budapestjéhez és a 20. század elejének irodalmához kapcsolódó ismeretanyaghoz is van egy kapcsolódási lehetőség, ami által kézzelfoghatóvá, átélhetővé válik ez a világ.

Múzeumi játékok kapcsán két fontos tényező az, amit mindenképpen érdemes átgondolni a tervezési fázisban. Az egyik az, hogy milyen ismeretet szeretnénk átadni. Az érzelmi bevonódás kapcsán említettem a *Krúdy Survive* fő témáit. A játék mechanikájának és dinamikájának a kitalálásában is fontosnak tartottuk a hiteles alapokat. Visszaemlékezések és leírások alapján határoztuk meg a kiadók által ajánlott maximális tiszteletdíjat, ahogy a kiadók és a főpincérek szerepe is megfelelt a valóságnak. A szabálymagyarázat és a játék utáni feldolgozás során ezek a kapcsolódási pontokat kiemeljük, a tananyaghoz kapcsoljuk a megszerzett tudást.

A kiállítás bevonása a múzeumi játékok sajátossága. Ezt érdemes külön átgondolni egy program tervezésekor. Ebben az esetben a már leírt módon az íráshoz kapcsolódó feladatokhoz kötöttük a kiállítás egyes tárgyait. A sok enteriőrt használó kiállítás bevonása részben azzal is megvalósult, hogy játék itt játszódott, hiteles, a kornak megfelelő környezetben. Olyan visszajelzést is kaptunk a diákoktól, hogy azt sajnálják, hogy a játék másfél órája alatt nem ismerték meg eléggé a kiállítást, és szívesen visszajönnének, megnéznék a tárlatot.

3. Fejlesztés

A tervezés fázisban lefektetett alapokból nő ki a játék felépítése, rendszere. A tervezés, a fejlesztés és a további lépések is folyamatos kölcsönhatásban vannak egymással, kapcsolódnak egymáshoz, és érdemes vissza-visszatérni, újragondolni a folyamat elejét is.

A fejlesztés során jön létre a játék első változata. Ebben a fázisban konkrét akciókról, lehetőségekről, nyersanyagokról, pontokról beszélünk már. Az eredménye egy játékszabály lesz, egy rendszer, ami elsőre kész játéknak tűnik. Ennek a fázisnak, ahogy az egész folyamatnak is a kulcsszava a motiváció. Folyamatosan szem előtt kell tartani, hogy mi a játékos célja, amit mi jelölünk ki számára, és az adott lépés, akciólehetőség hogyan szolgálja azt, hogy elérjen a céljához.

Az adott akcióhoz mindig tartozik egy *trigger*, egy olyan helyzet, ami lehetővé teszi és kiváltja az adott cselekvés elvégzését. Ezután következik a cselekvés, amit a visszajelzés követ: a folyamatos, főleg pozitív visszajelzések azok, amik fenntartják a játékos motivációját, hiszen azt jelzik, hogy újra közelebb került a céljához. Ezen a képen (1. ábra) az látható, hogy milyen akciók szükségesek ahhoz, hogy létrejöjjön egy írás a *Krúdy Survive*-ban. Minden egyes lépésnek megvan a maga triggere, és visszajelzése.

Ha elkészült a fejlesztés, érdemes visszatekinteni a tervezés és az ötlet fázisra. Ilyenkor átgondoljuk, hogy a kifejlesztett játékkal tényleg megoldást találhatunk-e az adott problémára, illetve hogy beleférünk-e a tervezés során felállított keretekbe. Nem baj, ha módosul valami menet közben, de itt mindenképp érdemes egy visszacsatolást beemelni a képbe.

I. teszt	Osztályzás	Segítő	Tanulás	Ajánlás
Átlag	8,11	9,22		8,11
Hátráltatók (1-6)	2	0		2
Pártfogók (9-10)	4	7		5
Darab	9	9		9
Nettó pártfogó	22,2%	77,8%		33,3%
II. teszt: 10. évf.	Osztályzás	Segítő	Tanulás	Ajánlás
Átlag	8,28	9,38	5,24	8,10
Hátráltatók (1-6)	3	0	22	5
Pártfogók (9-10)	14	27	3	17
Darab	29	29	29	29
Nettó pártfogó	37,9%	93,1%	-65,5%	41,4%
III. teszt: 12. évf.	Osztályzás	Segítő	Tanulás	Ajánlás
Átlag	7,70	8,81	7,11	7,28
Hátráltatók (1-6)	3	0	12	6
Pártfogók (9-10)	7	17	4	7
Darab	27	27	27	27
Nettó pártfogó	14,8%	63,0%	-29,6%	3,7%
IV. teszt: 12. évf.	Osztályzás	Segítő	Tanulás	Ajánlás
Átlag	8,94	9,19	5,25	9,06
Hátráltatók (1-6)	0	0	13	0
Pártfogók (9-10)	13	13	2	11
Darab	16	16	16	16
Nettó pártfogó	81,3%	81,3%	-68,8%	68,8%
V. teszt: 9. évf.	Osztályzás	Segítő	Tanulás	Ajánlás
Átlag	8,58	9,24	6,77	8,44
Hátráltatók (1-6)	1	1	10	2
Pártfogók (9-10)	16	20	6	13
Darab	26	25	26	26
Nettó pártfogó	57,7%	76,0%	-15,4%	42,3%

5. Értékelés

A teszt semmit nem ért értékelés nélkül. Az első teszt után közel egy órán át beszélgettünk a résztvevőkkel, célzott kérdésekkel, első benyomásokkal, és egy rövid papíralapú kérdőív kitöltésére is kértem őket.

Akkor van értelme a tesztelésnek, ha a játék készítői és a tesztelők is nyíltan, őszintén állnak hozzá. Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy bírjuk a kritikát, és mondják el azt is, hogy mi az, ami nem tetszett.

A beszélgetés után a begyűjtött véleményeket strukturáltuk, átgondoltuk. Az értékelés során érkezhetnek olyan vélemények is, amik nem viszik előre a játékot, lehetséges, hogy a tesztelő egyszerűen nem a mi célcsoportunk, nem az ő elvárásaihoz passzol a játék. Ugyanakkor rengeteg kreatív és konstruktív ötlet és hozzászólás is fel szokott merülni.

A további tesztekre osztályok érkeztek. Az első alkalommal volt lehetőségünk a legrészletesebb értékelésre, a későbbiekben célzottabb kérdésekkel és írásban tettem fel kérdéseket, ez alapján alkottunk képet a játékról. Elsősorban ezekre a kérdésekre vártam választ:

Mik az első benyomások, mit mesélnél el a játékról egy ismerősnek?

Itt egyrészt a nagyon személyes, szubjektív tapasztalatokra voltam kíváncsi, másrészt pedig külön kitértem a játék műfajára. Nehezen meghatározható, nehezen lehatárolható még ez a típusú múzeumi játék. Sokan szerepjátékhoz hasonlították, felmerült a LARP (élő szerepjáték – Live Action Role Play), a stratégiai játék, szimuláció, kalandjáték, a megagame és több más műfaj. A válaszok sokféleségében is látszik, hogy nincs egyértelmű műfaji meghatározás, ezen még dolgozni kell.

Milyen jelzőt használnál a játékelményre?

Néhány jelzővel, akárcsak bekiabálós alapon is, kirajzolódhat egy kép a játékról. Az egyik tesztelő csoport ezeket szedte össze: izgalmas, kompetitív, pörgős, seftelős. Ezek a szavak azért is fontosak, mert fel lehet használni őket később a kommunikációban. Ezek írják le talán legprecízebben játékelményt a célközönség nyelvén.

Mi az, ami tetszett a játékban? Mi az, amit módosítanál?

Ez a két kérdés összefügg, de érdemes őket külön fölteni. A válaszokat minden teszt után írásban kértük a látogatóktól. Ebből kirajzolódnak a játék erősségei, az, hogy miért jönnek szívesen a játékosok. A kérdés második fele a játék gyengeségeire mutat rá, szándékosan nem negatív megfogalmazásban. Itt kijönnek az apró hibák is. Többször előfordult, hogy az első, egyszerűsített kör elmagyarázása, a szabályok megértése sem volt egyértelmű a játék elején, pár perc játék után jöttek bele a résztvevők. „Kicsit több idő kéne a szabályok, információk átoltására.” „Nagyon meleg volt.” „Több pénzzel való kezdés.” Külön öröm, ha erre a kérdésre pozitív, dicsérő válaszok jönnek pl. „Még minimum egy kört” „Szerintem így tökéletes”.

Minden teszt végén feltettünk négy kvantitatív kérdést is a játékosoknak. Ezeket egy 10-es skálán kellett osztályozniuk, az egyes volt a leggyengébb, a tízes a legerősebb válasz. A kérdések a következők:

- Hogyan osztályoznád összességében a játékot? Ez a kérdés egy általános első benyomást mér, egy fontos mutatót játék aktuális állapotáról.
- Hogyan értékeled a játékvezetőt? Ez a mutató egy személyes visszajelzés, ami azért fontos, mert nagyban befolyásolja a játékelményt. Pozitív irányba nem igazán tud hatni, negatív irányba viszont nagyon is. Egy rossz játékot is le lehet vezetni korrektül, de ha a játékvezető alacsony, 8,0 alatti pontszámot kap, akkor valószínűleg a játékelményt is rontja.
- Mennyire éreztél úgy, hogy bővült a tudásod, ismereteket szereztél a játék alatt? Rendszerint ez a kérdés kapta a legalacsonyabb pontszámot, és itt nem is a tíz pont megközelítése volt a cél. A játékban az ismeretátadás

sokkal aktívabban, tevékenységhez kötöttem van jelen, mint az oktatásban. Éppen ezért a játékosok kevésbé érzékelik, hogy tanulnak, ismeretet szereznek.

- Mennyire ajánlanád ismerőseidnek a játékot? Ha egy kérdést teszel föl, akkor ez legyen az! Általában az erre adott válasz nagyjából a játék osztályzásával nagyon hasonló benyomásokat mér. Amiért mégis mindkét kérdést fel szoktam tenni, az az, hogy a két mutatót együttesen érdemes értelmezni, főleg, hogyha kevés a tesztelő.

A kvantitatív mutatókat több módon elemeztük. Egyrészt átlagot számoltunk, ami egy fontos, de önmagában nem túl informatív mutató. Sokkal érzékenyebb és izgalmasabb a nettó pártfogói érték (Net Promoter Score – NPS). Ez az értékelési módszer abból indul ki, hogy akik a 10-es skálán hatos, vagy annál rosszabb értékelést adnak, azok hátráltatók lesznek: ők azok, akiknek nem tetszett a játék, nem fogják javasolni ismerőseiknek, sőt, hogyha felmerül, akkor inkább másik programot ajánlanak. Ha tudjuk, hogy ki adott ilyen értékelést, érdemes valamilyen kompenzációt felajánlani nekik, hogy ne vigye rossz hírért a programnak. A hét és nyolc pontot adók a passzívak. Azok viszont, akik kilenc vagy tíz pontot adtak, a pártfogók, akik a program jó hírét keltik a világban.

A nettó pártfogói pontszám egy százalékos adat lesz, ami -100% és 100% közé esik. A pártfogók számából ki kell vonni a hátráltatók számát, a különbséget pedig el kell osztani az összes kitöltő számával. Hogyha nincsen hátráltató, és mindenki pártfogó, tehát mindenki kilenc vagy tíz pontot adott a játékra, akkor 100%-os értéket kapunk. Ha mindenki hátráltató, akkor pedig -100%-ot.

Az öt teszt alatt nem mutatható ki folyamatos növekedés, ami nem baj: az első alkalommal, amikor még nem a célcsoporttal, tehát nem egy osztállyal teszteltünk, akkor átlagra majdnem ugyanolyan jó értékelések születtek, mint a már továbbfejlesztett játék esetében, a nettó pártfogói pontszámok viszont emelkedtek. A holtpontra a harmadik tesztalkalom jelentette, ahol az addig 8,1 fölött lévő átlagos osztályzatok 7,7-re, az ajánlások pedig 7,3-ra csökkentek, a nettó pártfogói pontszám pedig az ajánlásnál közel negatívba fordult.

Ennek oka az volt, hogy átalakítottuk a játék struktúráját, középre, a két kör közé beillesztettünk egy rövid tárlatvezetést. Ez lelassította, szájbarágóssá tette a résztvevők számára a programot. A következő, negyedik tesztre kivettük a vezetést, és ez meg is hozta az eredményét: a negyedik teszt során az osztályzás és az ajánlás átlagosan elérte a kilenc pontot, nettó pártfogói pontszáma pedig 68,8%, illetve 81,3% lett, ami kiugróan magasnak számít. Az utolsó tesztre végzősök helyett kilencedik évfolyam érkezett, és ők is kellően magas pontszámot adtak, amivel jószívvá lehetett újtára indítani a programot.

Az ismeretszerzésre kapott átlag megközelítette, a nettó pártfogói pontszám pedig túlszárnyalta a tárlatvezetéssel tartott teszt értékeit. Az osztályzás és az ajánlás átlaga 8,6 és 8,4 volt, a nettó pártfogói pontszám pedig 58 és 42%. Ez a 40 % körüli érték az, ami fölött érdemes a játékot bemutatni a nagyközönségnek is.

A fejlesztés, a tesztelés és az értékelés nem egyszer történik meg, hanem – ahogy a leírásból is kiderült, – folyamatosan, újra és újra visszatérnek ezek a fázisok. Ezt, a Lean szemléletből átvett gondolatmenetet alkalmaztuk, amit szerte a világban használnak cégek, programfejlesztők.

Szándékosan nincs a fejlesztés fázisai között olyan pont, hogy nyilvánosságra hozás vagy a játék bemutatása. Ha a fejlesztők és a levezetők úgy ítélik, akkor érdemes a nagyközönség számára is bemutatni. A mérés és a fejlesztés azonban érdemes folytatni ez után is. Ha élesben valami nem működik teljesen optimálisan, akkor a mérésből kiderül, ha pedig igen, akkor fel lehet használni kommunikációban. Ez esetben ez egy pozitív visszacsatolás a múzeumpedagógusnak a saját munkájáról, amire, higgyük el, nagy szüksége van.

Ha nyilvánosságra hoztuk a játékot, és mérjük is a megítélését, akkor sincs vége a játékkal való feladatoknak.

6. Kommunikáció, marketing

Ez esetben ez már a múzeum feladata. Ha nincs látogató, aki játszik a játékkal, akkor a program kidozott pénz, főleg energia-befektetés. A múzeum erőforrást fektetett egy projektbe, aminek még nem volt semmi haszna. Akkor lesz haszna – mind erkölcsi, mind anyagi értelemben – ha a játék a múzeum kínálatának a részévé tud válni, és minél többen használják, játszanak a múzeumban. Ehhez viszont el kell juttatni hozzájuk azt a hírt, hogy létezik ez a program.

Azzal kezdtem a mondandómat, hogy olyan folyamatot fogok bemutatni, ami nemcsak játékok fejlesztésére alkalmas. Egy előadás vagy tárlatvezetés nem feltétlenül igényel minden lépést, de egy összetettebb program esetében érdemes végigmenni az összes fázison.

Mint látható, nem egy rövid, és nem egy egyszerű folyamatról van szó, sok energiát és időt igényel a játékfejlesztés. Úgy gondolom, hogy mégis megéri. A játékok olyan eszközöket alkalmaznak, ami teljesen alkalmas a fiatalabb generáció megszólítására, akik a folyamatos interakciót, és az aktivitást szokták meg. Ez a korosztály, aki alig jár múzeumba, vagy csak akkor, hogyha egy tábor vagy iskolai program keretében viszik.

Szerencsére a múzeumok, úgy látom, hogy felismerték ezt a területet, és sok helyen készülnek különböző játékok múzeumi felhasználásra, legyen szó szabadulósobáról, felfedező füzetéről, élő történelmi nyomozójátékról, vagy rengeteg más műfajról. A *Múzeumi Játékmustra* lehetőséget biztosít arra is, hogy azok a múzeumi szakemberek és játékfejlesztők, pedagógusok, akik ez iránt érdeklődnek találkozzanak, kapcsolatot teremtsenek. Az *Országjáró Játékmustra* állomásai is azt szolgálják, hogy az erről szerzett tudást megosszuk, kialakítsuk azt a közös szakmai alapot, aminek az eredménye több és magasabb minőségű múzeum játék lesz. Ha jól csináljuk, több látogatót és a társadalom újabb, múzeumok által megszólított rétegét sikerül elérni.

Jegyzetek

¹ www.kollektiva.eu

AZ ÉLŐ TÖRTÉNELMI INTERPRETÁTORRÁ VÁLÁS FOLYAMATA: MÚZEUMI PROGRAMOK ÉS KÉPZÉSI LEHETŐSÉGEK

Birkás Éva

1. Bevezetés

Az elmúlt évtized során egyre több hazai múzeum építette be kínálatába alkalmi vagy folyamatos jelleggel, egyéni látogatók vagy iskolai csoportok számára is igénybevehetően az ún. élő történelmi programokat. Ez a főként angolszász területen elterjedt módszer múzeumokban és örökségi helyszíneken jelenik meg a kulturális örökség élményszerű közvetítésének szolgáltatásában. A manchesteri egyetem (University of Manchester) alkalmazott színházi kutatással foglalkozó központja (Centre for Applied Theatre Research) 2001-2002, valamint 2005-2008 között több fázisban folytatott kutatása igazolta, hogy az élő történelmi programok elősegítik a múzeumokban bemutatott kulturális örökség kritikai megértését, növelik megbecsültségét, alkalmasak marginalizált személyek vagy csoportok hangjának hallatására, hozzájárulnak a tények ismeretéhez, felkeltik az empátiát mások élete iránt.¹

Munkahelyemen, a Szépművészeti Múzeumban 2008-ban mutattunk be először ilyen jellegű műsort.² Az Óbudai Múzeumban 2010³, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban 2013, a Magyar Nemzeti Múzeumban rendszeres jelleggel szintén 2013⁴ óta kerül sor élő történelem-programokra,⁵ a Diósgyőri Várban 2014 óta,⁶ az egri Dobó István Vármúzeumban pedig 2017 óta.⁷ 2017-ben a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum is bevezette hétvégi programjai közé.⁸

Tanulmányomban bemutatom, hogy mi szükséges egy-egy ilyen program létrehozásához, melyek az interpretátor-képzés keretei külföldön, és jelenleg Magyarországon milyen lehetőségek kínálnak erre, továbbá bemutatom a saját magam gyakorlatát, amellyel létrehoztam az élő történelmi műsorokat a Szépművészeti Múzeumban.

2. Az élő történelemmel kapcsolatos fogalmak áttekintése

Mivel az élő történelem mint interpretációs módszer tartalma a forgalomban lévő meghatározások tükrében bizonytalan, a fogalomhasználat nem egységes sem az idegennyelvű, sem a magyar szakirodalomban, elsőként szükséges áttekintést nyújtani ezekről.

Az élő történelem gyakran keveredik a múzeumi színház (museum theatre) és az élő interpretáció (live interpretation) elnevezésekkel. Ez utóbbinak Stacy F. Roth további szinonimáit is megadja glosszáriumában: élő történelmi interpretáció (living history interpretation) vagy kosztümös interpretáció (costumed interpretation).⁹

Magyarországon a témában született írások nagy részében az élő interpretáció terminus szerepel,¹⁰ azonban itt is változó, hogy mely szerző pontosan mit ért ezalatt: gyűjtőfogalomként kezeli-e,¹¹ vagy esetleg máshol mások által az élő interpretáció valamely alfajának tekintett tevékenység szinonimájaként.¹² A magyar szakirodalomban az élő interpretáció mellett az ezzel a terminussal jelölt tevékenység vagy tevékenységek elnevezésére előfordul még az élő történelem¹³ és a múzeumi interpretáció.¹⁴ Ugyanakkor 2017. november 25-én az egri Dobó István Vármúzeumban összegyűlt, élő történelemmel foglalkozó magyarországi szakemberek tanácskozásán a magyar terminológia egységesítése érdekében úgy döntöttek a megjelentek, hogy az

International Museum Theatre Alliance Europe (a Nemzetközi Múzeumi Színházi Egyesület európai tagozata) definícióinak¹⁵ megfelelően élő interpretációnak tekintik a múzeumi személyzet és a látogatók közötti személyes interakció minden formáját, amelyen belül helyezkednek el az élő történelem programok, amelynek egy-egy fajtája például az első és a harmadik személyű interpretáció.

Tanulmányom szempontjából a terminológiai kérdések közül leginkább a múzeumi színház és az élő történelem egymáshoz való, valamint a fenti kategóriákba sorolt tevékenységek e kettőhöz fűződő viszonya a leginkább releváns. Az élő történelemmel foglalkozó szakemberek ugyanis többféle interpretációs játékmódot különböztetnek meg, mint pl. első személyű interpretáció, második személyű interpretáció, harmadik személyű interpretáció, szemléltetés, újrajátszás/életreklés, múzeumi színház, történetmesélés, „negyedik fal”.¹⁶ Ezeket élő történelmi tevékenységtípusnak,¹⁷ összefoglalóan élő interpretációnak¹⁸ vagy múzeumi színháznak¹⁹ tekintik. Ez utóbbi esetben tisztázatlan, hogy azt a tevékenységtípust, amit más kategorizálás szerint múzeumi színháznak neveznek, milyen névvel kell illetni ott, ahol a múzeumi színház az összefoglaló, az összes tevékenységtípust magába foglaló terminus.

Mindezek közül a továbbiakban az első személyű interpretációra fókuszálok, mivel a fent említett magyarországi múzeumok élő történelmi programkínálatában ez van jelen legmarkánsabban. Christopher Gidlow, az angliai Brit Történelmi Királyi Kastélyok (Historic Royal Palaces)²⁰ élő interpretációs menedzsere – egy olyan intézményegyüttesé, ahol a kínálat tetemes részét teszik ki élő történelemre épülő programok – az élő interpretáció alapértelmezett módjának az első személyű interpretációt tekinti. Ez az, ami leginkább élményszerű a látogatók számára, és egyben leginkább képes magával ragadni a közönséget.²¹ Martine Teunissen²² és Catherine Hughes²³ a műfaj nehézségeit sem tagadva kiemelik, hogy ez a fajta interpretációs mód képes a leginkább érzelmi hatást gyakorolni a látogatókra, amellyel összefüggésben az adott történelmi korszak bemutatása is hatékonyabb.

Az első személyű interpretáció meghatározása egyöntetű a különböző forrásokban abban a tekintetben, hogy itt az interpretátor felölt egy szerepet vagy egy karakter bőrébe bújik.²⁴ Anthony Jackson és munkatársai²⁵ és Martine Teunissen²⁶ hangsúlyozzák, hogy a karakterek korhű viseletben jelennek meg. Anthony Jackson és Jenny Kidd glosszáriumukban²⁷ megengedik annak lehetőségét is, hogy ez ne minden esetben legyen így, további szerzők pedig nem térnek ki definícióikban erre a kérdésre.²⁸ A megjeleníteni kívánt történelmi karakter lehet valóságos személy vagy olyan fiktív karakter, akinek személyiségét valódi emberekről mintázták elsődleges források és demográfiai adatok alapján.²⁹ Martine Teunissen³⁰ és Stacy F. Roth³¹ azt is kiemelik, hogy az első személyű interpretátor nem lép ki a szerepéből a program során.

3. Élő történelmi interpretátorok képzése és műsorok létrehozása külföldön

Az élő történelem gyökerei a svédországi Skansenig nyúlnak vissza, de igazi mozgalommá az Amerikai Egyesült Államokban vált.³² Később innen terjedt el az Egyesült Királyságban, és a mai napig az angolszász országokban rendelkezik a legnagyobb hagyománnyal. Az alábbiakban ezért egy-egy nagyhatású intézmény gyakorlatát mutatom be a fenti két országból, valamint egy amerikai szakember gyakorlati útmutatóját az élő történelmi, azon belül is az első személyű interpretációs programok létrehozására.

3.1. Past Pleasures Ltd., Egyesült Királyság

A Past Pleasures Ltd. a legrégebben működő és a legtöbb megrendelést magáénak tudó élő történelmi cég az Egyesült Királyságban.³³ Ennek megfelelően hatalmas apparátussal rendelkezik, több mint száz, különböző formában foglalkoztatott interpretátorral dolgozik.³⁴ Az élő történelmi műsorokon és az iskolai osztályok számára kidolgozott programokon kívül konzultációs szolgáltatást is nyújtanak, valamint képzéseket tartanak.³⁵

A Past Pleasures Ltd. új munkatársakat többlépcsős eljáráson keresztül vesz fel: a jelentkezőknek először írásban kell számot adniuk egy előzetesen megjelölt történelmi témával kapcsolatos tudásukról. Akinek sikerül egyéni megközelítésben találni ismereteit, az mehet el meghallgatásra. Itt már meg is kell formálnia egy történelmi személyiséget, akinek a bőrébe bújva kell improvizálnia. Akik ezen a szűrőn is átjutnak, egy négynapos képzésen vesznek részt, ahol az előadói készségek fejlesztésén túl kommunikációs technikákat is elsajátítanak. A jól teljesítők megfigyelői programon, majd a próbákon is részt vesznek.³⁶ Fontos, hogy a később megjelenítendő karakterrel kapcsolatban saját kutatást is végezzenek, hogy minél inkább belülről ismerjék meg annak személyiségét, ezzel készülve fel a közönség előtti minél hitelesebb bemutatásra.³⁷

A cégen belül külön részleg van a történelmi kutatások lebonyolítására és a kosztümök előállítására. Mivel több helyszínen is jelen vannak napi szinten lebonyolított programokkal, minden intézményben van egy-egy csoportvezető, aki az adott helyen megrendezésre kerülő eseményekért felel.³⁸ Új program kidolgozása esetén többnyire ők írják meg a forgatókönyvet.³⁹ Ez azonban csak a jelenetek helyszínét, kontextusát tartalmazza, és egy történetvázlat. A próba során az interpretátorok kiscsoportban, improvizáció útján kidolgozzák a jeleneteket, majd bemutatják egymásnak. A próbákon értelemszerűen egyidejűleg több interpretátor van jelen, mint ahányan a jelenetekhez szükségesek, hiszen egy-egy karaktert többen is alakítanak, és váltásban dolgoznak a helyszíneken. Így amelyik jelenetet a próbákon egy másik kiscsoport előadásában ismerik meg, azt a többiekől látottakból táplálkozva építik fel később, a közönségnek való bemutatás során.⁴⁰ Mindazonáltal több próbán kell résztvennie minden interpretátornak, így alkalomról alkalomra más-más jelenetek kidolgozásában és kipróbálásában van részük.⁴¹

3.2 Colonial Williamsburg, Amerikai Egyesült Államok

Colonial Williamsburg egy hatalmas, 121 hektáron elterülő szabadtéri múzeum. 88 eredeti és több száz rekonstruált épület található itt a 18. századból, amikor 81 éven keresztül Williamsburg volt a gyarmati Virginia-állam fővárosa.⁴² Ezen kívül régészeti, képzőművészeti, iparművészeti és néprajzi gyűjteménnyel is rendelkezik, valamint kutató, konzerváló és tanári továbbképző tevékenységet is folytat. Az intézmény non-profit alapon, alapítványi keretek között üzemel.⁴³ Volt idő, amikor 3500 alkalmazottat foglalkoztatott.⁴⁴

Az intézmény fontos küldetésének tartja a történelemoktatásban való részvételt. Ezen belül oktatási programjában az állampolgári nevelés különösen hangsúlyossá vált az utóbbi időben, mivel a 18. században Williamsburgnak jelentős szerepe volt az amerikai függetlenségi háborúhoz vezető eseményekben és végső soron az amerikai demokrácia kivívásában is. Az amerikai értékek, a szabadság, egyenlőség, demokrácia, az ezekhez vezető út bemutatása a fő üzenet, amelyet az intézmény közvetíteni szeretne. Mindezt egyre inkább inkluzív módon teszi, hangot adva a bemutatásban a kisebbségeknek és a korábban marginalizált csoportoknak is, mint pl. a nők és a rabszolgák. Kínálatukban színházi formára épülő programok is helyet kapnak, amelyek megalkotásán történészek és drámaírók közösen dolgoznak. A központi vezérfonalba, az amerikaivá válás témájába különböző történetszálakat fűznek olyan eszmék mentén, amelyek a mai napig foglalkoztatják az amerikai társadalmat, mint pl. diverzitás az emberek között, ütköző érdekek, közös értékek, részleges szabadság, forradalmi ígéret. Ezek a történetszálak bukkannak fel az első és harmadik személyű interpretációval, illetve színpadra rendezve bemutatott, egymás közötti kölcsönös összefüggéseket felmutató és Colonial Williamsburg más programjaihoz is kapcsolódó, napi szinten kínált műsoraikban.⁴⁵ George Washingtontól kezdve a befolyásos Randolph-család rabszolgáiiig 57 kidolgozott karakter áll rendelkezésre, akik valamilyen összetételben megjelennek a változatos struktúrájú és időtartamú élő történelmi programokban.⁴⁶

A történetszálak kidolgozásánál igen nagy hangsúlyt fektetnek a történelmi kutatások eredményeinek felhasználására: arra törekednek, hogy a megjelenítés a lehető legnagyobb mértékben autentikus legyen. Az intézmény igen nagy összegeket szán a kutatások támogatására (egy 1990-es adat szerint az erre fordított éves keret 135,5 millió dollár volt), amely segíti a fenti folyamatot. Mindezek alapján az egyes jelenetekhez forgatókönyvek készülnek. Az ún. karakter-lapokat a színész-interpretátorok maguk dolgozzák ki, azaz felépítik azt a múltbéli személyt, akit meg fognak jeleníteni. Mindehhez objektív külső tényekre (név, életkor, születési idő, születési hely, lakhely, család, neveltetés, vallás és foglalkozás), valamint belső, szubjek-

tív kritériumokra (pl. attitűdök, közösségi kapcsolatok, körülmények, temperamentum, vágyak, lehetőségek, akadályok és félelmek) van szükség. Amit lehet, a történelmi kutatások adatai alapján kell beépíteni a karakter tulajdonságai közé, de ahol hézagok vannak az ismert tények terén, azokat az adott életkorra, nemre, fajra, társadalmi osztályra, vallási közösségre jellemző demográfiai adatok alapján lehet kiegészíteni. Mindehhez a színész-interpretátorok egy 10 hetes képzésen vesznek részt, amelynek részét képezi a történelmi háttér megismertetése, a színészi játék (improvizáció és megrendezett játék egyaránt), és a jelenetek próbái. A történelmi háttérrel előadások, könyvek, jegyzetek segítségével sajátítják el, ugyanakkor könyvtár is van, amely lehetőséget biztosít az egyéni kutatásra. A színész-interpretátorok számára megengedett, hogy fizetett munkaidejükben végezzenek kutatást. A színészképzés két hetet ölel fel, amit a fent már említett Past Pleasures Ltd. szakemberei tartanak.⁴⁷

3.3 Dale Jones, Amerikai Egyesült Államok

Dale Jones, az élő történelem és a múzeumi színház területén elismert amerikai szakember az élő történelmi programok létrehozásába újonnan belevágók számára kíván praktikus tanácsokat adni.⁴⁸ Első lépésként a helyszín jellemzőit figyelembe véve, a téma, a történetváz, a karakter vagy a program meghatározását említi. Ezt követi a kiválasztott témához kapcsolódó tényanyag összegyűjtése, majd a megfelelő munkatársak megtalálása. Ő is kifejezetten fontosnak tartja elkötelezett, történelmi érdeklődéssel rendelkező emberek alkalmazását, akik hajlandóak képzésen részt venni. A karakter- és jelenetépítés fogásainak elsajátításához szakember (pl. színházi rendező, színész vagy drámapedagógus) segítségének igénybevételét javasolja. A szakember által megtartott workshop alapján tanácsolja a létrehozni kívánt program szempontjaira fókuszáló tréninget: egy adott történelmi esemény háttérének megvitatását, az eseménynek a benne érintett személyek különböző szempontjaiból történő megvizsgálását, a történet elmesélését a különböző szereplők szemszögéből, majd ennek alapján harmadik személyű interpretáció készítését, majd első személyű interpretációt valamilyen karakter szemszögéből, végül pedig a jelenetalkotást. A közönségre tett hatás szempontjából leginkább működőképesnek a „elpróbált improvizációt” („rehearsed improvisation”) tartja: részben megírt forgatókönyv alapján az interpretátorok által kialakított, elpróbált, de improvizatív elemeket tartalmazó jelenetek használatát. A próbák során ötletek kipróbálása történik, amelyek közül a működőket elfogadják, a nem működőket pedig elvetik. Így alakul ki egy-egy jelenet magva.

Az első két példa egy-egy nagy, sok alkalmazottal dolgozó szervezet intézményesített, csoportos képzési gyakorlatát mutatja be. Jones apróbb lépésenként, a létrehozandó produkció felépítési folyamatába ágyazva mutatja be, hogyan lehet a szereplőket felkészíteni az első személyű interpretációra.

4. Élő történelem a budapesti Szépművészeti Múzeumban

A Szépművészeti Múzeumban az élő történelmi programok kialakításakor főként azokra a tapasztalatokra támaszkodtam, amelyeket egyrészt a Past Pleasures Ltd. munkatársai által 2006-ban a Múzeumok és Látogatók Alapítvány szervezésében Budapesten tartott három napos képzés során szereztem, másrészt pedig a Tempus Közalapítvány ösztöndíjának köszönhetően a 2011-ben három Angliában eltöltött hét alatt, amikor a helyszínen tanulmányozhattam a Past Pleasures Ltd. működését.

A Szépművészeti Múzeumban a műsorok létrehozásának folyamatában a Past Pleasures eljárásához hasonló szereplőválogatást nem tudtunk végezni, jóval kisebb volt a merítés, ahonnan válogathatunk, és azután már a konkrétan megjeleníteni kívánt témákra fókuszálva folyt a felkészítés. Ebben inkább hasonlított a folyamat a Dale Jones által felvázolt modellhez,⁴⁹ ahol a felkészítést vezető drámapedagógus szerepét én töltöttem be. Egyben a történelmi kutatást is magam végeztem (legalábbis ami az első, klasszikus ókori témájú műsorokat illeti, mint azt a későbbiekben részletesen bemutatom). Az elkészült produkció pedig megfelel a Jones által „elpróbált improvizációnak” nevezett jeleneteknek.⁵⁰

A következőkben a program létrehozása során általam követett lépéseket ismertetem. A produkciók négy nagyobb hullámban készültek, ezeket sorra véve mutatom be a keletkezés állomásait, konkrét példákkal illusztrálva.

Elsőként meghatároztam, hogy milyen témák kínálkoznak feldolgozásra a kiállításon bemutatott anyag alapján, amelyekhez megfelel ez a módszer. A szóba jövő témák körét befolyásolta, hogy a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében dolgozom, így az ókori görög-római kultúrához kapcsolódó témák jöttek számításba. További befolyásoló tényezőt jelentett, hogy a műsort múzeumi környezetben kellett létrehozni, hiszen az intézmény jellegéből fakadóan nem rendelkezünk autentikus vagy rekonstruált terekkel, épületekkel, amilyen pl. egy várkastély vagy egy korhű enteriőr (amelyek jellemző helyszínei külföldön az élő történelemnek). Így tehát az egyik szempont, amit figyelembe kellett vennem a tervezéskor, hogy megfelelő mennyiségű, nagyjából egy korszakból és helyről származó, egymás közelében kiállított tárgyakat lehessen a kiválasztott témákhoz kötni, hiszen ezek csak így hozhatók kapcsolatba egy konkrét, meghatározott térben és időben élő karakterrel, és így szolgáltatnak elegendő anyagot egy műsorhoz.

Miután a témákat meghatároztam, kitaláltam hozzájuk a megfelelő karaktereket, akik a leginkább hitelesek az adott témában. Ami pedig a múzeumi környezetet illeti, bizalmat szavaztunk a nézőknek, hogy benne lesznek annyira a játékban, hogy ha egy korhű ruhába öltözött figura invitálja őket a kiállítás megtekintésére, és ehhez valamiféle szerepet ad rájuk első megszólalásával, akkor azt elfogadják, és úgy viselkednek, mint akik vázafestő-műhelyben, egy athéni polgár lakóházában, vagy éppen egy római szobrász műhelyében járnak.

Így az első alkalommal, amikor 2008-ban, az Antik Gyűjtemény centenáriuma készíttettem első személyű interpretációs programot, a következő négy karaktert dolgoztam ki: egy klasszikus kori athéni vázafestő-mestert, aki a vázafestészetéről, egy korabeli műhely működéséről mesél, egy klasszikus kori athéni színészt, aki a korabeli színjátszásról, egy klasszikus kori athéni rabszolgalányt, aki a mindennapi életéről, Pallas Athéné istennő pedig különböző mitológiai történetekről (ez utóbbi műsor alapvetően gyerekeknek készült, a bemutatón azonban sok felnőtt érdeklődő is csatlakozott a programhoz) mesél.

1. ábra: Manyasz Erika mint athéni rabszolgalány,
2018. december 5. Fotó: Mátyus László, Szépművészeti Múzeum

A karakterek felépítése során hiteles hátteret dolgoztam ki számukra az életkörülményeik, személyes tulajdonságaik, családjuk terén, valamint a kontextust is kidolgoztam a kor és a miliő szempontjából. Az így létrehozott ún. profilok a Colonial Williamsburg gyakorlatánál bemutatott karakterlapok megfelelői, hasonló tartalommal, hasonló elvek mentén kialakítva.

Ezek után következett az a lépés, hogy meg kellett találni, akikkel együtt dolgozhatom a megvalósításom. Ekkor a Színház- és Filmművészeti Egyetem négy hallgatója kapcsolódott be a munkába, akik egy alapszintű tájékoztatás után érdeklődést mutattak az ilyen jellegű tevékenység iránt. Az ezt követő rendszeres találkozások, a felkészülés során először is kiválasztottuk, hogy ki melyik karakter bőrébe bújna szívesen, majd általános tárlatvezetésen vettek részt a fent felsorolt témákhoz kötődően. A következő alkalommal már a karakterek szemszögéből figyeltük meg a tárgyakat: kinek mely alkotásokat kell beépítenie a műsorába, ezek kapcsán kinek miről kell mesélnie, valamint, hogy milyen történetszállra lehet felfűzni ezeket a tárgyakat és témákat. Kidolgoztuk a mozgást, hogy ki mely vitrineknél fog időzni, valamint milyen irányban halad. Felkészültünk arra is, hogy milyen egyéb kérdések, témák merülhetnek fel, amelyekre rákérdezhetnek a látogatók. Számba vettük, hogy mi az, amit tudhat a karakter, és mi az, amit nem. Az athéni rabszolgalány például saját helyzeténél fogva tisztában van a korabeli társadalmi berendezkedéssel, azonban az aktuálpolitikáról nyilván nem rendelkezik ismeretekkel.

A személyes találkozások közti időben a szereplők különböző segédanyagokat kaptak tőlem, mint pl. képek és alapvető információk a fontos tárgyakról, karakterenként összegyűjtve, alapinformációk a műsorban érintett vitrinekben lévő egyéb tárgyakról és a környéken lévő tárgyakról arra az esetre, ha a látogatók rákérdeznek.

A következő alkalommal a kiküldött anyag kapcsán időközben felmerült kérdéseket válaszoltam meg, illetve mindenki új szemmel nézte meg ismét élőben a tárgyakat, amelyekkel képek és szövegek alapján a köztes időszakban foglalkozott.

Ezek után sorra vettük a karaktereket, és a szereplők elsőként próbálták meg életre kelteni őket. Az éppen nem játszó és én voltunk a közönség, akik gyakran közbeszóltunk, kérdésekkel segítettük a műsor előrehaladását, a váz rögzítését. Ily módon ötleteket adtunk egymásnak például abban, hogyan is kezdődjön el egy-egy műsorszám, illetve bizonyos esetekben a kontextus is finomodott. Az eredeti tervben például a vázafestő-mester esetében csak az szerepelt, hogy megmutogatja a műhelyben látható vázákat a váratlanul odateveredő érdeklődőknek. A próba alatt egészült ki mindez azzal az ötlettel, hogy legyen egy nagyobb esemény, amelyre éppen készül a mester. Az ókori Athénban rendszeresen megrendezésre kerülő Panathénaiára esett a választás, amelynek keretében szokás volt sportversenyeket is rendezni, így sok feketealakos vázára volt szükség az egyes sportágakban győztes sportolók számára. Ezekben kapták ugyanis a győzelemért járó olajat. Az ilyen vázák elkészítésére szóló megrendelés nagy jövedelemmel kecsegtetett egy-egy műhely számára. Ez egyfajta felfokozottság-érzést adott hozzá a múzeumi műsorban megjelenített képzeletbeli szituációhoz, amelyben a vázafestő-mester a vázákat mutogatja a közönségnek. A színész-karakter esetében a próbák során alakult ki az, hogy nem csak egyszerűen belekezd a mondandójába, hanem épp a szerepét tanulja egy papirusztekercsről, miközben a látogatók megérkeznek és megközelítik őt. A vázafestő-mester bőrébe bújó szereplő először – saját ötletétől vezérelve – úgy kezdte, hogy „Ne jöjjenek közelebb!”. Ezzel azt akarta kifejezni, hogy az általa megjelenített karakter mennyire becsben tartja a műhelyükben fellelhető vázákat, viszont a kipróbálás során az derült ki, hogy ez egyáltalán nem hívogató a látogatók szempontjából. Ezért ezt a próbák alatt meg kellett változtatni.

2. ábra: Boros Ádám mint athéni vázafestő, 2019. október 10. Fotó: Varga Norbert

Az ezt követő próbára sikerült megvalósítani azt a célt, hogy a karakterek maguk vigyék az előadást, ne pedig a többiek jószándékú közreműködése és kérdései tartsák fent. A próba alatt jegyzeteket készítettem a hibákról és a finomítani való dolgokról. Ezeket a jegyzeteket a szereplők utólag e-mailben is megkapták.

Ezután még két próbát tartottunk, amelyekre tesztcsoporthoz szerveztem, kollégákból, ismerősökből, illetve címlisták alapján megkeresett érdeklődőkből. Az alkalmak végén beszélgetésre hívtam a tesztcsoporthoz tagjait, amelynek keretében megosztották velünk az élményeiket. A program fogadtatása pozitív volt, ugyanakkor megfogalmaztak bizonyos javaslatokat, amelyek megfontolásra érdemes változtatásokra hívták fel a figyelmet. Az egyik ilyen javaslat a rabszolgáknak a műsorszámával kapcsolatban merült fel. Itt a játék kerettörténete az volt, hogy a ház ura vendégeket vár estére a lakomára, ezért az eseményre alkalmilag elszerződött thrák rabszolgáknak a család tulajdonában lévő rabszolgáknak tart útmutatást, hogyan kell majd felszolgálni az étkeket, és hogy melyik edény mire való. A tesztcsoporthoz tagjai azt javasolták, hogy legyenek konkrétumok arról, hogy pontosan mit is fognak enni a vendégek. Ez nagyon érdekelte a közönséget, és hiányérzetük volt, hogy erről nem tudhattak meg semmit. Ezért ezután ez is belekerült a műsorba.

Mindeközben folyamatban volt a szükséges, a lehetőségekhez mérten korhű kosztümök tervezése és megvarratása ókori ábrázolások alapján, a korszaknak megfelelően gyapjúanyagokból. A lábbeliket bőrből készítettük el.

A 2008. november 27-i centenáriumi ünnepséget követően azonban sajnos a Színház- és Filmművészeti Egyetem hallgatói nem tudtak tovább részt venni a program működtetésében egyetemi elfoglaltságaik, vizsgadarabjaik miatt. Így, amikor egy kisebb kihagyás után 2011-ben újra elkezdtem felépíteni a műsort, más helyen kerestem szereplőket: a drámapedagógiai képzésem során kerültem kapcsolatba a színházi neveléssel, és a Kerekasztal Színházi-Nevelési Társulatot kerestem meg, ahol akadt is két színész-drámatanár, akik örömmel vállalták a részvételt, érdeklődést mutattak az antik kultúra iránt, és szívesen tanulták az ismereteket. Velük további karaktereket sikerült kidolgoznunk. Így került be a repertoárba a római szobrász karaktere, aki az Augustus-kori udvari művészethez kötődően mutat be tárgyakat, miközben összehasonlításokat tesz a korábbi, polgárháborús időszak és az augustusi béke idején való élet között. A Szépművészeti Múzeum és a Nagyszombatú Egyetem (Trnavská univerzita v Trnave) *Határtalan antikvitás* c. szlovák-magyar együttműködési projektje⁵¹ kapcsán pedig egy kétszereplős műsort hoztunk létre, amelyben egy szenátor találkozik egy pannóniai

kézműves feleségével. A téma itt a 2. század végi, környező népekkel folytatott limes-menti harcok voltak, valamint hatásuk a Pannóniában élő emberek életére. A két különböző társadalmi státuszú, nemű, lakhelyű szereplő kommunikációja ellentétes vélemények ütköztetésére adott lehetőséget, például a befizetendő adók, a kötelezően elvégzendő közmunkák, a „*panem et circenses*” jelenség kérdésében.

3. ábra: Boros Ádám mint római szobrász, 2019. szeptember 19. Fotó: Szesztay Csanád, Szépművészeti Múzeum

A próbafolyamat ezúttal is a fentiekben ismertetett módon zajlott. Ekkor azonban már a tesztcsoportos próbát (és a későbbiek folyamán a szerepléseket is) felvettem videóra, amelyek lehetővé tették a hibák precízebb elemzését, illetve a javaslattevést a javításra. A tesztcsoportos próbák után a beszélgetésre ekkor már nem kerítettünk sort.

Miután a Szépművészeti Múzeum részéről felmerült az igény, hogy más korszakok is bekerüljenek a műsorba, 2014-ben kitágítottuk a témaköröket. Felépítettük egy ókori egyiptomi sírépítő-munkás, egy reneszánsz-kori firenzei céhmester, valamint egy 17. századi holland polgárasszony karakterét. A karakterek körét ebben az esetben is a szoba jöhető témák határozták meg.

Az egyiptomi karakter esetében a választást az egyiptomi kultúrában nagy szerepet játszó halotti kultusz indokolta, amelynek sok emléke maradt fent, így a Szépművészeti Múzeum gyűjteményében is több tárgy köthető hozzá.⁵² Ugyanakkor az állami építkezéseken dolgozók élete is jól dokumentált.⁵³ Ezáltal a halotti kultuszhoz köthető tárgyakat, valamint életmódbeli információkat is sikerült bekapcsolni az előadásba. Beépítettük továbbá egy, a forrásokból név szerint ismert, az állami építkezéseken visszaéléseket elkövető felügyelő viselt dolgait is.⁵⁴ A reneszánsz témánál is az volt a döntő, hogy olyan műtárgyat találjunk, amelynek készítési körülményeiről elegendő információ áll rendelkezésre. Így került a középpontba egy oltárkép, amelynek megrendelőjéről és annak családjáról bővebb dokumentáció maradt fent.⁵⁵ A holland karakter esetében a Régi Képtár munkatársai által írt, bőséges mennyiségű, tematikus kiállítási vezető-füzetek, valamint egyéb publikációik voltak segítségünkre.⁵⁶

Mindehhez azonban ismét új szereplőket kellett találni. Így csatlakozott a műsorhoz a Mare Temporis Történelmi Hagyományokért Alapítvány⁵⁷ három tagja. A reneszánsz és a 17. századi karakter alakításához sokat adott hozzá, hogy a szereplők ezekről a korszakról hagyományörző tevékenységük révén már rengeteg ismerettel rendelkeztek, tehát ilyen jellegű felkészítésre nem volt szükség. Szintén a hagyományörzéshez kötődően rendelkeztek saját, korhű kosztümmel, amit a produkció során viseltek. Ezek megterveztetése és megvarratása ily módon a Szépművészeti Múzeumra nem rótt terheket, ami nélkül valószínűleg nem is sikerült volna létrehozni a műsort. Az ókori egyiptomi karakter öltözeke egyszerűen elkészíthető volt.

Ezeknek a karaktereknek a felépítéséhez külső segítségre is szükségem volt: egyiptológus illetve művészettörténész kollégák tartottak nekünk tárlatvezetést az egyiptomi kiállításon és a képtárban, és az adott gyűjteményekben dolgozó kollégák láttak el bennünket a megfelelő szakirodalommal.

Ehhez a műsorhoz kötődően is több próbát folytattunk le. A szereplők közül többen készítettek vázlatot maguknak otthon, mert ez segítette őket a felkészülésben. A próbákon jegyzeteltem, amelyek alapján a végén megbeszéltük, hogy mi az, ami jó volt, amit megtartsunk, és mi az, amin változtatni kellene. Változtatnivalók merültek fel az információtartalommal, valamint a dinamikával kapcsolatosan: mi az, amire kevesebb idő is elég, ezért lehet gyorsabban pörgetni, és mit emeljünk ki azzal, hogy ott lassítunk egy kicsit, nagyobb nyomatókot adva neki; hol és miként váltogassuk ezeket, hogy ne legyen egysíkú az előadás; hol építsünk be olyan elemeket, ahol a karakter közvetlenül szólítja meg a nézőket, és például a véleményüket kéri valamely kérdésben, mint a reneszánsz karakter tette ezt a házasság kapcsán. A korabeli szabályok alapján ugyanis, ha valaki mester kívánt lenni egy céhnél, akkor – egyéb feltételek teljesülése mellett – meg kellett nősi. Ez várt a mi karakterünkre is, ezért a látogatókat kérdezte meg, hogy mi alapján válasszon feleséget. Változtatnivalók a karakterek jelleme árnyalása terén is felmerültek a próbafolyamat során. A 17. századi polgárasszony például, aki a korabeli Hollandiában kisebbségnek számító katolikus vallásúak közé tartozott, meglehetősen erkölcsösnek mutatkozó, bizonyos hívságokat azonban nem eléggé megvető személyiséggé alakult, akiből időnként akarata ellenére buggyan ki a rajongás egy-egy szép ruha vagy csipke láttán.

A Szépművészeti Múzeum három és fél éves felújítási munkálatokat követő újrainyitása után 2018. december 5-én került sor újra élő történelem-műsor bemutatására, ismét új közreműködőkkel. Egyelőre az ókori görög és római karaktereket tudtuk ismét életre kelteni.

A program előkészületi fázisában a korábban bevált módszer alapján újfent színész-drámatanárokat kerestem, akik szabadúszóként tevékenykednek színházi-nevelési társulatokban, színházaknál, civil szervezetnél. A műsorok témájának kialakítása ekkor azért vált nehezebbé a korábbi évekhez képest, mert az újrarendezett állandó klasszikus ókori kiállítás a régihez képest zömében nem kronologikus szempontok alapján épül fel, így nehezebben voltak érvényesíthetőek a fent ismertetett elvek, miszerint a karakterek a tárgyak által meghatározott konkrét korszakokhoz és helyszínekhez tudnak kötődni. Ezért a görög vázafestő-mester és a rabszolgalány karakterében változtatásokat kellett eszközölni, hogy műsoruk adaptálható legyen az új kiállításra: más tárgyak kerültek be a repertoárjukba, illetve a vázafestő-mestert pár évtizeddel korábbi korszakba kellett helyeznünk, hogy egy belátható és bejárható területen belül elhelyezkedő vázákat tudjon bemutatni a közönségnek. Új karakterként kidolgoztuk egy bacchánsnő szerepét, ami jól illeszkedik a helyszínül szolgáló terem kiállítási koncepciójához: az itt részletesen bemutatott három isten egyike Dionüszosz, akinek főként két működési területe jelenik meg a kiállított műtárgyakon keresztül: a dionüszoszi mánor és a szümpozsion, valamint a színház. Mindezeket, mint az átlényegülés két igen jellemző lehetőségét egy bacchánsnő-karakter hitelesen tudja bemutatni.

4. ábra: Manyasz Erika mint bacchánsnő, 2019. szeptember 19. Fotó: Szesztay Csanád, Szépművészeti Múzeum

A próbafolyamat a már bevált módon zajlott. Mostanra állandó részévé vált a felkészülésnek, hogy a tesztszoportos próbákat és a szerepléseket minden alkalommal videókamerával rögzítem, a felvételt kielemezem, az észrevételeimet elküldöm az interpretátoroknak, a személyes találkozások alkalmával pedig megbeszéljük ezeket. A tesztszoportos próbák végén tartott beszélgetést a résztvevőkkel ismét beiktattuk, és ezúttal is hasznos információkat nyertünk belőle. A csoporttagok visszajelzése folytán derült ki számunkra például az, hogy a bacchánsnő műsorszámának egyik fontos értéke, hogy viszonylag nagy területet jár be a közönséggel. Ez pozitív élményt jelentett a tesztelők számára, tehát olyan szempontnak bizonyult, amit a szerkesztéskor a jövőben érdemes figyelembe venni.

A Szépművészeti Múzeumban tehát drámapedagógiai végzettséggel rendelkező külsősök és belső munkatárs közreműködésével valósulnak meg az élő történelem-programok. A jelenlegi interpretátorok emellett képzett színészek is. Az interpretáció lebonyolításához szükséges régészeti, társadalmi-történelmi, művészeti ismeretek elsajátításában a múzeumi munkatárs segít nekik.

Korábban volt példa hagyományörzők bevonására is, és valószínűleg a jövőben is sor fog erre kerülni alkalmi jelleggel bemutatott programok esetén.

5. Az élő történelmi interpretátorok képzési lehetőségei Magyarországon

A tanulmány bevezetőjében felsorolt többi hazai múzeumban dolgozó, élő történelemmel foglalkozó kolléga általában múzeumpedagógusi, múzeumandragógusi vagy animátori munkakörben foglalkoztatott munkatárs. Többben tevékenykednek közülük különböző hagyományörző egyesületekben. A múzeumi műsorok létrehozásához ők végzik el a szükséges kutatást, a korhű viseletek megtervezését, a karakterek és a történetalakok kidolgozását, valamint szerepbe is bújnak.⁵⁸ A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban a szerepbe bújó múzeumpedagógusok mellett foglalkoztatnak profi színészeket is, és színházi rendező vesz részt

a forgatókönyvek megírásában a muzeológusok, múzeumpedagógusok és múzeumandragógusok mellett.⁵⁹

Ahhoz, hogy jó élő történelmi interpretátor legyen valaki, többféle képességgel kell rendelkeznie: nem feltétlenül szükséges a színész-végzettség, de az előadói készség igen. Szükséges továbbá jó kommunikációs készség, improvizációs készség, a történelem iránti érdeklődés, pedagógiai érzék.⁶⁰ Mint azt Németh Ádám is megállapítja,⁶¹ jelenleg Magyarországon mindezekre nézve nincs hazai fejlesztésű képzés. Az élő történelemmel foglalkozó szakemberek egyéni adottságaiknak megfelelően folytatják tevékenységüket, eredendően meglévő készségeik és a gyakorlatból szerzett tapasztalataik alapján. Ritkább esetben, mint pl. a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumnál, kerül sor profi színházi szakemberek bevonására.

Arra is akad példa, hogy a múzeumok hagyományörző egyesületeket szerződtenek egy-egy program lebonyolításához. Azonban, mint Németh Ádám a múzeumok és hagyományörzők együttműködésének lehetőségeiről írt cikksorozatában részletesen feltárja,⁶² az egyes csapatok, és adott esetben azon belül is az egyes hagyományörzők egyéni kvalitásainak megfelelően egy ilyen típusú szerveződésben is szükség lehet az előadóművészeti vagy a kommunikációs készségek fejlesztésére, illetve a múzeumban kiállított anyaggal kapcsolatos ismeretek átadására is.

Mindazonáltal nemrégiben az Interpret Europe (egy önkéntes tagságon alapuló, a természeti és kulturális örökség közvetítésének előmozdításával foglalkozó nemzetközi szervezet)⁶³ pilot-jelleggel Budapesten szervezett Európában először hivatalos minősítést adó élő történelmi interpretátor-képzést. A tréning angol nyelven zajlott 2018 szeptemberében, és a fentebb már több ízben említett Past Pleasures Ltd. szakemberei vezették.⁶⁴ Ezen a képzésen a tanulmányom bevezetőjében felsoroltak közül négy múzeum összesen öt munkatársa vett részt, közöttük én. A képzés során előadások és gyakorlatok váltogatták egymást, amelyek keretében a látogatókkal való kommunikáció, a különböző történelmi korszakoknak megfelelő üdvözlési formák, a paralingvisztika használata, beszédtechnika, az alapvető téma- és karakterfejlesztési elvek kerültek szóba. Az idő jelentős részében gyakorlati, többnyire improvizációs feladatokat végeztünk, amelyek során nem pusztán egy karakter megjelenítése volt a cél, hanem közben valamilyen egyéb feladatot is teljesíteni kellett, ezáltal többféle készséget fejlesztve egyidejűleg. A látogatók igényeire való folyamatos érzékenységet erősítette, például az a gyakorlat, amikor az első személyű karakter-interpretációt végző résztvevőnek a csoport, mint közönség valamely tagja által alakított, problémával küzdő látogatót kellett kiszűrnie és a gondot szerepből orvosolnia. Egy másik gyakorlatban egy résztvevő kártyára írva kapott egy univerzális, konfliktust magában rejtő témát, amit egy-két percnyi gondolkodási idő alatt kellett átültetnie egy konkrét és hiteles történelmi szituációba, majd az adott történelmi helyzetnek és korszaknak megfelelő szerepből a megadott eszme nevében elérni a közönségnél a célt, amit a kártya előírt számra. Ez lehetett valamilyen fizikális vagy verbális megnyilvánulás, amire a többiek rá kellett bírnia. Ez a gyakorlat fejlesztette azt a készséget, hogy lényegre törően közvetítsük a leszükségesebb információkat, amelyek szükségesek egy történelmi szituáció megértéséhez, hogy mindezt képesek legyünk szerepbe ágyazva tenni, valamint a közönség befolyásolása eszközeinek használatát is kipróbáltuk.

A kurzus vizsgával zárult, ahol minden résztvevő egy 10 perces, első vagy harmadik személyű interpretációt mutatott be, a kurzus során tanultak alapján kidolgozott karaktert megjelenítve. A minősítés két bíráló értékelése alapján történt, előre meghatározott, szigorú kritériumrendszer alapján.

A pilot-program lefutása után az Interpret Europe, többi kurzusához hasonlóan, tervezi az élő történelmi interpretátor-képzés rendszeres időközönkénti meghirdetését valamelyik európai országban.⁶⁵ Ez a kurzus azonban főként azok számára megfelelő, akiknek már van valamennyi tapasztalata az élő történelem vagy a színjátszás terén. Akik kezdőként vágnak bele, szükségképpen kevesebbet tudnak profitálni azokból a gyakorlatokból, amelyeknek alapja a szerepbelépés rutinszerű alkalmazása, és amelyek ebből kínálnak továbbfejlesztési lehetőséget. Akik számára a szerepbelépés még új és ebben kell elsősorban fejleszteniük magukat, azok számára a kurzus elsősorban ennek gyakorlásához tud segítséget nyújtani.

Ha az alapok elsajátításához keresünk képzést, akkor a hazánkban elérhető tanfolyamok közül egy dráma-

pedagógiai kurzus jó kiindulópontot szolgáltathat. A Magyar Drámapedagógiai Társaság félévente induló, 120 órás akkreditált drámapedagógiai tanfolyamának tematikájából kiderül, hogy a képzés során a résztvevők elsajátítanak többek között színházi dramaturgiai, a beszéd és a mozgás tudatos alkalmazásával, valamint a tanár szerepbelépésével kapcsolatos ismereteket.⁶⁶ Tanítási drámaórák és drámafoglalkozások tervezése és irányítása szintén a tanfolyam részét képezik. Mindez az élő történelmi interpretátorok munkájához is nagy mértékben hozzá tud járulni.

A tanítási dráma célja a megértésben bekövetkező változás, az értékelés, az érzelmek terén bekövetkező és a gondolkodásbeli megváltozás útján. A drámatanár mindehhez a játéktevékenységet a színházi forma segítségével alakítja a felszínen megnyilvánuló cselekvések mögöttes jelentését is előhívó jelenvaló akcióvá.⁶⁷ A tervezés során megválasztja a fókust, azaz a feldolgozandó téma egy bizonyos aspektusát, majd ehhez keres megfelelő helyzetet, képet, kontextust. Ez alapján épül majd fel az a képzeletbeli világ, amelybe szereplőként a gyerekek és a tanár is belépnek, és amelyen, mint egy lencsén keresztül a játékosok figyelmüket az adott tanulási tartalomra összpontosíthatják. A tanár a szerepbelépéssel belülről, szereplőként tudja irányítani a megértés folyamatát.⁶⁸

A célokat és az eszközöket tekintve az első személyű interpretáció hasonló a tanítási drámához: a színházi forma, a szerepöltés itt is a megértésbeli változást szolgálja, még ha szűkebb területen fejt is ki hatását. A tanítási dráma ugyanis Gavin Bolton szerint minden értékítéletet tartalmazó tanulási területen jól alkalmazható.⁶⁹ A leginkább történelmi jellegű múzeumokban alkalmazott élő történelem, és azon belül az első személyű interpretáció speciális hatóköre viszont főként arra terjed ki, hogy a közönséget élményszerű módon ráébressze a múlt és a jelen közötti kapcsolódási pontokra, empátiát keltve a múltban élt emberek iránt, akiknek életmódját, szokásait, értékrendjét, hiedelmeit egy-egy ilyen műsor bemutatja. Mindehhez a tervezés során alakul ki az a kontextus, helyszín, szituáció, ami a ráébredés hátterét fogja szolgáltatni.

A drámapedagógiai tanfolyamon elsajátítható drámai szerkesztésmód és a gyakorlatszerzés a szerepbelépés terén fontos készségek az élő történelmi interpretátor számára ehhez a munkához.

6. Összegzés

Magyarországon az utóbbi időben angolszász közvetítés hatására elterjedőben van az élő történelem alkalmazása a múzeumokban és az örökségi helyszíneken. Míg külföldön kisebb-nagyobb magáncégek szolgáltatónként lépnek fel a területen, illetve nagy hagyományokkal rendelkező intézmények napi szinten kínált programjaikhoz kialakították az interpretátorok képzésének nagy méreteket öltő rendszerét, hazánkban egyelőre nincsenek olyan cégek, akik professzionális élő történelmi szolgáltatást nyújtanának a múzeumok számára. Jelenleg azok a múzeumok, ahol már meghonosodott a módszer, többnyire saját alkalmazottaik sorából állítják ki az élő történelmi interpretátorokat, vagy a műsor létrehozásáért felelős személyt, aki adott esetben külsőket – színházi szakembereket és/vagy hagyományőröket – von be. Mindehhez azonban a képzés nem biztosított. A tevékenységet üzni kívánók hátterétől függően változó, hogy mely téren kell készségeiket fejleszteni az élő történelmi interpretátorrá váláshoz. Az első személyű interpretáció összetett készségeket kíván meg. Múzeumi háttérrel rendelkezőknél általában az előadókészségek szorulhatnak fejlesztésre, a múzeumokkal együttműködésre lépő, jellemzően színházi közegből érkező, külsős interpretátoroknál pedig a korszak-specifikus társadalmi-történelmi, művészeti ismeretek, az önálló kutatás praxisa hiányzik. Hagyományőrök bevonása esetén az előadókészségek mellett szükség lehet a látogatókkal való bánásmóddal kapcsolatos készségek fejlesztésére is. A színházi háttér pótlására – egyéb képzés híján – jó alapot nyújthat egy drámapedagógiai tanfolyam. A tudományos háttér megalapozása a szakmában jártas múzeumi munkatársakkal való együttműködés keretében valósulhat meg. Egyelőre Magyarországon a megfelelő munkatársak megtalálása a kulcsa egy-egy sikeres élő történelmi program létrehozásának és annak a termékeny együttműködésnek, amelynek során a tudásanyag, a rendezés, a színészi munka összehatása nyomán formálódik a közönség számára is élményszerű, ugyanakkor kellőképpen informatív műsor.

Az élő történelem szélesebb körű elterjedéséhez azonban – amit a megfelelő interpretátorok rendelkezésre állásának kérdése mellett piaci törvényszerűségek is óhatatlanul befolyásolnak, mint pl. a múzeumok gazdasági lehetőségei, kereslete a képzett szakemberek iránt, illetve a befektetés megtérülésének kérdése⁷⁰ – hosszú távon szükség volna szervezett képzés indítására.

Abstract

This article discusses the process of creating live historical interpretation programmes in museums and heritage sites. After reviewing the terminology in use, I show international examples for developing living history performances. Colonial Williamsburg (USA) and Past Pleasures Ltd. (UK) have long traditions of living history. I introduce their method of selecting performers and creating performances, and also touch upon the model of an American expert, Dale Jones for creating quality living history. I describe in detail my own practice in creating first person interpretation programmes in the Museum of Fine Arts Budapest since 2008, from selecting the themes through developing characters, finding performers and the process of rehearsals to the implementation of the performances. Since there is still no formal live historical interpreter training in Hungary, I review the range of those involved in running living history programmes in museums. First person interpretation requires various skills and attitudes, for example acting, communication, flair for education, interest in history. I introduce the possibilities for training and museums' approaches when looking for live historical interpreters, in order to compensate for the lack of training. Unfolding the similarities between first person interpretation and drama in education I show how drama teacher training can serve as a basis for first person interpretation.

Jegyzetek

¹ Jackson, Anthony és Kidd, Jenny: Performance, learning and heritage. A research project funded by the Arts and Humanities Research Council. Report November 2008. 135-136. p. Letöltés: <http://www.plh.manchester.ac.uk/documents/Performance,%20Learning%20&%20Heritage%20-%20Report.pdf> (2017. 05. 11.); Jackson, Anthony és Kidd, Jenny: „Museum theatre”: cultivating audience engagement — a case study. Az International Drama/Theatre in Education Association 6. világkongresszusa, Hong Kong, 2007. 07. 21. 17 p. Letöltés: http://www.plh.manchester.ac.uk/resources/online_resources/ (2019. 05. 10.); Jackson, Anthony, Johnson, Paul, Rees Leahy, Helen és Walker, Verity: Seeing it for real: an investigation into the Effectiveness of Theatre and Theatre Techniques in Museums. Centre for Applied Theatre Research, The University of Manchester, 2002. 78. p. Letöltés: http://www.plh.manchester.ac.uk/documents/Seeing_It_For_Real.pdf (2015. 03. 05.)

² Németh Ádám: Nézd, az tök olyan, mintha igazi lenne! Magyar Múzeumok, 2017. 11. 02. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/nezd-az-tok-olyan-mintha-igazi-lenne> (2019. 05. 05.); Birkás Éva: Megelevenedő korszakok a Szépművészeti Múzeumban. In: Dráma-pedagógia-színház-nevelés (szerk.: Eck Júlia, Kaposi József és Trencsényi László). Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2016. 326. p.

³ Diamant Livia, személyes beszélgetés, 2019. 05. 22. Azonban az Óbudai Múzeumban 2018 óta már nincsenek élő történelem-programok, a változó kiállítási koncepció miatt.

⁴ Németh Ádám, e-mail, 2019. 05. 07.

⁵ Zay Orsolya, személyes beszélgetés, 2016. 11. 29.

⁶ Hlavács Bettina, e-mail, 2019. 05. 10.

⁷ Zay Orsolya, személyes beszélgetés, 2019. 05. 22.

⁸ <http://www.skanzen.hu/hu/latogatas/programok/a-skanzen-uj-szinfoltja-az-elo-tortenelem>

⁹ Roth, Stacy F.: Past into present: effective techniques for first-person historical interpretation. Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1998. 184. p.

¹⁰ Birkás Éva 2016. 324. p.; Huth Anna: Az élő interpretáció módszere az Egyesült Királyságban. In: Tudás

és gyakorlat: múzeumpedagógiai módszerek — európai példák és hazai alkalmazások. Múzeumi iránytű 5. (szerk.: Bereczky Ibolya és Sági Ilona). Szentendre, 2010. 151–168. p.; Káldy Mária: Élő történelem vagy múzeumi színház? In: Tudás és gyakorlat: múzeumpedagógiai módszerek — európai példák és hazai alkalmazások. Múzeumi iránytű 5. (szerk.: Bereczky Ibolya és Sági Ilona). Szentendre, 2010. 148–149. p.; Lengyelne Kurucz Katalin: Az élő interpretáció mint oktatási módszer alkalmazása az Aquincumi Múzeumban. Tudás és gyakorlat: múzeumpedagógiai módszerek — európai példák és hazai alkalmazások. Múzeumi iránytű 5. (szerk.: Bereczky Ibolya és Sági Ilona). Szentendre, 2010. 170–173. p.

¹¹ Huth Anna 2010. 151–168. p. ; Lengyelne Kurucz Katalin 2010. 170–173. p.

¹² Birkás Éva 2016. 324. p.; Káldy Mária 2010. 148–149. p.

¹³ Joó Julianna: Kis kanadai múzeumi körkép. Múzeumcafé, (57.) 2017. 1. sz. 40. p.; Németh Ádám 2017a; Németh Ádám: Valami aranyosat kitaláltak a gyerekek. Magyar Múzeumok, 2017. 10. 10. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/valami-aranyosat-kitalaltak-a-gyerekek> (2017. 11. 27.); Németh Ádám: Nem a ruha teszi? Magyar Múzeumok, 2017. 07. 27. Letöltés: <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/nem-a-ruha-teszi> (2017. 11. 27.)

¹⁴ Veres Gábor: A múzeumi interpretáció lehetőségei és tapasztalatai az egri Dobó István Vármúzeumban. In: Tudás és gyakorlat: múzeumpedagógiai módszerek — európai példák és hazai alkalmazások, Múzeumi iránytű 5. (szerk.: Bereczky Ibolya és Sági Ilona). Szentendre, 2010. 174–179. p.

¹⁵ Jackson, Anthony és Kidd, Jenny 2008. 9–10. p. Ld. még az International Museum Theatre Alliance Europe honlapján is: <https://www.imtal-europe.org/what-interpretation.html>

¹⁶ Jackson, Anthony és Kidd, Jenny 2008. 9–10. p.; Huth Anna 2010. 153–154. p.; Roth, Stacy F. 1998. 183–185. p.; Az első személyű interpretációról lejjebb részletesebben lesz szó. A többi játékmód meghatározásában a különböző szerzőknél megfigyelhető kisebb vagy nagyobb eltérések részletes kifejtése kívül esik ennek a tanulmánynak a keretein, ezért ezekről itt csak egy rövid, vázlatoszerű áttekintést nyújtok. A források nagyrészt megegyeznek a következő játékmódok meghatározásában: a harmadik személyű interpretációnál az interpretátorok korhű ruhát viselnek, de nem öltik magukra a megjeleníteni kívánt személy szerepét, harmadik személyben beszélnek róla, tudatában vannak mind az ábrázolt személy korának, mind a XXI. századnak; a szemléltetés többnyire történelmi mesterség-bemutatókat jelöl; az újrajátszás/életreklés többnyire csatarekonstrukciókat takar; a történetmesélés az adott helyhez kötődő történet előadását jelenti korhű öltözkében vagy anélkül; a negyedik fal-típusú előadás olyan történelmi jelenet, ahol a játékosok nem vesznek tudomást a nézőközönségről, nincs interakció a látogatókkal. A második személyű interpretáció meghatározása a legtöbb szerzőnél nem szerepel, határai összemosódnak az első személyű interpretációéival. Mark Wallis, a Past Pleasures Ltd. vezetőjének személyes közlése (2018. 09. 01) alapján itt a korhű viseletben megjelenő, szerepet felöltő interpretátorok megszólítják és valamilyen szerepbe helyezik a látogatókat. A múzeumi színház fogalmának problematikus voltáról ld. fent, de ha nem átfogó terminusként kezeljük, akkor takarhat olyan színházi előadásokat, amelyek múzeumi közegben kerülnek bemutatásra.

¹⁷ Jackson, Anthony és Kidd, Jenny 2008. 9. p.

¹⁸ van Hasselt, Marc: What does your visitor experience? Making the most of live interpretation in a unique setting. EXARC Journal, 2015. 3. sz. Letöltés: <https://exarc.net/issue-2015-3/int/what-does-your-visitor-experience-making-most-live-interpretation-unique-setting> (2017. 11. 09.); Huth Anna 2010. 152–154. p.

¹⁹ Nikonanou, Niki és Venieri, Foteini: Museum theatre in Greece: perspectives in site interpretation. EXARC Journal, 2015. 2. sz. Letöltés: <https://exarc.net/issue-2015-2/int/museum-theatre-greece-perspectives-site-interpretation> (2017. 11. 09.); Jackson, Anthony, Johnson, Paul, Rees Leahy, Helen és Walker, Verity 2002. 1–3. p.; Hughes, Catherine: Museum theatre: communicating with visitors through drama. Portsmouth, Heinemann, 1998. 33–45. p.

²⁰ A Brit Történelmi Királyi Kastélyok honlapja: <https://www.hrp.org.uk> Kezelésében a következő intézmények vannak: a londoni Tower, a Hampton Court-palota, a Kensington-palota, a Kew-palota, a Hillsborough-palota és a Whitehall-palota.

²¹ Huth Anna 2010. 164. p.

- ²² Teunissen, Martine: Representation of the past in public spheres. Experiencing the past: the reconstruction and recreation of history at Colonial Williamsburg. Amsterdam, Brave New Books, Singel Uitgevers B. V., 2016. 58–60 és 112–114. p.
- ²³ Hughes, Catherine 1998. 11 és 34–35. p.
- ²⁴ Teunissen, Martine 2016. 58–59. p.; Beattie, Ashley: Interpreting the interpreter: is live historical interpretation theatre in national museums and historic sites theatre? EXARC Journal, 2014. 2. sz. Letöltés: <http://openarchaeology.info/issue-2014-2/int/interpreting-interpreter-live-historical-interpretation-theatre-national-museums-and-historic-sites> (2019. 05. 01.); Peacock, Pamela Kirsten: Interpreting a Past: Presenting Gender History at Living History sites in Ontario. 2011. 41–42. p. Letöltés: https://qspace.library.queensu.ca/bitstream/handle/1974/6782/Peacock_Pamela_K_201109_PhD.pdf?sequence=1&isAllowed=y; (2017. 12. 07.); Jackson, Anthony és Kidd, Jenny 2008. 9. p.; Jackson, Anthony, Johnson, Paul, Rees Leahy, Helen és Walker, Verity 2002. 12. p.; Hughes, Catherine 1998. 34. p.; Roth, Stacy F. 1998. 183–184. p.
- ²⁵ Anthony, Johnson, Paul, Rees Leahy, Helen és Walker, Verity 2002. 12. p.
- ²⁶ Teunissen, Martine 2016. 58. p.
- ²⁷ Jackson, Anthony és Kidd, Jenny 2008. 9. p.
- ²⁸ Beattie, Ashley 2014.; Jones, Ceri: An illusion that makes the past seem real: the potential of living history for developing the historical consciousness of young people. 2011. Letöltés: <https://ira.le.ac.uk/bitstream/2381/10927/1/2011jonescphd.pdf> (2019. 04. 30.); Hughes, Catherine 1998.; Roth, Stacy F. 1998.
- ²⁹ Beattie, Ashley 2014.; Peacock, Pamela Kirsten 2011. 42. p.; Roth, Stacy F. 1998. 183. p.;
- ³⁰ Teunissen, Martine 2016. 59. p.;
- ³¹ Roth, Stacy F. 1998. 183. p.;
- ³² Teunissen, Martine 2016. 61. p.; Peacock, Pamela Kirsten 2011. 39. p.
- ³³ Huth Anna 2010. 151. és 160. p.
- ³⁴ Mark Wallis, szakmai műhelyen elhangzott közlés, 2017. 11. 25
- ³⁵ A Past Pleasures Ltd. honlapja: www.pastpleasures.co.uk
- ³⁶ Huth Anna 2010. 160–161. p.
- ³⁷ Mark Wallis, személyes beszélgetés, 2011. 03. 29
- ³⁸ Huth Anna 2010. 161–162. p.
- ³⁹ Matt Wood, személyes beszélgetés, 2011. 04. 06.
- ⁴⁰ A próbafolyamat menetének ismertetése a Tempus Közalapítvány ösztöndíja jóvoltából 2011. március 21–április 11. között tett tanulmányutam alatt megtekintett próbák alapján készült, és főként a Hampton Court-palotában látott gyakorlatra épül.
- ⁴¹ Kate Howard, személyes beszélgetés, 2011. 03. 24.
- ⁴² Ld. Colonial Williamsburg honlapja: <https://www.history.org/Almanack/places/index.cfm>
- ⁴³ Colonial Williamsburg honlapja: www.history.org
- ⁴⁴ Teunissen, Martine 2016. 110. p.
- ⁴⁵ Teunissen, Martine 2016. 97–101 és 116–159. p.
- ⁴⁶ Ld. Colonial Williamsburg honlapja: <https://www.history.org/almanack/people/people.cfm#top>
- ⁴⁷ Teunissen, Martine 2016. 115 és 153–159. p.
- ⁴⁸ Jones, Dale: Quality living history interpretation: elements for success. H. n., é. n. Nem publikált írásai ügyében a szerzővel a honlapján keresztül lehet felvenni a kapcsolatot: www.makinghistoryconnections.com

⁴⁹ Jones, Dale é. n.

⁵⁰ Jones, Dale é. n.

⁵¹ A projekt 2012. augusztus 1–2013. július 31. között zajlott.

⁵² Nagy István: Hormesz kincstárőr szteléje. Bulletin. A Szépművészeti Múzeum Közleményei, (87.) 1997. 123–127.

⁵³ Kákossy László: Ré fiai: az ókori Egyiptom története és kultúrája. Budapest, Százszorszép Kiadó és Nyomda Kft, BUK Kft, 1993. 84–85 és 170–172. p.

⁵⁴ Kóthay Katalin Anna és Gulyás András: Túlvilág és mindennapok az ókori Egyiptomban. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2007. 392–395. p.

⁵⁵ Vécsey Axel: „Jót írtál rólam Tamás” – Sassetta: Aquinói Szent Tamás imája. Artmagazin, 2007. 6. sz. 26–27. p.; Sbaraglio, Lorenzo: Giovanni dal Ponte Szent Katalin misztikus eljegyzését ábrázoló oltárképe, Brunelleschi egy kevésbé ismert kápolnája és a négyszögletes oltártábla eredete. Bulletin. A Szépművészeti Múzeum Közleményei, (112/113.) 2010. 231–245. p.

⁵⁶ Németh István: Az élet csalfa tükrei. Budapest, Typotex, 2008.

⁵⁷ A Mare Temporis Történelmi Hagyományokért Alapítvány honlapja: <http://maretemporis.hu>

⁵⁸ Zay Orsolya, személyes beszélgetés, 2016. 11. 29; Németh Ádám, e-mail, 2019. 05. 07; Hlavács Bettina, szakmai műhelyen elhangzott közlés, 2017. 11. 25.

⁵⁹ Faár Tamara, szakmai kerekasztal-beszélgetés, 2018. 05. 17.

⁶⁰ Teunissen, Martine 2016. 60. p.; Huth Anna 2010. 162. p.

⁶¹ Németh Ádám: „Aztán rájöttünk, hogy nem bolond, csak játszik.” I. Magyar Múzeumok, 2018. 02. 08. Letöltés: <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/34-aztan-rajottunk-hogy-nem-bolond-csak-jatszic-34-i> (2019. 05. 07.)

⁶² Németh Ádám 2019a; Németh Ádám: I. Mire jók a fura ruhás emberek? – Újrajátszók a múzeumban. Magyar Múzeumok, 2019. 01. 17. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/i-mire-jok-a-fura-ruhas-emberek-ujrajatszok-a-muzeumban> (2019. 05. 08.); Németh Ádám: II. Mit adtak nekünk a rómaiak? – Az újrajátszás mérlege. Magyar Múzeumok, 2019. 01. 24. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/ii-mit-adtak-nekunk-a-romaiak-az-ujrajatszok-merlege> (2019. 05. 08.); Németh Ádám: IV. Így neveld a hagyományörzödet! – A motiváció fenntartása. Magyar Múzeumok, 2019. 02. 18. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/iv-igy-neveld-a-hagyomanyorzodet-a-motivacio-fenntartasa> (2019. 05. 08.)

⁶³ Az Interpret Europe honlapja: <http://www.interpret-europe.net/feet/home/>

⁶⁴ Németh Ádám: A magyar kereskedő, a szlovén Napoleon és a francia vizsgáló bemegy egy kiállításba... Magyar Múzeumok, 2018. 09. 11. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/a-magyar-kereskedo-a-szloven-napoleon-es-a-francia-vizsgaltato-bemegy-egy-kiallitasba> (2019. 05. 07.)

⁶⁵ Helena Vičič, e-mail, 2018. szept. 24.

⁶⁶ Drámapedagógiai tanfolyam (szerk.: Magyar Drámapedagógiai Társaság). 2019. Letöltés: <https://drama.hu/2019/05/drapapedagogiai-tanfolyam-indul/> (2019. 05. 09.)

⁶⁷ Bolton, Gavin: A tanítási dráma elmélete. Budapest, Marczibányi téri Művelődési Központ, 1993. 44–50. p.

⁶⁸ Neelands, Jonothan: Dráma a tanulás szolgálatában. Budapest, Magyar Drámapedagógiai Társaság, Marczibányi Téri Művelődési Központ, 1994. 100. p.

⁶⁹ Bolton, Gavin 1993. 36. p.

⁷⁰ Németh Ádám: „150.000 Ft lesz a kistáska.” Magyar Múzeumok, 2017. 12. 13. Letöltés: <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/150-000-ft-lesz-a-kistaska> (2019. 05.08.)

Irodalom

Beattie, Ashley: Interpreting the interpreter: is live historical interpretation theatre in national museums and historic sites theatre? EXARC Journal, 2014. 2. sz. Letöltés: <http://openarchaeology.info/issue-2014-2/int/interpreting-interpreter-live-historical-interpretation-theatre-national-museums-and-historic-sites> (2019. 05. 01.) Birkás Éva: Megelevenedő korszakok a Szépművészeti Múzeumban. In: Dráma-pedagógia-színház-nevelés (szerk.: Eck Júlia, Kaposi József és Trencsényi László). Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2016. 324–326. p.

Bolton, Gavin: A tanítási dráma elmélete. Budapest, Marczibányi téri Művelődési Központ, 1993.

Hughes, Catherine: Museum theatre: communicating with visitors through drama. Portsmouth, Heinemann, 1998.

Huth Anna: Az élő interpretáció módszere az Egyesült Királyságban. In: Tudás és gyakorlat: múzeumpedagógiai módszerek — európai példák és hazai alkalmazások. Múzeumi iránytű 5 (szerk.: Bereczky Ilona és Sági Ilona). Szentendre, 2010. 151–169. p.

Jackson, Anthony és Kidd, Jenny: „Museum theatre”: cultivating audience engagement – a case study. Az International Drama/Theatre in Education Association 6. világkongresszusa, Hong Kong, 2007. 07. 21. Letöltés: http://www.plh.manchester.ac.uk/resources/online_resources/ (2019. 05. 10.)

Jackson, Anthony és Kidd, Jenny: Performance, learning and heritage. A research project funded by the Arts and Humanities Research Council. Report November 2008. Letöltés: <http://www.plh.manchester.ac.uk/documents/Performance,%20Learning%20&%20Heritage%20-%20Report.pdf> (2017. 05. 11.)

Jackson, Anthony, Johnson, Paul, Rees Leahy, Helen és Walker, Verity: Seeing it for real: an investigation into the Effectiveness of Theatre and Theatre Techniques in Museums. Centre for Applied Theatre Research, The University of Manchester, 2002. Letöltés: http://www.plh.manchester.ac.uk/documents/Seeing_It_For_Real.pdf (2015. 03. 05.)

Jones, Ceri: An illusion that makes the past seem real: the potential of living history for developing the historical consciousness of young people. 2011. Letöltés: <https://lra.le.ac.uk/bitstream/2381/10927/1/2011jonescphd.pdf> (2019. 04. 30.)

Jones, Dale: Quality living history interpretation: elements for success. H. n., é. n.

Joó Julianna: Kis kanadai múzeumi körkép. Múzeumcafé, (57.) 2017. 1. sz., 39–42 p.

Kákósy László: Ré fiai: az ókori Egyiptom története és kultúrája. Budapest, Százszorszép Kiadó és Nyomda Kft, BUK Kft, 1993.

Káldy Mária: Élő történelem vagy múzeumi színház? In: Tudás és gyakorlat: múzeumpedagógiai módszerek — európai példák és hazai alkalmazások. Múzeumi iránytű 5. (szerk.: Bereczky Ibolya és Sági Ilona). Szentendre, 2010. 148. p.

Kóthay Katalin Anna és Gulyás András: Túlvilág és mindennapok az ókori Egyiptomban. Miskolc, Bibo Kiadó, 2007.

Lengyelne Kurucz Katalin: Az élő interpretáció mint oktatási módszer alkalmazása az Aquincumi Múzeumban. In: Tudás és gyakorlat: múzeumpedagógiai módszerek — európai példák és hazai alkalmazások. Múzeumi iránytű 5. (szerk.: Bereczky Ibolya és Sági Ilona). Szentendre, 2010. 170–173 p.

Nagy István: Hormesz kincstárőr sztléje. Bulletin. A Szépművészeti Múzeum Közleményei, (87.) 1997. 123–127. p.

Neelands, Jonathan: Dráma a tanulás szolgálatában. Budapest, Magyar Drámapedagógiai Társaság, Marczibányi Téri Művelődési Központ, 1994.

Németh Ádám: Nem a ruha teszi? Magyar Múzeumok, 2017. 07. 27. Letöltés: <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/nem-a-ruha-teszi> (2017. 11. 27.)

Németh Ádám: Valami aranyosat kitaláltak a gyerekek. Magyar Múzeumok, 2017. 10. 10. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/valami-aranyosat-kitalaltak-a-gyerekek> (2017. 11. 27.)

Németh Ádám: Nézd, az tök olyan, mintha igazi lenne! Magyar Múzeumok, 2017. 11. 02. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/nezd-az-tok-olyan-mintha-igazi-lenne> (2019. 05. 05.)

Németh Ádám: „150.000 Ft lesz a kistáska.” Magyar Múzeumok, 2017. 12. 13. Letöltés: <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/150-000-ft-lesz-a-kistaska> (2019. 05.08.)

Németh Ádám: „*Aztán rájöttünk, hogy nem bolond, csak játszik.*” I. Magyar Múzeumok, 2018. 02. 08. Letöltés: <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/34-aztan-rajottunk-hogy-nem-bolond-csak-jatszik-34-i> (2019. 05. 07.)

Németh Ádám: A magyar kereskedő, a szlovén Napoleon és a francia vizsgálótó bemegy egy kiállításba... Magyar Múzeumok, 2018. 09. 11. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/a-magyar-kereskedo-a-szloven-napoleon-es-a-francia-vizsgaztato-bemegy-egy-kiallitasba> (2019. 05. 07.)

Németh Ádám: I. Mire jók a fura ruhás emberek? – Újrajátszók a múzeumban. Magyar Múzeumok, 2019. 01. 17. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/i-mire-jok-a-fura-ruhas-emberek-ujrajatszok-a-muzeumban> (2019. 05. 08.)

Németh Ádám: II. Mit adtak nekünk a rómaiak? – Az újrajátszás mérlege. Magyar Múzeumok, 2019. 01. 24. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/ii-mit-adtak-nekunk-a-romaiak-az-ujrajatsz-as-merlege> (2019. 05. 08.)

Németh Ádám: Vikingre kell szájkosár? – Gyakorlati tanácsok hagyományörzőkhöz. Magyar Múzeumok, 2019. 02. 05. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/vikingre-kell-szajkosar> (2019. 05. 08.)

Németh Ádám: IV. Így neveld a hagyományörződöt! – A motiváció fenntartása. Magyar Múzeumok, 2018. 05. 18. Letöltés: <https://www.magyarmuzeumok.hu/cikk/iv-igy-neveld-a-hagyomanyorzodot-a-motivacio-fenntartasa> (2019. 05. 08.)

Németh István: Az élet csalfa tükrei. Budapest, Typotex, 2008.

Peacock, Pamela Kirsten: Interpreting a Past: Presenting Gender History at Living History sites in Ontario. 2011. Letöltés: https://qspace.library.queensu.ca/bitstream/handle/1974/6782/Peacock_Pamela_K_201109_PhD.pdf?sequence=1&isAllowed=y; (2017. 12. 07.)

Roth, Stacy F.: Past into present: effective techniques for first-person historical interpretation. Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1998.

Sbaraglio, Lorenzo: Giovanni dal Ponte Szent Katalin misztikus eljegyzését ábrázoló oltárképe, Brunelleschi egy kevésbé ismert kápolnája és a négyszögletes oltártábla eredete. Bulletin. A Szépművészeti Múzeum Közleményei, (112/113.) 2010. 231–245. p.

Teunissen, Martine: Representation of the past in public spheres. Experiencing the past: the reconstruction and recreation of history at Colonial Williamsburg. Amsterdam, Brave New Books, Singel Uitgevers B. V., 2016.

van Hasselt, Marc: What does your visitor experience? Making the most of live interpretation in a unique setting. EXARC Journal, 2015, 3. sz. Letöltés: <https://exarc.net/issue-2015-3/int/what-does-your-visitor-experience-making-most-live-interpretation-unique-setting> (2017. 11. 09.)

Veres Gábor: A múzeumi interpretáció lehetőségei és tapasztalatai az egri Dobó István Vármúzeumban. In: Tudás és gyakorlat: múzeumpedagógiai módszerek — európai példák és hazai alkalmazások, Múzeumi iránytű 5. (szerk.: Bereczky Ibolya és Sági Ilona). Szentendre, 2010. 174–182 p.

Nikonanou, Niki és Venieri, Foteini: Museum theatre in Greece: perspectives in site interpretation. EXARC Journal, 2015. 2. sz. Letöltés: <https://exarc.net/issue-2015-2/int/museum-theatre-greece-perspectives-site-interpretation> (2017. 11. 09.)

Vécsey Axel: „Jót írtál rólam Tamás” – Sassetta: Aquinói Szent Tamás imája. Artmagazin, 2007. 6. sz. 26–27. p.

A CSATÁTÓL AZ ÁLDOMÁSIG

Mester Sándor

AHOL MAGYAR-KUN SEGÍTSÉGGEL MONARCHIA SZÜLETETT –
LOVAGOK TERME ÉS VINOTÉKA JEDENSPEIGENBEN ¹

1. Történeti előzmények

1278. augusztus 26-án zajlott az az ütközet az ausztriai Morvamezőn, Dürnkrut és Jedenspeigen települések között, mely - mint később kiderült - évszázadokra meghatározta Európa és benne Magyarország történetét². Több évtizedes interregnum után eldőlt a hatalom birtoklásának kérdése. A vetélkedő II. (Przemysl) Ottokár és I. (Habsburg) Rudolf közül, végül Rudolf került ki győztesen és lett a német-római birodalom tényleges ura. Ő az első „király” a családból, de ezt követően 1222-ig, azaz 649 éven keresztül mindig volt legalább egy Habsburg uralkodó Európa valamelyik trónján.

Az általunk „II. morvamezei csataként”, Ausztriában inkább „Slacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen” néven számon tartott ütközetet Rudolf a IV. (Kun) László király által vezetett magyaroknak, különösen a magyar kontingensben csatát vállaló kun könnyűlovasoknak köszönhetően nyerte meg. Az összecsapás előtt a minőségi fölény – nehézpáncélzatú lovagok száma tekintetében – II. Ottokár oldalán volt. Amivel nem számoltak súlyának megfelelően, azok a kezdetben csekély harcértékűnek tekintett, mintegy 3-5000 főre becsült, Rudolf oldalán harcoló kunok, pedig ők, mint utólag kiderült, két alkalommal is meghatározó szerepet játszottak. A könnyűlovas íjászok a csata kezdetén előbb nyílzáporral megfutamodásra készítették a cseh király segédhadait, majd az ütközet tetőpontján a némi fölényre szert tevő Ottokárt és katonát hátulról bekerítették, akik, nem bírva a nyomást, vad futásnak eredtek, magukkal ragadva a derékhadat. Maga a király is holtan maradt a harctéren. A csehek ezzel a vereséggel és Ottokár halálával, mind a mai napig, „nemzeti nagylétük” részbeni elvesztését siratják. Az osztrákok „ostmark”, azaz a későbbi Ausztria tényleges felemelkedését, birodalmi központtá válását ünneplik. Ausztriában két múzeum – értelemszerűen a dürnkruti és a jedenspeigeni – önálló kiállítással őrzi, ápolja a történetek emlékét, és mutatja be azt a látogatóknak. A 700. évfordulón az Osztrák Nemzeti Bank ezüst 100 scillinges pénzermét, a posta pedig emlékbélyeget bocsátott ki. A csata helyszínén, ugyancsak 1978-ban, pedig egy közel 4 méter magas kő domborművet állítottak, rajta emléktáblát helyeztek el, környékét emlékparkként gondozzák. Jedenspeigenben, a kastély bejáratánál (ahova a csata után a győztes bevonult, rövid ideig ott állomásozott, onnan leveleket küldött szét, intézkedéseket fogalmazott meg) 1991-ben emléktáblát avattak „...26.08.1278 begann der Ausstieg Land und Haus Österreich ...” felirattal.

A jedenspeigeni kastély látképe, nyugati oldal

Fotó: a szerző saját felvétele

Út a múzeumlátogatásig és azon túl

Érdekes módon a magyar történelmi tudatban nem, vagy alig őrződött meg ennek a hadjáratnak, benne a magyar szerepvállalásnak az emléke, jelentősége. Hadtörténeti szakmunkák adnak neki teret, de – véleményem szerint – a későbbi hatásához képest kevés figyelmet szentelnek neki. Emlékhelye nálunk nincs, a budapesti millenniumi emlékművön van egy bronz tábla, de az is felirat nélkül, Károly Róbert királyunk szobra alatt (!?). 1872-ben készült Than Mór híres festménye³, mely a győztesek kézfogását ábrázolja (és amelynek másolata időközben, 2019-től, a jedenspeigeni múzeum központi falán kapott helyet).

Az események legtejesebb leírását Bánlaky József adja⁴, „A magyar nemzet hadtörténelme” című munkájában, bőséges forrásanyaggal kiegészítve. A későbbiekben Kristó Gyula⁵ 1986-ban és Veszprémy László 2003-ban ad róla alaposabb áttekintést.⁶ Természetesen, említés, hivatkozás szintjén, több helyen, tanulmányban szerepel a korszakkal foglalkozó – főként hadtörténeti – írásokban.

Jómagam 2006-ban egy iskolai, diákokat mozgósító-, kutató-feladatokra alapozó munka kapcsán elevenítettem fel ismereteimet. A pályázatnak az volt a célja, hogy elkészüljön egy „web-szótár”⁷, a diákok (irányított, segített és ellenőrzött) gyűjtéseire támaszkodva, angol nyelven a kunokról. Ehhez kerestem háttéranyagot, ekkor gondoltam végig újra magam és a gyerekek számára a csata helyét, lehetséges szerepét.

2009-ben⁸, meghívásomra dr. Négyesi Lajos hadtörténész, csata- és hadszíntér kutató⁹, tartott egy előadást Kiskunhalason¹⁰, ahol kitért az – általa is jelentősnek ítélt – 1278-as ütközetre, és megjegyezte, hogy a csataterén meg van említve a vesztes, a győztes, de pont a fontos szerepet játszó magyarokról/kunokról nem történik említés.

Ezt követően én 2016-ban jutottam először az emlékparkba és a kastélymúzeumba. A hely szelleme valóban megfogott. Maga a múzeum ugyan kicsinek és meglehetősen kezdetlegesnek tűnt, pár makett, vázlatrajz, ábra „idézte meg” az eseményeket, szereplőket. Ami viszont érdekes volt, hogy az összes – szám szerint három – fázisra kiemelt szerepben voltak a kunok hadmozdulatai. A meglepetést nekem az okozta, hogy – majd’ 300 kilométerre a „Kiskunságtól”, egy osztrák kisváros múzeumában a falakon külön ábrák mutatták be a „Wunderwaffe der Kumanen”-t, a „KUMANEN waren die Leichet Kavalliere”-t, a „Der Reflexbogen” működési elvét, valamint viszonylag kiemelt helyet kapott egy kunsüveget viselő harcos ábrázolása is, „Kumanen in Kampf” címmel.

Részlet a kun könnyűlovasokat bemutató „régí kiállítás” – 2016 előtti – képanyagából
Fotó: a szerző saját felvétel

Ez lendületet adott. ezek szerint tehát, nem csak én érzem, mi érezzük valóban jelentősnek a csatában a magyarok és a kunok szerepét¹¹?

Hazatérve felvettem a kapcsolatot a kiskunhalasi Kuruc Vitézek Nyugállományú Egyesülettel¹², akik meghallgattak tőlem egy előadást a látottakról, melynek során bemutattam a jedenspeigeni múzeum anyagát is. Javasoltam, hogy mi kisKUNhalasiak kezdeményezzük egy magyarokra/kunokra emlékező tábla elhelyezését a csatatéren. Melléálltak az ötletnek, Szegletes László egyesületi elnök különösen nagy támogatója lett az elképzelésnek.

Rákövetkező évben, a Szent László emlékév alkalmából, Négyesi Lajos újabb előadást tartott Halason, népes hallgatóság előtt, ahol szakmailag jónak és indokoltnak tartotta a felvetésünket. Időközben támogatásról biztosította a megvalósulást Kiskunhalas Önkormányzata is. 2018-ban, a csata 740. évfordulóján, levélben kerestük meg a két város polgármesterét, Alfred Kridlo (Jedenspeigen) és Herbert Bauch (Dürnkrut) urakat.

Leírtuk, kik vagyunk, honnan és miért keressük a kapcsolatot. Előzetesen, az induláskor magyar partnereink azt mondták, hogy készüljünk fel több évig tartó tárgyalásokra, mert szerintük minden lépéshez várhatóan külön-külön települési, járás, tartományi, osztrák központi kormányzati hozzájárulás kell, „hiszen mégiscsak az osztrák történelem egy ikonikus helyszínéről van szó”.

Ehhez képest 2018. március 17-én délelőtt tízkor leültünk tárgyalni Jedenspeigenben, délben már a helyszínt mutatták, ahol elhelyezhetjük az emléktáblát.

Az emlékpark – a csatatér – egy részlete, balra az 1978-as emlékmű,
jobbra a 2018-as magyar/kun emléktábla, mögötte egy Kiskunhalasról származó
tiszaifa csemete

Fotó: a szerző saját felvétele

Alig öt hónappal később 2018. augusztus 26-án, a 740. évforduló alkalmából városi ünnepség volt, a dűrnkruti „Borostyán teremben”. Kiskunhalas, a helyiek meghívásának eleget téve, Fülöp Róbert halasi polgármester vezetésével, népes küldöttséggel képviseltette magát. A rendezvényen Wolfgang Galler osztrák történész beszélt¹³ a csatáról, benne a kunok szerepéről. Akkor tartott előadásomban én a kunokról általában, viseletükről, ábrázolásukról és a könnyűlovasságról szoltam .¹⁴

Az avatás 2018. augusztus 26-án
Fotó: a szerző saját felvétele

Az ünnepség után felavattuk – az esős idő ellenére nagyszámú érdeklődő jelenlétében –, a magyar-kun harcosokra emlékező emléktáblát, háromnyelvű nyelvű felirattal, két – kun íjászt és IV. László hadicímérét ábrázoló – bronz plakettal¹⁵ kiegészítve.

Az emléktábla, Kozma Anita és Papp Csaba alkotása
Fotó: a szerző saját felvétele

Ekkor, az ünnepséget követő beszélgetésen jelezte Alfred Kridlo úr, hogy átépítik, a kor követelményeinek megfelelővé teszik a kastélymúzeumot, ehhez kéri közreműködésünket. Ahogy elmondta, egy határon átnyúló pályázat keretében kívánják a turisztikai kínálatot bővíteni, Pozsony–Petronell/Carnuntum–Marchegg¹⁶ – SchlossHof – Bécs közelségét felhasználva szeretnének minél több embert „odacsalogatni”.

Megfogalmazott céljuk a főként környékbeli osztrákok és a meglévő csehországi¹⁷ látogatók mellett a szlovák turisták számának további bővítése. Mindezekén túl, nem utolsósorban az elmúlt két év eredményei miatt, ugyanakkor egyre intenzívebben akarnak a magyar – felvidéki és anyaországi – látogatók érdeklődésére is alapozni¹⁸.

A csatahely mellett¹⁹ szerintük fontos vonzerő még az, hogy a térség Ausztria egyik legjobb bortermelő vidékének közepén fekszik, ahogy a helyiek fogalmaznak: „Ez táj a veltelini igazi otthona”. Több száz pince található a Morva folyó menti dél-keleti dombokon, sok közülük rendezvény megtartására, szálláshelyként is alkalmas. Légvonalban pár kilométerre vannak a Pozsony után kezdődő Kis-Kárpátok borrégiótól, akikkel az elmúlt években többször tartottak közös szakmai, vagy gasztrokulturális rendezvényt, de egyre gyakrabban előfordulnak határon átnyúló beruházások is.

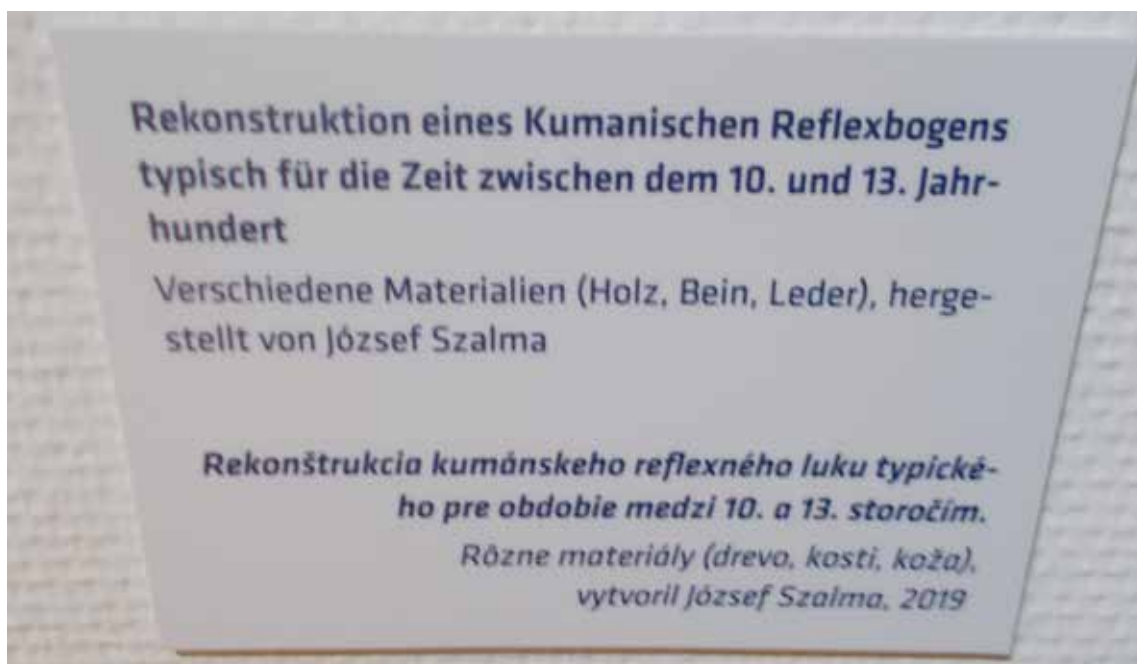
Szlovákia a Morva túlsaján fekszik, egyes helyeken alig pár szár méter. Északra Csehország határa 34 km. Jedenspeigen és Dürnkrut a Morva mentén húzódó, „régi osztrák-cseh főút” (ma 49-es út) mellett fekszenek, sok utazó kerül erre a mai napig, a kisebb forgalom miatt.

3. Közreműködő szerepben

A megbeszélés értelmében 2018. novemberében megkeresett a Cantat Heritage & Innovation GmbH munkatársa, Báló Zoltán, aki elmonda, hogy Kridlo polgármester úrral egyeztetve, Wolfgang Galler javaslata alapján ötleteket kérnek tőlünk, tőlem. Különösen érdeklő őket – mivel – az íjnak és a kunsüvegnek, mint jellegzetes viseleti elemnek, nagy visszhangja volt az előadások hallgatósága körében, megoldható-e ezek rekonstrukciójának elkészítése, beszerzése, hogy azt az új kiállításon be tudják mutatni?

Mivel ezzel a területtel behatóbban korábban nem, vagy alig foglalkoztam, végiggondoltam, ki tud segíteni, hogy valóban autentikus tárgyakat – értelemszerűen másolatokat – tudjunk eljuttatni osztrák partnereinknek?

Felvettem a kapcsolatot Bartha Júlia keletkutatóval, aki Vass Gergőhöz, a kunszentmiklósi hagyományörző „Iloncsuk kun-szabadesapat” vezetőjéhez irányított, mondván, hogy neki és társainak vannak korhű viseleti elemei. A kiskunhalasi történelmi íjászok²⁰ pedig Szalma József solti íjászmestert ajánlották, „kun” típusú íj²¹ elkészítése ügyében. Vass Gergőn keresztül jutottam el Aba Kaszás Ákos szegedi nemezkészítő iparművészhez, aki vállalta a kunsüveg elkészítését. A szegedi mester a feladatot kiváló módon oldotta meg²². Az eredeti, hagyományos anyagból, növényi színezékekkel lett a mintegy 40 cm magas süveg, a kiállítás egyik érdekessége lett. Szalma József számára a nehézséget nem maga a történelmi fegyver elkészítése, hanem egy formájában, megjelenésében hasonló, de „nem (!) működőképes.”²³ íj elkészítése okozott gondot. Végül is tökéletes lett ez is, amit egy ugyancsak kun típusú (lefelé bővülő) tegez, 3 különböző hegyű vesszővel egészített ki.

Az íj kétnyelvű feliratozása a kiállításon

Segítettem 13-14. századi ábrázolások eredeti elérhetőségében²⁴, illetve a „lovagok terme” video-animációjához szükséges film rekonstrukció²⁵ megszerzésében, a jogdíjak rendezéshez az elérhetőségek megadásában. 2019 februárjában juttattam el a kiállítás építőinek a süveget, az íjat, vesszőket, tegezt.

A kunsüveg és az íj – kiszállítás előtt
Fotó: Jáger Levente, HalasMedia

2019. május 18-án ünnepélyes keretek között, az Alsó-Ausztria tartomány, a Kis-Kárpátok régió állami és politikai vezetőinek, valamint Habsburg Györgynek²⁶ a jelenlétében felavatták a megújult múzeumot, melyben rangjához és jelentőségéhez méltó helyet kapott a magyarok és a kunok történetét, szerepét bemutató anyag is.

A „kun sarok”, az avatóünnepségen, balról: Alfred Kridlo polgármester, Mester Sándor, Habsburg György, Karl Wilfing Alsó-Ausztria tartomány parlamenti elnöke
Fotó: a szerző

4. Forog az idegen – múzeum és vinotéka

A nyíregyházi múzeumandragógiai konferencián azt a 2016 óta tartó folyamatot mutattam be, melynek során kialakult egy kapcsolat, amiből érdemi együttműködés lett köztem, a kiskunhalasi honvéd hagyományőrző Kuruc Vitézek Egyesület (azaz egy kiskunhalasi civil szervezet), és Ausztria egyik legjelentősebb hadtörténeti emlékhelye, a Dürnkrut-Jedenspeigen csatahely, illetve az itteni önkormányzatok, múzeumi szervezetek között. Magáról a folyamatról – emléktábla, múzeumi anyag közvetítése, kiállítás-rendezés, partnerség, középkori vásár, hadijáték, magyar/kun emlékhely²⁷ – már több alkalommal hírt adott a média is.

Az osztrák kollégák felismerték, hogy az 1978-ban kialakított, de önmagában „kevés érdekességgel” szolgáló csatahely, kiállítás és emlékpark mellett, ha turistákat, érdeklődőket, netán csata és hadszíntér kutatókat, látogatókat várnak, akkor ma már „mást és másként” kell adni a potenciális közönségnek. A projekt, erre utalással, a „Schlacht & Schicksal – Brennpunkt Mitteleuropa” címet kapta, ennek a bemutatására törekedtek, úgy tűnik, sikerrel.

A munkának egyik nagyon fontos eleme volt – a történeti hagyományok meglévő értékeinek újszerű bemutatása mellett - az a határon átnyúló összefogás, fejlesztés, ami Alsó-Ausztria tartomány és a Kis-Kárpátok, méltán híres szőlő és bor régióinak az összekapcsolásával valósult meg²⁸. A mintegy másfél év alatt megvalósult fejlesztésnek az eredménye lett, többek között egy nagyon elegáns, mértéktartó „VINOTÉKA” kialakítása a jedenspeigen kastélymúzeum kapubástyájában.

Az igényes borbemutató-borozó-borbolt, „ráépülve” a régió borfajtáira, egyrészt „bormúzeumként”, másrészt gasztro-kulturális vonzerőként növeli a kínálatot, az oly fontos „turisztikai vonzerőt”. Ráadásul hozzákapcsolták még a „hely szelleméhez” az ugyancsak élő, meglévő „Habsburg-kultuszt” és az egyik veltelíni típusú boruknak, amit a vinotékában lehet kapni, sőt csak ott (!) a „Habsburg” nevet adták.

A „Habsburg veltelíni”
Fotó: a szerző saját felvétele

A 2009 óta kétfévente megrendezett „Középkori vásár és lovagi játékok” a térségben – melynek ebben az évben félszáz halasi, és minimum ennyi cseh, több száz szlovák látogatója is volt az osztrákok mellett –, szintén jó hírért viszi az érintett településeknek, látnivalóknak, múzeumoknak.

Ahogy „ott” fogalmaztak, „*Aki eljön megnézni a múzeumot, utána szívesen megiszik egy pohár bort esetleg... de aki a borkülönlegességek miatt jön, az biztos, hogy végigjárja a kiállítótermet is. Ha ezt megtette, reményeink szerint marad nálunk pár napot, vagy, ha nem volt szándéka, visszajön legközelebb.*”

Ebben a szellemben újíttatták meg a jedenspeigeni „Habsburg kastély” múzeumát. Az Európa szerte ismert Cantat Heritage & Innovation GmbH bevonásával egy minden igényt kielégítő, multimédiát, informatikai eszközöket felvonultató kiállítást építettek. Bálo Zoltán régész, muzeológus, a bécsi cégnek a szerbiai Zentán született, a szegedi egyetemen végzett (!) munkatársa meghatározó szerepet játszott az új kiállítás megépítésében. Mivel a helyi emlékezet „WUNDERWAFFE der Kumanen”, illetve „Devillsh warriors”²⁹ –ként gondol, mind a mai napig, a csatában kulcsszerepet játszó visszacsapó íjra, a magyar/kun harcosokra, illetve sajátos viseletükre, jelentős szerepet, hangsúlyt kapott a tárlókban, faliképeken a magyar/kun anyag, amit így értelemszerűen a központi térben helyeztek el, az árpád-házi magyar történelem vázlatos bemutatásával együtt³⁰.

A kiállítás katalógusa előlap és belső oldal, benne a magyar történelemre utaló felület

5. Múzeumandragógia lépésekben

Zárógondolatként fontos megjegyezni, hogy mindez egy 2006-os kiskunhalasi Felsővárosi Általános Iskolában indított pályázattal, majd dr. Négyesi Lajos hadtörténész 2009-es kiskunhalasi előadásával indult. Ennek köszönhetően vált 280 km-es távolságból „(múzeum)látogatóvá” több halasi érdeklődő, turista 2016 és 2017 nyarán. Ezekről a tapasztalatokról tartottam, dr. Négyesi Lajos hadtörténésszel együtt „előadást” a halasi egyesületnek (2017. és 2018. években), akik melléálltak egy kezdeményezésnek. Kapcsolatfelvétel kézműves-mesterekkel, alkotókkal. Készült egy emléktábla tavaly ennek az „(együtt)működésnek” az eredményéből, ami végül is egy „aktív szerephez: múzeum(át)alakítás”-hoz vezetett.

Bár nem illik kérdéssel befejezni egy értekezést, de mégis:

Érdeklődés–ismeretszerzés–múzeumlátogatás–ismeretátadás–aktívizálás–együttműködés–anyaggyűjtés–múzeum(át)alakításmi ez, ha nem a klasszikus MÚZEUMANDRAGÓGIA ? ³¹

Jegyzetek

¹ A 2019. szeptember 10-én, Nyíregyházán a Múzeumok határok nélkül – Örökség – Tudomány – Turizmus című VIII. Országos és IV. Nemzetközi Múzeumandragógiai Konferencián előszóban elhangzott előadás kibővített, szerkesztett változata

² Az ütközet nagy jelentőségét már a kortársak is felismerték. II. Edward (1270-1307) angol király megbízta de Granson verduni püspököt, aki – dinasztikus kapcsolatok építése céljából – már tavasztól augusztusig Bécsben tartózkodott, hogy kísérje figyelemmel az eseményeket, hiszen az egyháznak már akkor is megvolt a maga „hálózata”, és haladéktalanul értesítse őt az eredményről (Bánky Attila: Anglia királya és a morvamezei csata – In: Tiszteletkör Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 70. születésnapjára ELTE Eötvös Kiadó, 2012. 39-46.p.)

³ Than Mór olajfestménye (1872): Habsburgi Rudolf és Kun László találkozása a Morva mezei csata után <http://dka.oszk.hu/005600/005698/meta.html>

⁴ Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme, I–XXII. (Budapest, 1928–1942) 6. A tatárjárás utáni hadjáratok az Árpádház kihaltáig (1242–1300.) III. IV. vagy Kún László háborúi. j) Habsburgi Rudolf és IV. László 1278. évi hadjárata II. Ottokár cseh király ellen fejezetben. (Grill Károly, Budapest, 1932) A magyar nemzet hadtörténelme, I–XXII. (Budapest, 1928–1942) (Online változat: MEK-OSZK.hu adatbázisban)

⁵ Kristó Gyula: Az Árpád-kor háborúi (Zrínyi k. Bp. 1986.) 143-146. p.

⁶ Veszprémy László: A Morvamezei csata, in Hermann Róbert (szerk.): A magyar hadtörténet nagy csatái. (Bp. Corvina, 2003. 26-42.p.)

⁷ Három iskola szövetkezett arra, hogy létrehoz egy internetes felületet, amit folyamatosan bővít. A kronachiak (DE) a frankok, a nowy-sacziak (POL) a lachok és a halasiak a kunok történetét dolgozták fel, gyűjtőmunka, könyvtári és múzeumi adatgyűjtésekre építve. A „szócikkek” a www.hi-story.halas.hu (sajnos ma már nem élő) honlapon voltak elérhetők, kereszthivatkozással. Megjelent: Mészáros Imre szerk.: „Honor Annorum Partnership-Friendship in Europe”, Felsővárosi Általános Iskola, Kiskunhalas, 2007. Kisnyomtatvány 10-11.p.

⁸ Ekkor rendezték a „Kunok I. világtalálkozóját”, ennek a kiskunhalasi programjai közé beillesztettünk egy hadtörténelemmel foglalkozó előadást.

⁹ Ez a tudományterület az elmúlt majd’ négy évtizedben előbb önálló kutatási ággá vált, majd jelentős eredményeket hozott A harctérkutatás kezdetének a Little Bighorn-i csatáéén 1983-ban megkezdett kutatásokat

szokták tekinteni. Hazánkban az 1980-as évek közepén fejlődésnek indult a „roncskutatás”. 2006-ban dr. Holló József altábornagy, a HM HIM főigazgatója a múzeum szervezetében megalakította a Hadirégész, Hadszintérkutató és Hagyományörző osztályt, melynek alapfeladata a hadtörténelmi terepkutatások végrehajtása. Napjainkban a muhi csata, a tatárjárás, illetve a mohácsi csata háttere, megismerésének területén kapunk új ismereteket a „csata és hadszintér kutatás” eszközeinek alkalmazásával. Szakirodalma: Négyesi Lajos: Csata néma tanú. A csata- és hadszintérkutatás – hadtörténelmi régészet fogalma és módszerei. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2010.

¹⁰ dr. Négyesi Lajos: Kun harcosok, harcmodor a magyar és az európai hadtörténelemben (in. Mester Sándor szerk.: Kunok I. világtalálkozója – Emlékfüzet a kiskunhalasi eseményekről, Kiskunhalas Város Önkormányzata 2009. Kisnyomtatvány) 3-17. p.

¹¹ Történelemmel, helytörténettel foglalkozó tanáremberként mindig szerettem volna megmaradni a „hitelesség” mezsgyéjén, elkerülni a napjainkban sajnos divattá váló „mindenmagyar” szemléletet. ezért is fogtam óvatosan, hosszú kutatás, a csata történetének tanulmányozása, konzultációk után a konkrét kezdeményezés kidolgozásához.

¹² A Kuruc Vitézek Nyugállományú Egyesület 1973-ban alakult. A klub munkájában megalakulása óta fő cél a hagyományörző tevékenységen keresztül a nyugállományú katonák és a tagság bevonása. Hadisírokat, katonai emlékhelyeket gondoznak, honvéd hagyományokat ápolnak. 2009-ben felkutatták, rendbe hozták a lengyelországi Lužnai 120. sz. I. világháborús sírkertet, ahol 417 magyar katona nyugszik, itt magyar nyelvű emléktáblát is elhelyeztek, Emellett fontos feladat a szórakozási, kulturális és kikapcsolódási lehetőségek biztosítása. A klub nyitott, mára már a tagság zömét „civiliek” adják. bővebben: <http://kurucvitezek.oldalunk.hu/site.php?sd=kurucvitezek>

¹³ Wolfgang Galler: Vortag zu 740 Jahre Schlacht von Dürnkrot und Jedenspeigen – Dürnkrot, Bernsetinhalle 26.08.2018. Kézirat

¹⁴ Az előkészítő levelezésben, a tolmácsolásban, közvetítésben sokat segített Péter Imréné Kiskunhalasi némettanár, tolmács, idegenvezető.

¹⁵ A bronz plaketteket Kozma Anita kunfehértói születésű szobrászművész, a fekete márványtáblát Papp Csaba kiskunhalasi kőfaragó mester készítette.

¹⁶ A várost az Alsó-Ausztriát ekkor birtokló II. Ottokár cseh király alapította 1268-ban Magyarország elleni védőbástyaként. Ma Ottokárnak hatalmas szobra áll a főtéren.

¹⁷ A csehek számára afféle „kultikus emlékhely” az egyik legnagyobb uralkodójuk, II. Ottokár halálának helyszíne,

¹⁸ Annál is inkább, mert a közelben, Bad Deutsch-Altenburgban, 2016-ban felavatták a templomalapító királyunkról elnevezett, Szent István pihenőt, István király szobrával, Hunyadi László szobrász alkotását, melyet a bécsi Europa-Club állíttatott

¹⁹ Korábban már jeleztem, hogy a „csata és hadszintérkutatás” jelentős eredményeket ér el napjainkban, de emellett a turizmusban is fontos tényező a nevezetes csatahelyeket felkereső érdeklődő, vagy afféle „zarándok” látogatók egyre gyarapodó tömege.

²⁰ Halasi Napsólyom Íjász Egyesület 2012-ben alakult, történelmi íjász csapat.

²¹ Keleti típusú fegyver és tegez. Kialakítása, anyaga hasonló a többi nomád, sztyeppe reflexijához, de általában húrűtközővel, más néven húrzsámollyal van ellátva, a tegez lefelé szélesedik, mert a vesszőket tollal lefordítva helyezték el benne, ez növelte a „tűzgyorsságot”.

²² Anyaga: nemez, közép-ázsiai karakul (ovis aries aries karakul) gyapjából, színe: vörös tető, fekete karima, a karima sötét színe természetes, fekete fonallal, szírony-varrással szegett, a tető festőbuzérral (rubia tinctorum) festett, magassága: 36 cm., 58-59-es fej-körméret.

²³ Hiszen, a múzeumban felajzott állapotában kell bemutatni az íjat, azaz anyagában a „megfeszítést” hosszú éveken át elviselő íjat vártak tőle.

²⁴ Magam is sokat használtam a <https://www.szentlaszlo.com/index.php#falkepek> oldalt

²⁵ https://www.youtube.com/watch?v=w-FPL_cLoZ4 Csataterek - 4. rész: Morvamező, 1278. – Szakértő-történész: Baltavári Tamás. – A Media Partners Hungary sorozata 2016. 7 perc 11 mp.

²⁶ A megnyitó előtt „bemutattak” Habsburg Györgynek. Én magyarul beszélgettem vele, és elmondtam, hogy jómagam itt most képletesen a „kunokat képviselem”. Erre megjegyezte:
- Á! A kunok! Nagyon jó, félelmetes harcosok voltak!!

²⁷ Ti. a csata emlékparkjában elültetett fa és az ott felavatott emléktábla a 740. évfordulón.

²⁸ Mind a múzeum feliratozása, mind az összes tájékoztató anyag ma már, mondhatni „természetesen”, két – német, szlovák – nyelven készült el. De látogatásunkkor elmondták, hogy tervezik egy magyar nyelvű „kiállítási tájékoztató füzet” összeállítását is.

²⁹ Bármikor jártam a csata emlékparkjában – többször előfordult az elmúlt években – cseh látogatókkal szinte mindig találkoztam. Ez év februárjában, pont, amikor vittem ki a kiállítási anyagot, egy negyvenfős csoport volt ott éppen. Az idegenvezetőnek feltűnt az „új tábla”. Elolvasta és kérdezte tőlem, hogy kiknek, kikről szól? Amikor mondtam, hogy a „kunok” emlékére, akkor – spontán felkiáltással - ő használta a „– Ah! Kumanen! Devillsh warriors!” kifejezést.

³⁰ Külön-külön tablókat szántak a korai magyar történelemnek, a „mongol invázióknak” és a kunoknak.

³¹ Német nyelvű videók:

A kiállításról: <https://www.youtube.com/watch?v=-sGivM4q5n4>

A középkori fesztivál és lovagi játékok: <https://www.youtube.com/watch?v=ifuKoeWDgBw>

A csata, a hagyományörzők előadásában: <https://www.youtube.com/watch?v=sEmcavOReHg>

Irodalom

Bánky Attila: Anglia királya és a morvamezei csata – in: Tiszteletkőr Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 70. születésnapjára ELTE Eötvös Kiadó, 2012. 39-46.p.)

Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme, I–XXII. (Budapest, 1928–1932) 6. A tatárjárás utáni hadjáratok az Árpádház kihaltáig (1242–1300.) III. IV. vagy Kún László háborúi. j) Habsburgi Rudolf és IV. László 1278. évi hadjárata II. Ottokár cseh király ellen fejezetben. Grill Károly, Budapest, 1932 Elektronikus változat: MEK-OSZK.hu adatbázisban:

Wolfgang Galler: Vortag zu 740 Jahre Schlacht von Dürnkrut und Jedenspeigen – Dürnkrut, Bernsetinhalle 26.08.2018. Kézirat, Matonosi Pál Városi Könyvtár, Kiskunhalas

<http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0006/457.html>

Kristó Gyula: Az Árpád-kor háborúi (Zrínyi k. Bp. 1986.) 143-146. l.

Mészáros Imre szerk.: Honor Annorum Partnership-Friendship in Europe, Felsővárosi Általános Iskola, Kiskunhalas, 2007. Kisnyomtatvány 10-11.p.

Négyesi Lajos: Kun harcosok, harcmodor a magyar és az európai hadtörténelemben (in. Mester Sándor szerk. : Kunok I. világtalálkozója – Emlékfüzet a kiskunhalasi eseményekről, Kiskunhalas Város Önkormányzata 2009. Kisnyomtatvány 3-17. p.)

Négyesi Lajos: Csata néma tanúi. A csata- és hadszíntérkutatás – hadtörténeti régészet fogalma és módszerei. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2010.

Szent László ábrázolások gyűjteménye – web-oldal in: Arany Griff Egyesület. Székelyudvarhely, 2017. <https://www.szentlaszlo.com/index.php#falkepek>

Veszprémy László: A Morvamezei csata, in Hermann Róbert (szerk.): A magyar hadtörténet nagy csatái. Budapest Corvina, 2003. 26-42.l.

NAGY HÁBORÚK NYOMÁBAN SÁTORALJAÚJHELYEN

Pavlics Tamás

1. Bevezető

A Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye, a sátoraljaújhelyi Börtönmúzeum, a szabadságvesztés-büntetés történetének bemutatásán túl, aktív szereplője a rendvédelmi szervek hagyományőrző tevékenységének, különös tekintettel a helytörténeti vonatkozásokra.

Ennek az önként vállalt feladatnak egy különleges színfoltja volt annak a történelmi sétaútvonalnak a megvalósítása, mely a két világháború sátoraljaújhelyi helyszíneit és létesítményeit kapcsolja össze történelmi tanösvényként. A sétaútvonal I. világháborús helyszíneit a nagy háború befejezésének 100. évfordulóján, 2018. november 11-én járhatták be első alkalommal a sátoraljaújhelyiek, helytörténészek és hagyományőrök ismertetőivel. Az állomásokhoz kapcsolódóan egy múzeumandragógiai programot is összeállítottunk, élő történelmi epizódok segítségével elevenedett meg egy-egy emléktábla története, a séta végén pedig az erre az időpontra felújított Hősök Temetőjében, közös gyertyagyújtással róhatták le tiszteletüket a résztvevők.

2. A program előzményei és intézményi háttere

A jelen kötet alapjául szolgáló nyíregyházi múzeumandragógiai konferencián a Tudomány/Képzés/Intézményközi együttműködés szekció jó gyakorlatai között mutattam be azt a programot, amelynek összefoglalója a bevezetőben olvasható. A szekcióbesorolást a program tudományos eredményein túl, az a kiterjedt és eredményes szakmai, intézményközi együttműködés is indokolta, mely a sikeres megvalósítást lehetővé tette.

Ahhoz, hogy érthető legyen a programot megalapozó háttér, jó, ha ismerjük a programgazda szervezeti hátterét, mivel ez olyan motivációkat is feltárhat, ami folyamatos hajtóerő volt abban, hogy a program létrejöjjön. Ez a szervezeti háttér két szempontból értelmezhető: egyrészt egy formális szervezeti struktúrában, másrészt abban a munkaszervezetben, ami a mindennapi működés szakmai kereteit biztosítja. A Büntetés-végrehajtási Szervezet szervezeti egysége a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, ami a fenntartója A Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelyének, köznap megnevezésben a Börtönmúzeumnak. A Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye Sátoraljaújhely főutcáján, a több mint száz éves, korabeli Királyi Törvényszéki Palota impozáns épületében található. A Börtönmúzeum 2007 márciusában kezdte meg működését öt teremben, közel 250 m²-en, melynek létrehozása, működtetése egyedülálló: az intézetben elhelyezett fogvatartottak is részt vettek az építési, szerelési, gépészeti, informatikai és berendezési munkálatokban, és folyamatosan tevékenykednek a karbantartási és takarítási feladatokban azóta is. A Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi Kiállítóhelye mind országos, mind közép-európai szinten egyedülálló. A hazai és az európai börtönügyi tudományterület legfontosabb eredményeit összegzi és mutatja be az érdeklődő közvélemény és a szakma képviselői számára. A látogatóknak bepillantást enged a börtönököt körülvevő fizikai és pszichikai falak mögé. A börtön, amelynek megítélése közvéleményünkben sokszínű, ellentmondásos: helye lehet a megérdemelt szenvedésnek, de a kijózanító büntudatnak, a megbánásnak, vagy egy új élet kezdetének is. A büntetés-végrehajtás átfogó történeti és szakmai szemléletű bemutatására Közép-Európában elsőként ez a múzeum vállalkozott. Az állandó tárlat szemlélteti a magyar történelem büntetési rendszereit, formáit, a szankciók végrehajtásának módjait, a büntetésüket töltők helyzetét, sorsát. A látogatók megismerhetik a megtorló, a testcsontkító- és halálbüntetéseket, a nemzetközi és hazai szabadságvesztés-büntetés napjainkig tartó formálódását, a hazai és európai börtönrendszereket. Az érdeklődők a magyar büntetés-végrehajtás korabeli és mai intézményi rendszerét, továbbá a fogvatartottak életét, oktatását, munkáltatását, művészetét, a személyi állomány tevékenységét, munkaeszközeit is megismerhetik.

A korlátozott állománybővítési lehetőségeket a múzeum határainak tágításával igyekszünk ellensúlyozni: egyrészt digitális múzeumi formában is feldolgozzuk a gyűjtemény anyagát a megőrzés és a könnyebb kutathatóság előmozdítása érdekében, másrészt a bemutatott tárgyi örökség életkoroknak megfelelő, élményszerű bemutatására törekszünk a múzeumpedagógia és a múzeumandragógia eszközeivel, sokszor a múzeum fizikai falai közül kilépve.

Ehhez szükséges látnunk azt az erőforrások optimalizálására törekvő szervezeti együttműködést, amit a fenntartó Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, a Börtönmúzeum és az intézet elkötelezett tagjaiból álló Eötvös József Börtönügyi Egyesület valósít meg. A strukturális és infrastrukturális feltételeket a fenntartó intézet biztosítja, a történeti-muzeológiai-múzeumpedagógiai szakmai háttérrel a Börtönmúzeum, míg a fejlesztésekhez szükséges anyagi és emberi erőforrások kiegészítését az Egyesület. Az Eötvös József Börtönügyi Egyesületet a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön állományának tagjai alapították 1996-ban, azzal az alapszabályban is rögzített céllal, hogy az egyesület támogassa: a börtönüggyel kapcsolatos kutatómunkát és ismeretterjesztést, a büntetés-végrehajtás és a börtönügy iránt érdeklődők összefogását, a rendvédelmi és honvédelmi hagyományok ápolását. Az egyesület alapítása óta e célok elérése érdekében végzi tevékenységét: bűnmegelőzési célú programokat szervez (előadások környékbeli iskolákban, bűnmegelőzési célú segédlet megjelenítése pedagógusok számára); szakmai kapcsolatokat épít és tart fenn más civil szervezetekkel (Vöröskereszt, hagyományörzők, rendvédelmi célú civil szervezetek stb.); támogatja a Börtönmúzeum tevékenységét, fejlesztését; részt vállal a történelmi emlékezet helyi megőrzésében (történelmi tanösvény kialakítása, történelmi emlékséta, Hősök Temetőjének rekonstrukciója); egyházi és karitatív szervezetekkel tart kapcsolatot.

3. A Nagy háborúk nyomában történelmi tanösvény

A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, a Börtönmúzeum és az Eötvös József Börtönügyi Egyesület előzőekben bemutatott hármas egysége kezdeményezte és szakmai munkájuk eredményeként jött létre 2016 és 2018 között a *Nagy háborúk nyomában* című történelmi sétaútvonal az egyesület rendvédelmi hagyományörző tevékenységére alapozva.

Ez az egyedülálló hadtörténeti „tanösvény” az I. és a II. világháború sátoraljaújhelyi helyszíneit, létesítményeit, eseményeit mutatja be az érdeklődők számára. Sátoraljaújhely városa ugyan nem játszott kiemelkedő szerepet egyik háborúban sem, de mint vármegyeszékhely és egykori katonaváros, számos olyan emlékekkel büszkélkedhet, illetve több olyan eseménynek adott helyet, amely egyedivé teszi a település hadtörténeti szerepét. A sétaútvonal egyes állomásai ezen emlékhelyeket és emlékeket fűzik össze, melynek során megfelelő információt nyújtanak a két világháború korszakáról, valamint a településnek ebben az időszakában betöltött szerepéről. A történelmi útvonal gondolata 2016-ban öltött formát, amikor az addig feltárt helytörténeti ismeretek közterületen való bemutatásának ötletét egy, a Hadtörténeti Intézet és Múzeumhoz benyújtott pályázatban összegezték. A nyertes pályázat megvalósítása 2017-ben történt meg: az útvonal 24 információs táblán és prospektusban mutatja be Sátoraljaújhely hadtörténeti szempontból érdekes helyszíneit és létesítményeit. A képekkel gazdagon illusztrált, egységes grafikai arculattal rendelkező táblák szövegeit a helytörténetben jártas történészek, rendvédelmi szervek munkatársai állították össze. Ez az együttműködés folytatódott akkor is, amikor a sétaút méltó átadásának kérdése felmerült.

A sétaútvonal táblái. Forrás:
Fotó: Nagy Andrea

A kihelyezett táblák formális, „ünnepélyes” átadása felvetette volna azt a problémát, hogy a város lakói pusztán egy fejlesztés eredményeként létrejött utcabútoroknak tekintsék az információs táblákat, és ne a saját lokális történelmi emlékezetük élő, reflexiós lehetőségének.

Az egyesülettől a stafétát a Börtönmúzeum vette át akkor, amikor felismerve a I. világháború befejezésének centenáriumi évében rejlő lehetőséget, egy múzeumandragógiai programot dolgozott ki, aminek a segítségével sor kerülhetett egy vezetett séta keretében a tanösvény I. világháborús helyszíneinek bemutatására. Első alkalommal 2018. november 11-én, az I. világháború befejezésének 100. évfordulóján ismerhette meg és vehette birtokba a Nagy háborúk nyomában c. történelmi tanösvényt Sátoraljaújhely érdeklődő közönsége.

4. Sátoraljaújhely hadtörténeti jelentőségű I. világháborús helyszíneinek felfedezése élő történelmi epizódok segítségével

A *Nagy háborúk nyomában* c. történelmi tanösvény 24 állomása közül 10 db az I. világháború, 10 db a II. világháború emlékeit dolgozza fel, míg a további állomások a köztes időszak történéseinek állítanak emléket, mint például a város kettészakadása a trianoni békeszerződéskövetkezményeként. Az I. világháborús táblákat összekötő történelmi sétát terveztünk, azonban egy olyan sikeres helyi kezdeményezés állt előttünk mintaként, aminek a tapasztalatait követendőnek tartottuk. A Petőfi Irodalmi Múzeum Kazinczy Ferenc Múzeuma szervezésében rendezik meg lassan egy évtizede, évről-évre a *Mársiusi ifjak sétáját*, melynek keretében március 15-én az egykori pesti helyszínek elevenednek meg a Zemplén fővárosában. „*A Pilvax Kávéház a Latabár Kávézó, Táncsics Mihály budai fogházát pedig a börtön helyettesítette. A korabeli ruhákban felvonuló helyi színtársulat tagjainak segítségével lett érdekes multidézés ez az esemény.*”¹

Ez, a márciusi forradalom pillanatait megelevenítő séta volt számunkra az a példa, ami alapján szerettük volna mi is megidézni az I. világháború időszakát. Ugyanakkor nem volt ennyire egyszerű a helyzetünk, hiszen

nem pusztán egy élményalapú eseményt szerettünk volna adaptálni, hanem annak a jelentős helytörténeti munkának az eredményeit is meg kívántuk ismertetni, amelyek a táblákon jelennek meg.

Ezt az előfeltevésünket erősítette az is, hogy minél szélesebb csoportot kívántunk megszólítani így felhívással éltünk a helyi és környékbeli általános és középiskolák felé, valamint előzetesen felvettük a kapcsolatot a Sátoraljaújhelyi Városvédő és Szépítő Egyesülettel, akik azokat, a helyi közösség jelene és múltja iránt érdeklődőket fogja össze, akik egy ilyen esemény alkalmából jó eséllyel megszólíthatók. A sikerességre törekvésnek ez a közönségszervező attitűdje azonban felvetette azonban az ismeretátadás és az élményalapú epizódok egyensúlyának kérdését is.

A történelmi sétát 2011. november 11-én koradélutánra hirdettük. Sátoraljaújhely főterén a Lavotta János Alapfokú Művészeti Iskola dob tanzakos diákjai és a Füzeri Hadtörténeti és Helytörténeti Kör I. világháborús katonai felszerelésbe öltözött, hagyományőrző alakulatának tagjai fogadták a sétára indulókat. A katonai dobszólóval induló menet a séta során bejárta az I. világháborús sátoraljaújhelyi helyszíneit, létesítményeit; ahol történészek és hagyományőrzők segítségével elevenítettük fel az egy évszázaddal korábbi eseményeket: a sátoraljaújhelyi tengerészek emléktáblájánál, az ipartestület székházánál, a 10-es honvéd laktanyánál, a vasútállomáson, – ahol Svejks is elidőzött, míg kiosztották a gulyásmenázsit – majd a dohánygyárnál, az egykori barakk-kórháznál és az Erzsébet Kórháznál, végül pedig a megújult Hősök temetőjénél fejeződött be a séta megemlékezéssel, mécsesgyújtással, illetve az esemény zárásaként a résztvevőket a PIM – A Magyar Nyelv Múzeuma hívta irodalmi estjére.

A történelmi séta kezdete.

Fotó: Nagy Andrea

Emlékhorgony elhelyezése a sátoraljaújhelyi tengerészek emléktáblájánál.
Fotó: Nagy Andrea

Svejk és társai a sátoraljaújhelyi vasútállomáson.
Fotó: Nagy Andrea

Pihenő Svejkkal.
Fotó: Nagy Andrea

Vöröskeresztes nővérek a volt dohánygyári hadikórháznál.
Fotó: Nagy Andrea

A történeti ismertetőkön és az élő történelmi képeken túl a séta emelkedettségét növelte, hogy a magyarországi emlékezetkultúra fejlesztésére is tettünk egy jelentős lépést.

Az I. világháború emlékezete a magyar társadalom körében, így Sátoraljaújhelyen is erősen megkopott. Az elhallgatás évtizedeinek következtében nem alakult ki az a fajta szimbolikája sem a hősök emlékezetének, ami

az angolszász területek kollektív emlékezetének szerves részeként létrejöhetett már a háború éveiben és azóta is folyamatosan a közösségi identitás alkotó-/alakító eleme.

Az említett angolszász példa azért jelentős, mert egy kanadai származású katonatiszt, John McCrae In Flanders Fields c. (magyarul Flandria mezején ford.: Nika Géza), 1915-ben írt verséből nőtt ki az 1919 óta a Brit Nemzetközösségben majd másutt is megünnepeelt Emlékezés Napjának jelképe: a pipacs. Ezt a nemzetek felett álló szimbólumot – melyet immár egy évszázada „kokárdaként” tűznek ki, használnak koszorúkon, és kis emlékkereszteken – alkalmaztuk mi is sétánk során több változatban: a szervezők kitűzőjeként, a sátoraljaújhelyi tengerészek emléktáblájánál az elítéltek által készített vashorgonyon, az emléktáblák megjelöléséhez virágkoszorú helyett, a Hősök temetőjében elhelyezett kis emlékkereszteken. Bízunk benne, hogy a jövőben vagy ez a szimbólum, vagy ennek valamilyen más, helyi megfelelője a magyarországi megemlékezések közmeg egyezésen alapuló jelképévé válhat. Mi efelé próbáltuk megtenni az első lépést a magunk szerény eszközeivel.

Pipacsos kitűző és emlékkereszt, illetve a pihenőpontokon használt papírpoharak.

Fotó: Nagy Andrea

5. Megelevenedő történelem közösségi összefogással

Nem lehetett volna a Börtönmúzeum által szervezett történelmi emlékséta az egész várost megmozgató esemény, ha abban nem vesznek részt a már említett intézmények és szervezetek mellett más, helyi elköteleződésű magánszemélyek és vállalkozók is. A széles együttműködés eredményeként a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön biztosította a séta pihenőjéhez a frissítőt, valamint az intézet elítélteitől jótéteményként megújított Hősök temetője is először ekkor volt ismét látható, a Füzeri Hadtörténelmi és Helytörténelmi Kör tagjai kísérték hagyományőrző felszerelésben a menetet, a Lavotta János Alapfokú Művészeti Iskola dobtanárának tanítványai biztosították a katonai dobszólót, a Magyar Államvasutak rugalmas hozzáállása tette lehetővé, hogy a vasútállomás peronján megelevenedhessen Svejks alakja. A Vöröskereszt Zempléni Területi Szervezetének iskolai közösségi szolgálatos diákjai a volt dohánygyári vöröskeresztes kórház helyén várták a séta résztvevőit a Sziklakórház Atombunker Múzeum által kölcsönzött eredeti ruházatban. Az V. István Katolikus Szakközépiskola és Gimnázium biztosított pihenőhelyet a közel három órás séta felénél, ahol fegyverbemutatót tartottak a hagyományőrző csoport tagjai. A Virág Ker-Tem Kft pedig a temető bejárhatóságát tette lehetővé a zárás utáni esti órákban.

A Füzéri Hadtörténeti és Helytörténeti Kör tagja fegyverbemutatót tart gyerekeknek.
Fotó: Nagy Andrea

A történelmi emlékséta zárása a Hősök temetőjében tartott megemlékezéssel.
Fotó: Nagy Andrea

Ki kell emelni azoknak a magánszemélyeknek a hozzájárulását is, akik önkéntes munkájukkal segítették a program megvalósulását: a PIM – A Magyar Nyelv Múzeuma múzeumpedagógusainak, Feczko Ágnesnek és Nagy Andreának a részvételét, akik a fotózást és a pihenőpontokon a segítői szerepet vállalták, Hajdú Miklós bőrtónlelkész megemlékezését, Hornyák Sebestyén és Ambrus Borbála közreműködését a Hősök Temetőjében, valamint Jásztér Beáta, Kassai-Balla Krisztina és Suhanesz Péter munkáját, akik a program nyilvánosságát segítették.

A táblák szövegezésében közreműködő intézmények szakembereit kértük fel az ismertető megtartására: a PIM Kazinczy Ferenc Múzeuma igazgatóját, Dr. Ringer István régészt és Godzsák Attila helytörténészt, a Sátoraljaújhelyi Hivatásos Tűzoltóparancsnokság vezetőjét, Ignéczi Zsolt tűzoltó alezredest, a Georgikon Görögkatolikus Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakgimnázium igazgatóját, Dr. Komporday Levente történészt és Rózsahegyi Tamás bv. ezredest, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön intézetparancsokát.

Godzsák Attila helytörténész ismertetője az egykori vöröskeresztes szükségkórháznál.

Fotó: Nagy Andrea

A felsoroltak részvétele azért is példaadó volt, mivel egy nulla költségvetésű programról beszélünk, így az intézményi, szervezeti és egyéni felajánlások nélkül nem jöhetett volna létre az esemény. Ugyanakkor arra is ráirányítja a figyelmet ez a mozzanat, hogy egy múzeumandragógiai program milyen erős lokális identitásképző és közösségformáló jelentőséggel bírhat önértékén túl.

6. A program jövője

Korábbi tapasztalatunk volt, hogy egy program csak akkor léphet fel azzal az igénnyel, hogy hagyományteremtő jelleggel rendezik meg, ha az abban résztvevők visszajelzéseit figyelembe veszik, és ez beépül a következő alkalom tervezési fázisa során (vö. a menedzsment irodalom PDCA-ciklusa). Erre 2019-ben egy másik, a tavalyihoz hasonló jelentőségű évforduló adja meg a keretet: 75 éve, 1944. december 3-án ért véget a II. világháború Sátoraljaújhelyen, ami szinte magától értetődően irányította rá a szervezők figyelmét a tanösvény ezzel a korral foglalkozó állomásaira. A megvalósításban résztvevők egyöntetű véleménye volt, hogy 2019-ben hatékonyabban kell megszólítani a helyi iskolákat. Ez a probléma ugyanakkor felveti annak a kérdését is, amivel a 2018-ban már szembesültünk, hogy a program során a generációk közötti átjárhatóság megteremthető-e vagy sem? Az összegyűlt vélemények inkább a résztvevők életkori és így programbeli szétválasztása mellett érveltek, ami párhuzamosan egy múzeumpedagógiai és egy múzeumandragógiai program kidolgozását teszik szükségessé. Míg a felnőttek számára a tavalyihoz hasonló, élő történelmi epizódokkal színesített sétát tervezünk, addig a diákok számára a kincskeresés ősi szenvedélyére épülő geocaching játékot készítünk elő, aminek a keretében a geoládák megoldandó feladatokat és a teljesítést igazoló pecsétet tartalmaznak majd. Annak a lehetőségét még nyitva hagytuk, hogy a két program során a generációk közötti

párbeszéd megvalósítható-e? Lehetséges ugyanis, hogy a történelmi képek előadásába bevonhatók a tavalyi tapasztalatok alapján az iskolai közösségi szolgálatos diákok, míg a titkokat rejtő geoládák állomásaihoz a Sátoraljaújhelyi Városvédő és Szépítő Egyesület idősebb tagjai kérhetők fel önkéntesnek.

A kortól független lelkesedés azonban jellemző, hiszen a program megvalósítására az Eötvös József Börtönügyi Egyesület sikeresen pályázott a MOL Alapítvány Helyi Érték Programjára, mely helyi identitást erősítő projekteket támogat. A pályázati program elbírálása két lépcsőben történt: a szakmai bírálatot követően a legjobb projekttervek egymással is versenyeztek egy szimpátiaszavazás során a körzetekre osztott magyarországi MOL-kutakon leadható szavazólapok segítségével. 945 szavazattal nyertünk, ami az együttműködő intézmények mozgósító erejének volt köszönhető, és ami pozitív előjel arra nézve, hogy a Nagy háborúk nyomában járva egyre többen akarják megismerni múltjuk helyi vonatkozásainak ezen fejezeteit.

A Helyi Érték Program szavazásra felhívó bannere.

Fotó: MOL Alapítvány

Jegyzetek

¹<http://www.zemplentv.hu/marciusi-ifjak-setaja-satoraljaujhelyen-3/>

VALÓSÁG ÉS FIKCIÓ – TAPASZTALATOK EGY NYOMOZÓS JÁTÉKRÓL

Bencsik Orsolya, Sopronyi-Mikulás Kata

1. Bevezető

A múzeumandragógiai diskurzus állandó kérdése a fiatal felnőttek hatékony bevonása a múzeumi vérkeringésbe. Mitől lesz egy felnőttek számára összeállított rendezvény izgalmas és informatív, és miért tér vissza szívesen a közönség a múzeum falai közé?

A Ráday Múzeum munkatársait is ezek a kérdések foglalkoztatták 2018 őszén, mikor összeállították a *Rejtély a kulcsra zárt szobában* című élő történelmi nyomozós játékot. A játék egyszerre épít a szabaduló szobák struktúrájára és az élő történelem módszereire. Egyaránt támaszkodik valós adatokra és fiktív elemekre. Az előadás az előbbiekből származó előnyökre és nehézségekre fókuszál, egyfajta összegzése a program során tapasztalt élményeknek. Egyúttal elmélkedés arról, hogy milyen lehetőségek rejlenek még a hasonló kezdeményezésekben, miben lehet fejlődni, változtatni.

A Ráday Múzeum egy református egyházi intézmény Kecskemét szívében, a történelmi főter szomszédságában, a Kálvin-téri Református Ókollégium épületében. Központja a Budapesten található Ráday Gyűjtemény. A múzeum nevével a gyűjteményünk alapját megteremtő nemes Ráday családra emlékezik, akik a 17-18. században jelentős könyv-, és műkincs gyűjteményt hoztak létre. Intézményünkben többféle kiállítás található. Ezek fontos témája a templomi művészet, és a református szertartásokhoz kötődő műtárgyak bemutatása.

A játék kidolgozása során azt fontolgattuk, hogy milyen felnőtteknek szóló programot tudunk kitalálni, amely felkeltheti a mi korosztályunk, a 20-as, 30-as generáció figyelmét, és Kecskeméten némiképp hiánycikk. Városunkban több szabadulószoza üzemel, azonban nyomozós játékból elenyésző számút találunk. Célunk az volt, hogy egy szórakoztató alkalom erejéig a múzeumba csábítsuk azokat, akik nem tartoznak az intézmény látogatói körébe.

Gyenes Sára képében.
Fotó: Szerző

2. Az eszmei háttér

A program kidolgozásához nagyszerű alapot adott *A kulcsra zárt szoba titkai – Muraközy János élete és festészete* című kiállítás. A kiállítótérbe belépve egy hangulatos szoba tárul elénk, ahol a 19. századi bútorok és a korabeli polgári életmódról árulkodó portrék, romantikus tájképek, többalakos jelenetek ékesítik a helyiséget. A műalkotások és használati tárgyak az ügyvéd végzettségű festőművész, Muraközy János (1824-1892) hagyatékából származnak.

Muraközy kedvtelésből festett, szenvedélye mellett pénztárnokként, majd Kecskemét gazdasági tanácsnokaként tevékenykedett. Az életéről szóló állandó kiállítás 2018 júniusában nyílt meg. A tematikát azért találtuk izgalmasnak, mert egy gyönyörű, egységes enteriőr állt rendelkezésünkre, amely betekintést nyújt a 19. századi kulturális közegbe. A tárlat bemutatja a korabeli festészetet, a romantika és a biedermeier stílusirányzatokat. A műtárgyegyüttes nemcsak Muraközy személyéhez kapcsolódik, hanem a híres kecskeméti családok összefonódása révén a Gyenes famíliához is, mely egyike volt a város neves református családjainak. Muraközy Gyenes Mihály kecskeméti bíró, erdőfelügyelő lányát, Gyenes Sárát vette feleségül.

A téma részét képezi a mezővárosi polgárosodott nemesi kultúra, és egy történelmi eseményhez is kapcsolódik. Muraközy az 1848-49-es szabadságharc időszakában gerillakapitány és honvédszázados volt, a csaták során jelentős eredményeket ért el. A forradalom leverését követően bujdosni kényszerült hazánkban és külföldön is. Többek közt a bükk Tardonán is járt, ahol együtt rejtőzködött igaz barátjával, Jókai Mórral.

A sztori kidolgozásakor alapos forráselemzést végeztünk, tanulmányoztunk minden, számunkra elérhető életrajzot, visszaemlékezést, szépirodalmi művet. A történet összeállításában fontos szerepet kaptak Muraközy János fordultatos életének eseményei, a '48-49-es forradalom és a portrékon megörökített hölgyek.

3. Miről is szólt?

A játék 2018 őszén indult a Múzeumok Őszi Fesztiválja programsorozat részeként, péntek esténként 18.00 órától minimum négy, maximum hat fős csapatok részvételével, 90 percben. Két jelmezes karakter kalauzolta a nyomozókat, akik játékmesterként segítették őket: Muraközy Gyenes Sára, a festő özvegye és egy kitalált karakter, Veres Judit házvezetőnő. Az utóbbi figura megalkotásakor tanulmányoztuk a női cselédség 19. századi helyzetét és szerepét a polgári családok életében. A résztvevők karakterkártyákat választhattak, s így kitalált nyomozók bőrébe bújva válhattak az időutazás részeseivé.

A történet 1892-ben játszódott. A bevezetőben Muraközy özvegye, Gyenes Sára fogadta a nyomozókat a Gyenes ház szimbolizáló térben, vagyis a múzeum egyik korhű kellékekkel berendezett kiállítótermében. Az özvegy elmesélte családi helyzetét, és ismertette a vizsgálat célját: a nyomozóknak be kellett jutniuk Muraközy kulcsra zárt dolgozószobájába, és ki kellett deríteniük, hogy meghódította-e valaki más is a festő szívét feleségén kívül. A titkos szobában egy levél vázolta az alapszituációt, melyet Muraközy egy ismeretlen hölgyhöz fogalmazott. E levél szerint az idős hivatalnok utolsó hónapjaiban egy feladványsort hozott létre, amelyet végigjátszva fény derülhet legféltettebb titkaira.

A történet szereplői és játékmesterei.

Fotó: Szerző

4. Élő történelem, szabaduló szoba és a történet fontossága

A kidolgozáskor az élő történelem és a szabaduló szobák struktúrájának ötvözésére törekedtünk. Az élő történelmet a 19. századot megidéző szereplők képviselték, akik a korabeli szokásoknak megfelelően viselkedtek, ruházatukkal, dialógusaikkal megteremtették az 1800-as évek milióját, szituációba helyezték a játékosokat. Jelenlétük, ha nem is volt nélkülözhetetlen, de hozzájárult a megfejtés sikerességéhez, hiszen néhány feladat megoldásához olyan információkkal szolgáltak, amelyek más forrásból nem voltak elérhetőek.

A program emellett a szabaduló szobák felépítését követte. A nyomozók viszonylagos önállóságot kaptak a beépített szereplőktől, akik időnként ki is mentek a szobából, és magukra hagyták a játékosokat. A feladatok hasonló módon szerveződtek, mint a szabaduló szobákban. Ugyan véletlenszerűen bukkantak elő, de egy tér-idő és ok-okozati szerkezet mentén álltak össze. Ha nem lett meg ez a logikai szál, akkor a játékosok nem tudtak továbbhaladni a nyomozásban, szükség volt arra, hogy megtalálják az első lépcsőfokot, és onnan lépésről lépésre mehettek tovább, és göngyölíthették fel az esetet. A feladattípusok is hasonlóak voltak, mint a szabaduló szobák fejtörői, kép-, és szőrejtvényekkel, logikai játékokkal, találós kérdésekkel, hiányos dokumentumokkal, naplórészletekkel, számkódokkal dolgoztak a vendégeink. A cél azonban más volt, mint a szabaduló szobák esetében. Nem kellett kijutni a térből, hanem be kellett jutni a kulcsra zárt szobába, ahol a nyomozók választ kaphattak a megbízótól kapott kérdésre. Akkor zárhatták le az ügyet, ha erre a kérdésre megfeleltek.

A Rejtély a kulcsra zárt szobában mégis más volt, mint a szabaduló szobák, és nem csak a korhű ruhákba öltözött szereplők miatt, bár nyilvánvaló, hogy ők is hozzájárultak ahhoz, hogy a következőkben vázolt cél megvalósulhasson. Nem egyszerűen feladványok sorozatát ötlöttük ki, melyeket egy frappáns kiindulópontból varázsolt érdekessé. Egy kerek-egész történet rajzolódott ki, a feladványok pedig szoros összefüggésben álltak ezzel. A történet nem csupán keretet adott, a fejtörők a fabula szerves részét képezték. Vagyis nemcsak feladatokat kellett megoldani, hanem történetszálakat kellett összeilleszteni úgy, mint egy kirakós játék darabkáját.

A történetalkotás folyamatához a klasszikus filmek/elbeszélések néhány tulajdonságát vettük alapul, melyet most csak vázlatosan, a teljesség igénye nélkül mutatunk be: legyen egy főhősünk, aki meghatározott célokkal, kidolgozott jellemvonásokkal rendelkezik, legyenek a cselekményben konfliktusok, drámai fordulópontok, és legyen egy jól körvonalazható, megnyugtató lezárás, azaz *happy end*.¹ Miért is volt erre szükségünk? Mert mindezek megkönnyítik az értelmezést, kapcsolatot teremtenek a történet és a befogadó között, sőt az érzelmi azonosulást segítik, ezáltal a játék beszippantja a résztvevőket, és meghatározó élménnyé válik.

Egy ilyen program azonban nem csak a hagyományos értelemben vett érzelmi faktor révén hozza közelebb mondandóját a befogadóhoz. Hogy ezt jobban megértsük, hívjuk segítségül a kognitív filmelmélet néhány gondolatát egy rövid eszmefuttatás erejéig. David Bordwell filmteoretikus mutat rá arra az egyszerű tényre, hogy a néző a filmnézés közben nem passzív, hanem nagyon is élénk mentális tevékenységet végez, azért, hogy egységes történetet hozzon létre. A néző tölti ki a filmben lévő információs hézagokat (például logikai vakfoltok, időrendiség felbomlása ...stb.), méghozzá a való életből, vagy más filmekből, műalkotásokból megtanult sémák alapján. A fontos számunkra az, hogy a néző a filmi észlelés során hipotéziseket állít fel a cselekmény alakulására vonatkozóan, melyeket folyamatosan ellenőriz magában. A hipotézisalkotás során a *“várj és meglátod!”*² elv uralkodik, s a néző örömet érez, ha egy feltételezése beigazolódik, vagy feszültséget és kíváncsiságot, ha nem. Ezzel csupán arra szeretnénk rámutatni, hogy a narratív megismerés folyamata, a szálak összeillesztése egyfajta élvezetet nyújt: nemcsak azért izgalmas egy elbeszélés, mert együtt érzünk a főszereplővel, hanem mert maga az értelmezés egy összetett, már-már függőséget okozó mentális folyamat, mely kíváncsiságot, feszültséget, örömet kelt a nézőben, olvasóban.³ Egy detektívtörténet azért különösen jó példa erre, mert a benne szereplő nyomozók hasonló kognitív tevékenységet végeznek, mint az olvasók, nézők: így együtt elemezzük a cselekményt/bűntényt a nyomozókkal, és együtt jutunk el a megoldásig.

A nyomozós játék közben végbemenő értelmezői tevékenység megegyezik az előbb vázolt mechanizmussal. A játékos teremt összefüggést a látszólag lazán kapcsolódó adatok között, a felbomló rendszerben rendet tesz. Ráadásul ebben az esetben fizikai aktivitás is párosul a megértéshez, a néző, esetünkben a játékos, szabadon jár-kezel a térben, ahol nem egy láthatatlan elbeszélő adagolja az információkat, mint a filmekben, hanem a befogadó maga kutatja fel azokat, s ha valami nem áll össze, további adatokat keres. Mint ahogy a filmekben, itt is szándékosan építhetünk a hipotézisek beigazolására vagy megdöntésére, és az ebből fakadó örömrész vagy feszültség keltésére. A lényeg az, hogy figyeljünk az arányokra: ha a játékos túl sokszor érzi úgy, hogy rossz nyomon jár, a narratíva szétesik, az öröm pedig elmarad. Ha pedig minden feltételezés azonnal helyesnek bizonyul, félő, hogy a játékos elveszíti az érdeklődését.⁴

A rátalálás öröme.
Fotó: Banczik Róbert

5. Valóság vagy fikció?

Felvetődik a kérdés, hogy mindezt hogyan tudjuk kivitelezni, ha szem előtt kívánjuk tartani a múzeumi kultúrákövetítés legfőbb célját, a hiteles információk átadását. Hogyan tudunk kerek történetet írni a drámaiság összetevőit alkalmazva, valós vagy téves következtetésekre vezetve a látogatót, ha mindenkor hiteles történelmi tényekre alapozunk. A válasz az, hogy kénytelenek vagyunk fiktív elemeket csempészni az elbeszélésünkbe, ha szeretnénk a fenti szempontoknak megfelelni. Közhely és egyben igaz, hogy az élet nem film, nem is irodalom, ráadásul nem áll minden információ a muzeológusok, történészek, múzeumpedagógusok rendelkezésére egy életmű feldolgozása során. Vannak homályos foltok, melyeket be kell tölteni, legyen az egy évszám, dokumentum vagy egy ismeretlen kedves neve, személye. Szerencsénkre nem csak saját kútforrásból kellett a hézagokat kitölteni, dramatizálni a játékot: számos irodalmi műből meríthettünk, hiszen Muraközy életét több író is feldolgozta. Csakúgy, mint az életrajzi művekben, egy ilyen programban is dolgozhatunk valós és fiktív adatokkal egyaránt. A lényeg az, hogy tisztázzuk a látogatókkal, hogy mely részleteket szőttük hozzá az biográfiai adalékokhoz. A játék végén tehát tudatosítjuk a résztvevőkben, hogy pontosan milyen forrásokból dolgoztunk, hiszen sosem a valóság elferdítésére törekszünk, hanem arra, hogy emlékeztessük a múzeumi élményt.

A csapatmunka.
Fotó: Banczik Róbert

6. Fogadtatás, tanulságok és a jövő

2019 folyamán eddig 14 csapat jött el hozzánk. Alapvetően a fiatal felnőtt korosztály tagjait próbáltuk megszólítani, de meglepetésünkre nemcsak huszonévesek érkeztek, hanem harmincasok, negyvenesek, sőt nyugdíjasok is, ami alátámasztja azt a megfigyelést, miszerint a múzeumi játékokra az ifjúságon túl másoknak is van igénye. A résztvevők közepes nehézségűnek értékelték a pályát, a tervezett maximális másfél órára mindenkinek szüksége volt. Főként pozitív visszajelzések érkeztek a történet követhetőségével, az alapkoncepció átgondoltságával, a kidolgozottsággal kapcsolatban. Néhány olyan megfigyelés is eljutott hozzánk, melyből tanulhatunk a továbbiakban. Például nem feltétlenül szerencsés, ha a megbízó – jelen esetben a nyomozókat felbérli özvegy – jelen van a helyszínen, és irányítja a játékosokat, mert ez feszélyezi őket. Úgy érezték, hogy jól kell teljesíteniük, már-már vizsgáznuk kell az özvegy előtt, vagy ha valami kellemetlen körülményre derült fény, akkor nem merték elmondani Muraközy asszonynak. Érdekes tehát egy kevésbé érintett szereplőt megszólaltatni.

Sokféle ötlet merült fel bennünk a változtatásokkal kapcsolatban. Izgalmas lenne kipróbálni, hogy milyen, ha a résztvevőket nem csupán megfigyelőként, vagyis nyomozóként vonjuk be, hanem ők is érintettek a bűntényben. Tegyük fel, hogy a témánk a műkincsrablás. Ez esetben a látogatók valamelyike lenne a tolvaj, de lehet akár szemtanú is, tehát e személyek többlettudással rendelkeznek a történet egyes szegmenseiről, mint társaik.

Összegzésként csupán annyit fogalmaztunk meg magunknak, hogy az ehhez hasonló lehetőségekre azért van szükség, mert az emberek jelentős hányada mindig, minden életkorban szeret játszani, játszva művelődni, tanulni. Az erre való igény nem újdonság senkinek, sok múzeumban találkozhatunk kiváló példákat adó jó gyakorlatokkal. Az sem újdonság, hogy a játék egyben tanulás is. Azt is láttuk, hogy maga a befogadói tevékenység is komoly kognitív aktivitást igényel, amennyiben egy narratívába ágyazottan találkozunk a

történelmi, művészettörténeti adalékokkal a közönség. Ez is bizonyítja, hogy a gondolkozás szórakoztat: az információk rendszerezése, szelektálása, a talányok megfejtése munka és öröm egyaránt. Ennek fényében a játékos formában létrejövő befogadói tevékenység talán még intenzívebb értelmezői aktivitásra sarkall, s így az információk még jobban elmélyülnek. Miért találkozunk oly gyakran azzal, hogy ezeket a fogalmakat még mindig szétválasztják a szakemberek? Reméljük, hogy a tanulás és szórakozás közti határvonal tovább halványul majd a múzeumi játékosítás eszközeinek hatására.

Jegyzetek

¹ A klasszikus narratívákról sok helyen olvashatunk, például David Bordwell is említi. Lásd: Bordwell, David: A nézői tevékenység. In: Elbeszélés a játékfilmben (ford. Pócsik Andrea). Budapest, Magyar Filmintézet, 1996. 42-75. p.

² Uo. 51. p.

³ Uo. 42-75. p.

⁴ Izgalmas lenne összehasonlítani a kanonikus történetek idő-, és térkezelését, ok-okozati struktúráját a nyomozós játékok puzzle szerű információadagolásával. Jelen cikkben azonban sajnos nincs erre mód. Annyi bizonyos, hogy mi egy klasszikus történetet dolgoztunk ki, melyet a nyomozók a levél-, és naplórészletekből, vagy egyéb dokumentumokból rakhattak össze. A befogadó feladata annyi, hogy kanonikus történetet szerkesszen a kevésbé hagyományos elbeszélésből.

KÖZÖS IDŐNK – 1989

Berta Erika

1. A közösségépítő projekt célkitűzései

Egy-egy kultúrához tartozó személyek számára a közös emlékezet, közösen megélt múlt identitásképző és összetartó erőként jelentkező fogalmak. Természetesen ezen identitásképző erők egy-egy a nemzet számára fontos évforduló vagy ünnep esetében még erőteljesebben jelentkező folyamatként vannak jelen a nemzeti identitás alakításában, formálásában. Nagyon fontos tehát, hogy egy évforduló kapcsán a kulturális intézmények, így természetesen a múzeumok is ezekre reflektáljanak, így részt vállalva a történeti emlékezet formálásában. Azon történelmi évfordulók esetében, melyek pedig a mai kortárs emlékezetnek is részesei, talán még fontosabb a kulturális intézmények szerepvállalása, hiszen lehetőséget biztosít egy-egy tárgyhoz vagy eseményhez tartozó személyes történetek elmesélésére is. Ilyen formán az *oral history* kutatásának folyamataiba is bekapcsolja ezen kulturális intézményeket, valamint a mikrotörténeti kutatásokhoz is hozzájárul.¹

2019-ben a rendszerváltoztatás 30. évfordulója kapcsán a Magyar Nemzeti Múzeum éppen a fenti célokkal indította útjára újfajta kezdeményezését *Közös időnk – 1989* címmel. Mindez egy közösségépítő projekt, mely a programok, kapcsolódó rendezvények, kiállítás segítségével a múzeumot a generációkon átívelő, kortárs emlékezet helyszínévé kívánja tenni, valamint ezek segítségével maga a múzeum is a legújabb történeti eseményekre reflektálva tudja gyűjteményét és gyűjtési körét kibővíteni.

Nagyon fontos a Nemzeti Múzeum számára, hogy ezen projekt segítségével is hozzájáruljon az ún. *oral history*² folyamataiba való bekapcsolódásba, valamint a mikrotörténeti kutatásokban is szerepet vállaljon. Éppen ezért minden esetben a tárgyak személyes behozatala mellett a látogatónak lehetősége nyílik az adott tárgyhoz kötődő személyes vagy családi történet(ek)nek az elmesélése. Ezáltal a múzeum segítségével a közelmúlt története mindenki számára megismerhetővé válik, így a kulturális intézmény aktívan tud a történeti emlékezet formálásába bekapcsolódni.

A *Közös időnk – 1989* projekt segítségével a felhívásba bekapcsolódó személyek tulajdonképpen részesévé válnak a múzeumi munka olyan, eddig talán kevésbé ismert folyamatainak, mint például a tárggyűjtés, adatgyűjtés és a kiállításrendezés. Ennek segítségével a látogatók megismerhetik és megérthetik a múzeumban általában háttérben zajló folyamatokat, valamint megtapasztalhatják ezen folyamatok nehézségeit, kihívásait és eredményeit is egyaránt. Ilyenformán a végeredményben létrejövő kiállítás valóban közösségi kiállításként jelenik meg a látogatók számára. Ezzel pedig a közelmúlt eseményének feldolgozása, ismeretátadási folyamatai a múzeumi térben történhetnek meg, így közösségi térré alakítva a múzeum területét.

2. A közösségépítő projekt részterületei

Ahogy nem túlzás állítani, hogy 1989 és a rendszerváltoztatás talán az élet minden területén megmutatta a hatását, így az egész éves programsorozattal kibővülő projekt esetében is fontos megemlíteni a részterületek szerepét. Természetesen, ezek együttesen járulnak hozzá, hogy a múzeumi tér közösségi térré alakuljon. Mindezek mind a valódi, mind pedig az online térben jelenhetnek meg. Az online kommunikáció bevonása azért is kiemelkedően fontos, mert így azon generáció számára is elérhetővé válnak az eredmények, akik a múzeumi térben ritkán, vagy egyáltalán nem jelennek meg. Egyúttal lehetőséget teremt, hogy minél több társadalmi réteget, korosztályt szólítsanak meg a múzeum munkatársai.

Nagyon fontos megemlíteni, hogy egy-egy hasonló nagyívű vállalkozás a múzeumi térben szinte minden területről érkező munkatársak együttműködése és közös gondolkodása során tud megvalósulni. Minden résztvevő a maga személyes kötődésén és gyűjteményén keresztül tudja megragadni az adott történelmi eseményt. Természetesen egy a közelmúlt eseményeit megragadó évforduló esetében mindez még intenzívebben van jelen, hiszen a múzeumban jelenlévő generációk számára is lehetőséget tud biztosítani a párbeszédre, együttműködésre. Így a generációk tudásátadása még intenzívebb formában valósulhat meg, hiszen már a tervezési folyamatokban is meg tud jelenni. Egy-egy program kidolgozása a személyes történetek megosztása és feldolgozása során, tulajdonképpen a generációk közös párbeszédének eredményeképpen jöhet létre.

A rendszerváltoztatás 30. évfordulójára szervezett programsorozat nem titkolt célja, hogy a múzeum, mint kulturális intézmény szorosabb és aktívabb kapcsolatot tudjon létesíteni a közönséggel. Ennek segítségével a múzeumban eltöltött idő és élmények hatására a látogatók számára az intézmény is közösségi térré alakuljon. Ehhez alkalmazkodva a programok kidolgozásában is azt a tényt tartottuk szemünk előtt, hogy az 1989-ben bekövetkezett események alakítsák ki a programsorozat következő elemeit is. Így tulajdonképpen tematikus hónapok jönnek létre, melyek a rendszerváltoztatás egy-egy fontos eseményéhez, jelenségéhez kapcsolódnak minden esetben.³ Ezáltal a közös emlékezés aktusa még intenzívebb formában jelenik meg.

Időpont	Megvalósult program címe	Kapcsolódó tematika
Március 06	<i>Pesty László és a fekete doboz</i>	ellenzékiesség 1989-ben
Március 16.	<i>Ilyenek voltunk</i>	szubkultúrák a '80-as években
Április 23.	<i>A nagy Gorenje korszak</i>	életmód, mindennapok
Május 19.	<i>Közép-Európai piknik!</i>	rendszerváltások Közép-Európában
Június 19.	<i>Bye-bye Szása</i>	szovjet csapatok kivonása
Június 22.	<i>Retro-kvíz</i>	rendszerváltoztatás története
Augusztus 28.	<i>Rács mögött. Prága 1989</i>	Prágai letartóztatások 1989-ben
Szeptember 10.	<i>30 éve nyílt meg a határ.</i>	határnyitás
Október 09.	<i>Közös időnk- közös tárgyaink</i>	tárgyi kultúra az 1980-as években

Közös időnk – 1989 megvalósult programjai

Forrás: Szerző

Mivel a rendszerváltoztatás nagyon fontos korszakhatárt jelentett egy generáció tagjai számára, így az adott eseményekhez való emlékek felidézése is kiemelkedően fontos szerepet tölt be a projekt kommunikációjában is. Nem titkolt cél, hogy egy-egy kerekasztal-beszélgetés, vagy éppen előadás során a téma szakértői mellett az eseményt ténylegesen megélő személyek is részt vegyenek. Mindez természetesen több nehézséget is magában rejt, mivel sokszor az adott 1989-es eseményen résztvevő személyek ma már máshogyan tekintenek arra az időszakra, nem minden esetben szeretnek róla beszélni. Érdekes tapasztalat, hogy sokszor nem is feltétlenül gondolják, hogy az adott esemény már a történelem része, így nem jelennek meg egy hasonló beszélgetésen sem.

A programok kidolgozására létrehozott munkacsoport tagjait is sok esetben meglepi, hogy milyen programok válnak vonzóvá a látogatók számára. A *Közös időnk – 1989* esetében talán mi sem gondoltuk, hogy a legtöbb látogatót egy viszonylag politikai tematikájú kerekasztal-beszélgetéssel sikerül elérnünk, mely a szovjet csapatok kivonásához kapcsolódóan valósult meg június 19-én. Bizonyos szempontból a kezdeményezés egyik legnagyobb eredményének tartjuk, hogy megvalósulhatott 2019. március 16-án egy közösségépítő beszélgetés. Január elején ugyanis a Magyar Nemzeti Múzeum facebook felületén közzétettünk egy képet, melyen az 1988-as Metallica koncertre fiatalok várakoznak. 12 óra leforgása alatt azonosították magukat a koncertre várakozó fiatal rockerek a bemutatott fénykép alapján. Őket hívtuk meg egy beszélgetésre a fiatalságukról, a korszak életérzéséről. Az egykori rockerek találkozhattak az őket megörökítő fotóssal,

Wagner Margittal is. A beszélgetés során az egykori rockerek felidéztek emlékeiket a rendszerváltoztatáshoz kapcsolódóan, életük alakulását, a '80-as évek számukra legfontosabb eseményeit. Ezzel együtt pedig a múzeum gyűjteményét is gazdagították, a beszélgetés gépelt és jegyzetelt változata a múzeum adattárába került.

A programsorozat mellett, ahogy a fentiekből is látható más az online felületeinken megjelenő részterületek is kapcsolódnak a *Közös időnk – 1989*-hez. Fontosnak tartjuk, hogy a látogatók számára az 1989-es eseményekre is reflektáljon a múzeum. Mindezt a múzeum online felületein tartjuk a leginkább kivitelezhetőnek, így a projekt egyik legfontosabb része, hogy #ezenanapon posztokat helyezünk el a *Beszélő* kronológiája alapján. Ezzel is azt mutatjuk meg a célközönség (főleg a fiatalabb generáció tagjai) számára, hogy a személyes történetekben megjelenő események a közelmúlt történetének a szerves részét képezik.

A generációk tudásátadásának, valamint a személyes történelem kutatómódszertanához alkalmazkodva a múzeum munkatársai aktív szerepet vállalnak a projekt online felületein is megjelenő kampányban. Mindezt mindenki a saját személyiségének megfelelően teszi, a Nemzeti Múzeum Történeti Tárának munkatársa, Baják László blogbejegyzések és naplójegyzetek segítségével idézi meg az 1989-es eseményekhez fűződő emlékeit, gondolatait. Mindez a múzeum honlapján havi rendszerességgel olvasható az érdeklődők számára, korabeli kapcsolódó képek segítségével illusztrálva. Ezenkívül a múzeum Youtube csatornáján a időről időre a munkatársak a Magyarország története II. kiállítás kapcsolódó termében a műtárgyak előtt állva mesélik el emlékeiket a rendszerváltoztatáshoz és 1989-hez kapcsolódóan. Mindezek segítségével célunk, hogy a látogatókat ösztönözzük elsősorban arra, hogy ne csak tárgyaikat hozzák be a múzeumba, hanem a hozzájuk kapcsolódó történeteket is elmeséljék, megörökítsék a jövő számára, ezáltal is erősítve bennük azt a gondolatot, hogy a múzeum ezen emlékek és tárgyak gyűjtésének és megőrzésének egyik legfontosabb színtere.

„*Elsodort szavak*” címen létrehoztunk egy szótárt, amely kollektív gyűjtés eredményeképpen jön létre és bővül folyamatosan. Online formában a látogatóknak lehetőségük nyílik ezt saját ismereteik által tovább bővíteni. Ilyen szavak például a *foximaxi*, *maszek*, *kmk*.⁴ A szótár készítésének nem titkolt célja, hogy azokat a kifejezéseket, melyek 30 évvel ezelőtt a mindennapi kommunikációnak a részei voltak, mindenki számára ismert formában megőrizze és átadja a következő generációk számára. Mindemellett úgy gondoljuk, hogy mivel ezek a szavak a használatukban kifejezték egy korosztály számára a közös identitást, így közösségépítő szerepük vitathatatlan. Az említett szótár legérdekesebb szavait a múzeumi honlapon havi rendszerességgel frissítik a kollégák, minden esetben szómagyarázattal együtt.

3. A beérkezett tárgyak és a kiállítás

A *Közös időnk – 1989* projekt egyik legnagyobb vállalkozása és eredménye, hogy a múzeumban egy a látogatókkal közösen létrehozott kiállítás nyíljon meg a rendszerváltoztatás és 1989-hez kapcsolódó behozott tárgyakból. Bár a végleges, nagyívű kiállítás nem nyitotta még meg a kapuit, a beérkezett tárgyakból folyamatosan cserélve egy válogatás már most megtalálható a Magyar Nemzeti Múzeum egyik reprezentatív terében a bejáratnál. A beérkezett tárgyak felhasználásával a projektvezető, Gál Vilmos folyamatosan cseréli a vitrinben szereplő tárgyakat, melyekhez múzeumi gyűjtőlap segítségével a látogatók a hozzájuk kapcsolódó történeteket is megismerhetik.

Közös Időnk – 1989 Időszaki Kiállítás Magyar Nemzeti Múzeum,
Forrás: Szerző

4. Eredmények és tanulságok

A fenti összefoglalóból látható, hogy egy kulturális intézmény számára a közelmúlt történetébe való bekapcsolódás milyen lehetőségeket és nehézségeket rejthet magában. Egy-egy hasonló vállalkozás és programsorozat során a múzeumoknak lehetősége nyílik egyrészt aktív(abb) kapcsolatot kialakítani a látogatókkal, valamint hozzájárulni, hogy akár a közelmúlt története is a közösségi és nemzeti identitás

részévé váljon akár a múzeumi térben is. A terveink szerint a jövőben igyekszünk mindezt a megkezdett úton folytatni és még tovább ösztönözni, az online kommunikáció lehetőségeinek segítségével a tárgygyűjtési folyamatba további személyeket is bevonni, megszólítani, ezáltal is a múzeumi gyűjteményt bővíteni. Érdekes és izgalmas lehetőségeket jelent több kolléga szoros együttműködése, amely esetében az elkötelezettség talán a legfontosabb szempont a projekt és a tematika esetében is.

Közös időnk – 1989 logó,

Forrás: Polgári Ákos tervezése a Magyar Nemzeti Múzeum használatában

Jegyzetek

¹ Az emlékezhely kutatásával foglalkozó sok tanulmány és szakirodalom ismert, klasszikusnak talán Pierre Nora 1992-es tanulmánya tekinthető, melyben a szerző a következőket írja: „Azért beszélünk olyan sokat az emlékezeetről, mert nagyon kevés maradt belőle” Pierre Nora: Emlékezet és történelem között, Válogatott tanulmányok. Budapest, Napvilág, 1992.

² Vértesi Lázár: Oral History. Aetas – Történelemtudományi folyóirat, (19), 2004, 1. sz. 158-172. p.

³ Beszélő kronológiája alapján állítottuk össze a programsorozatot (www.beszelo.c3.hu/cikkek/kronologia-%E2%80%93-1989)

⁴ *Foximaxi*: a pártállami időkben létező Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem a szlengben egyszerűen *Foxi Maxi Egyetemként* gyökeresedett meg. Az elnevezés egyszerre utalt a névbeli hasonlóságra, valamint az egyetem színvonalára. Maszek: egyéni vállalkozó, kisiparos, kiskereskedő a Kádár-korszakban. A maszek szót Kellér Dezső író, konferanszié, humorista alkotta a magán szektor mozaik szavaként. Kmk: közveszélyes munkakerülés. A szocializmusban hivatalosan nem létezett munkanélküliség, mindenkinek volt állása. Papíron létrejött a teljes foglalkoztatás. Közveszélyes munkakerülő az a munkaképes személy volt, aki munkakerülő életmódot folytatott. A BTK szerint vétségnek, illetve szabálysértésnek számított, súlyosabb esetben börtönnel, vagy pénzbírsággal sújthatták az „elkövetőt”. (A szómagyarázatok a www.mnm.hu/hu/cikk/elsodort-szavak honlapról származnak.)

PRÓBAÜZEM

EGY TAPINTHATÓ KIÁLLÍTÁS

MARGÓJÁRA

Babolcsi Andrea

„Ellenállhatatlan vágy ösztönzött, hogy tegyem próbára erőmet azok között, akik látnak és hallanak. Tudtam, hogy sok akadályra fogok találni, de erősen vágytam szembeszállni és legyőzni azokat. A bölcs római intelmét nagyon szívemre vettem: 'ha száműzve vagy Rómából, akkor élj Rómán kívül'.”
(Helen Keller)¹

1. Bevezető gondolatok/Ráhangelődő

Már szinte közhely, hogy csak a változás állandó. Folyamatosan próbaüzemben vagyunk. Ezt éltük meg a Jósza András Múzeum *”Tapintható világ – Válts nézőpontot!”* című kiállítás hosszú hónapokat felölelő előkészületeinek során, és a kiállítás időtartama alatt is.² Megtapasztaltuk az együttműködés, a csapatmunka erejét, a sokszínűség csodáját, fejlődtünk, új látásmódokkal gazdagodtunk, de ugyanakkor időnként újra kellett terveznünk, szembe kellett néznünk kudarcokkal, konfliktusokkal és vakvágányokkal, felvállalva a napsütés mellett az árnyékos oldalt is.

„Próbaüzem. Ez a szó ugrott be, mikor leültem, hogy elkezdjem írni ezt a megnyitót. Ez egy próbaüzem, az elfogadás és az együttérzés folyamatában. Minden hibánk, előítéletünk, idegenkedésünk levedlése kötelező. ... A többség gögjét és érzéketlenségét váltja az értés, a megértés, a befogadás, az együtt gondolkodás, a párbeszéd, a találkozás. Érzés, megértés, befogadás, elfogadás. Milyen fontos szavak. És milyen csépett szavak. Nem hatnak, már úgy, ugye? Kár. Bizonyára azért is, mert sokszor hangoztatjuk, de nem vesszük komolyan és igazán nem teszünk érte semmit. Olyan ez, mint a környezetszennyezés. Csak itt egymás lelkét szennyezzük. Pedig a következő évek kulcsmondata a kiállítás alcíme, szlogenje: Válts nézőpontot. Lép ki az elefántcsonttornyodból.”³

A tapintható kiállítások kínálati palettáján már korábban is megjelentünk⁴, de ez a kiállítás egy sokkal nagyobb összefogás, egy többlepcsős projekt eredményeként valósult meg. Sok-sok kérdés, dilemma motoszkált bennünk időről időre felbukkanva a tervezés és a megvalósítás folyamata alatt. Mit szeretnénk igazán létrehozni? Hogyan varázsoljunk integrált, inkluzív kiállítást? Milyen skálán mozogjon a célcsoport? Hogyan hangoljuk össze az általunk elképzelt kínálatot a szükséglettel, kereslettel? Kik legyenek az együttműködő partnerek? Milyen tárgyak, alkotások szerepelhetnek és mutatkozhatnak be egy ilyen kiállításban? Milyen téma köré csoportosítsuk a kiválasztott alkotásokat? Tudunk-e igazi élményt nyújtani? Mi az üzenetünk? Megfelelően felkészültek vagyunk-e? Milyen módszereket húzunk elő a tarsolyunkból a kiállítás készítése és a hozzá kapcsolódó foglalkozások megvalósítása során? Honnan szerzünk anyagi forrást? Rendelkezünk-e majd elegendő humán erőforrással? Statisztikai adatok halmaza, célcsoport jellemzők, sztereotípiák, tutira megmondott igazságok, közben mi a valóság? Komoly kihívásként lebegett előttünk az is, hogy mindig más-más arcát kell(ene) megmutatnia egy múzeumnak, egy gyűjteménynek, trendek jönnek és mennek, vajon mi az, ami mégis kiemelt szempont kell, hogy maradjon, mi az, ami mégis állandóságot kell, hogy adjon ebben az örült tempójú változásban?

1.1. Első lépések

A Jósza András Múzeum már 2009 óta kisebb-nagyobb lépéseket megtéve törekszik arra, hogy egyre előrébb haladjon az akadálymentes kultúra megvalósításának útján. A kezdeti lépésekhez az épület falain túlra mutató kitekintésre, tanulásra, párbeszédre volt szükség. Ezeket az első lépéseket műhelymunkákon⁵ és képzésen⁶ való részvétel, valamint az érintett célcsoport⁷ célzott megkeresése segítette. Az első kísérleti munka egy Braille-írással készült füzet volt, mely a régészet világából adott egy keresztmetszetet, az *Ősi mesterségek nyomában* című állandó kiállítás anyagát is felhasználva.⁸ Ehhez pedig egy Magyarországot és hangsúlyosan Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét ábrázoló kísérleti tapintható térkép is készült, jelölve rajta a füzetben felbukkanó lelőhelyeket. A füzet feletti bábáskodást, tanácsokat, segítséget Kroll Zsuzsának köszönhettem, aki a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségében tevékenykedett, mint szakmai és érdekvédelmi vezető. A nyomtatást is a Szövetség berkein belül oldottuk meg. Felvettük a kapcsolatot a Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesületével, akikkel az első interaktív foglalkozásunk régészeti témát ölelt fel, ahol – csak halkan említem – eredeti tárgyakat tapintva kóstolhattak bele ebbe az izgalmas világba. Ekkor ismerkedtünk meg Listván Andrea tiflopedagógussal is, aki rendszeresen hozta tanítványait múzeumi foglalkozásokra, és segített minket tanácsaival. Az Egyesülettel és Listván Andreával azóta is kölcsönös párbeszédre alapozva folyamatosan együttműködünk.

1.2. Viszonyítási pontok

A múzeumok egyik kiemelt feladata, hogy minél szélesebb körben megmutassák gyűjteményeiket, az ott felhalmozott tudás szeleteit. A minél szélesebb körben jelentése magában hordozza az esélyegyenlőséget, a kultúrához és tudáshoz való egyenlő hozzáférést, a fizikai és szellemi akadálymentesítést, a társadalmi felelősségvállalást. A megmutatás pedig ma már a különböző társadalmi csoportokkal folytatott párbeszédet, közös gondolkodást, részvételi, közösségi projekteket és kiállításokat is jelentheti. A múzeumoknak átgondoltan dolgozniuk kell azon, hogy minél nyitottabbak legyenek a társadalom minden irányába, megmutassák felhasználóbarát oldalukat, és az inkluzivitást.⁹ „Az inklúzió, mint pedagógiai szakkifejezés azt a megközelítést fejezi ki, hogy megvalósulásában minden résztvevőnek szerepe van. Az együttes célokat követő csoporttá válás folyamata csak akkor lehet hatékony, ha tagjaik megismerik és elfogadják egymást.”¹⁰ Szerves részét képezi tehát a múzeum társadalmi szerepvállalásának folyamatában a különbözőségek, a sokszínűség elfogadása és megbecsülése. Üde színfoltként jelentek meg a kiállítások között az ún. inkluzív tárlatok.¹¹

Egy igen izgalmas és új nézőpontot adó neurobiológiai kutatásokat felvázoló könyvben a szerző kiemeli, hogy az ember alapvetően együttműködő, ami az evolúcióban is megmutatkozik, mert eredendő és alapvető motivációja a törődés és a sikeres emberi kapcsolatok. A kooperatív viszonyulásnak azonban legalább kétsávosnak kell lenni, ha sikert szeretnénk elkönyvelni. Annak a társadalomnak, mely az együttműködést tekinti alapnak és célnak, konkrét, valóságban is működő stratégiákra van szüksége, ez azonban csak akkor hatékony igazán, ha párbeszéd formájában időnként újra és újra elővéve közösen formálódik. Az együttműködés során védeni kell az egyéni szabadságot, támogatni kell a kreativitást és a produktivitást, az oktatást és a szakmai kompetenciát. „De a legfőbb vezérelv, az legyen, hogy az együttműködésnek és az emberségnek értékesebbnek kell lennie, mint a maximális megtérülésnek.”¹²

2. Építőkövek

A *Tapintható világ – Válts nézőpontot!* című kiállítás megvalósításában több kiindulási pontunk volt, melyeket egy kerek egészszé szeretnénk volna formálni az út végére. A kezdetektől röviden bemutatva ezeket a kis projektet, kis építőköveket, rajzolódik ki igazán, hogy mire is vállalkoztunk. Ez a kiállítás egy csapatmunka eredménye volt, melyben sokféle tudással és háttérrel rendelkező művészek, művésztanárok, tanárok, amatőr alkotók, múzeumi szakemberek, látássérültekért tevékenykedő alapítvány és egyesület vezetői és tagjai, valamint középiskolás diákok és tanáraik vettek részt.

1. Építőkö: „Láss a kezeddél”

A Centropa Alapítvány (Budapest) tanárképzési programjaiban 2015-től vettem részt, ennek egyik kiemelt pontja volt az ún. *Közös Nevező Oktatási Program* elindulása, melynek célja a különböző háttérű iskolák közötti együttműködések előmozdítása az interkulturális pedagógia eszközeivel, bevonva ebbe az együttműködési hálóba civil szervezeteket, egyesületeket, kulturális intézményeket is. Kiemelt céljuk volt ezzel az oktatási programmal, hogy a tanárok és diákjaik, valamint a különböző szervezetek között olyan közös tevékenységeket katalizáljanak, olyan kulturális projektek létrehozását támogassák, melyek az eltérő társadalmi csoportok jobb megismerését segítik elő – ezzel enyhítve a szegregációt – olyan közös produktumok megvalósításával, melyek hidakat építenek tanárok, diákok, intézmények, marginális társadalmi csoportok között.¹³ A *Közös Nevező* olyan projektalapú együttműködések támogat, melyek az élménypedagógia és az informális oktatás eszközeivel, továbbá az alkotás örömeivel és aktív állampolgárságra neveléssel mozdítják ki a gyerekeket a komfortzónájukból annak érdekében, hogy csökkentsék az iskolarendszerben tapasztalható természetes szegregáció negatív hatásait.

A *Közös Nevező 3.0* továbbképzés során született meg a „*Láss a kezeddél*” című projekt, mely 2017/2018 során valósult meg. Ebben a projektben partnereink voltak:

- József Attila Gimnázium, Polgár: 10 diák, Pallagi Józsefné, Gulyásné Lovász Mária pedagógusok
- Sztrehlo Gábor Evangélikus Gimnázium, Budapest: 11 diák, Baglyos Natália pedagógus
- A Centropa Alapítvány részéről: Tóth-Vásárhelyi Éva pedagógus, a projekt mentora
- Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesülete, Nyíregyháza: Nemes-Nagy Tünde elnök
- Vakok Iskolája, Budapest: Petneházy Emőke gyógypedagógiai asszisztens
- Juhász Tomi a Vaklárma zenekar tagja, Budapest.

A két különböző háttérű iskolából érkező diákok projekttemája a vakok és gyengénlátók világának közelebbről történő megismerése volt, ebből kiindulva pedig egy általuk közösen választott produktum megvalósítása. A projekt során a 9-12. évfolyamos diákoknak lehetőségük volt Budapesten olyan helyeket felfedezni, ahol még nem jártak, a projekt szempontjából viszont fontosnak tartottuk. Különböző érzékenyítő programok segítségével kerülhettek közelebb a látássérültek mindennapjaihoz, olyan témákat érintve, mint pl. tanulás, tájékozódás, szabadidő, ismerkedés, párkapcsolat, a munka világa, az, hogyan és miként érdemes jól segíteni. A csapat látogatást tett a budapesti Vakok Iskolájában¹⁴ is, ahol bepillantást nyerhettek a saját közegüktől eltérő oktatási lehetőségekbe. A Petneházy Emőke gyógypedagógiai asszisztens által sokrétűen összeállított program keresztmetszetet adott az épületről, a tantermekről, a tanórákról, a műhelyekről, a tornateremről és az uszodáról is. Különleges élmény volt a diákoknak és a pedagógusoknak is egyaránt a tanórákon való részvétel. Az élményszerzést fokozta, hogy a testnevelés óra keretében mindenki kipróbálhatta a csörgőlabdát, azaz a vakfocit. Ebben a programelemben a bevonódással sikerült közelebb jutni a kitűzött célhoz. A diákoknak és a pedagógusoknak érzékenyítő foglalkozást tartott Nemes-Nagy Tünde, aki aliglátó, és Juhász Tomi, aki látássérültségét tekintve vak. Tabuk nélkül lehetett kérdezni, amin meg is lepődtek a fiatalok. Természetesen csapatépítő foglalkozáson is részt vett mindenki, ellátogattunk a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumba, ahol Miszné Korenchy Anikó és Németh Ádám múzeumpedagógusok fogadtak minket interaktív, látássérültekre hangolt vezetéssel, és egy *Csokimánia* foglalkozással. Felfedeztük a *Láthatatlan kiállítást* (Millenáris) is, valamint beültünk egy közös beszélgetésre a budapesti *Nem adom fel* kávézóba. A találkozó Nyíregyházán folytatódott, ahol a diákok a pedagógusokkal együtt csapatokban játékos feladatok segítségével fedezték fel a Jósza András Múzeumot, majd elkészítették a tapintható alkotások terveit és a végeleges alkotásokat is. Zárásként pedig a Nyíregyházi Állatpark támogatásával részesei lehettek az Állatpark látássérültek számára megálmodott foglalkozásán. A *Közös Nevező 3.0* záró eseménye

Budapesten volt, ahol bemutatkozhattak a különböző projektek, többek között a miénk is, ennek keretében egy rövid kisfilmmel és az alkotások bemutatásával ismertettük meg a résztvevőkkel a projektünk felépítését és eredményét.

Elkészült alkotások: tapintható emojik

Az elkészítéshez felhasznált anyagok: dekorgumi, karton, zsenília drót, ragasztó.

A diákok közös ötletelést követően a hozzájuk közel álló digitális világból választották a mindennapjaikban szinte nélkülözhetetlen emojikat. Ezek az apró kis figurák számtalan érzést fejeznek ki, anélkül, hogy szavakba öntenék gondolataikat, érzéseiket. Az 1990-es években útjára induló emojik mára már számtalan formában és témában vannak jelen, erősítve az instant világ felgyorsult tempóját. (8. kép)

Hangulatképek a projektről:

1. kép: A Vakok Iskolájának szövőműhelyében.

Fotó: Szerző

2. kép: Vakfoci.

Fotó: Centropa Alapítvány

3. kép: Csokimánia foglalkozás.
Fotó: Szerző

4. kép: Négy érzék sétája Németh Ádámmal.
Fotó: Centropa Alapítvány

5. kép: A Nyíregyházi Állatpark tapintható felfedezésén.
Fotó: Szerző

6. kép: Érzékenyítő a Jósa András Múzeumban
Fotó: szerző

7. kép: A 3.0 csapat a Jósa András Múzeum előtt.
Fotó: Román Ágnes

8. kép: Tapintható emojik.

Fotó: Szerző

2. Építőkö: „Tapintható világ”

Folytatva a Centropa Alapítvány *Közös Nevező 3.0 Oktatási Program*ban megkezdett irányt, új diákokkal és pedagógusokkal vágtunk neki a közös munkának. A *Közös Nevező 4.0* továbbképzés során született meg a *Tapintható világ* című projekt, mely 2018/2019 során valósult meg.

Ebben a projektben partnereink voltak:

- a Budapesti Gazdasági Szakképzési Centrum Arany János Műszaki Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája, Budapest: 10 diák, Erdélyi-Varga Marianna, Tevan Ildikó, Varga Péter Pál pedagógusok
- a Budapesti Gazdasági Szakképzési Centrum Berzeviczy Gergely Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági Szakgimnáziuma, Budapest: 12 diák diák, Sánta Zoltán pedagógus
- a Centropa Alapítvány részéről: Tóth-Vásárhelyi Éva pedagógus, a projekt mentora
- a Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesülete, Nyíregyháza: Nemes-Nagy Tünde elnök
- Vakok Iskolája, Budapest, Petneházy Emőke gyógypedagógiai asszisztens
- Juhász Tomi a Vaklárma zenekar tagja, Budapest.

Szintén két különböző háttérű iskola diákjai és pedagógusai vettek részt ebben a projektben. A lehetőségeinkhez képest a programban szerepeltek olyan elemek is, amelyek az előző 3.0 projektben is: érzékenyítés, a *Láthatatlan kiállítás* felfedezése, ismerkedés a Jósza András Múzeummal és a készülő kiállítással, élményszerzés a Nyíregyházi Állatpark tapintható foglalkozásán. Mindkét iskolába eljutottunk, így sikerült egymás iskolai közegét feltérképezni a diákoknak és a pedagógusoknak is. Kiemelt szerepe volt annak a programelemnek, melynek során az Arany János Műszaki Szakgimnázium és Szakközépiskola tanműhelyébe látogattunk el, ahol megismerkedtünk a műhellyel, a hegesztés néhány technikai részletével. Az itt tanuló diákok közül többen, mint a projektben résztvevő diákok is, központi fűtés- és gázhálózat- rendszerszerelő

szakemberek lesznek. Kivétel nélkül mindenki próbára tette magát a hegesztésben, beleshettünk az alkotás folyamatába. Ebben a kis műhelyben készült el a tapintható alkotások diákmunkáinak egy része, míg a másik része pedig a BGSZC Berzeviczy Gergely Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági Szakgimnáziumban.

A diákok és a pedagógusok részt vettek a *Tapintható világ – Válts nézőpontot* kiállítás megnyitóján, illetve a kiállításmegnyitót követően lehetőségük volt mesélni a munkájukról a látogatóknak. A műhelyben készült alkotások elkészítésének folyamatát, tapasztalatait az „Aranyos” diákokkal videóban rögzítették meghatározott kérdések alapján. Ezt sajnos azonban, nem sikerült időre úgy elkészítenünk, hogy beépítsük a kiállításba.¹⁵

A Közös Nevező 4.0 záró eseménye Budapesten volt, ahol az előző évhez hasonlóan bemutathattuk a projektünket egy kisfilm és néhány eredeti alkotás kíséretében.

Az elkészült alkotások:

A BGSZC Arany János Műszaki Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája diákjainak alkotásai: kígyó, kisautó, hajó, szív, csillagromboló. Felhasznált anyagok: acélcső, anyacsavar, kettévágott cső, alumínium korong, hegesztőpálca, laposvas. A készítés technikája: hegesztés, hajlítás, kézi vágás.

A BGSZC Berzeviczy Gergely Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági Szakgimnázium diákjainak alkotásai: kard, jogar, kőbalta, „izé”. Felhasznált anyagok: fém, fa, alufólia, műanyag, mészke, madzag, műanyag csövek.

Az alkotás folyamata és az alkotások képekben:

9. kép: Készülnek az alkotások a műhelyben.

Fotó: Szerző

10. kép: Készül a kígyó a műhelyben.
Fotó: Szerző

11. kép: Hajó és kisautó.
Fotó: Szerző

12. kép: Csillagromboló kígyóval.
Fotó: Szerző

13. kép: Szív.
Fotó: Szerző

14. kép: Fókuszban a kőbalta, a kard és az izé.

Fotó: Szerző

A Közös Nevező 3.0 és 4.0 projektjeinek egyik kiemelt célja volt, hogy csökkentsük az előítéleteket, ideális esetben pedig előítéletektől mentes mini közösségek jöjjenek létre, melyben aktív fiatalok társadalmi helyzetüktől függetlenül közösen tesznek a fogyatékkal élők kirekesztése ellen. Szerettük volna, hogy a projektben résztvevő diákok a megszerzett tudásukat és tapasztalataikat elvigyék tágabb közösségeikbe – iskola, barátok, család -, így is elősegítve a társadalom érzékenyítését az adott témában. A projekt megvalósítása során fejlesztettük a diákok szociális kompetenciáit, érzékenyítve egymás és más társadalmi rétegek felé, az empátiát, a társadalmi és állampolgári felelősségvállalást, a kezdeményező- és vállalkozókészséget, a kulturális tudatosságot. Ennek a két oktatási projektnek hangsúlyozottan a látássérültek irányába való érzékenyítés állt a középpontjában, áthallással más marginális csoportok elfogadásának irányába is. A diákok alkotásaiból, melynek egy része a Jósa András Múzeumban készült, míg másik része a diákok iskoláiban készült, fontos szerepet kaptak a kiállításban. Alkalmazott módszereinkben ötvöztük az élménypedagógia, az érzékenyítő programok, a kooperatív tanulás, projekt módszer és a digitális pedagógia elemeit.

3. Építőkö: „Halványkék Pötty”

A *tekerd!* csoport 16-18 éves diákjai, a csoport mentora és vezetője Hudák Zsolt pedagógus és a Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesületének elnöke, Nemes-Nagy Tünde és kollégái, Balogh Viktória és Ács Réka közösen álmodták meg ezt a projektet, melyhez a Jósa András Múzeum is csatlakozott. A *tekerd!* csoport Hudák Zsolt pedagógus vezetésével egy nagyobb projektben dolgoztak, melynek témája az űrhajózás és űrkutatás volt, innen pattant ki a szikra, hogy valahogy kézzelfogható formába kellene önteni az ún. „Halványkék Pöttyöt”.

A *tekerd!* csoport 2014. szeptember 1-jén alakult meg a Nyíregyházi SZC Wesselényi Miklós Középiskolája, Szakiskolája és Kollégiumának épületében, 9-12. évfolyamos szakközép- és szakiskolai tanulókból. Főként halmozottan hátrányos helyzetű, valamint tanulási és beilleszkedési nehézséggel küzdő fiatalok alkotják a csapatot. Műhelyük és egyben kis birodalmuk az iskolában található. A csapat neve egy Anima Sound System dalból eredeztethető. Munkáikkal a világot és a számunkra fontos műalkotásokat szeretnék bemutatni a saját szemszögükből. A feldolgozott témák az Op-Art művészeti irányzattól a Street art művészeti irányzaton keresztül a képregények világáig terjednek, de nyitottak más irányzatokra is. A csoport létrehozásának fő célja, az alkotás folyamata által egyre közelebb hozni a diákokhoz a képzőművészet felfedezésének és megértésének lehetőségét, mindemellett a közösségteremtő szerepe, valamint az egymást segítő és támogató háttér kialakítása volt. Alkotásaikat LEGO elemeket felhasználva álmodják meg, terveznek, építenek, egyre jobban nyitnak világra. A *tekerd!* csoport és a Jósza András Múzeum közös együttműködése 2016-ban indult útjára.

A tapintható közös alkotást a diákok iskolájában lévő műhelyben tervezték és építették meg a Vakok Egyesületének tagjaival közösen. A kreatív alkotás 17 ezer darab LEGO elemből épült meg 36 óra alatt. A fekete színű LEGO elemek érintése sima felületű, azonban tapintás útján felfedezve az alkotást, egyszer csak felbukkan egy picike kiugró elem, mely kék színű, és a Földet szimbolizálja. A kreatív alkotás egy másik meglepetést is tartogat. A felületen kitapinthatunk egy Braille-írással készült szövegrészletet, melyet szintén LEGO elemekből építettek meg az alkotók. A gondolat, melyet Carl Sagan csillagász 1996-ban osztott meg a közönséggel, a kihelyezett Braille ABC segítségével el is olvasható vállalkozó szellemű „látóknak”. A Braille-írás tehát, mely a látássérült emberek alternatív tapintható kommunikációs jelrendszere, ily módon beépült az alkotásba. A csillagász gondolatait audio formában is meg lehetett hallgatni két előadó tolmácsolásában.¹⁶

Mi az a „Halványkék Pötty”?

Egy picike kék pont a nagy és hatalmas fekete végtelenségben. 1990-ben a Voyager–1 űrszonda 6 milliárd kilométeres távolságból készített egy felvételt a Földről, melynek ötlete Carl Sagan csillagász elképzelése alapján valósult meg. A kép megihlette a csillagászt, és egy könyvet is írt erről, melyben a sokat idézett, híres gondolatsora ennek az alkotásnak a mottója lett:

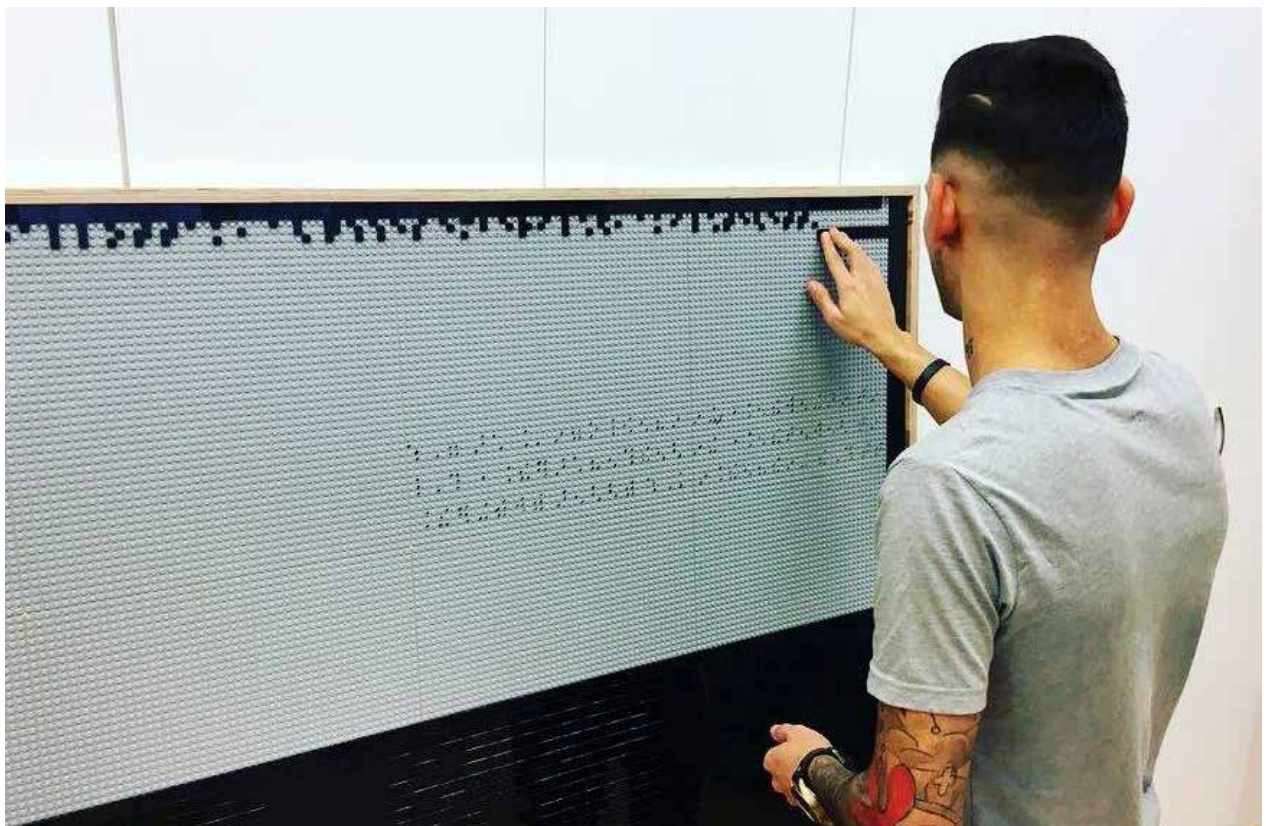
„Nézzenek ismét arra a pontra. Az itt van. Az otthonunk. Azok mi vagyunk. Ott van mindenki, akit szeretnek, mindenki, akit ismernek, mindenki, akiről valaha hallottak, az összes emberi lény, aki létezett. Az összes örömünk és szenvedésünk, vallások, ideológiák és gazdasági dogmák ezreinek magabiztossága, minden vadász és növényevő, minden hős és gyáva, minden civilizáció alkotója és lerombolója, minden király és paraszt, minden szerelmes fiatal, minden apa és anya, reménnyel teli gyermek, feltaláló és felfedező, minden erkölcs oktatója, minden korrupt politikus, minden „szupersztár”, minden „legfőbb vezér”, fajunk történelmének összes szentje és bűnös személye ott élt – azon a porszemcsén a napsugárban függve.”¹⁷

A LEGO elemekből készült tapintható alkotás elkészítésének folyamata kiváló alkalom volt arra, hogy közelebb hozza a hátrányos helyzetű szakiskolásokat és a látássérülteket, a közös metszéspont pedig a művészet volt.

Az alkotás folyamata és az alkotás:

15. kép: Közös építés.
Fotó:Hudák Zsolt

16. kép: A Braille-írás felrakása.
Fotó:Hudák Zsolt

19. kép: Az alkotás és az alkotó csapat.

Fotó: Hudák Zsolt

4. Építőkő: „Kézzelfogható Művészet Mindenkinék”

A Kézzelfogható Alapítvánnyal 2014-ben dolgoztunk először közösen, melynek a már említett tapintható kiállítás lett az végeredménye. Az Alapítvány 2009-ben alakult a gyógypedagógus és fazekas szakoktató Móga Sebők Erzsébet vezetésével. Küldetésük és céljuk, hogy a látássérültek társadalmi rehabilitációját és integrációját a művészeteken és a kézműves mesterségen keresztül valósítsák meg. Amellett, hogy akadálymentes kiállításokat szerveznek látássérültek számára, biztosítják a látássérült és más fogyatékkal élő alkotóknak is a bemutatkozást, valamint látássérülteket képeznek tárlatvezetőknek.¹⁸

Ebben a kiállításban Móga Sebők Erzsébettel és Petneházy Emőkével működünk együtt, az alkotásokat közösen válogattuk, így 21 látó és látássérült, valamint egyéb fogyatékkal élő felnőtt alkotó munkája mutatkozhatott be. A jelenlegi keretek között nincs arra lehetőség, hogy az alkotókat és az alkotásokat részletesen bemutassam. Annyit mindenképp kiemelnék, hogy az alkotók között aliglátó, vak, Usher szindrómás, együttes látás- és hallássérült, megértési nehézséggel élő alkotók is bemutathatták a gondolataikat és érzéseiket ötvöző munkáikat.

Ezen kívül, ide soroltuk Kátai László amatőr „fémszobrász” négy alkotását is, melyeket használt csavarokból és más fémhulladékokból, hegesztéssel alkotott, saját tervezés alapján.¹⁹

20. kép: Kukli Albert²⁰: Ölelés.

Kép: Kézzelfogható Alapítvány

21. kép: Géczy Kinga²¹: Fa vihar után.
Fotó: Kézzelfogható Alapítvány

5. Építőkő: Helyi művészek bevonása

Nyíregyházi művészeket kértünk fel, hogy csatlakozzanak a projekthez, majd közösen gondolkodtunk azon, hogy milyen alkotásokkal tudnák gazdagítani a kiállítást. Három művész, összesen hét eredeti alkotást ajánlott fel, megengedve a tapintás útján történő felfedezésüket, sőt kifejezetten partnerek voltak az együttműködés során, visszajelzést kértek a tapasztalatokról, kíváncsian várták, hogy tapintás útján milyen élményt nyújtanak az alkotásaik. Együttműködő partnereink: Bori Dóra kerámia-tervező művész, design- és vizuálművészeti tanár, Németh Erika szobrászművész és grafikusművész, Verebélyi Olga szobrászművész. Felkérésünket elfogadva a helyi művészek táborát erősítette Nagy Zsuka költő, aki a kiállításmegnyitó megírása mellett néhány alkotáshoz kapcsolódva, általuk inspirálódva, verssorokba formálta gondolatait. A helyi művészek mellett lehetőséget biztosítottunk a Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesületében tevékenykedő látássérült amatőr alkotónak, Ács Rékának is, aki muffin papírból készített gömbdíszt.

6. Építőkő: „Falra fel”

A kiállításnak otthont adó terem, valamint a bejáráshoz kapcsolódó folyosó egy részének dekoráló festéséhez alkotótársnak kértük fel a Nyíregyházi SZC Wesselényi Miklós Középiskolája, Szakiskolája és Kollégiuma báb- és látványtervező művésztanárát, Matyi Ágotát és diákjait. A falfestést megelőzően közösen ötleteltünk, a diákok megmutathatták kreativitásukat, önálló teret kaptak elképzeléseik megvalósításához. Az alkotások fő témája a „Halványkék Pötty” üzenetéhez kapcsolódva az űr és a természet volt. A hét fős kis csapat fantasztikus atmoszférát varázsolt a kiállítótérbe.

22. kép: Voyager-1 űrszonda.
Fotó: Szerző

23. kép: A kiállítótér külső részének dekorálása.
Fotó: Szerző

3. A kiállítás

A fent bemutatott építőkövek összehangolása volt a következő mérföldkő. A kiállítás, látássérültek és „látók” számára egyaránt lehetőséget biztosított a vizualitáson túl a művészet tapintás útján való felfedezésére és értelmezésére is. A megvalósítás integrált és inkluzív megközelítését pedig az adta, hogy a kiállított alkotások az alkotóművészek, amatőr alkotók és a diákok munkái mellett, különböző fogyatékkal élő is alkotók számára is lehetőséget biztosítottak a bemutatkozásra, valamint látássérült tárlatvezetők segítségével is fel lehetett fedezni a kiállítást, és minden látogató számára nyitott volt.

3.1. A tér / az alkotások

Mindig kardinális kérdés, hogyan tudjuk testreszabni a kiállítást, miként tudunk alkalmazkodni az adott térhez, mennyire tudjuk mindezeket összehangolni a különféle elképzelésekkel. Fontos szempont volt az elrendezésben a hozzáférés, ugyanis a látássérült látogatók mellett mozgássérült vendégekre is számítottunk, így ezt is figyelembe vettük. A folyosó adta lehetőséget is használtuk egy rövid bevezető, és Helen Keller²² életrajzából merített összeállítással, leheletnyi ráhangoló dekorációval.

A kiállítótér a terem elosztásából adódóan is, két részre tagolódott. A belső teret különleges atmoszférájúvá sikerült kialakítani. A fal színét kellemes, sejtelmes sötétkékre festettük, olyan volt, mintha valahol a föld és az ég között lebegnénk, ehhez még egy kék függönyt is párosítottunk az ablakhoz. A falon dekorációként megjelent a Voyager-1 űrszonda is. Itt kaptak helyet az alábbi alkotások: Bori Dóra: Szenteltvíztartók, Függő kapcsolat²³, Angyaltrombita; Németh Erika: Fohász; Lukács Temmel Magdolna: Fohász; Markolt György: Kegyelet a Hősöknek; Nagy Zsolt Richárd: A gyász; Szombati Panni: Látomás, Szemereki Teréz: Madár. Itt volt hallható Carl Sagan csillagász már említett gondolata és az űrszonda hangja is. Kísérletképpen ennek a teremrésznek a közepén elhelyeztünk két posztamenst, melyen két alkotás kapott helyet. Ennél az elképzelésnél ütköztettük az álláspontjainkat, mert nem mindenki támogatta elsőre, mivel a megszokott, fal mellett elhelyezett, biztonságot adó bemutatás kereteiből lépett ki. Erre a két posztamensre, két fantasztikus alkotás került, egy „látó” alkotóművész és egy siketvak alkotó munkája, mindkét alkotás címe a Fohász, a bejárat felől megközelítve pedig a háttérben a „Halványkék Pötty” című alkotás adta a végtelen érzését ebben a térben. Voltak olyan visszajelzések, melyek merészen, egyfajta „szakrális térnek” nevezték ezt a belső teret a belőle sugárzó nyugalom, az alkotások tartalma, üzenete, a színeket érzékelők számára pedig még jobban erősödött ez az érzés a kék szín és a dekoráció miatt is. A „szakrális teret” és a külső teret összekötő alkotás, Verebélyi Olga szobrászművész „egy az út” című műve kötötte össze, melyben az egyensúly, a végtelen és a minden mindennel összefügg gondolatisága jelent meg. A külső tér falának színe fehér maradt, két kisebb falrészlet dekoráltak a diákok, egy úrrészletet és egy erdőrészletet ábrázolva. Itt a Kézzelfogható Alapítvány által hozott összekapcsolható asztalokra kerültek az alábbi alkotások:

Szabó Edit: Róka & Medve; Kukli Albert: Ölelés; Zámbo Attila: Bohém angyal; Bárczi Gusztáv Készségfejlesztő Speciális Szakiskola (Budapest) diákjai: Alakok; Soltész Melinda & Vida Gábor: Alak; Géczi Kinga: Fa vihar után; Balla Gemma: Nemezmama kicsinyeivel; N Papakosztandi Mária: Incselkedő; Solticz Kálmán: Szöges oszlop; Soltész Melinda: Free Blowing Nr.003; Terebessy L. Föld: Egetlengető földhinta; Jeney Zoltán: Cím nélkül, Árvay Zolta: Vörösiszap, Németh Erika: Éjjeli fürdőzés; Verebélyi Olga: Zsuzsika, Gizike; Ács Réka: Gömbdísz; Közös nevező 3.0 és 4.0 alkotásai; Kátai László: Fémszobrok.

A kiállítási anyag sokszínűséget mutatott formák, felhasznált anyagok és minőség tekintetében. Izgalmas formák és textúrák mutatkoztak meg, amelyek a haptikus érzékelésnél fontos szerepet kaptak. Alapvető információt adott a tárgy formáján kívül az érdekessége és hőmérséklete is.²⁴ Az alkotások anyagát tekintve az alábbiakkal lehetett találkozni: beton, samottos keménycserép, agyag, bronz, vas, juhar, nemez, márvány, papír, textil, műanyag, kő, üveg, fa, gipsz, drót, madzag, dekorgumi, LEGO elemek.

Az alkotások témája is sokszínűséget mutatott, a bohém, vidám hangulatot árasztó művektől egészen az elmélyülést és befelé fordulást ösztönző, a gyászt megjelenítő alkotásokon keresztül széles skálán mozgott az önkifejezést is tükröző mondanivaló, üzenet.

24. kép: Lukács Temmel Magdolna: Fohász és Németh Erika: Fohász című alkotása.
Fotó: Szerző

25. kép: Németh Erika: Fohász. Részlet.
Fotó: Szerző

26. kép: A kiállítás külső teremrésze.
Fotó: Szerző

3.2. Interpretációs lehetőségek

Az interpretációs eszközöket tekintve használtunk hangzó anyagokat (akusztikus érzékelés), kézbe vehető és tapintható tárgyakat (haptikus érzékelés), illatokat, személyes vezetést történetmeséléssel fűszerezve, nagybetűs síkírással és Braille-írással készült feliratokat.²⁵ Megoszlanak a vélemények, hogy hányan tudnak Braille-írással készített feliratokat olvasni, milyen hangsúlyt kell erre fektetni egy kiállításban. A nyíregyházi Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesülete 2005 óta szervez Országos Braille Olvasásversenyt, ilyenkor az ország minden pontjáról érkeznek vállalkozó szellemű, főleg felnőttek, hogy megmérettessék magukat. A verseny támogatók segítségével valósul meg, és az egyesület tagjai közösségépítő céllal programokat is szerveznek a jelentkezőknek. Jellemző, hogy kizárólag Szabolcs-Szatmár-Bereg megye irodalmárainak műveiből olvasnak a bátor versenyzők. 2018-ban a Jósza András Múzeum is otthont adott ennek a rendezvénynek, valamint a zsűri tagjaként is jelen voltunk két alkalommal. Fantasztikus volt látni azt az akaraterőt és lelkesedést, amivel nekivágnak ennek a látók számára kissé misztikus pontírásból szőtt novellavagy regényrészleteknek az olvasásra vállalkozók.

Audio guide alkalmazásra ebben a kiállításban nem volt lehetőségünk, így a személyes jelenlétet adó verbális közlés játszotta a főszerepet. Főszerepben volt a történetmesélés is, melynek fontosságát a kutatások is alátámasztják, ugyanis a látogatókat jobban érdeklik a tárgyakhoz kapcsolódó történetek, eredményesebb lesz a bevonódás, és a tudás elsajátításában kulcsszerepe van a történetek által generált érzelmeknek.²⁶

3.3. Múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai foglalkozások

A kiállításban interaktív múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai tárlatvezetést és foglalkozást tartottunk, mindig a látogatók aktív bevonásával. A látogatókat egy izgalmas tér- és időutazásra invitáltuk, játékos elemekkel ötvözve, legyen szó akár gyerekekről, akár felnőttekről. A tárlatvezetések és a foglalkozások menete rugalmas forgatókönyvre épült, mindig az adott célcsoport igényeihez igyekeztünk szabni, törekedtünk rá, hogy a résztvevők többféle érzékszervét bevonjuk a felfedezésbe. Ha végigvesszük ezeket az érzékszervi megtapasztalási formákat, akkor a felfedezés során a tapintás, hallás, szaglás, valamint az adott látássérülteknél a látásmaradványra támaszkodtunk.²⁷

Minden tárlatvezetést, foglalkozást egy rövid ráhangoló beszélgetés, feloldást célzó párbeszéd előzött meg. A vezetések többnyire együtt tartottuk Nemes-Nagy Tündével, de olykor külön-külön is vezettünk foglalkozást. Tünde lelkes múzeumbarát, és időnként önkéntes szerepben is felbukkan a múzeumban. Megfigyeltük, hogy jelenléte látássérült tárlatvezetőként a foglalkozás alatt, mint látássérült tárlatvezető, növelte a kiállítás iránti bizalmat, segítette a feloldódást.

A „látók” számára mindig felajánlottuk, hogy élhetnek a szemtakaró lehetőségével, illetve népszerű volt az a verzió is, amikor a csoportot előzetes megbeszélést követően két részre osztottuk, párosával kellett együttműködniük. A páros egyik tagja szemtakaróval fedezte fel a kiállítást, a páros másik tagja pedig segítő, mesélő szerepbe helyezkedett. Természetesen mindezt megelőzte a Tünde által elmondott és prezentált „hogyan segítsünk jól” bemutató. A látogatók, a tapintás útján történő felfedezés során támaszkodhattak a kreativitásukra, fantáziájukra, azokra a támpontokra, amiket adtunk. Szubjektív válogatásunkat tükrözte, hogy néhány alkotáshoz szépirodalmi művekből idéztünk, vagy verset és mondókát mondtunk. Tünde pedig Braille-írással készült versgyűjteményből olvasott fel részleteket, sőt mesét is gyerekeknek, bekuckózva a belső ún. „szakrális tér”-be, kis párnákon ücsörögve. Zenerészleteket is lejátszottunk többféle stílusból merítve, az általunk választott alkotásokhoz kapcsolva, illetve megadtuk a szabad asszociáció lehetőségét is.

Mit kellett figyelembe vennünk a látássérült látogatók esetében? Fontos szempont volt, hogy annak az információnak a birtokában legyünk, hogy az adott látogató a látásteljesítménye alapján gyengénlátó, aliglátó vagy vak. Ez utóbbi esetben pedig szerepet játszott az is, hogy születésétől kezdve nem lát, vagy később érintette a látásvesztés, és vannak-e emlékképei, akár színekről, tárgyak körvonalairól, amiket előhívhat. A differenciált tudásátadás adhat igazán élményt, belső képpé, érzéssé formálódó tudást, erre alapozva lehet hatékony foglalkozásokat és tárlatvezetések tartani. Összehangolni egy vegyes csoport igényeit igazi kihívás volt: nem tudtuk biztosítani minden esetben ezt a differenciált vezetést, vagy akár olyan igényekhez se tudtunk igazodni, mint például a fények megfelelő beállításának biztosítása, mert van olyan látássérült, aki igényli az erős fényt, de van, aki viszont érzékeny rá, zavarja.²⁸

Ami a „látóknak” vizuális élmény, például a színek ismerete, addig az aliglátók egy részének és vak látogatóknak ez lexikális tudást jelent. Átgondoltan kellett bánni a tárgyak verbális leírásával, a fogalmakkal.²⁹ A művészetek megértését és tanulását folyamatosan fejleszteni kell a látássérültek esetében. Ebben a folyamatban meghatározó és befolyásoló tényező a látássérültség mértéke, a korosztály, az érdeklődési kör, a hozzáállás és még lehetne sorolni. A fejlődés apró lépésekben történik, a folyamatosan fejlődő technika segítségével is, de a személyes jelenlét talán még fontosabb.³⁰

Ideális lett volna, ha a foglalkozáshoz alkotói tevékenységet is tudtunk volna illeszteni, de ennek megvalósításához nem volt elegendő időnk és humán erőforrásunk, pedig az aktív, cselekvéses alkotói tevékenység jobban elmélyítette volna a kiállításban tapasztaltakat.³¹

Mint a korábbiakban már említettem, a foglalkozások során többféle érzékszervet igyekeztünk bevonni, de be kell látni, még van hová fejlődünk, hogy elmondhassuk, megvalósítottuk a multiszenzoros megközelítést.³² „A látás nem az egyetlen út a művészet megértéséhez”.³³

Tudatosítani kell, hogy a vizuális élményen túl is van lehetőség a művészet megtapasztalására. A tapintás útján (taktilis) történő felfedezés sem kizárólagos, mint korábban vázoltam, hangsúlyos szerepe van a verbális kiegészítésnek.

A látássérültek bevonása során, akár kiállítást létrehozó partnerként, akár alkotóként vagy látogatóként vesznek részt a múzeumi életben, a sztereotípiákat eldobva kell figyelembe vennünk, hogy a látássérültek csoportja nem homogén. *„Két látássérült emberben legfeljebb ha annyi a közös, mint két magas növésű emberben. Vagyis, a speciális helyzet adta problémák és azokkal való mindennapos, így már rutinszerű „megküzdés”. Na de a személyiségek igencsak eltérőek, ebből következően az is, hogy kinek honnan kezdődik a nehézség”.*³⁴

„ - A művészettörténet érdekel ilyenkor vagy a kinézet?

– *Ha ránézel egy képre és megfog, akkor a hatás a fontos, és csak utána a történet. Én is így vagyok ezzel. Léteznek audioguide-ok látássérülteknek, amelyekben hosszan beszélnek a kép háttéréről, történeti beágyazottságáról, én meg elalszom közben ötször. Nekem fordítva lenne jó. Meséljenek hosszan a képről, és ha megragadt, dönthessek úgy, hogy kíváncsi vagyok a háttérre is.”*³⁵

„*A világról alkotott képzeink jellegzetesen egyéni. A megismerés alapja az észlelés. Az észlelésben találkozunk az egyén és a külvilág. ... Milyen a "másik ember" által "látott" világ? Ez a kérdés a filozófiát, pszichológiát, pedagógiát és a művészeteket egyaránt érdekli. A pedagógia számára kulcskérdés az, hogy milyen eszközök állnak rendelkezésre, melyek az egyéni képezetek, fogalmak gazdagítását segítik. Milyen módszerek alkalmasak a mások által megélt világ közvetítésére?*”³⁶

Az alkotások gondolatokat ébresztenek, párbeszédet generálnak. Egy eredeti alkotással való találkozás különösen ebben a formában érzelmeket hív elő, kíváncsiságot ébreszt, a rácsodálkozással még intenzívebben keltve fel az érdeklődést, ezáltal is közelebb hozva a minket körülvevő világot. Az alkotás és a befogadó közötti kapcsolat egyéni tapasztalásokon, élményeken és szűrőkön áramlik.³⁷

„*A művészeti alkotásról, a befogadó vagy a befogadni igyekvő személy egyéni élményei, képességei által predesztináltan alkot véleményt.*”³⁸

A foglalkozások során teret engedtünk a látogatóknak kérdéseik feltevésére, saját elképzeléseik, véleményük kifejtésére, olykor fesztelen és kötetlen beszélgetés alakult ki az adott felnőtt csoporton belül, bár ez utóbbi kisebb létszám esetén működött jól.

Beleestünk abba a hibába, hogy kezelhetetlen létszámú csoportot is vállaltunk, ami már személytelenné vált, párbeszédre kevésbé volt alkalmas, inkább kaotikus lett az egész, mint inkább átgondoltan felépített. Tapasztalataink alapján a „látók” olykor bizonytalanok voltak, nem igazán merték birtokba venni a kiállítást, noszogatni kellett őket, hogy tényleg merjenek hozzáérni az alkotásokhoz.

27. kép: Felfedezés páros verzióban.
Fotó: Szerző

28. kép: Braille-felirat olvasása egy vak lány tolmácsolásában.
Fotó: Szerző

29. kép: Ismerkedés a Braille-írással.
Fotó: Szerző

30. kép Megértési nehézséggel élő felnőtt csoport a kiállításban.
Fotó: Szerző

3.4. A kiállítás kiemelt célja és üzenete

A világ sokszínűségéből egy-két szeletet felvillantva megmutatni, hogy milyen sokrétű a művészet, annak értelmezése, befogadása, mennyi különböző alkotás fér meg egymás mellett, mégis harmóniában egymással, mert ott vannak a közös pontok, amit nekünk is meg kell találni, hogy megértésük és elfogadjuk a másikat. Közös felfedezésre invitálnak az alkotások, tapintás útján még közelebb kerülve hozzájuk, a művészhez, önmagunkhoz, s egymástól tanulva – „látók” a látássérültektől, látássérültek a „látóktól”, újabb nézőpontokkal, érzésekkel, élményekkel, tudással gazdagodva, bármelyik oldalon is létezzünk. Az önkifejezés számtalan formája hordozhat művészetet. Az alkotók saját látásmódjuk szűrőjén keresztül mutatják meg a valóságot, ezzel érzéseket és meggyőződéseket közvetítve, a világról alkotott elképzeléseiket, véleményüket tárják elénk. A művészet segítségünkre lehet abban is, hogy jobban megértsük a világot, amiben élünk. Ezen a „*nap-sugárban függő porszemcsén*” mindannyian elférünk, csak rajtunk múlik, hogy milyen módon.

3.5. A költészet tükrében

A költőt megihlető alkotások is segíthetnek a művészet megértésében, érzelmi azonosulást érhetünk el velük, más dimenzióból vetíthetnek gondolatébresztő hullámokat. Nagy Zsuka költő verseit mindig beépítettük a foglalkozásokba, ezekből választottam most ízelítőnek kettőt:

Árvay Zolta: Vörösiszap. Ez az alkotás a Vörösiszap-katasztrófára reflektál és a gyermekek kicsiny dolgairól beszél. Az alkotó könyvtervező iparművész, de elkötelezett híve a festészetnek. Munkáihoz sokféle anyagot, fakturális felületképzést használ. Papírok, textilek, külön-féle anyagok tárgyak beépítése az egyébként is dúsan képzett alapba. Ennél az alkotásánál számára a felületképzés volt a cél.

31. kép: Árvay Zolta: Vörösiszap.
Fotó: Szerző

NAGY ZSUKA

szomorú mondóka felnőtteknek ³⁹

kicsi sár,
kicsi sár,
nagy a ház,
nagy a gát
kiszakad
beszakad,
mi marad
mi marad.
ki hibáz
ki hibáz
a felnőtt mindig mézes-máz
mézes-máz
mindent elront, elhibáz
hol a cipőm, hol a babám,
hol a kedvenc ruhám.
nagy a sár,
nagy a sár,
nincsen gát,
nincsen ház
anya sír, apa gyász,
hová lett a világ?

Szemereki Teréz: Madár. Samottos raku kerámia. Az alkotó már nagyon régóta foglalkozik olyan kerámia felületek kialakításával, amelyek a látássérültek kezét vezetve próbálják érzékeltetni, elmondani, tapintás útján rávezetni, felismerhetővé tenni magát a tárgyat, a rajta levő jeleket, szimbólumokat. Ez az alkotás látássérültekkel közösen, égetve készült. A szimbolikus EMBER – MADÁR párok, lények, teremtmények, felhők, a lélek üzenethordozói munkáinak. A PÁROS egység, az összetartozás, az egyensúly, a harmónia megerősítése, fontossága az, ahogyan az anyag és a lélek is együttes párban létezik. A madarak olyan élőlények, amelyek emberi tulajdonságokkal bírnak, óvnak, szeretnek, az örök újjászületés szimbólumai. A madár másik oldalán egy repülő madársziluet látható, tapintható.⁴⁰

32. kép: Szemereki Teréz: Madár.
Fotó: Szerző

NAGY ZSUKA

vers a madárhoz⁴¹

érintés
a szívemen a kezed
a begyemben vagy,
de nem haragszom,
hanem pont az van,
hogy a szívemben vagy.
Belelátsz a sajátoddal
Érzem, ahogy megérinted
a szárnyaimat.

3.6. Alkotói pályázat

A kiállításhoz alkotói pályázatot írtunk ki általános iskolás és középiskolás diákok számára, melyre 32 alkotás érkezett.⁴² Ebből két alkotást emelek most ki. Az egyik egy harmadik osztályos kisfiú munkája, aki pár sort írt az alkotása mellé, melynek címe „A tavasz pompázó tulipánja”.

„Elsősorban azért jelentkeztem az alkotói pályázatra, mert szüleim mindketten látássérültek. Így pontosan tudom, hogy milyen a látássérült emberek mindennapi élete. Anyukám kedveli a színes, élénk dolgokat. A sok szép tavaszi virág közül azért választottam a tulipánt, mert anyukám kedvenc tavaszi virága.”⁴³

33, kép: Baranyi Patrik A tavasz pompázó tulipánja.
Fotó: Szerző

A másik alkotás pedig egy innovatív technikával, azaz 3D nyomtatással készült. Ez a fajta technológia esélyt ad a látássérülteknek a múzeumi tárgyak újszerű megtapasztalására.⁴⁴ Az alkotás a Jósza András Múzeum előtti kis talapzaton fekvő egyik oroszlán méretarányosan kicsinyített mását ábrázolja, oldalán Braille-felirattal.⁴⁵

34, kép: Szaniszló László: Tapintható oroszlán.
Fotó: Szerző

A beérkezett alkotások kreatívak, sokszínűek voltak, izgalmas megközelítéseket mutattak. Minden beérkező pályamunkát a leköszönő kiállításunkat követően ugyanabban a térben állítottuk ki egy hétre.

4. Ami még kimaradt / önreflexióval fűszerezve

Ha elkezdeném boncolgatni, hogy mennyi mindent sikerült vagy nem sikerült megvalósítani, mi jelentett kihívását, mi az, amin változtatnánk, az igen hosszúra sikeredne, így csak néhány pontot emelek ki.

- Kompetenciafejlesztés

Amire hangsúlyt helyeztünk, és bízunk benne, hogy sikerült valamennyire fejleszteni mind a projektben résztvevők, mind a látogatók tekintetében: például a kritikai gondolkodás fejlesztését, kreativitásra ösztönzést, egyéni kifejezőmód megismerésére ösztönzést, önálló ismeretszerzést, együttműködést, hatékonyabb kommunikációt, kulturális és művészeti diverzitás iránti fogékonyság erősítését, szociális érzékenyítést, toleranciát, másság elfogadását, problémamegoldást.

- Amit használtunk a projektpedagógiából⁴⁶

Többek között a projektben résztvevők egyénileg és együtt is működhetek, bizonyos keretek között testhezálló feladatokat választhattak, így az egyéni tapasztalatokat és képességeket is felvillanthatták. A projekt központi témája a mindennapi életből merített, valóságos volt. Célokat fogalmaztunk meg, határidőket szabtuk. Az eredményeinket pedig prezentáltuk. A problémafelvetést azonban a Közös Nevező 3.0 és 4.0 projektek esetében nem a diákok határozták meg, a produktum milyenségét és megvalósítását azonban igen. A „Halványkék Pötty” esetében viszont ez jól működött.

- A célcsoporttal történő kapcsolatfelvétel és párbeszéd

A Jósa András Múzeum már 2009-ben ezt megtette, azóta folyamatosan igyekszünk változó intenzitással fenntartani ezt az együttműködést. Mindkét részről fontosnak tartjuk a párbeszédet, a projekt során is nyitotunk az adott célcsoport felé. A rendszerességre, a folyamatos kapcsolattartásra kell figyelniünk.

- A társadalmi felelősségvállalás kérdése

Ebben a projektben felvállaltunk társadalmi problémát, azonban, ha a Miszné Korenchy Anikó által vázolt szempontok⁴⁷ alapján vesszük górcső alá a projektet abban a tekintetben, hogy mennyire sikerült megvalósítani a múzeum társadalmi felelősségvállalását, a következő eredményeket kapjuk:

- Gondol a szépkorúakra, sőt minden korosztályra: ezt nagyrészt sikerült megvalósítani.
- Partnerként kezeli a látogatót: a tapintható kiállításban ez is sikeresnek mondható.
- Halad a korral a kiállítás készítésben: ebben még fejlődniünk kell, humán erőforrása és megfelelő technikai háttérre lenne szükségünk, ezekhez viszont anyagi forrás szükséges.
- Szereti és bevonja a látogatót és türelmes vele: itt egyéni különbségek mutatkoztak meg, pozitív és negatív irányban is.
- Minőségi formában osztja meg a közgyűjteményét: ebben a kiállításban saját gyűjteményből származó

anyagot nem mutattunk be, azonban úgy vélem, hogy a hozzánk érkező alkotások offline bemutatása sikeres volt, és törekedtünk a minőségi bemutatásra, azonban az online elérhetőség minimálisan valósult meg.

- Együttműködik a közintézményekkel: óvodától kezdve önkormányzaton át stb.: Az együttműködést, amennyire időnk és lehetőségeink engedték, itt kiaknáztuk.

A társadalmi felelősségvállalás egy múzeumon belül nem két-három személyes történet, komoly csapatmunkára lenne szükség, valamint nem időszakosan kellene történnie.

- Esélyegyenlőség

A projektben kiemelt szempont volt, a múzeumban is törekszünk ennek megvalósítására, azonban szembe kell néznünk azzal, hogy mire lenne szükségünk ahhoz, hogy ez ne csak programszinten valósuljon meg. Továbbgondolást, szembenézést és önreflexiót igénylő gondolatok:

„Az alkalmanként, itt-ott felbukkanó esélyteremtő megoldások egyáltalán nem jelentik azt, hogy a hazai múzeumok nagy része tudatosan és tevékenyen venne részt a társadalmivá alakulásban. A különféle példák szemezgetése helyett egy-egy múzeum teljes társadalmias szempontú „átvilágítása” adhat választ arra, hogy a különböző törekvések vajon intézményi szintű esélyegyenlőségi stratégiák, vagy egyes elhivatott szakmai munkatársak, munkatársi közösségek erőfeszítéseinek eredményei, illetve hogy intézményi léptékben hogyan zajlanak a társadalmiasítási folyamatok, a múzeum milyen közösségeket, hogyan és miért szólít meg, és összességében hol tart szemléletmódjának átalakításában.”⁴⁸

Fontos megemlíteni, hogy egyre inkább megjelenik az az igény, pl. a látássérültek esetében is, hogy ne az legyen az elsődleges szempont, hogy valami hiányzik, azaz milyen fogyatékkal rendelkeznek, hanem az, hogy melyek a közös pontok, természetes legyen az egymás mellett élés. Erre már sok évvel ezelőtt a kulturális turizmusban is felhívták a figyelmet. *„A használhatóság megteremtése ugyanis olyan befektetés, amely rövid idő alatt megtérül, mivel megnő a szolgáltatásokat igénybe vevők száma. A társadalom is jobban működik, ha az embereket semmi sem akadályozza abban, hogy igénybe vegyenek egy létesítményt vagy szolgáltatást. Fel kell zárkózni az Európai Unió azon tagállamaihoz, ahol az idősek és a segítséggel élők számára az akadálymentes környezet már nem számít különlegességnek, és nekik is változatos turisztikai szolgáltatások igénybevétele van lehetőségük.”⁴⁹*

Az akadálymentesítés azon túl, hogy milyen kritériumoknak kell(ene) megfelelni, szemléletet is jelent.⁵⁰

- Részvételiség

„Korunk új kultúrateremtő típusa a prosumer (alkotó és fogyasztó, azaz producer és consumer egyszerre). A fiatalok már tizenéves koruktól jellemzi a digitális tartalmakat egyszerre készítő és szemlélő magatartás. Cristina da Milano három fontos feltételt határoz meg, amelyet a fejlesztéseknél figyelembe kell vennünk: a fizikai és kulturális hozzáférés (access), napjaink társadalma minden rétegének képviselője (representation) és az aktív, alkotó részvétel (participation) a kulturális produktumok létrehozásában.”⁵¹

Miszné Korenchy Anikó vázolta, hogy a Nagy-Britanniában kidolgozott ún. „bevonási létra” lépéseit áttekintve, felmérhetjük, miként áll a múzeumunk a látogatók bevonásának kérdésével, valamint kiemelt példaként hivatkozik Nina Simon, a látogatók bevonási lehetőségének formáira is.⁵²

„Hozzájárulás: amikor a látogatók bizonyos tárgyakkal, cselekedetekkel vagy ötletekkel járulnak hozzá az intézmény által vezérelt folyamathoz.

Együttműködés: amikor a látogatók aktív partnerként vesznek részt egy, a múzeum által kezdeményezett és kontrollált projektben.

Együtt-alkotás: amikor a látogatók és a közösségek részt vesznek a projekt céljainak meghatározásában és annak levezénylésében a közösség céljainak megfelelően.

Befogadás: amikor a múzeum meghív bizonyos csoportokat, hogy a múzeum tereit és eszközeit használva létrehozzák saját kiállításait és programjait.”⁵³

A fenti pontokat rávetítve a kiállítási projektünkre, azt mondhatom, hogy a projekt során akár a diákokat, akár a felnőtteket tekintve elmondható, hogy egyben alkotók és fogyasztók is voltak, aktív partnerként vettek részt egy közös kiállítás elkészítésében saját alkotásokkal is, megvalósult a tervezésbe bevonás és az együtt-alkotás is, valamint használták a múzeum bizonyos tereit, és felelősségteljes múzeumi feladatokat is kaptak. A fizikai és a kulturális hozzáférés megvalósulásában is előre léptünk, a társadalom, ha nem is minden rétegét, sikerült képviselnünk. A fentiek szellemében kellene ezt az irányt folytatnunk, tudatos tervezéssel és tényleges csapatmunkával, nagyobb összefogással. Milyen jó lenne, ha nálunk is ez lenne az egyik legfontosabb pillér: „Kooperatív, párbeszéd, nyitott kérdésekre épülő, személyközi módszer, amelyben az önkifejezés, az egymásra figyelés, az egymás véleményének megismerése és az egymástól tanulás jelentik a legfontosabb pilléreket.”⁵⁴

- Kihívást jelentettek:

Az alábbiakban olykor kudarcot vallottunk, és újra kellett gondolnunk.

- a tervezésre fordított elegendő idő, tudatos tervezés
- a résztvevők hatékonyabb bevonása a tervezésbe
- a projektelemek sokrétűségének átláthatósága, koordinálása
- eltérő korosztályok és a csoportok mozgatásának, aktivizálásának összehangolása
- a diákok folyamatos motiválása
- a projektpartnerek közötti hatékonyabb kommunikáció
- a támogató légkör folyamatos fenntartása
- rendszeresség
- visszajelzések kérése és feldolgozása
- a digitális eszközök hatékonyabb használata
- az információ online elérhetősége részletesen, és célcsoportra szabva
- megfelelő számú humán és elegendő anyagi erőforrás.⁵⁵

5. Zárásként

Nagy utat tettünk meg, hogy ez kiállítás megszülessen, sok kis projekt összeért, segítve, kiegészítve egymást. A jó és sikeres projektelemeket továbbvisszük, a kudarcot valló elképzeléseinket, gyakorlati elemeket még jobban górcső alá vesszük, elemezzük és újratervezzük. Kölsönösen tanultunk egymástól, erősítettük egymást. Bízom benne, hogy a különböző társadalmi csoportoknak, a kulturális sokszínűségnek egyre nagyobb teret tudunk adni múzeumi szinten, egyre inkább közösségekben tudunk majd gondolkodni. Fontos irányvonallá kellene válnia, hogy a múzeumi esélyteremtésben még aktívabbak legyünk, valamint a küldetésünkben és stratégiánkban is meghatározó szerepet kapjanak a társadalom hátrányos helyzetű csoportjaival való együttműködések. Abban is bízom, hogy a múzeumon belüli szemléletváltás, összefogás, közös gondolkodás segíti ezt az irányt, és nem csak elméleti szinten lebeg felettünk.

A történet szerint, Jósza András orvos-régész, a nyíregyházi múzeum alapítója és névadója, egyszer sikeres műtéttel egy kicsi korától vak kislány látását adta vissza. Mikor szeméről levehette a kötést, az ablakhoz vett, ekkor a kislány a karjait a világosság felé tárva felkiáltott: „Istenem! Hogy férhet be ez a nagyvilág ezen a kis ablakon?! ”⁵⁶

Nem vagyunk varázslók, de egymás egyenrangú partnereiként, tisztelve a másik szabadságát, véleményét, tudását, kreativitását megmutathatjuk egymásnak az általunk ismert és értelmezett világot. Váltsunk nézőpontokat a megismerés határainak tágításához, nyissuk nagyra közösen ezt az „ablakot”.

„Szóval, tekerd meg, csavard ki, szívd ki az élet velejét, Carpe, carpe diem. Tekerd fel a lelked zenéjét, érintsd meg ezeket a tárgyakat, érintsenek meg, válts nézőpontot, ne csak ebben a próbaüzemben, hanem minden nap, ha kilépsz. Néha lépj ki magadból, lépd át magad. Hatmilliárd kilométer távolságból olyan, de olyan közel vagyunk egymáshoz. Akkor nem mindegy? Gyere közelebb, engedd közelebb.”⁵⁷

Jegyzetek

¹ Helen Keller: Csöndes sötét világom. Egy siket-néma-vak leány önéletírása. (szerk.: Török Ilona), Pont Kiadó, 1997. <http://mek.oszk.hu/02900/02961/02961.pdf> 71. p.

² A kiállítás 2019. február 23. – 2019. március 31. között volt látogatható a Jósza András Múzeumban.

³ Nagy Zsuka: Pötty. Találkozások, gondolatok, érzelmek, asszociációk. In: Tornapipők a stégen. Versbeszéd, tárlatnyitók. Nyíregyháza, Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 2019. 97. p.

⁴ 2014-ben *Tapintható Művészet Mindenkié* címmel hoztunk létre egy tapintható kiállítást a Kézzelfogható Alapítvánnyal karöltve a nyíregyházi Jósza András Múzeumban.

⁵ A Múzeumok és Látogatók Alapítvány égisze alatt Miszné Korenchy Anikó szervezett Budapesten 2009. április 28-án egy műhelymunkát, melynek témája a *Speciális igényű látogatók a múzeumban* volt. Ekkor ismertem meg Kroll Zsuzsát.

⁶ *Érted?! – Értem!?” – Hogyan fogadjuk fogyatékos embertársainkat múzeumban?* című képzésen vettem részt 2009-ben, melyet a Szabadtéri Néprajzi Múzeum - Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ szervezett múzeumi szakemberek számára.

⁷ Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (Budapest), Vakok és Gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Egyesülete (Nyíregyháza)

⁸ Babolcsi Andrea: Barangolás a régészet világában. A Jósza András Múzeum *Ősi mesterségek nyomában* című kiállítás alapján. Régészeti füzet vakok és gyengénlátók részére Braille írással. NKA pályázat. Nyíregyháza – Budapest, 2009.

⁹ Montsho, Goabaone: Making Museums Accessible to Those With Disabilities. 2020. <https://www.museumnext.com/article/making-museums-accessible-to-those-with-disabilities/> (Utolsó letöltés: 2020. 08. 04.)

¹⁰ Csocsán Emmy: Kézzel fogva – út a művészetekig. Párbeszéd „látók” és „kézzel látók” között. In: In: Kézzelfogható művészet mindenkinek. Kézzelfogható Alapítvány. 2017. p.27-28.

¹¹ Egy jó példa erre az *Érzékeny terek* című kiállítás, melynek Dabi-Farkas Rita volt a kurátora. <https://kultura.hu/nem-exkluziv-inkluziv/>

¹² Bauer, Joachim: Az együttműködő ember. Alapvető motivációink a neurobiológiai kutatások fényében. Ursus Libris, Budapest, 2012. p. 160.

¹³ A Centropa Alapítvány mellett állandó társszervezői voltak ezeknek az oktatási programoknak: Haver Alapítvány, Uccu Alapítvány, Tevan Alapítvány, Wesley János Óvoda, Általános Iskola Szakiskola és Gimnázium.

¹⁴ Vakok Óvodája, Általános Iskolája, Szakiskolája, Készségfejlesztő Iskolája, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Kollégiuma és Gyermekotthona, Budapest

¹⁵ Kérdések: Mi a mestermunkátok címe? Mit ábrázol? Mennyi idő alatt készítettétek el? Hol készült? Honnan jött az ötlet, az ihlet? Milyen anyagokkal dolgoztál/dolgoztatok? Mi jellemző erre az anyagra? Milyen tulajdonságai vannak? Meséld el a folyamatot, hogy készítetted! Milyen technikával készült? Mire kellett figyelni a készítés során? Milyen védőruházatot viseltetek? Milyen balesetveszélyes folyamat fordulhat elő a munkavégzés során? Elképzelhető, hogy a jövőben is beindítod a fantáziádat és fogsz még készíteni szobrot?

¹⁶ Kosik Anita színművész, Móricz Zsigmond Színház és Jácint Zoltán pedagógus, Nyíregyházi SZC Weselényi Miklós Középiskolája, Szakiskolája és Kollégiuma

¹⁷ <http://fototortenet.blogspot.com/2014/06/halvanykek-potty.html>, <https://ng.24.hu/fold/2020/02/14/30-eve-keszult-a-halvanykek-potty/>

¹⁸ Móga Sebők Erzsébet: Kézzelfogható a tapintható művészetért. In: Kézzelfogható művészet mindenkinek. Kézzelfogható Alapítvány, Budapest, 2017. 89-107.

¹⁹ Kátai Lászlónak 2013-ban volt bemutatkozó kiállítása a Jósa András Múzeumban, *Metál dioráma avagy kézzel készített tárgyak acél alkatrészekből*. Ezt követően 2014-ben pedig a Tapintható Művészet kiállítás kísérőjeként mutattunk be néhány alkotást. A Kézzelfogható Alapítvány birtokában is vannak „csavaros” alkotások, melyeket utaztatnak.

²⁰ Albert születésétől nem látó, nem halló fiatalember, a budapesti Vakok Iskolája Siketvak Tagozatának tanulója. Albert gesztusjelekkel, adaptált (kéz a kézbe) jelnyelvi jelekkel, tapintható szimbólum-kártyákkal tud kapcsolatot kialakítani az emberekkel

²¹ Kinga tíz éves kora óta vak, 2016 óta agyagozik, különösen a samottos agyagot szereti. Szeret érdekes és formabontó tárgyakat készíteni. Kedvelt témája a természet.

²² Helen Keller (1880-1968) író, aktivista, előadó. 19 hónapos kora óta élt siketen és vakon. Egyénisége, az élethez és a kihívásokhoz való hozzáállása a mai napig példaértékű. Kitartás, akaraterő és a tudásvágy jellemezte. Fejlődési útján egy kiváló gyógypedagógus, Miss Anne Mansfield Sullivan segítette. Helen a művészetek és múzeumok lelkes barátja volt. Helen Keller: Csöndes sötét világom. Egy siket-néma-vak leány önéletírása. (szerk.: Török Ilona), Pont Kiadó, 1997. <http://mek.oszk.hu/02900/02961/02961.pdf>

²³ „A lemeztelenített ember képe, azaz az anyagba süllyedt ember mai léte – mely mai kórisme: A fogyasztói társadalom erőteljesen kizsákmányoló állapota a Földön. Az ábrázolt (körülbelül 13 hetes, már emberszerű kinézettel rendelkező) embrió köldökzsinóron keresztül érintkezik a külvilággal, az őt tápláló élet fonala füstgombolyaggá lesz, melyet száján keresztül szív be, így eleve hamarabbi pusztulásra ítéltetett.” Bori Dóra

²⁴ Móga Sebők Erzsébet 2017.

²⁵ A Braille feliratok készítését a Vakok és Gyengénlátók Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Egyesülete vállalta, a nagybetűs síkírást elkészítését pedig a Jósa András Múzeum. Az Egyesület stúdiójában készült az egyik hangfelvétel is.

- ²⁶ Sani, Margherita: Adding meaning to heritage: a challenge of the European Year of Cultural Heritage 2018. Az örökség jelentése és jelentősége: a 2018-as kulturális örökség európai évének kihívásai. In: Múzeumi Örökség-Közösség. "Érték és attraktivitás a kulturális örökségközvetítésben. Felelős felnőttek: a múzeumi közösségfejlesztés új útjai". Konferenciakötet. (szerk: Kriston-Vízi József). Budapest-Kecskemét, 2018. p. 11-35. http://pulszky.hu/public/MuzandraVII_ebook18.pdf
- ²⁷ Dabi-Farkas Rita: Láthatatlan múzeumok – módszerek a látható múzeumi értékek közvetítésére vakok és gyengén látók számára. In: Esélyt a múzeummal. Hátrányos helyzetűek felzárkóztatása a múzeumpedagógia eszközeivel. Múzeumi iránytű 16. (szerk.: Dabi-Farkas Rita). Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, 2018. p. 185-229.
- ²⁸ Móga Sebők Erzsébet 2017., Dabi-Farkas Rita 2018.
- ²⁹ Dabi-Farka Rita 2017., Kroll Zsuzsanna 2017.
- ³⁰ Kroll Zsuzsanna 2017.
- ³¹ Kroll Zsuzsanna – Szemereki Teréz – Móga Sebők Erzsébet: Látássérült emberek hozzáférése a művészetekhez. In: A világ új képe a művészetben és a tudományban. Fókuszban a vizuális kultúra pedagógiája. Konferenciakötet. (szerk: Kárpáti Andrea). ELTE, Budapest, 2017. 88-89. p. <https://mek.oszk.hu/17200/17254/17254.pdf>
- ³² Coates, Charlotte: Best practice in making Museums more accessible to visually impaired visitors. 2019. <https://www.museumnext.com/article/making-museums-accessible-to-visually-impaired-visitors/>
- ³³ Coates, Charlotte 2019.
- ³⁴ Kroll Zsuzsanna 2017. p. 77.
- ³⁵ Gombás Judit: "Minden fontos, amitől az ember önálló tud lenni." – interjúrészt. dr. Gombás Judit nyelvtanár, tolmács, oktató (ELTE), látássérültségét tekintve vak. <https://szinhaz.org/csak-szinhaz/csak-szinhaz-budapest/2019/10/13/minden-fontos-amitol-az-ember-onallo-tud-lenni-interju-gombas-judittal/>
- ³⁶ Csocsán Emmy 2017. 28.
- ³⁷ Sani, Margherita 2018.
- ³⁸ Csocsán Emmy 2017.27.
- ³⁹ Nagy Zsuka 2019. p.103.
- ⁴⁰ Szemereki Teréz gondolatait a Kézzelfogható Alapítvány közlése alapján idéztem.
- ⁴¹ Nagy Zsuka 2019. p.99.
- ⁴² A pályázat támogatói között volt a Nyíregyházi Rotary Club, tagjai segítették a kiállítás, a sajtó és az iskolák felé történő kommunikációját.
- ⁴³ Baranyi Patrik a Nyíregyházi Egyetem Eötvös József Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium tanulója.
- ⁴⁴ Coates, Charlotte: Best practice in making Museums more accessible to visually impaired visitors. 2019. <https://www.museumnext.com/article/making-museums-accessible-to-visually-impaired-visitors/>
- ⁴⁵ Szaniszló Lajos diák és Huszár István pedagógus közös munkája, Nyíregyházi SZC Inczedy György Szakgimnáziuma, Szakközépiskolája és Kollégiuma
- ⁴⁶ Nádas Mária: Projektoktatás. Gondolat Kiadói Kör, Budapest. 2003.
- ⁴⁷ Miszné Korenchy Anikó: A múzeumok társadalmi szerepéből fakadó felnőtt programok. II. Múzeum andragógiai Konferencia. Budapest, 2011. https://muzeumandragogia.pulszky.hu/wpcontent/uploads/2020/04/4szekcio_Tarsadalmi_szerep_Andragogia_muhely_mka.pdf
- ⁴⁸ Joó Emese: Saját múzeum – avagy a múzeum esélye. In: A kulturális közösségfejlesztés gyakorlata a múzeumokban. Múzeumi iránytű 17. (szerk: Arapovics Mária – Bereczki Ibolya – Nagy Magdolna). Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, 2019. 130-150. p.

<https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/M%C3%BAzeumi-ir%C3%A1nyt%C5%B1-17.pdf> /
Idézte: 138. p.

⁴⁹ Gálné Kucsák Klára: A sötétség vándorai: a látássérültek turizmusának helyzete és esélyei Magyarországon. In: Turizmus Bulletin, 12. évf. 2. sz., Budapest, 2008. 53. p https://mtu.gov.hu/documents/prod/Bulletin-2008_2.pdf (Utolsó letöltés 2020. 07.10.)

⁵⁰ Gombás Judit 2019.

⁵¹ Sani, Margherita 2018. 54.

⁵² Miszné Korenchy Anikó: Fiatal felnőttek a múzeumban. In: A múzeum, mint a felnőttkori tanulás színtere. Trendek, tendenciák, aktuális kérdések és jó gyakorlatok című IV. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyagaiból összeállított konferenciakötet. (szerk: Koltai Zsuzsa), Tudásmenedzsment XVII. évfolyam 1. különszám, Pécs-Szekszárd, 2016. http://pulszky.hu/public/muzeumandragogiai_konferencia_tudasmenedzsment.pdf

⁵³ Miszné Korenchy Anikó 2016. 53. p.

⁵⁴ Joó Emese 2019. 131. p.

⁵⁵ A Közös Nevező 3.0 és 4.0 projekt megvalósulásának anyagi forrását a Centorpa Alapítvány biztosította, de itt is egy bizonyos kerethez kellett igazodnunk.. A projekt anyagi támogatásában kivette a részét a Jósza András Múzeum is. A program során a kedvezményes belépők díját, esetleg a díjak elengedését az adott intézmények támogatták: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Nyíregyházi Állatpark, A Kézzelfogható Alapítvány is saját költségen szállította Budapestről az alkotásokat és az asztalokat Nyíregyházára, a Vakok és gyengénlátók Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei szervezete a Braille-feliratok nyomtatását díjmentesen vállalta. A projekt többi szereplője esetében nem voltak jelentős kiadások. Ha nem fogunk így össze, kicsit esélye lett volna, hogy ez a kiállítás létrejöjjön. Mint a kiállítás kurátora, a Jósza András Múzeum nevében is szeretném köszönetemet kifejezni a projekt minden egyes szereplőjének.

⁵⁶ Jósza Jolán: Dr. Jósza András (1834–1918) és elődei. Miskolc, 1934.

⁵⁷ Nagy Zsuka 2019. 104. p.

Irodalom

Bauer, Joachim: Az együttműködő ember. Alapvető motivációink a neurobiológiai kutatások fényében. Ur-sus Libris, Budapest, 2012.

Coates, Charlotte: Best practice in making Museums more accessible to visually impaired visitors. 2019. <https://www.museumnext.com/article/making-museums-accessible-to-visually-impaired-visitors/> (Utolsó letöltés: 2020. 08. 04.)

Csocsán Emmy: Kézzel fogva – út a művészetekig. Párbeszéd „látók” és „kézzel látók” között. In: In: Kézzelfogható művészet mindenkinek. Kézzelfogható Alapítvány. 2017. 27-39. p.

Dabi-Farkas Rita: Láthatatlan múzeumok – módszerek a látható múzeumi értékek közvetítésére vakok és gyengén látók számára. In: Esélyt a múzeummal. Hátrányos helyzetűek felzárkóztatása a múzeumpedagógia eszközeivel. Múzeumi iránytű 16. (szerk.: Dabi-Farkas Rita). Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, 2018. 185-229. p.

Fazekas Eszter: Fogyatékkal élő látogatók a múzeumban. Láss a kezeddel, hallj a szemeddel! 2012. https://muzgo.blog.hu/2012/08/21/fogyatekkal_elo_latogatok_a_muzeumban_lass_a_kezeddel_hallj_a_szemeddel (Utolsó letöltés: 2020. 09. 02.)

Gálné Kucsák Klára: A sötétség vándorai: a látássérültek turizmusának helyzete és esélyei Magyarországon. In: Turizmus Bulletin, 12. évf. 2. sz., Budapest, 2008. 53-59. p. <https://mtu.gov.hu/documents/prod/Bulle->

tin-2008_2.pdf (Utolsó letöltés 2020. 07.13.)

Gombás Judit: "Minden fontos, amitől az ember önálló tud lenni." – interjú Gombás Judittal, 2019.

<https://szinhaz.org/csak-szinhaz/csak-szinhaz-budapest/2019/10/13/minden-fontos-amitol-az-ember-onal-lo-tud-lenni-interju-gombas-judittal/> (Utolsó letöltés 2020. 07.11.)

Helen Keller: Csöndes sötét világom. Egy siket-néma-vak leány önéletírása. (szerk.: Török Ilona), Pont Kiadó, 1997. <http://mek.oszk.hu/02900/02961/02961.pdf> (Utolsó letöltés 2020. 07.10.)

Joó Emese: Saját múzeum – avagy a múzeum esélye. In: A kulturális közösségfejlesztés gyakorlata a múzeumokban. Múzeumi iránytű 17. (szerk: Arapovics Mária – Bereczki Ibolya – Nagy Magdolna). Szabadtéri Néprajzi Múzeum - Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, Szentendre, 2019. 130-150. p. <https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/M%C3%BAzeumi-ir%C3%A1nyt%C5%B1-17.pdf> (Utolsó letöltés 2020. 07.19.)

Kárpáti Andrea: Fiatal felnőttek a múzeumban: mit várnak, mit kapnak, és jönnek-e újra? In: Múzeumi Örökség-Közösség. „Érték és attraktivitás a kulturális örökségközvetítésben. Felelős felnőttek: a múzeumi közösségfejlesztés új útjai”. Konferenciakötet. (szerk: Kriston-Vízi József). Budapest-Kecskemét, 2018. 44-57. p. http://pulszky.hu/public/MuzandraVII_ebook18.pdf (Utolsó letöltés 2020. 08.12.)

KOLTAI Zsuzsa: Kitekintés a múzeumandragógia nemzetközi trendjeire. A felnőttek múzeumi tanulását támogató innovációk Európában és az Egyesült Államokban. Tudásmenedzsment

17:(1), 2016. 28-36. p. https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/muzeumandragogiai_konferencia_0.pdf#page=28 (Utolsó letöltés 2020. 08. 03.)

Krantz, Georgia: How Do You See a Museum with Your Eyes Closed? 2014.

<https://www.guggenheim.org/blogs/checklist/how-do-you-see-a-museum-with-your-eyes-closed> (Utolsó letöltés 2020. 07.10.)

Kroll Zsuzsanna: Tetten érni a megfoghatatlant. Mottó: „*ha a semmi nincs, az már valami, az meg már nem semmi.*” Előadás a *Szintézia – percepció tágitása vakok, gyengénlátók és látók számára* című kiállításához kapcsolódóan. 2B Galéria projektje. Budapest, 2012. <https://soundcloud.com/syneshesia/kroll-zsuzsa> (Utolsó letöltés 2020. 08.05.)

Kroll Zsuzsanna: Vizualitás és vakság – kultúra és művészetek befogadása. In: Kézzelfogható művészet mindenkinek. Kézzelfogható Alapítvány, Budapest, 2017. 77-88. p.

Kroll Zsuzsanna – Szemereki Teréz – Móga Sebők Erzsébet: Látássérült emberek hozzáférése a művészetekhez. In: A világ új képe a művészetben és a tudományban. Fókuszban a vizuális kultúra pedagógiája. Konferenciakötet. (szerk: Kárpáti Andrea). ELTE, Budapest, 2017. 88-89. p.

<https://mek.oszk.hu/17200/17254/17254.pdf> (Utolsó letöltés 2020. 07.16.)

Miszné Korenchy Anikó: A múzeumok társadalmi szerepéből fakadó felnőtt programok. II. Múzeumandragógiai Konferencia, 2011. https://muzeumandragogia.pulszky.hu/wp-content/uploads/2020/04/4szekcio_Tarsadalmi_szerep_Andragogia_muhely_mka.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 07. 04.)

Miszné Korenchy Anikó: Fiatal felnőttek a múzeumban. In: A múzeum, mint a felnőttkori tanulás színtere. Trendek, tendenciák, aktuális kérdések és jó gyakorlatok című IV. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyagaiból összeállított konferenciakötet. (szerk: Koltai Zsuzsa), Tudásmenedzsment XVII. évfolyam 1. különszám, Pécs-Szekszárd, 2016.

http://pulszky.hu/public/muzeumandragogiai_konferencia_tudasmenedzsment.pdf

(Utolsó letöltés 2020. 07.16.)

M. Nádas Mária: Projekttoktatás. Gondolat Kiadói Kör, Budapest. 2003.

Montsho, Goabaone: Making Museums Accessible to Those With Disabilities. 2020. <https://www.museumnext.com/article/making-museums-accessible-to-those-with-disabilities/>

(Utolsó letöltés: 2020. 08. 04.)

Móga Sebők Erzsébet: Kézzelfogható a tapintható művészetért. In: Kézzelfogható művészet mindenkinek. Kézzelfogható Alapítvány, Budapest, 2017. 89-107. p.

Nagy Zsuka: Pötty. Találkozások, gondolatok, érzelmek, asszociációk. In: Tornacipők a stégen. Versbeszéd, tárlatnyitók. Nyíregyháza, Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 2019. 97-104. p.

Sani, Margherita: Adding meaning to heritage: a challenge of the European Year of Cultural Heritage 2018. Az örökség jelentése és jelentősége: a 2018-as kulturális örökség európai évének kihívásai. In: Múzeumi Örökség-Közösség. „Érték és attraktivitás a kulturális örökségközvetítésben. Felelős felnőttek: a múzeumi közösségfejlesztés új útjai”. Konferenciakötet. (szerk: Kriston-Vízi József). Budapest-Kecskemét, 2018. 11-35. p. http://pulszky.hu/public/MuzandraVII_ebook18.pdf (Utolsó letöltés 2020. 08.12.)

SZOLGÁLTATÓ MÚZEUMOK EGY KOORDINÁTOR SZEMÉVEL - JÓ GYAKORLATOK BEMUTATÁSA.

Merinu Éva

1. Szolgáltató múzeum

A muzeális intézményeket szabályozó törvényből is következően minden múzeum szolgáltató intézményként, azaz kulturális közszolgáltatóként működik. Ennek nyomán a „szolgáltató múzeum” kifejezés egy olyan szemléletet tükröz, amely szerint a múzeum a működése során kiemelten a látogatók igényeit helyezi a középpontba. Működésükben kiemelt figyelmet fordítanak a potenciális látogatókként azonosítható közösségeikre, a helyi és a társadalmi beágyazottságuk növelésére. A szolgáltató szemlélet azonban túlmutat azon, hogy a célközönség igényeinek megfelelő kínálattal rendelkeznek: a szervezet működésének egészét át kell járja az a gondolkodásmód, hogy a célközönség elégedettségi szintje nagymértékben befolyásolja az eredményességet, ezért a „*mit nyújtok*” mellett a „*hogyan nyújtom*” is legalább olyan fontos tényező.

A Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ koordinátoraként lehetőségem adódott, hogy az EFOP 3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 projekt támogatásával részt vegyek egy amszterdami tanulmányúton. A látogatás célja az volt, hogy megismerjük a holland múzeumok működését, tevékenységét, szolgáltatásait valamint az együttműködéseit a múzeumokban tevékenykedő önkéntesekkel. Előadásomban a tanulmányi út során szerzett tapasztalataimat szeretném megosztani.

2. Az amszterdami múzeumok bemutatása

A holland múzeumokat magas szakmai színvonal, profizmus, nagyon erős marketing és sales munka jellemzi. Hangsúlyosan törekednek arra, hogy a múzeumokat látogatóbaráttá tegyék. Björn Stenvers, az Amszterdami Múzeumok Szövetségének alapítója és korábbi vezetője, az ICOM Endowment Fund igazgatója bevezető előadásában elmondta, hogy a kulturális és a gazdasági élet vezetői egyfajta szövetséget alkotnak. Erősen összekötik a városmarketinggel a múzeumaikat, teljesen üzleti szempontból irányítják őket. A múzeumok egyfajta ernyőszervezetet alkotnak, összedolgoznak. Ha az egyik múzeumnál beválik valami, akkor azt továbbadják a többinek. Ha valaki nagyon jó bizonyos témában, például az iskolákkal történő kapcsolattartásban vagy a digitalizálásban, akkor nemcsak a saját múzeumában működik ezen a téren, hanem a szervezethez tartozó összes többi intézményben. Björn Stenvers utalt rá, hogy ez csak úgy működhet, ha a múzeumvezetők félreteszik a saját egójukat, és abban segítenek, amiben a legjobbak. Az amszterdamiak rájöttek arra, hogy együtt sokkal hatékonyabb marketinget tudnak folytatni. Az Amszterdami Múzeumok Szövetsége 25 múzeumot fog össze, és ezeket, mint egy közös brand-et együttesen promótálja. A szövetség megjelentetett egy-egy Amsterdam térképet a felnőtteknek és a gyerekeknek, amely hátoldalán minden múzeumot bemutatnak néhány mondatban. Ennek következtében a turisták látószögébe kerülve a kisebb látogatottságú múzeumoknak is megnégyszereződött a látogatószáma. Másik sikeres újításuk a Museumkart. Ma közel egymilliónégyszázezer holland rendelkezik vele, amely 65 euróért megvásárolható, és amivel egész évben ingyenesen mehetnek be bármely holland állami múzeumba. Ez szintén jótékony hatással van a kisebb és a városok peremén lévő múzeumok látogatottságára.

Amsterdam térkép felnőtteknek és gyerekeknek.

Fotó: Szerző

Az utóbbi években Hollandiában minden a reprezentáció és az identitás kérdése körül forog muzeológiai szempontból. Nagyon foglalkoztatja a holland múzeumokat a posztkolonializmus, hogy mit lehet kezdeni a gyarmati múlttal. A gyűjteményben, kiállításban, akár más programokban igyekeznek bemutatni az eddig marginalizált, hatalom nélküli rétegeket, az egykori holland gyarmatokról származókat. Az Amszterdam Múzeum munkatársai látogatásunkkor egy női divattörténeti, életmód-történeti kiállítás létrehozásán dolgoztak. Éppen ezért a különböző nemzetek nőtagjai mellett hosszú távú együttműködések kezdeményeztek például a betért muszlim nőkkel kapcsolatosan is, és igyekeznek a történeteiket integrálni a múzeumi gyűjteménybe. Nagy hangsúlyt fektetnek az Amszterdamban élő különböző nemzetek sokszínűségére, egyenrangúságának kiemelésére. Ennek egyik legszebb példája az állandó kiállításban látható 40 méter hosszú Desso szőnyeg, amelyen az összes Amszterdamban élő 179 nemzet megjelenik a rá jellemző motívummal, vagy tárgyi világgal egy-egy kockában. Ugyanúgy nem tesznek különbséget a nemek között sem, nem bélyegzik meg a másságot, amit tökéletesen kifejez, a koedukált illemhelyiségek jelenléte.

Felirat az illemhely bejáratánál.

Fotó: Szerző

Desso szőnyeg, Amsterdam Museum.

Fotó: Szerző

Az Eye Film Múzeum Amszterdam szigetén jött létre, ahol korábban kőolajfinomító működött. Ezt a területet szerették volna újra hasznosítani az épületek lebontása nélkül. Az egyik tartályt egy központi irodaépületté alakították. Az Eye Film Múzeum szolgáltatásai a film köré épülnek. Követendő példának tartom azt a valamennyi holland múzeumban megtalálható csomagmegőrző rendszert, ami biztosítja a látogatók kényelmét és biztonságát. Az épület múzeumi részében a filmkészítés történetével ismerkedhetnek meg a látogatók, de lehetőség adódik régi kosztümös és művészfilmek megtekintésére is szeparált boxokban, vagy szemezgethetünk a legelső dokumentumfilmek és amatőr filmek sokaságából a kezelőasztalok segítségével. A kiállítást interaktív filmes eszközök teszik izgalmassá. Több interaktív, digitális sarok biztosítja az élményszerűséget, van, ahol mi is részeseivé válhatunk egy-egy animációnak, amelyet elkészítve a saját e-mail címünkre küldhetünk emléke. Mivel a múzeum teljesen önfenntartó, ezért olyan plusz szolgáltatásokat vezetett be, amelyek anyagi bevételt eredményeznek. Az intézmény a fiatalok bevonására több mozi-termet is működtet, ahol kortárs filmeket lehet megnézni. A földszinten pedig kávézó és étterem biztosítja a múzeum számára a fenntartáshoz, a működéshez szükséges bevételt. Ezzel a hozamlehetőséggel több holland múzeum is él, különösen azok az intézmények, amelyek nem részesülnek állami támogatásban.

Az Anna Frank Ház kiemelkedő újítása, a vásárlók igényeit kielégítő kényelmi szolgáltatása, hogy az idei évtől kizárólag online értékesítenek belépőjegyeket. Így sikerült megszüntetni a kígyózó sorokat, jobban meg lehet szervezni a látogatást. Emellett rendszeresen fogadnak gyermekcsoportokat. Az amszterdami múzeumok nélkülözhetetlen elemei a kijáratnál elhelyezkedő múzeumi shopok, amelyek kínálata a kiállításra épül és abszolút harmonizál azzal. Ezt kiválóan szemlélteti az Anna Frank Ház, amelynek múzeumi boltjában a témához illő könyveket árulnak. Anna Frank naplóját több nyelvre lefordítva, még magyarul is meg lehet vásárolni.

Csomagmegőrző az Eye Film Múzeumban.

Fotó: Szerző

Interaktív filmkészítés az Eye Film Múzeumban.

Fotó: Szerző

Amszterdam egyik leglátogatottabb, legnépszerűbb, legjobban támogatott intézménye a Rijks Múzeum. Rembrandt és kortársai, a gyarmatosítás során beáramló értékes és drága műtárgyak már önmagukban is csábítják az ide érkező turistákat. A múzeumban, akárcsak Hollandia többi múzeumában rendkívül nagy figyelmet fordítanak a legfiatalabbak múzeumi élményére, a korszerű nem-formális tanulására. Tanulmányi utunk idején a kiállítótér több pontján, egymással párhuzamosan zajlottak a múzeumpedagógiai foglalkozások. A diákok a többi látogatóval egy térben, ugyanakkor egy kordonnal elszeparált részben digitális eszközök segítségével interpretálták a látottakat. A Rijks Múzeumban szembesültünk először azzal a nagy volumenű, rendkívül gazdag és látványos múzeumi shoppal, amely Hollandia legnagyobb múzeumaiban jelen van. Az ajándéktárgyak tömkelege azonban szoros kapcsolatot mutat a múzeum jellegével, a múzeumban kiállított tárgyakkal, a megjelenő művészekkel.

Múzeumpedagógiai foglalkozás a Rijks Múzeumban.
Fotó: Szerző

Aki Hollandiában jár, annak szinte kötelező meglátogatnia a Van Gogh Múzeumot. A kiállítótér több pontján alkalmaznak olyan eszközöket, amelyek segítik a laikusokat is Van Gogh művészetének megértésében. A híres napraforgós képet tapintható (Braille) felület, a festék, a kellékek és a napraforgó illatát visszaadó tasakok, valamint a festő szerszámok segítségével teszik élményszerűbbé. Amszterdamban a Van Gogh Múzeumra és Van Goghra is úgy tekintenek, mint egy brand-re, a múzeumi ajándékshopban például olyan termékeket árúsítanak, amik Van Goghhoz köthetők és egyben vonzóak a fiatalok számára is. Ajándéktárgyaik Van Gogh mandulavirágaival, napraforgóival a hétköznapi élet szinte teljes skáláját lefedik a zoknitól a kutyamellényen át a telefon kiegészítőig. A múzeumi shop két szinten helyezkedik el, mérete felér egy kisebb plázáéval. A múzeum marketingjével odáig jutottak, hogy Van Gogh festményeikről vett motívumokkal díszített tornacipőt terveztek a Vans sportcipő gyártó céggel együttműködve. A merészségük beigazolódott. A múzeum marketingvezetője arról számolt be nekünk, hogy amikor árúsítani kezdték a tornacipőket, akkor egy nap alatt elfogyott a teljes készlet.

Van Gogh a Vans cipőkön

Fotó: <https://www.cubicpromote.com.au/blog/customised-sneakers-work-art/>

Az amszterdami Hermitage Múzeum magánmúzeum, 100 százalékosan üzleti alapon működik, állami támogatás nélkül, de különböző szponzorok segítségével. Így ők tényleg rá vannak kényszerítve, hogy azt és úgy mutassák be, amivel be tudják vonzani a látogatókat. Éppen ezért folyamatosan igényfelmérést végeznek, a különféle fókuszcsoportokkal, iskolásokkal, pedagógusokkal. A különböző koncepciókat velük tesztelik, illetve őket bevonva dolgozzák ki. Nagyon tudatosak mind a kiállításrendezésben, mind a bemutatás, az interpretáció módját illetően. A turistákra fókuszálnak, állandó innovációra kényszerülnek, hiszen versenyben vannak sok más amszterdami múzeummal. Rendkívüli hangsúlyt fektetnek az akadálymentesítésre és esélyteremtésre irányuló törekvések megvalósítására, azok folyamatos fejlesztésére. Mindemellett tehetség-gondozással is foglalkoznak, ingyenes művészeti szakköröket szerveznek tehetséges és rászoruló gyerekeknek. Ez része is a holland kapitalista gondolkodásnak: profitra törekednek, de vissza is adnak belőle a közösségnek.

Kiállított gyermekmunkák az Hermitage Múzeumban.

Fotó: Szerző

A hollandoknál rendkívül magas a gyermekek múzeumi reprezentációja. Kiemelt figyelmet fordítanak a legfiatalabbak múzeumi élményére, korszerű nem-formális tanulására. A gyermekmúzeum műfajának holland verziója valamennyi változatában a sokszínű társadalomról, a másság elfogadásáról, egymás megismeréséről és megértéséről tanít indirekt múzeumi eszközökkel és módszerekkel. A gyermekvilág és a gyermek nézőpont megjelenik a kiállítások témájában, hozzáférésének biztosításában, a kifejezetten gyermekeknek szóló interpretációban. A Verzetsmuseum Amsterdamban vagy Ellenállás Múzeumában létrehoztak egy gyermekkiállítást, mely négy túlélő gyermek szemszögéből mutatja be, hogy mit élhettek át a háború alatt. Hiteles élettörténeteken keresztül interaktív módon bontják ki a témát. Nagyon élénk a múzeumpedagógia, az iskolások mindenkor előnyt élveznek. A látogatók által addig nem is tekinthető meg a kiállítás, amíg ott a gyermekcsoport foglalkozása zajlik. A gyerekcsoportoknak rendszeresen szerveznek olyan programokat, ahol személyesen is találkozhatnak, beszélgethetnek a túlélőkkel.

Verzetsmuseum Junior.
Fotó: Szerző

Találkozó a túlélőkkel.

Fotó: <https://www.museumkaart.nl/museum/Verzetsmuseum+Amsterdam/Extra+activiteiten.aspx>

3. Összegzés

Az amszterdami múzeumok jó példával szolgálnak arra, miként lehet jól működtetni a múzeumokat. A magyar intézményekben nagy szükség van a szemlélet megváltoztatására, ötletek adaptálására, ha piacképes versenyben kívánnak maradni. Ehhez kívántam néhány követendő mintát bemutatni az amszterdami múzeumok jó gyakorlatából.

MARKETING A MÚZEUMBAN – MÚZEUM A SZOLGÁLTATÓVÁ VÁLÁS ÚTJÁN

Vass Nóra

1. Szolgáltatás, szolgálat, közszolgálat

Szolgáltatás, szolgálat, közszolgálat. Három, a múzeum életében megjelenő/jelenlévő tevékenységet takaró fogalom, három különböző felfogás. Szolgálni annyit tesz, mint megfelelni a kötelezettségnek, ellátni a ránk bízott feladatot, vagy udvarias készséggel másnak a kedvére tenni. Szolgálat az, amely hosszabb távon tartalmazza mindezen kötelezettségeket ellentételezés nélkül, szolgáltatás pedig, ha e mögé infrastruktúra épül, ha rendszeressé válik és ugyanolyan formában szabadon, bárki által elérhető. Közszolgálat, ha a köz, a közösség javát szolgálja, általában, de nem kizárólagosan térítésmentesen.

Nehéz a szolgáltatást nyakon csípni, mert nem kézzelfogható, nem tárgyasult, bár tartozhat hozzá terméktárgy, mégis, ha frappánsan szeretnénk megfogalmazni, mit értünk múzeumi szolgáltatás alatt, azzal kell kezdenünk, hogy tisztázzuk, mi is az a szolgáltatás, és miért és miben más, a szótó hasonlósága ellenére a szolgálattól, a közszolgálattól. Philip Kotler szerint „*szolgáltatás minden olyan cselekvés vagy teljesítmény, amelyet az egyik fél felajánlhat a másiknak, és ami lényegében nem tárgyasult, és nem eredményez tulajdonjogot semmi fölött. Előállítása vagy kapcsolódik fizikai termékhez, vagy nem.*”¹ Chikán Attila úgy fogalmaz, hogy a szolgáltatás nem más, mint „*erőforrások felhasználása mások számára hasznos, nem- termelő tevékenységre.*”² A harmadik és új elemet megjelenítő szolgáltatásdefinícióval Lovelock és Wright szolgálnak, amikor kifejtik: „*A szolgáltatás olyan tevékenység vagy teljesítés, melyet egyik fél ajánl a másiknak. Bár a tevékenység lehet fizikai termékhez kötött, a teljesítés alapvetően kézzel nem fogható és általában nem jár az előállítás semmilyen tényezőjének a birtoklásával. A szolgáltatások továbbá olyan gazdasági tevékenységek, amelyek értéket teremtenek és előnyt nyújtanak a fogyasztónak adott helyen és időben, azáltal, hogy bekövetkezik az általa óhajtott változás.*”³ Lényeges megjegyezni, hogy az új elem nem más, mit a szolgáltatás gazdasági tevékenységként történő meghatározása, amely által feltételezhető a szolgáltatás nyújtása ellenérték fejében történik, befektetést igényel és alapvetően – bár nem minden esetben – profitorientált. Szolgáltatás nyújtása szolgáltatásmenedzsment alkalmazása nélkül lehetséges ugyan, de energiapazarló és a hatékonyság szempontjából sem kielégítő. Alkalmazásával ugyanis megértjük a fogyasztó által kapott hasznot, melyet a szolgáltatásunk által nyer, megértjük, hogy a szervezet (múzeum) hogyan képes ezt a hasznosságot és minőséget előállítani, miképpen képes eljuttatni a fogyasztóhoz, ezzel összefüggésben tisztában leszünk azzal mely területeken kell fejlesztenünk és végül képesek leszünk a szervezetet oly módon működtetni, hogy a „hasznosság és a minőség megteremtődjön és a folyamatban résztvevők céljai teljesüljenek”⁴

2. Múzeumi szolgáltatás

A múzeumi szolgáltatás tartalmában a köz javát szolgáló alapokon nyugszik, de a versenyszférában megszokott jellemzőkkel is kell, hogy rendelkezzen, különben nem tehető vonzóvá, nem válik a fogyasztó számára hasznossá, és főképp minőségi kifogások támaszthatók vele szemben. Mit is jelent ez? A múzeum közszolgálatának tárgya, az általános felől közelítve az egyes intézmények ars poeticáiban megfogalmazott célok összessége, amelyet átszőnek a helyi sajátosságok, egyedi jellemzők. A tradicionális közjavát szolgáló feladatok mellé új fogalmak is illesztődtek, ma már elvárás, hogy a múzeum reagáljon az aktualitásokra, fogalmazza meg véleményét bizonyos közérdeklődésre számot tartó jelenségek, történések kapcsán, vegye ki a részét az oktatásból, a szórakoztatásból, legyen turisztikai attrakció és az ismeretek

palotája, a tudomány bástyája és még jó néhány más ráruházott szereppel is bírjon, mindezen szerepekhez tartozó feladatokat pedig egymással összhangban, egymást építve, kiegészítve, rendezetten lássa el. Érezhető némi ellentmondás a múzeumi lét kontextusában a szolgálat és a szolgáltatás között, hisz ez utóbbi a múzeumi viselkedéstől viszonylag távol álló piaci magatartás elsajátítását is feltételezi. A látogató ugyanis elvárásai szintjén standardizálja a szolgáltatásokat, vagyis függetlenül az intézménytípustól ugyanazt a minőséget várja el, főképp, ha azok kényelmi szolgáltatási elemekkel is társulnak. Miképpen állhatja a múzeum a sarat ezen az ingoványos talajon? Ha elképzeljük, hogy a hagyományos szervezeti rendszer és kultúra nem számol az új elvárásokkal, láthatjuk, hogy az azokra alkalmazható jó megoldások a falakon kívül rekedve nem tudnak építőkövei lenni az innovatív múzeumnak. Abban az esetben viszont, ha a rendszer rugalmasan alakítható, ha a marketingszemlélet mint iránymutató elv érvényesül, az új típusú feladatok és a hagyományosak nem feszülnek egymásnak, sokkal inkább érezhető köztük az a kohézió, amely a múzeumot előrevivő energiákat szabadít fel. Éppen ezért, amikor szolgáltató múzeumról gondolkodunk, nem árt eltöprengenünk azon, hogy saját intézményünkben vajon a marketing három szintű jelenléte érezhető-e. (A marketing szemlélet, stratégia és operatív eszközrendszer). A múzeumi tevékenységek felhasználó-orientáltak-e? Vagyis a kiállítások szervezése, a kiadványozás, a tudományos tevékenység kizárja az öncélúságot és tartalmazza „*az elvárások, a kereslet befolyásolásának és teremtésének lehetőségét*” (Piskóti 2001). A marketing tudatosan tervezett program keretében valósul meg, megfelelő szakmai, szervezeti és pénzügyi feltételek mellett folyó tevékenység, eszközrendszerként pedig elemző, kínálatfejlesztő, értékesítési és kommunikációs tevékenységként is meghatározható.⁵ Könnyen belátható, ha ebből a hármából és hozzájuk tartozó elvárásokból bármelyhez való megfelelés gondot okoz a múzeum számára, nem építhető fel minőségi szolgáltatási rendszer. Ahhoz, hogy belássuk miért nem, vizsgáljuk tovább a szolgáltatások természetét.

3. A szolgáltatások jellemzői

Említettem korábban, az a baj a szolgáltatással, hogy nem egy konkrét és kézbe fogható termék, nincs teste és a vevő számára nem tudjuk anyagi minőségében kiteríteni a választékot, éppen ezért azt ő nem tudja kézbe fogni, tapogatni, vásárlás előtt értékelné. A kérdést pár tényező még bonyolultabbá teszi. A szolgáltatás esetében a szolgáltatás létrehozása és fogyasztása időben egybeesik. Jellegéből adódóan a szolgáltatást nem lehet tárolni. A szolgáltató teljesítménye változó, az emberi tényező miatt a szolgáltatás minőségében az egyenletesség biztosítása igen nehéz.⁶

A szolgáltatások jellegéből adódó marketing problémák kezelése során egyértelművé válik, milyen fontos a szolgáltatások esetében a minőség garantálása szempontjából a szakértelem, a szaktudás, a kompetencia, és milyen fontos az e mögött álló szakember. Az első probléma pont abból ered, hogy a standardizálás, a minőségellenőrzés nehéz. Éppen ezért minél jobban fogyasztóközpontúvá kell tenni az adott szolgáltatást és minél hatékonyabban törekedni arra, hogy a szolgáltató kitűnő szakemberekkel dolgozzon. A megfoghatatlanságot, a tényt, hogy a szolgáltatást nem lehet raktározni, az erőteljes múzeumi imázs kialakítása, az előre megtervezett hosszútávú kommunikáció és a megfogható célok hangsúlyozása kompenzálhatja. Az elválaszthatatlanságot a közönséggel való közvetlen kapcsolat, a személyesség orvosolhatja.

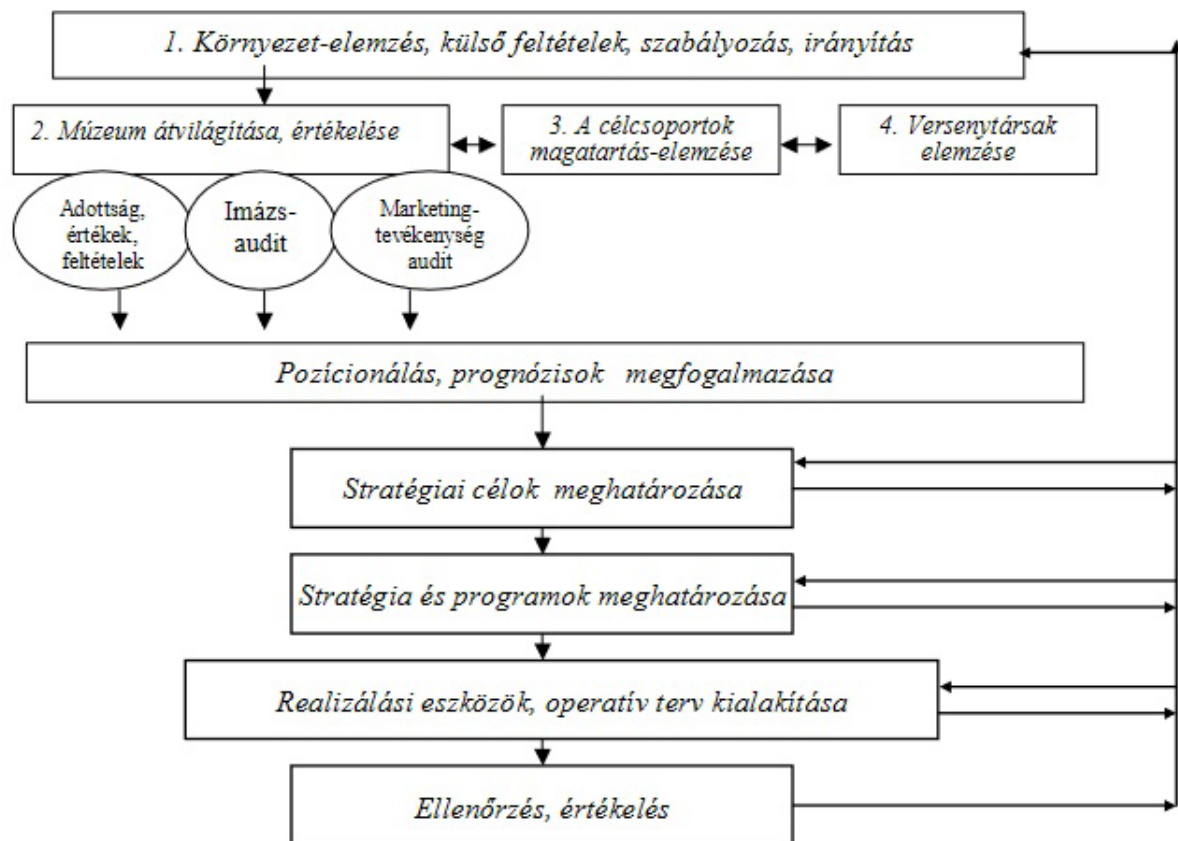
Mindezek fényében érdekes lehet annak áttekintése is, vajon mi kell ahhoz, hogy egyelőre még konkrétumok nélkül, elméletileg képesek legyünk minőségi szolgáltatás biztosítására, mégpedig hosszú távon, a megfelelő árért, megfelelő keresleti szintet tartva.

A szolgáltatásnak elérhetőnek kell lennie, a szolgáltatással összefüggő kapcsolatfelvétel nem ütközhet fizikai vagy más akadályokba. Elengedhetetlen, hogy a tevékenység nyújtásához rendelkezünk a szükséges szakértelemmel, tudással. A szolgáltatási tevékenységet a látogató befogadóképességére szabva, az ő nyelvén és számára érthető módon kell ismertetni. A szolgáltatási ajánlatban ígéretet be kell tartani, a látogató jelzéseire, kérdéseire mihamarabb illik reagálni, a látogatóval közvetlen kapcsolatba lépők viselkedése udvarias, barátságos, tisztelettudó kell, hogy legyen. A látogató számára nyilvánvalóvá kell tenni azt, hogy a múzeumi munkatárs érte végzi felelőssége tudatában a feladatát, célunk nem csak a bizalom felkeltése, de a

biztonságérzet megteremtése is. Szükségeltetik továbbá a kivételes problémakezelést elősegítő mindennemű képességek birtoklása és végül, de nem utolsó sorban minden tárgyi feltételnek és a környezetnek a szolgáltatással összhangban kell állnia. Első olvasatra úgy tűnhet, ezek olyan alapigazságok, evidenciák, amelyek maguktól értetődnek, ha jobban belegondolunk, saját – akár más területen szerzett – tapasztalatainkat is felhasználva láthatjuk a folyamatban a sok, látszólag jelentéktelen, mondhatni apró buktatót, amelyek azonban a látogatókat végképp elfordíthatják az általunk kínált szolgáltatástól. Azzal pedig bizonyára mindenki tisztában van, hogy habár a múzeumi kínálat nagy potenciált jelenthet, az igénybevevők körének tágítása - a kulturális fogyasztói szokások vizsgálatai alapján – igen nagy kihívás, hiszen a hazai lakosság kulturális információ/tartalom iránti igénye az uniós átlagtól elmarad, ami egyébként sem túl magas. Vagyis, az ezen a területen kínált szolgáltatások ahhoz, hogy egy kultúra iránt egyébként nem vagy kevésbé érdeklődő ingerküszöbén átlibbenjenek, tartalmazniuk kell olyan szolgáltatáselemeket, amelyeket más, nem kifejezetten kulturális jellegű szolgáltatások is tartalmaznak. Ezek jelentős része kényelmi szolgáltatási elem, ami alapvetően a komfortérzet növelését célozza. Látható tehát, hogy a minőségi jellemzőket komolyan kell venni. Ezek közül a minőségi jellemzők közül vannak meghatározó fontosságúak, amelyeket azonnal érvényesíteni kell. Nem hiába hangsúlyozzuk az első benyomás jelentőségét, sokszor dől el minden első látásra, s ha nem vesszük észre a hibát, szolgáltatás esetében utólagos korrekcióról nem igen beszélhetünk. A legfontosabb minőségi jellemzők a biztonságosság, a felelősségtudat kisugárzása, a megbízhatóság és a bizalomkeltés. Ezek nélkül magas színvonalú szolgáltatás nem képzelhető el. A nehézkesebb elérhetőség, vagy a kései reagálás okozhat látogatóvesztést, főképp, ha a leendő fogyasztónk a kulturális piacon a múzeum irányában kevésbé elkötelezett. Hasonló hiba, ha a szolgáltatás leírása azon a múzeumi szaknyelven történik, amittől a látogató idegenkedik, mert nem érti, vagy mert érti, de nem tartja érdekesnek. A kivételes problémakezelés, a problémamegoldási képesség általában azokban az esetekben jön elő, amikor a szolgáltatási ajánlatban valami félreérthető, vagy a folyamatban van fennakadás, esetleg, ha a látogató olyan igényt fogalmaz meg, amit az eredeti ajánlat nem tartalmazott.

4. A múzeum a szolgáltatóvá válás útján

Érdekes kérdéskört veszünk górcső alá, ha azt szeretnénk meghatározni, mikortól jelenthetjük ki egy múzeumról, hogy szolgáltató múzeum. Kétség nem fér hozzá, hogy a múzeum közszolgáltatóként való megjelenítése helytálló. A köz szolgálata, a közösség érdekében végzett értékfeltáró, megőrző, gyarapító munka a múzeum létének alapja. A múzeum alapfeladatai közt számos olyan tevékenység van, amelyet leírhatunk szolgáltatásként függetlenül attól, hogy mely célcsoportra vonatkozik: a kiállítások létrehozása és a megtekintés lehetőségének biztosítása, szaktanácsadás, térítésmentes belépési lehetőségek által az esélyegyenlőség, az egyenlő hozzáférés biztosítása, önkéntesség megszervezése, IKSZ-es diákok fogadása és számukra program kidolgozása, gyakornoki programok megvalósítása, könyvtári szolgáltatás, kutatók számára nyújtott egyéb szolgáltatások stb. Ebben az értelemben mondhatjuk azt, hogy minden múzeum – pusztán az alapfeladatainak ellátása által – szolgáltatóként jelenik meg, de azért érezzük, hogy ez nem teljesen helytálló annak fényében, amit eddig a szolgáltatásokról megtudtunk. A szolgáltató múzeum ugyanis más szemlélet alapján működik, más stratégiát követ és más az eszközkészlete (ez gyakorlatilag megegyezik a korábban már kifejtett a marketing háromszintű jelenlétével). Nem nevezhető szolgáltatónak az a múzeum, amelyben szolgáltatásmenedzsment nem létezik. Akkor sem nevezhető szolgáltatónak, ha bizonyos marketing modellek nem jellemzik. Az 1960-as évektől Kotler, McCarthy által használt 4 P modell (ez utóbbi nevesítette) majd később 1981-ben a Booms és Bitner által további 3 P-vel kiegészített változat (marketingmix), nem más, mint azon marketingeszközök kombinációja, amelyeket az adott piaci helyzetre egy vállalat alkalmazhat. Abban az esetben, ha a múzeum marketingszemléletet követ, ezt a modellt is ismeri és alkalmazza, mivel működésének rendszere ezt hatékonyan lehetővé is teszi.

Piskóti István: A marketing-stratégiai tervezés a múzeumoknál. Forrás: Piskóti István – Némedi Varga Zoltán – Richwalszki Éva -Nagy Zsuzsanna: Múzeumi marketing-stratégiai és operatív marketing módszerek, technikák a múzeumok számára – Marketing Tanulmányok 7. Miskolci Egyetem, 2001

Azonban azt is látni kell, nem csak a 4,7 P modell, vagy a másik alap, az AIDA mint marketingkommunikációs séma ismerete fontos, szolgáltatás esetén a HIPI-elv ismerete vagy akár Porter 5 erő analízise is tartalmazhat a múzeum számára érdemi információt, ez utóbbi mindenképp, ha üzleti fejlesztésről, a versenytársak megismeréséről és a kereslet-kínálati lehetőségekről van szó. Versenytárs alatt a múzeum esetében nem feltétlenül egy másik múzeumot kell értenünk, hanem mindenkit (minden hasonló kínálattal rendelkező szolgáltatót), aki az adott kulturális vagy turisztikai piacon jelen van. Tételizzük fel, hogy megvannak az alapjai annak, hogy a múzeum szolgáltatóvá váljon. Vegyük sorra, mi lehet az egyes szolgáltatások konkrét tartalma, vagyis mit szolgáltat a múzeum?

A kiállításokhoz, gyűjteményekhez kapcsolódóan számos kiegészítő szolgáltatás sorolható:

- tárlatvezetés (idegen nyelven is)
- múzempedagógiai foglalkozás
- művészetpedagógia, művészetterápiás foglalkozás (ha erre a gyűjtemény egyébként lehetőséget ad)
- csapatépítő tematikák kidolgozása (munkahelyi kollektívák, baráti társaságok részére)
- esküvői fotózás lehetősége
- gyermekek számára születésnapi party szervezése (speciális múzeumpedagógiai foglalkozással)
- múzeumi bolt működtetése

- hírlevél szolgáltatás
- múzeumi kávézó működtetése (esetleg külön folyóiratolvasóval, vagy a múzeum kiadványait megjelenítő kis sarokkal, ahol a kiadványok szabadon lapozhatók)
- közművelődési programok pl. előadássorozatok szervezése
- koncertek, hangversenyek, pódiumműsorok szervezése és bemutatása
- helyiség- és terembérlet
- klubok, szakkörök működtetése vagy befogadása (akár megmutatkozási lehetőség biztosításával)
- szálláshely-szolgáltatás
- műteremhasználat
- alkotóház működtetése
- táborok szervezése, felkészítő programok, tanfolyamok, tréningek, kurzusok szervezése.

Látható, hogy nagyon sokféle olyan szolgáltatás létezik, amely összeegyeztethető a múzeumi alapfeladatokkal, azokból indul ki, az adott kiállítás és a gyűjtemény képezi a tartalmi alapot. A múzeumi szolgáltatás azonban nem képzelhető el ún. kényelmi szolgáltatás nélkül, s a múzeum, amennyiben szolgáltató múzeum kíván lenni, ezen lehetőségeket biztosítani kell.

A kényelmi szolgáltatások biztosítása már a múzeumba lépés előtti időszakra is érvényes kell, hogy legyen. Ott kezdődik, hogy az adott szolgáltatás milyen módon érhető el, milyen módon rendelhető, variálható-e, látogatóra szabható-e, vagy kevésbé rugalmas. Tud-e a látogató online információhoz jutni, foglalni, akár jegyet vásárolni? Használ-e a múzeum készpénzkímélő fizetési módokat, van-e saját kidolgozott ajándékkártyája, bekapcsolódik-e helyi, országos vagy nemzetközi kártyás rendszerekbe pl. HungaryCard, jelen van-e ún. kuponos oldalakon a szolgáltatással. A látogató számára milyen kedvezményeket kínál, (akár partner kapcsolatai, együttműködési rendszerei alapján), ösztönzi-e a látogatót a visszatérésre? A látogató érkezéskor tud-e parkolni, fogadása kellemes környezetben udvariasan történik-e? A biztonságérzet megteremtése nemcsak arra vonatkozik, hogy a szolgáltatás nem veszélyes, hanem arra is, hogy a látogató tájékoztatása részletes, érkezésekor tudja, mire számíthat, mit hol talál. A komfortérzet megteremtése olyan apróságokon múlik, mint hogy a látogató tud-e tájékozódni az épületben, az információk jól láthatók-e, a piktogramok, jelek egyértelműek, minden lényeges dolog jól ki is van táblázva, nem csak a szóbeli közlésre hagyatkozunk. Tudja a látogató, hol találja a mosdót, a mosdóban van pelenkázó, minden napszakban felszerelt és tiszta. A cél az is, hogy a látogató minél több időt töltsön a múzeumban, fontos lenne, hogy meg tudjon pihenni (tehát van erre alkalmas tér), kávézni, enni-inni tudjon, a gyerekcsoportok holmijának elhelyezése ne akadályozzon más látogatót, a látogató az értékeit biztonságban tudja, a ruhatárban működjön pl. ezek elzárására alkalmas szekrény. A látogató a látogatás végeztével vagy a kiállítások megtekintését szüneteltetve vásárolhasson emléktárgyat, könyvet. Távozáskor kapjon műsorfüzetet, ingyenes kiadványt, tudjon a hírlevélre történő feliratkozás lehetőségéről (ez igen fontos a közönségkapcsolatok szervezése és a látogatásismétlés ösztönzése szempontjából). A látogató a múzeumi tartózkodása alatt felmerülő kérdéseivel, problémáival tudja, hogy kihez fordulhat, és tisztában legyen azzal, hogy azt a személyt vagy személyeket hol találja meg.

A szolgáltató múzeum szinte egészen biztosan turisztikai attrakció is. Ebbéli minőségében szerencsés, ha ismeri az aktuális turisztikai trendeket, amelyek akár kedvezően is befolyásolhatják a múzeumi látogatószám alakulását. A *slow travel* olyan turisztikai irány, amely igen kedvező a múzeum számára, hiszen a helyi értékekre való nagyobb koncentrációt, a hely alaposabb (lassabb) megismerését célozza, és eleve kulturális indíttatású. A múzeum a *slow travel* trenddel olyan szolgáltató lehet, amely azon alul reprezentált célcsoportok számára is vonzóvá válik, amelyek kulturális érdeklődése csekély.

5. A szolgáltató múzeum

Ahhoz, hogy a múzeum valóban szolgáltató múzeum legyen, sok feltételnek meg kell felelnie, sok szempontnak érvényesülnie kell, ehhez komoly szemléletváltás szükséges. A szolgáltató múzeum fontos feladata a differenciálás menedzselése, amely magába foglalja, hogy a múzeum a szolgáltatás árában, teljesítésében, imázsában megkülönbözteti magát a versenytársakétól, fontos a termelékenység menedzselése, mert a szolgáltatások biztosítása a múzeum számára nagy erőforrás-igénnyel jár, a szolgáltatást a minőség biztosítása miatt standardizálnia kell, az nem lehet elavult, a látogatókat állandóan ösztönözni szükséges, a dolgozókat motiválni, hogy a szolgáltatást a legjobb tudásuk szerint biztosítsák. A szolgáltatás minőségének menedzselése pedig azt jelenti, hogy a már említett szolgáltatási jellemzők (megbízhatóság, reagálási készség, biztonság, empátia, megfogható dolgok) hatékonyan valósulnak meg és a standardok magas színvonalúak.

Látható, hogy igen szerteágazó egy szolgáltató múzeum működtetése, nagy figyelmet és összehangolt munkát kívánó, ugyanakkor hálás feladat, egyben nagy és izgalmas kihívás, ami a 21. század innovatív múzeumának alapja.

Jegyzetek

¹ Philip Kotler, 1999.

² Chikán Attila, 2003.

³ Chirstopher Lovelock, Lauren Wright, 2001.

⁴ Grönroos, 1988.

⁵ Piskóti István – Némedi Varga Zoltán – Richwalszki Éva – Nagy Zsuzsanna, 2001.

⁶ Zeitham 1985-ben alkotta meg a szolgáltatások sajátosságait tartalmazó HIPI elvet, ami egy mozaikszó a Heterogenity – változékonyság; Intangibility – nem fizikai természet; Perishability – nem tárolható jelleg; Inseparability – elválaszthatatlanság leírására és jellemzésére.

Irodalom

Chikán Attila: Vállalatgazdaságtan. Budapest, Aula Kiadó, 2003

Kenesei Zsófia – Kolosi Krisztina: Szolgáltatásmarketing -és menedzsment. Budapest, Alinea Kiadó, 2014

Philip Kotler: Marketing menedzsment. Budapest, Műszaki Kiadó, 1999

Chirstopher Lovelock, Lauren Wright: Principles of Service Marketing and Management (2nd Edition). Upper Saddle River, New Jersey, Egyesült Államok, Prentice Hall, 2001

Piskóti István – Némedi Varga Zoltán – Richwalszki Éva – Nagy Zsuzsanna: Múzeumi marketing – stratégiai és operatív marketing módszerek, technikák a múzeumok számára – Marketing Tanulmányok 7. Miskolci Egyetem, 2001

Veres Zoltán: Szolgáltatásmarketing. Budapest, Műszaki Kiadó, 2003

EGY KICSIT MÁST, EGY KICSIT MÁSHOGYAN - A KOSZTA JÓZSEF MÚZEUM TÖREKVÉSEI

Farkas László Róbert

Bevezetés

Nyíregyházán, 2019. szeptember 9-én a Koszta József Múzeumnak is alkalma volt bemutatkozni, törekvéseit szimpózium keretében a munkatársak, a hazai múzeumi szervezetek elé tární. Círka tizenöt percben lehetetlenség volt a teljes értékű koncepciót bemutatni; de nem is volt cél. Inkább az vezérelt, hogy esettanulmány jelleggel egy kisvárosi székhelyű, ám országos vonzású múzeum kitekintsen, szárnyait bontogatva ötleteket, innovációt tudjon magába szívni más hazai intézmények működése, beszámolóí által, tapasztalatokat cseréljen. Nem utolsó sorban célunk volt még, hogy hírt adjunk magunkról, a stratégiánkat vitára bocsássuk. Jelen összefoglalóban a fent jelzett találkozón elhangzottak leírata olvasható.

A szentesi múzeum – talán kevesen tudják – a leletállományunkat tekintve a 10. helyen áll az országos intézeti rangsorban. A több mint 650 ezer tételből álló közgyűjteményünknek a tevékenysége mégis mintha kevésbé lenne ismert és elfogadott. A tényeket kár lenne tagadni. Jómagam éppen egy esztendeje vezetem a Koszta József Múzeumot; az ismertség és elismertség növelése fő helyen szerepel a vezetői koncepciómban. Az állítás tényszerű, és vitán felüli, mert csak az utóbbi időkben tudtuk felhívni magunkra a figyelmet a nagyobb ívű, a széles közönségigényeknek megfelelő programjainkkal. Úgy mint: az Omega-kiállítás (az Omega együttes jubileumi tárlata), amely 2018 őszétől idén nyár elejéig várta a „nagyérdeműt”. A „Szojuz-36: Első magyar az űrben” című bemutatónk, amelynek fókuszában Farkas Bertalan 1980-as űrrepülése áll, és 2019 júniusától működik Szentesen. Ennek a kiállításnak a különlegessége, hogy háromdimenziós mozával, VR- szobával is várjuk az érdeklődőket. Igényes attrakció, amely által a világűrben érezhetik magukat a hozzánk érkezők. Nos, a két program azért került a palettára több más múzeumi programunk mellett – és amelyek a hagyományos gyűjteményezési és gondozási múzeumi tevékenységek közé sorolhatók –, hogy végre azonosítókat, valós kódokat tudjunk az „éterbe” küldeni. Félreértés ne essék, ezek a kiállítások nem mutatóványok. Teljes értékű, tudományosan megalapozott múzeumi produktumok. Csak a hangsúlyok között nem a magunk szellemi termékei, teljesítményei játszanak főszerepet - üzenve a szakmának, hogy mi kivételesen értékes szakemberek vagyunk - , hanem a látogatók igényeit, attitűdjeit, fogyasztói jellemzőit helyezzük a homlok előterébe e kiállítások tervezésénél. Hiszen a múzeum feladata – olvasatomban – elsősorban tudomány- és művészet közvetítés. Ha nem vesszük komolyan a látogatói igényeket, akkor nincs mit közvetítenünk, mert nincs befogadója az üzeneteinknek. Talán egyet is érthet ezzel a hallgatóság. Amint fogalmaztam az előbb, kevésbé voltunk eddig ismertek, ez egyértelműen kiderült a látogatókkal történő találkozásokból. Rácsodálkozások jellemezték az ország minden pontjáról érkező vendégeink reakcióit, hogy egyáltalán működik Szentesen múzeum (?).

Amint fogalmaztam az előbb, kevésbé voltunk eddig ismertek, ez egyértelműen kiderült a látogatókkal történő találkozásokból. Rácsodálkozások jellemezték az ország minden pontjáról érkező vendégeink reakcióit, hogy egyáltalán működik Szentesen múzeum.

Úgy gondolom, akkor értékelhető ez a szakmai fórum, ha tanulságokkal tudunk szolgálni egymás felé, és hasznos információk szerepelnek az előadásokban. Ezen gondolat mentén, a felvezető rész után engedjék meg, hogy megmutassam a kíméletlenül reális képet, a jelen helyzetet Önöknek, azt az állapotot, amely a szentesi törekvéseinket megalapozza, és nem kevés felhajtó erőt képez számunkra.

Csongrád megye északi részén működünk, területi múzeumként. Felelősséggel tartozunk tehát nemcsak a városi közönség, hanem a külterületen lakók, a környékbbeliek igényes kikapcsolódásáért, valamint több más korosztály mellett a gyermekek szellemi fejlődése is előkelő helyen kell, hogy szerepeljen a napi tevékenységeink között. Intézményünk több éve folytat pedagógiai tevékenységet, ám idén, 2019 nyarán jutottunk el odáig, hogy kvantitatív és kvalitatív alapú felmérést készítsünk a munkánkról. Számszerűsíthető adatokkal és mélyinterjúkútján véleményezettük eredményeinket az összes helybeli pedagógiai intézménnyel. A kutatás utáni, kíméletlenül reális kép azt mutatta, hogy az óvodák, általános és középiskolák „szumma” 90 %-ának nem volt addig információja arról, hogy múzeumi oktatással is foglalkozunk.

A pedagógusokkal folytatott dialógusokból az is kiderült, hogy színesebb programokra van szükség, az előadások hívószavait szemantikai szinten koncentráltabban szükséges a megfogalmaznunk a jövőben, és indirekt módszerrel kell a múzeumba „szoktatnunk” a gyermekeket. Egy innovatív, közösségfejlesztési misszió körvonalazódott előttünk, amely kielégíti a pedagógiai intézmények, valamint a gyermekek, szülők igényeit, egyben pezsdítő hatással lehet a helyi közéletre.

A 2019/2020-as tanév tematikáját három pilléren nyugvó tevékenységgel határoztuk meg magunknak az előzőekben említett kutatásunkra támaszkodva:

1. Múzeumpedagógia; 2. Művészetpedagógia; 3. Múzeumandragógia. A pillérek mellé korcsoportokat jelöltünk ki, így alkottuk meg a csomagajánlatainkat, a célcsoportoknak megfelelő foglalkozások tartalmával. A következőkben nézzük meg részletesen a kínálatunkat:

1. Múzeumpedagógia

Programok 4-6 éveseknek: történelem, néprajz, témanapok

Programok 6-10 éveseknek: történelem, néprajz, témanapok, foglalkozások a kiállítóhelyeinken

Programok 10-14 éveseknek: történelem, néprajz, témanapok, foglalkozások a kiállítóhelyeinken, foglalkozások a kiállítóhelyeinken, digitális múzeumpedagógia

Programok 14-18 éveseknek: történelem, néprajz, témanapok, foglalkozások a kiállítóhelyeinken, foglalkozások a kiállítóhelyeinken, digitális múzeumpedagógia.

2. Művészetpedagógia

Legyél Te is bábszínész! A programot bábszínész-óvodapedagógus munkatársnőnk, Diószegi Ágnes vezeti. A tanév első felében, az ünnepnapok kivételével minden naptári hét szerdáján, összesen kilenc alkalommal találkoznak a gyerekek. A cél: egy bábszínházi alkotás létrehozása – elejétől a végéig. Tehát: bábok kézi készítése, a színházi tér megteremtése, szövegtanulás, a dramaturgia megalkotása, világítás, próbák és maga a „premier”.

A bábjáték nemcsak a kicsiknek szól. A fogékony felnőttek legalább annyi örömet, mondanivalót fedezhetnek fel egy jól megírt és előadott bábjátékban, mint a gyerkőcök. A múzeum művészetpedagógiai foglalkozásain gyerekekkel kerül kapcsolatba, akik – általa és vele – még jobban megismerik, megszeretik a meséket, és azokat még nagyobb kedvvel fogják olvasni.

3. Múzeumandragógia

Képzőművészeti Szabadegyetem: Az Alföld festőit, valamint a névadónk, Koszta József életét és munkásságát mutatjuk be. De körképet kívánunk nyújtani az európai 19-20. századi festészetről, és kortárs magyar alkotók is szerepelnek a palettán.

Anyukák iskolája: Régmúlt idők értékeit vonultatjuk fel, amelyek a háztartásokban használatosak, s amelyek a jelenben is alkalmazhatóak. Fontosnak tartjuk megmutatni a fiatal anyukáknak a kötés és horgolás technikáját, de érdekes a mai hölgygenerációnak bizonyosan a lekvár és befőtt készítése is. A zaklatott mindennapokban ezek az ismeretek hiánycikknek számítanak a családoknál.

Régi idők bájai: Stílustörténet és öltözködési kultúra bemutatása, női és férfi témában, az őskortól napjainkig.

Noé bárkája program – Mai témák és mély gondolatok: Teadélutánokat szervezünk moderátorokkal. Tervünk, hogy pszichológusok, lelkipásztorok és más mértékadó, hiteles szakemberek segítsék az együttgondolkodást olyan témákban, amelyek meghatározzák mindennapjainkat, és társadalmi vitákat gerjesztenek. Ilyen például a Mee Too-mozgalom, a migránshelyzet, de lehet a „Z generáció” életvitele is.

No para! – Otthoni, ötletes praktikák: „Házi restaurátorokat” képző programunk. Iskolásokat, anyukákat, apukákat, sőt a nagyszülőket is várunk az otthon használatos praktikák elsajátításához. Segédrestaurátor kollégánk vezetésével minden hónap utolsó péntekén, 17 órától leshetik el a hasznos megoldásokat az érdeklődők.

Az előbbieken prezentált programok szigorúan a pedagógiai intézmények igényeire épülnek és szervezzük meg őket.

Összegzés

A publikált szöveg 2019. szeptember 9-én, Nyíregyházán hangzott el. Azóta, néhány hét elteltével pozitív visszajelzésekről, sikerekről adhatunk hírt. Úgy látható, hogy a jóslásaink, a tervezetek hozamot jelentenek nekünk, programjainkra, előadásainkra érdeklődve reagálnak a célcsoportjaink. Eddig nem volt jellemző, hogy minden szentesi és környékbeli pedagógiai és oktatási intézmény aktivizálta magát, az előadásainkat a felnőtt és szépkorú lokálpatrióták is megtisztelik jelenlétükkel. Kijelenthető, hogy a múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai tevékenységünk teret nyert a befogadó közönség köreiben.

A FRANCIAORSZÁGI CULTURESPACES ALAPÍTVÁNY MISSZIÓJA AZ ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG ÉRTÉKEINEK VÉDELME ÉS KÖZVETÍTÉSE TERÉN

Dr. Horváth Nóra

Úgy vélem, Magyarországon kevésbé ismert az a francia szervezet, mely innovatív módon gondozza Franciaországban a felügyeletére bízott műemlékeket. A Culturespace-t 1990-ben alapította Bruno Monnier, s pár éven belül új modellel álltak elő a múzeumpedagógia és múzeumandragógia területén. Már a 90-es évekelején a látogatói tapasztalatokra és élményekre helyezték a hangsúlyt, ők voltak az elsők, akik 1990-ben például minden látogató számára ingyenes audioguide-ot biztosítottak Avignonban, a gondozásuk alá tartozó Palais des Papes-ban. 1995-ben már önálló honlapjuk volt, a tavalyi évben pedig elindították a virtuális túrák szolgáltatást. A Culturespaces egy olyan alapítvány, mely gondozza és menedzseli a rábízott múzeumokat, műemlékeket és védelemre szoruló történelmi emlékhelyeket.¹ Az örökség bemutatására újabbnál újabb technikai megoldásokat találnak ki, közben pedig brandet is építenek, hisz az ország különböző múzeumaiban ugyanaz a figyelem, szolgáltatási színvonal fogadja az érdeklődőket. A jó üzleti érzékkel kiválasztott műemlékek és a megnyitott múzeumokra fordított pénz és figyelem egyedülálló sikert hozott a szervezet számára, látogatóik pedig Franciaország legkülönbözőbb pontjain általuk nyerhetnek egy kis bepillantást a valamikori fényűző életformákba. Így kapcsolódik össze az örökség tisztelete, védelme és 21. századi hasznosításának jó példája a szervezet irányítása alá tartozó múzeumoknál.

Tanulmányomban a szervezet által menedzselte múzeumok közül két kiemelkedő műemlékre, a Párizsban található Musée Jacquemart-André-ra, és a francia Riviérán, Cap Ferrat-ban található Villa Ephrussi de Rothschild-ra fókuszálok, melyek Európa különleges építészeti örökségei közé tartoznak, izgalmas történelmi múlttal. A tökéletes állapotban, eredeti berendezési tárgyakkal és a volt tulajdonosok személyes tárgyaival rendelkező múzeumok olyan kincseket őriznek, melyek tartósan képesek fenntartani a magas látogatószámokat.

1. A Culturespaces történetének mérföldkövei

Az évi négy millió látogatóval büszkélkedő Culturespaces Alapítvány 29 évvel ezelőtt kezdte meg tevékenységét. Az elmúlt évtizedeket a folyamatos fejlődés és bővülés jellemezte. 1990 és 1993 között kötöttek szerződést az avignoni Palais des Papes-pal, valamint a Saint-Jean-Cap-Ferrat-ban található Villa Ephrussi de Rothschild épületének és kertjeinek menedzselésére. Az első sikerek után tevékenységüket kiterjesztették a Les Baux-de-Provence-i várra és a Valençay-kastélyra. A látogatók körében nagy népszerűsége tettek szert az élményszerű tárlatvezetésekkel, a legújabb technikai berendezések felszerelésével és a fogadóterek fejlesztésével. A Franciaország különböző tájain és múzeumaiban véghezvitt változtatások modelljét 1996-ban próbálták ki a párizsi Musée Jacquemart-André-ban. 2000-2001-ben az Alapítvány teljesen átszervezte a Mulhouse-ban található Cité de l'Automobile-t, mely Franciaország legnagyobb technikai múzeuma, s átvették a Beaulieu-sur-Mer-i Villa Kérylost. 2002-ben az Orange-i Római Színház, valamint 2006-ban a Nîmes-i római emlékek rekonstrukciós munkálataival és a látogatóközpontok működésének fellendítésével a Culturespaces neve egyre szélesebb körben vált ismertté. 2004-ben már a Waterloo-i csatatér emlékhelyének hasznosítása is az ő feladatkörükbe tartozott.

Villa Ephrussi de Rothschild.
Fotó: Szerző

Musée Jacquemart-André.
Fotó: Szerző

Villa Kérylos.
Fotó: Szerző

2009-ben létrehozták azt az alapítványt, mely a sérült és hátrányos helyzetű gyermekek művészeti rehabilitációjával foglalkozik. A programba bevont gyerekek 75 százaléka az alapítvány jóvoltából járt először múzeumban és kulturális programokon. 2015-ben az Aix-en-Provence-i Hôtel de Caumont megvásárlása és restaurálása után a Culturespaces megalapította azt a Művészeti Centrumot, mely azóta is nemzetközi időszaki kiállításoknak ad otthont. 2018-ban pedig elindították Párizs új digitális művészeti központját, az Atelier des Lumières-t, mely innovatív módon ismerteti meg a látogatókkal a művészettörténet legnagyobbjainak remekeit.² A digitális technika fejlődésének köszönhetően olyan impulzív vizuális élményt adnak a látogatóknak, mely után szinte már lehetetlen visszatéríteni a közönséget a hagyományos múzeumi terekbe.³

Hôtel de Caumont.
Fotó: Szerző

2. A párizsi Musée Jacquemart-André története

2008 óta van szerencsém nyomon követni e páratlan múzeum működését. A turisták számára nem elsődleges úticél a Boulevard Haussmann 158. alatt található kincs, az érdeklődők azonban rendszerint így is kigyózó sorokban várják, hogy bejussanak a múzeum állandó kiállítására, a mindig világhírű alkotókat felvonultató időszak kiállításokra, vagy a múzeum kulináris élvezeteket kínáló éttermébe. A múzeum tulajdonosa az 1795. október 25-én alapított Institut de France.⁴ A Culturespace 1996-ban vette kezébe a múzeum igazgatását és az időszak kiállítások szervezését, a Musée Jacquemart-André története azonban sokkal régebbre nyúlik vissza. 1913-ban nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt, s azonnal nagy figyelmet kapott, a valamikori tulajdonosok személye miatt. Már az első héten, több mint kétezren voltak kíváncsiak a Jacquemart-André házaspár által összegyűjtött, felbecsülhetetlen értékű festményekre, szobrokra, bútorokra és a palotába beépített reneszánsz építészeti elemekre.

Lépcsőfeljáró a Tiepolo freskóval
Fotó: Szerző

Reneszánsz műkincsek
Fotó: Szerző

Az 1833-ban született Edouard André 1869-ben vásárolta meg azt a földterületet, melyen Henri Parent 1876-ra megalkotta a szemet gyönyörködtető palotát. Az André család egy jómódú protestáns família volt, melynek tagjai az Európa számos városában folytatott üzleti tevékenységeik után Párizsban telepedtek le. Edouard, szüleinek egyetlen gyermekeként hatalmas vagyont örökölt.⁵ Az 1860-as évek elejére tehető műgyűjtői tevékenységének kezdete. A kor szokásainak megfelelően francia festők vásznait vásárolta meg elsőként, gyűjteményének alapját Ingres, Delacroix, Meissonnier, Daubigny, Hébert, Isabey és a Barbizoni iskola mestereinek (Théodore Rousseau, Diaz, Millet, Troyon) festményei alkották.⁶ 1867-re már olyan ismertségre tett szert a művészeti kollekciója révén, hogy III. Napóleon őt kérte fel 1867-ben a Világkiállítás (Exposition Universelle) Szépművészeti szekciójának megszervezésére.⁷ Életének meghatározó pillanata az elismert portréfestővel, Nélie Jaquemart-ral való megismerkedése 1872-ben. Házastársra, partnerre és művészetkedvelő másik felükre leltek egymásban, rengeteget utaztak és gyarapították a gyűjteményüket. Jártak Kairóban, Luxorban, Bejrútban, Konstantinápolyban és Athénban. A palota pompázatos díszletei közt megrendezett estélyek, és az elmés beszélgetőestjeik révén hamar befogadta őket a párizsi elit, műgyűjtő szrenvedélyük által pedig ismerték a korszak legfontosabb műkereskedőit, művészeit. 1887-ben Edouard André jótékonyági céllal eladta kollekciója egy részét, de megőrizte Francesco Guardi Velencét ábrázoló festményét, egy Rembrandt-portrét és a 18. századi francia festményeinek egy részét. André halála után a felesége tovább gyarapította a gyűjteményt, majd úgy rendelkezett, hogy az épület az Institut de France tulajdonába kerüljön.⁸ Így nyithatta meg kapuit 1913-ban a múzeum.

3. A Villa Ephrussi de Rothschild története

Az Institut de France alá tartozó Académie des Beaux-Arts 1991-ben bízta meg a Culturespaces-t, hogy vegye gondozásába a Saint-Jean-Cap-Ferrat-ban található villát. A szervezet restaurálta a belső tereket, illetve a lenyűgöző kertet, mely önmagában is a térség egyik legértékesebb természeti kincse. A restaurálási munkálatokhoz az eredeti tervek nyújtottak segítséget. A valamikori tulajdonos, Béatrice de Rothschild a halála előtt egy évvel, 1933-ban hagyta rá az épületet, teljes kollekcióját, a hét hektáros földterületet és az 5000 műkincset az Académie des Beaux-Arts-ra.

Béatrice de Rothschild 1864-ben született a bankár és műgyűjtő Alphonse de Rothschild báró lányaként. 19 éves korában vette feleségül az orosz származású párizsi bankár, Maurice Ephrussi, aki nemcsak Béatrice egészségét, de kis híján anyagi helyzetét is tönkretette.⁹ A szerencsejátékos Maurice a 20. század elejére mérhetetlen adósságot halmozott fel, ezért a Rothschild család minden erejével azért küzdött, hogy lányukat elválasszák Maurice-től. 21 évnyi házasság után, 1904-ben mondták ki a válást. Béatrice ekkor fordult a műgyűjtés felé – apjához hasonlóan jó szeme volt a régiségekhez és különleges műtárgyakhoz jutott hozzá, például Marie-Antoinette udvarából. Béatrice apja 1905-ben meghalt, óriási örökséget hagyva lányára, aki elhatározta, hogy megteremti magának álmotthonát az újonnan felfedezett Cap Ferrat-ban. Azonnal beleszeretett a környékbe, és első látásra látta maga előtt az akkor még kietlen, sziklás területben rejlő lehetőségeket. A korszak híres tájépítészeit, Harold Peto-t és Achille Duchêne-t kérte fel a munkára, kiket munkások százai segítettek a nehéz terep átformálásában.

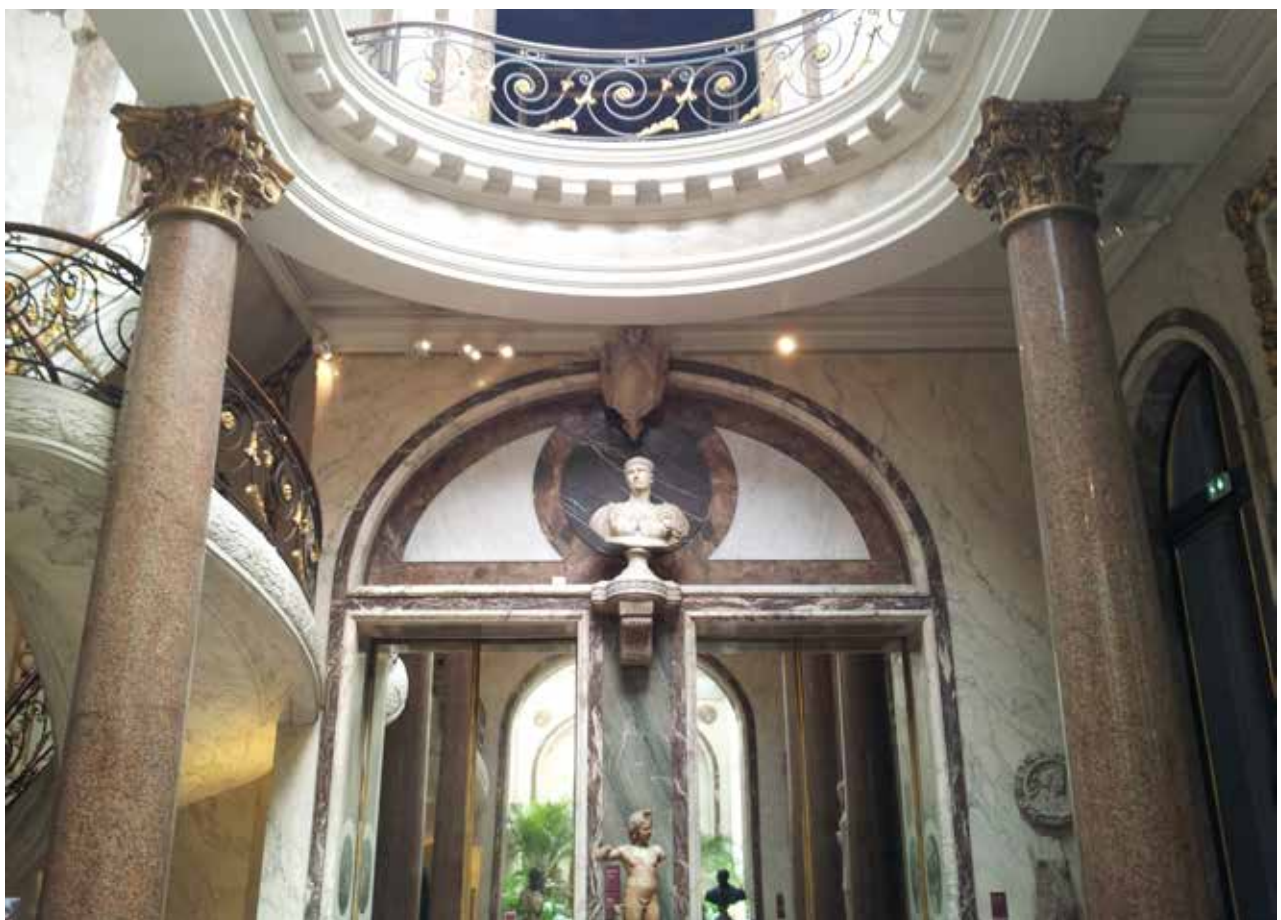
A villa építésének előkészítő munkálatai 1907-ben kezdődtek el. A rengeteg visszautasított építész után Béatrice de Rothschild végül Jacques-Marcel Auburtin-re és a nizzai Aaron Messiah-ra bízta a villa kivitelezését. A bárónő 1912-ben költözött be az épületbe és megkezdődött az a fantasztikus műkincsvadászat, melynek gyümölcsét bárki megcsodálhatja, aki ellátogat a Cap Ferrat-i villába. A téli rezidencia az ún. Rothschild stílusban lett berendezve: „*minden korból a legjobbat, még ha az eredmény eklektikus is*”!¹⁰

A Culturespace által menedzselte műemlékek és múzeumok számos közös vonást hordoznak, de a párizsi Jacquemart-André Múzeum és az Ephrussi de Rothschild Villa különösen sok azonosságot mutatnak. Mindkét épület gazdag műgyűjtők tulajdonából, végrendelet révén került az Institut de France-hoz, mely végül az optimalizálás hasznosítás érdekében bízta azokat a Culturespaces-ra. Az Alapítványnak köszönhetően már egészen korán elkezdték alkalmazni e múzeumokban a legújabb, látogatókat szolgáló eszközöket, módszereket és szolgáltatásokat. Mindezek mellett olyan weboldalakat szerkesztettek, melyekből tökéletesen megismerhetik az érdeklődők a valamikori tulajdonosok elképzeléseit és a múzeumok mai működését.

4. Ízelítő a Musée Jacquemart-André gazdag programkínálatából

Az épület legimpozánsabb része mind a mai napig a görög-római szobrokkal, és a Tiepolo-freskót rejtő lépcsőfeljáróval díszített télikert, melybe a zeneszobán át lehet eljutni.¹¹ Ez a tér ad manapság helyet a múzeumpedagógiai programoknak. A lenyűgöző építészeti elemek, az ókori és reneszánsz kincsek, valamint a rendszeresen hallható halk zene elvarázsolják a belépőt, már azelőtt, hogy igénybe vette volna a tájékoztatására hivatott segédeszközöket. Innen lehet feljutni az emeleti galériára, a reneszánsz műkincsekkel gazdagon berendezett valamikori atelier-be és az időszak kiállításoknak helyet adó termekhez.

Az elmúlt években világszínvonalú időszak kiállításoknak adott helyet a múzeum, melyek nagymértékben megnövelik a látogatószámokat. Nincs külön belépő az állandó és az időszak kiállításra, mert a termekben végigsétálva a látogató teljes pompájában láthatja az egész palotát. Caravaggio, Rembrandt, Perugino, Canaletto, Eugène Boudin, Van Dyck, Fra Angelico, Fragonard és a francia impresszionisták képei ugyanúgy megjelennek az időszak kiállítótérben, mint az amerikai Mary Cassat festményei vagy Egyiptom kincsei.

Télikert.
Fotó: Szerző

Minden évben, több alkalommal is megszervezi a múzeum az *Espace Enfants* című rendezvényt. A nyár folyamán például július 6. és augusztus 31. között, vagyis a francia iskolai szünidőhöz igazodva várta a múzeum a 4 és 12 év közötti gyerekeket és szüleiket. Egész nap, 10-től 17.30-ig a gyerekek vehették birtokukba a Télkertet, ahol rajzos foglalkozás és olvasósarok várta őket. A múzeum festményeiről mintázott jelmezek is kipróbálhatók voltak, a beöltözött gyerekekről fotók készültek. A belépés e programra rendszerint ingyenes, viszont a múzeum kihangsúlyozza, hogy a kísérő szülőknek felelősséget kell vállalniuk gyermekeikért.¹² Gyermekek számára tárlatvezetéseket is tartanak, melyek általában valamilyen meghatározott tematika köré épülnek, például „állatvadászat”-ot szerveznek, hogy a gyerekek minél több képet vizsgáljanak végig, valóságos vagy mesebeli lények után kutatva.

5. A Villa Ephrussi de Rothschild különlegességei

Az épület északi és déli homlokzata a firenzei és velencei reneszánsz, valamint a gótika jegyeit tükrözi. A látogató a *patio*-ba belépve azonnal megérezheti azt a luxust, mely a villa egészét körüllegi. Béatrice de Rothschild pénzt nem kímélve tökéletesítette élete fő művét. Eredeti formájában is ez a tér fogadta a vendégeket, melyben veronai márványból készült oszlopok tartják a mennyezet egy részét. A fogadóhelyiség leginkább a velencei paloták belső tereit idézi.

Északi homlokzat.
Fotó: Szerző

A villa fogadótere, a patio
Fotó: Szerző

A patio melletti szobák egyike a Grand Salon, mely a múzeum talán legpompásabb terme. A belépőt lenyűgöző látvány fogadja, nem kis mértékben annak köszönhetően, hogy a szoba ablakai a Beaulieu-sur-Mer-i öbölre néznek (Baie des Fourmis). A szoba berendezése 18. századi, a falakat borító panelek a párizsi Hôtel de Crillon-ból valók. A híres párizsi hotelt 1907-ben teljes mértékben átalakították, a korábbi díszítőelemeket pedig leszedték, így juthatott hozzá Béatrice de Rothschild az átalakítást felügyelő építésztől. A bútorok XVI. Lajos stílusúak. A 21. századi látogatók Marie Antoinette iránti lelkesedése e villa berendezését is felértékeli, a Marie Antoinette kultuszt kihasználva a múzeum kihangsúlyozza a 18. századból származó kincsek királyi udvarhoz való kötődését. A királynénak tulajdonított játékasztal kifejezetten nagy érdeklődést tudhat magáénak.

Kilátás a Grand Salonból.
Fotó: Szerző

A múzeum igazi kuriózum lehet a porcelánok kedvelőinek, mert itt őrzik Franciaország egyik leggazdagabb Sévres-i porcelán gyűjteményét. A vitrinekben és asztalokon sorakozó étkészletek és egyéb különlegességek jól tükrözik a bárónő rendkívüli gazdagságát és gyűjtőszenvédelmét.

Az AppStore-ból vagy a GooglePlay-ből olyan applikációkat lehet letölteni a mobiltelefonokra, melyek a látogatás teljes ideje alatt érdekességekkel szolgálnak a látogatóknak. A kertet is beleértve a múzeum olyan wifi hálózattal rendelkezik, mely lehetővé teszi, hogy ezek az applikációk a külföldi látogatók internet-költségeit védve, ingyenesen is hozzáférhetőek legyenek. Egy 1 óra 30 perces „applikációs” túra bepillantást nyújt a Belle Epoque világába, egy másik pedig körbekalauzolja az érdeklődőt a kert 58 emblematikus növénye körül. Ezek már olyan modern technikai megoldások, mely a fiatalabb generációk számára is rejtenek érdekességeket, miközben rengeteg új információt csempésznek a látogatókba.

6. Összegzés

A Culturespaces nagy figyelmet fordít múzeumainak és az általa kezelt műemlékeknek a reklámjára. Az interneten számos kiállításajánló is elérhető, melyek a mai kor elvárásainak megfelelően pár másodperc-ben képesek vizuális és egyéb érveket felsorakoztatni a program kihagyhatatlansága mellett. Az épületek történetéről könyveket és DVD-ket forgalmaznak, valamint rendszeresen szerepeltetik azokat az örökség-védelemmel foglalkozó kulturális műsorokban (pl. Racines et des ailes).

A múzeumok terei rendszeresen adnak helyet komolyzenei koncerteknek, időnként gasztronómiai programokkal gazdagítva. A Musée Jacquemart-André és a Villa Ephrussi de Rothschild mint az Institut de France által védett műemlékek, Franciaország legmeghatározóbb múzeumai közé tartoznak, melyeknek sikeres működtetéséért a Culturespaces felel. A múzeumokban található múzeumshopok, illetve a különleges élményeket nyújtó teaszalonok/éttermek közös vonásokat hordoznak magukon. A vendég megtapasztalhat valamit a valamikori elegáns milióból és ízelítőt kap a legjobb francia desszertek és előételek ízvilágából. A múzeumok anyagaihoz igazított fantázianevekkel ellátott fogások visszautalnak a művészeti különlegességekre, melyek jobban megmaradnak a látogatóban a belső terekben vetített dokumentumfilmek, az audioguide ismertetői és a jól áttekinthető tájékoztatók segítségével. Cap Ferrat-ban óránként, a szökőkutak vízsugaraival szinkronba hozott zenei válogatás is szórakoztatja a látogatókat, a kilencféle tematikus kertrész pedig rendezvények tucatjainak adhat helyet. Amellett, hogy e műemlékek gyakran biztosítanak helyet jótékonyági rendezvényeknek, partiknak a Culturespaces támogatói részére, bárki számára kibérelhetők például esküvők megrendezésére. Az Alapítványt olyan jó üzleti érzékkel megáldott szakemberek irányítják, akik szem előtt tartják Franciaország egyik legrégebbi szervezetének, az Institut de France-nak a küldetését, vagyis a nemzeti műemlékek és műkincsek védelmét és történelemhű hasznosítását.

Jegyzetek

¹ <https://www.musee-jacquemart-andre.com/en/how-museum-run/delegatee> [2019. szeptember 28.]

² <https://www.atelier-lumieres.com/en/home> [2019. szeptember 28.]

³ <https://www.culturespaces.com/en/node/1202> [2019. szeptember 28.]

⁴ Az intézmény alá tartozik Franciaország öt akadémiaja: a l'Académie française (amit 1635-ben alapítottak), a l'Académie des inscriptions et belles-lettres (1663-ban alapítva), a l'Académie des sciences (1666-ban alapítva), a l'Académie des beaux-arts (1816-ban alapítva), és a l'Académie des sciences morales et politiques (1795-ben alapítva); lásd bővebben: <http://www.institut-de-france.fr/fr/une-institution-de-la-r%C3%A9publique> [2019. szeptember 28.] 254

⁵ A család történetéről lásd bővebben: Virginie Monnier, 2014.

⁶ Jean-Pierre Babelon, 2012.

⁷ <https://www.musee-jacquemart-andre.com/en/node/1904> [2019. szeptember 29.]

⁸ Nicolas Sainte Fare Garnot, 2009. 7.p.

⁹ Az Eprussi család rendkívüli történetét az egyik leszármazott, a kerámiaművész Edmund de Waal foglalta össze kitűnő könyvében, mely magyarul A borostyánszemű nyúl címmel jelent meg, utalva a család világhírű és kalandos történetű necuke-gyűjteményére. Lásd: Edmund de Waal, 2011.. 1

¹⁰ lásd: <https://www.villa-ephussi.com/en/node/1297> [2019. október 5.]

¹¹ A Jacquemart-André házaspár 1893-ban fedezte fel és vásárolta meg egy itáliai Contarini-villában. ¹²<https://www.musee-jacquemart-andre.com/fr/lespace-enfants-0> [2019. október 5.]

Irodalom

Jean-Pierre Babelon: Une passion commune pour l'art. Nélie Jacquemart et Édouard André. Firenze, Scala, 2012. 30.p.

üNicolas Sainte Fare Garnot: Introduction. In: Le musée Jacquemart-André. Livre guide. Paris, Culturespaces et EPCOM, 2009. 7.p.

Virginie Monnier: Édouard André. Une famille, un homme, une collection. De la banque au musée Jacquemart-André. Nîmes, Alcide, 2014.

Edmund de Waal: A borostyánszemű nyúl. Az elrejtett örökség. Budapest, Gabo Kiadó, 2011

GONDOLATOK MŰEMLÉKEK BEMUTATÁSÁRÓL

Dr. Mészáros Bernadett

Bevezető

Az örökségi helyszínek és kiállítások, a múzeumok az elmúlt években a kulturális turizmus felértékelődésével előtérbe kerültek, ugyanakkor a turistákért folytatott kiélezett verseny, a társadalmi és technikai környezet igen gyors változásai hirtelen éles kihívások elé állítják az attrakciók üzemeltetőit. Jelen tanulmány néhány kiválasztott műemlék példáján keresztül mutatja be, hogy az emlék jellege, az alkalmazott építészeti koncepció és az arra épülő turizmus miként működik együtt. Inkább tekinthető a témához felvezető ízelítőnek, mint tematikus teljes egészében rendszerező leltárnak. Az interpretáció széles eszköztárának bemutatása nem cél, de annak Tilden által 1957-ben, majd a szintén amerikai szerzőpáros, Back – Cable (1998) által tovább vitt gondolatai adják a bemutatás szakmai megítélésének keretét turisztikai oldalról. Műemlékes oldalról Mezős Tamás előadásában és írásaiban a műemlékek bemutatásával kapcsolatosan megfogalmazott műemlékvédő és építész szakmai igények jelennek meg. Mit tekinthetünk érthető, ugyanakkor hiteles, mégis szélesebb közönség számára is érdeklődésre méltó bemutatásnak? Hol a határ a szigorú szakmaiság és a populista bemutatás között? A kiválasztott épületek szép példáját adják annak a közérthető, és könnyen szerethető bemutatásnak, amikor az emlék megőrzi „identitását”, értéket adó jellegét, ugyanakkor képes széles közönség megszólítására is. A szerző a további gondolkodás inspirálására és inkább ízelítő jelleggel érzékelteti a marketing eszköztárának egyes elemeit, és a turisztikai és marketinges szakmai látásmódból ad egy „fertőzőesnyi” adagot.

A műemlékvédelem és a turizmus összekapcsolódik, előbbi jelenti a kínálható terméket, az értéket, a turisztikai attrakció magját, utóbbi pedig hozzájárulhat a népszerűsítésen és megismertetésen túl az emlékek gazdasági fenntarthatóságához. Egymásra vannak utalva, a kérdés az, milyen mértékben képesek felismerni ennek a szimbiózisnak az előnyeit, mennyire képesek a szakmák művelői elfogadni, megérteni a másik szempontjait. Miként képesek akár az alábbi ellentétek feloldására: a műemlékek integritásának megőrzése kontra „fogyasztható és élvezhető” attrakció, a műemlékek környezeti fenntarthatósága, sérülékenysége, kontra állandóság, elérhetőség, „tömeg” kiszolgálása, történeti korhűség, kontra illeszkedés a város szövetébe, történeti korhűség, kontra részvétel a mai társadalom életében és így tovább. Az attrakciók, bármilyenek is legyenek, de különösen igaz ez a kulturális javakra, műemléki épületekre, elválaszthatatlanok az őket körülvevő tértől, csak annak gazdasági, társadalmi, földrajzi struktúráival együtt értelmezhetőek. Igaz ez akkor is, amikor azok piacra juttatását tervezzük, ezért a turizmust és kulturális turizmust, valamint az örökségmenedzsmentet mindig a városfejlesztés részeként, a kapcsolódó marketing-tevékenységeket pedig mindig az adott település-, turisztikai értelemben desztináció marketingjének a részeként is tekintetbe vesszük. Az örökség lehet turisztikai vonzerő, meghatározó imázsselem, de lehet éjjel-nappal nyitva tartó múzeum, emberek találkozási pontja, egyfajta „kulturális pláza”, lehet a tanulás színtere, a kreativitás és alkotás tere, városok versenyében egyfajta erőpozíció, de végső soron a közös múlt része, mely akkor tölti be szerepét, ha képesek vagyunk megtölteni étellel.

1. Vonzerő alapú turisztikai termékfejlesztés

Ha az örökséget turisztikai termékként kezelem, akkor a hagyományos szolgáltatás marketingeszközeit, módszereit, szemléletét alkalmazom. A turizmus szempontjából nézve az örökséget turisztikai szolgáltatásként kínálok, hiszen a műemlék a látogatója számára, mint kiállítás, pedagógiai program, vagy vezetett túra manifesztálódik. Ezért az értékesítés és népszerűsítés folyamatában, a marketing feladatok megszervezésében a szolgáltatásokkal azonos eszközrendszer használható.

A marketing segíthet annak a bizonyos fenntarthatósághoz is szükséges profitnak az elérésében, piaci bevétel realizálásában. Három dimenziója szerint, egyrészt szemlélet, mely a vásárlót és az ő igényeit helyezi a fejlesztés középpontjába, másrészt az informálás, tájékoztatás csatornája (információt gyűjt, elemez, és ad kifelé is), harmadrészt pedig eszköz, a láttatás, az érzékennyé tétel, a ráhangolás, a befolyásolás, a megismertetés és végső soron az eladás eszköze (Mészáros 1997). A marketing tehát segíti felkelteni az érdeklődést, vonzóvá teszi, de nem a marketing teremti meg a vonzerőt. A vonzerő akkor lesz elvehetetlen és igazi, ha az az emlék immanens értékein nyugszik. A marketing segít az értékek közül kiválasztani azt, amely a fogyasztó számára is érezhető előnyt nyújt, egyúttal a versenytársaktól is megkülönböztet. Ez a gondolatsor elvezet a pozicionálásig, mely a marketingtevékenység alapja és célja egyszerre. A marketing munka tervezése és megvalósítása során a mit, kinek, hol, mennyiért és hogyan kérdéseket válaszoljuk meg, soha nem szabad elfeledkeznünk azonban arról, hogy a marketingstratégia mindig meghatároz egy piaci pozíciót és imázst formál. Központi feladata, hogy olyan beazonosítható és egyedi identitást alkosson, amely pluszértéket alakít ki és ad hozzá a termék eredeti tulajdonságaihoz.

Mielőtt áttekintenék néhány példát arról, miként váltak ikonikus műemlékek, helyszínek látogatott turisztikai attrakcióvá, gondoljunk át két szempontot a turisztikai terméktervezéshez:

a.) Az örökségi vonzerőn alapuló turisztikai termékfejlesztés szorosan kapcsolódik az adott térség fejlesztéséhez, mely lehet a turisztikai kínálat komfortjának emelése, és/vagy új kínálati elem létrehozása. Mindez egyúttal piaci szolgáltatások fejlesztését is jelenti. Smith, 1994-ben az alapterméket és ráakodó szolgáltatásokat növényhez hasonlítja, mely együtt fejlődik a környezetével, amitől csak a vendégszeretet választja külön.

b.) A „termék előállítási” folyamat szerves része, alakítója, megélt és ezáltal értékelt minőségének befolyásolója maga a vendég (Smith S. 1994), ez egyúttal a turisztikai termékfejlesztés és a marketing közötti szoros kapcsolatot is jelzi.

Az örökségi alapú turisztikai termékfejlesztést tehát egyrészt komplex feladatként jellemezhetjük, amely a vonzerőfejlesztést a környezetével, a kiszolgáláshoz a megközelítéshez a bemutatáshoz kapcsolódó fejlesztésekkel együtt válik teljessé. A piacra vitelt, a gazdasági fenntarthatóságot, melynek alapja a társadalmi beágyazottság, a testre szabott és professzionális marketing program, valamint egy, a piacra fizikai valójában eljuttató, ergo turisztikai program, a kész beruházásnak a turizmus folyamataiba való illesztése fogja beteljesíteni.

Példák – régészeti lelőhely, romemlék bemutatására

Százhalombatta, régészeti park – ”in situ” múzeum jellegű, élményt adó bemutatás

100 kora vaskori (i.e. 8.-6. sz.) halomsír – Európában egyedülálló régészeti lelet. A régészeti parkot 1996-ban, az *in situ* rekonstruált 115. sz. halomsírt 1998-ban adták át. A felújítás, bemutatás Poroszlai Ildikó akkori múzeumigazgató nevéhez kötődik. Az immár két évtizede megálmodott és elkészített rekonstrukció időtálló, a korabeli temetkezés szürreális, megrázó élményét adja, ugyanakkor didaktikus elemeket alkalmazó *in situ* kiállítás a megértést támogatja. Technikai megoldásai ma is lenyűgözőek, ez az a hely, ahol „a kevesebb a több” elve kiválóan érvényesül.

Százhalombatta, Régészeti Park, 115. sz. halomsír *in situ* rekonstrukciója
Fotó: Saját, 2018

Róma, Traianus fóruma – *in situ* romok a történeti város szövetében

Az utolsó császári tér, a Capitolium szomszédságában, 112-ben avatták fel. Egységességével, monumentális oszlopsoraival az ókorban Róma legszebb tereként tartották számon. A romok konzerválása, „hidak” járdák segítségével a körbejárása és egészen minimális hagyományos leíró táblákkal történő bemutatása mellett, a varázsát tulajdonképpen ma az nyújtja, hogy a város szövetében hagyja, hogy „orra bukjunk” benne, lüktet a romokon a mai élet. Rómában ezt a fajta városnézést kiegészíthetjük VR szemüvegen keresztül egy történeti utazással is.

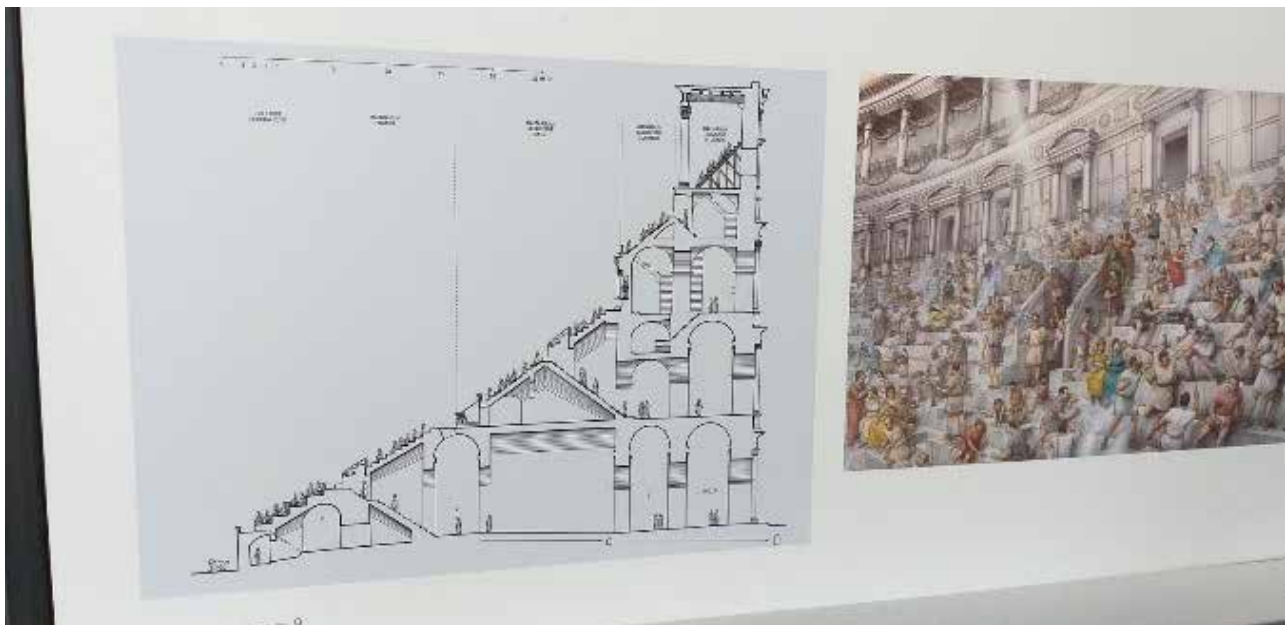
Róma, Traianus fóruma
Róma, Traianus fóruma kiállítási táblával
Fotó: Saját

Róma, Colosseum – *in situ* történeti emlékhely, kiállítás és régészeti lelőhely

Régészeti lelőhely és műemlék kombinációja, évtizedeken át tartó ásatással. Kiváló példája a didaktikus bemutatásnak, a hely szellemében való megmártózásnak, és egy praktikus, jól szervezett sornenedzsmennek. Az épület megóvása (Valadier) is az eredeti falakba simuló, a kiszolgáló infrastruktúra egészen minimális, konténerek, személyzet – mondhatjuk azt is, hogy mobilis és variabilis.

Róma, Colosseum a megerősített oldallal
Fotó: Saját

Róma, Colosseum, kiállításrészlet,
Fotó: Saját

Pécs, Ókeresztény temető – Cella Septichora – *in situ* műemléki bemutatás és látogatóközpont

A központi temetői épület a Cella Septichora ismételt feltárása, és a területen látogató központ építése 2003-2006 között egy olyan beruházásra minta, mely a régészeti feltárás védőépületét már a végleges látogató központ körítő falaiként tervezte. Ez jelentette egyúttal a régészeti feltárás, műemléki bemutatás és látogató központ kombinált tervezését és párhuzamos megvalósítását. Egy példa arra, ahogyan az új szerkezet „felesel” az 1600 évessel és úgy simul bele a történeti városszövetbe, hogy láttatni sejteti a felszín alattit.

Pécs, Cella Septichora belső
Fotó: Körtvélyesi László fotóművész

Példa – a megkonstruált soha nem volt „mű- emlékre”, mely építés közben vált turisztikai attrakciótá

Franciaország, Burgundia – Guedelon erőd – kvázi barnamezős beruházás

Kísérleti projekt egy soha-nemvolt, de bárhol lehetett középkori erőd megépítésére, a korabeli technikák és módszerek kutatásával, lemodellezésével. 1997-ben kezdődött, 2030-as céldátummal. 40 mesterember építi 13. századi eszközökkel és technológiával, már 2004-es években évi 300.000 turista látogatta.

Burgundia a Guedelon erőd építkezés közben,
Fotó: Saját

Példa műemléki bemutatásra

Róma, Szent Péter Bazilika – kupola „túra”

Vannak esetek, amikor a terek, az épületek, a kilátópontok maguk nyújtják az élményt, amikor nincs igényünk további mesterséges látnivalóra. Elérhetősége ez az elérhetetlennek.... betekintés a kulisszák mögé. A bemutatathatóság titka az építészeti koncepcióban, a megközelíthetőség tételben rejlik. Róma kihagyhatatlan élményt adó helyszíne, az 500 lépcsős gyalogtúra, a Szent Péter Bazilika kupolája kettős héjszerkezetének belsejében vezet.

Róma, Szent Péter Bazilika tornya
Fotó: Saját

Összegzésül: A példák természetesen önkényesek voltak és nem teljes körűek, inkább a szemléletbeli és koncepcionális megközelítés sokféleségét kívánták érzékeltetni. A műemléki bemutatásban az alapot az építész teremti meg, a műemléki szakma a megóvásra (a konzerválástól a látvány értelmezését segítő, a térélményt megadó restaurálásig) vonatkozó döntéseivel és beavatkozásaival. Ezekre az alapvetően műemléki szakmai döntésekre épülhet rá a turizmus felépítménye, mely kibővíti az építészeti bemutatást az interpretációval, kialakítja a látogatói utakat, szakmai vezetést ad a látogatónak és létrehozza a fizikai kiszolgálás funkcióit is. Természetesen a turisztikai funkciók építészeti igényei meg kell(ene), hogy jelenjenek már a tervezés fázisában.

2. A helyszín interpretálása, a bemutathatóság biztosítása

A műemléki bemutatásban vannak ott helyben ható és elvihető, valamint a helyszíntől függetlenül működő, ismertető, népszerűsítő eszközök. A kiállítás eszközei lehetnek a hagyományos tablók túl a kisfilmek, 3D animációk, ma már a VR és AR alkalmazásai, makettek, információs táblák és térképek, kaphatunk online, vagy „kütyü” alapú túravezetőt és „valódit”. Az ajándéktárgyak már átvezetnek a helyben elérhető, de elvihető marketing eszköz kategóriába. A kiállítás helyszínén ható, és többletértéket adó elemek már inkább személyek, így az idegenvezetőhöz és a programot bemutató animátorhoz kötöttek. Az élményt a helyszínről leválasztó, a fogyasztókhoz elvivő, azokat becsábító eszközök sora és variálhatósága végtelen. A stabil alapot ennek az eszközrendszernek a működéséhez egyrészt maga a „ház” adja az ő fizikai struktúráival, valóságával, másrészt a „ház” az immateriális értékeivel, a szellemiségével. Ha e kettőt jól ötvözzük, illetve az örökségi és marketing szakmai alapokat is figyelembe vevő értékválasztást követtük, akkor tudjuk megfogalmazni, úgy tartalmában, mint design formájában annak lenyomatát, marketinges kifejezéssel élve az emblémáját.

A bemutatás négy esszenciális követelménye, hogy a helyszín, a kiállítás hiteles, érdekes, érthető és érezhető legyen. A hitelességet a műemléki építész az eredeti forma, alak (elsősorban a stiláris jellemzőkből fakadó forma), az eredeti anyaga és állapot, a környezet és a szellemiség tiszteletben tartásában határozza meg. (Mezős)

E tanulmánynak nem célja és nincs is lehetősége a teljes problémakört feltárni, csupán egy példán keresztül szeretne rámutatni arra, hogy milyen jellegű koncepcionális kérdést vet fel a hitelesség. Elég a Parthenonra gondolni. A fő kérdés az volt természetesen, hogy az épület mely periódusának, mely funkciójának a helyreállítása és bemutatása történjen meg. A műemlékes szakma végül az eredeti periklészai épület helyreállítása mellett döntött, mert ekkor volt a legteljesebb az épület (forma, funkció, szellemiség egységét tekintve), és talán e mellett szóló érv volt, hogy ez volt az első épület, amely dór és ion elemeket is tartalmazott. (Mezős 2001)

Mitől lesz érdekes egy műemléki épület? Természetesen, ami elsőként hat ránk, az a látvány, ez akár eldöntheti, hogy belépünk-e vagy sem. Nem kell barlangrajzoló őseinkre gondolni, hogy tudjuk, a történetmesélés egyidős az emberiséggel, talán ezért is, elementáris erővel hatnak ránk a történetek. Annak érdekében, hogy megmaradjon emlékezetünkben és élményként éljük meg, át kell élnünk, azaz ki kell zökkennünk a komfortzónánkból, cselekvéssel, gondolkodással kell, hogy részt vegyünk a történetben. A bemutatásban kihívást jelent, hogy amíg, ha egy egyszerű terméket állítok elő, azt testre szabhatom a vásárló jellemzői, elvárásai, igényei szerint; addig a kiállítóteret, bemutatóteret, egy ugyanazon időpillanatban eltérő beállítottságú, tulajdonságú, érdeklődésű, kulturális háttérű, demográfiai jellemzőkkel bíró látogatók „fogyasztják”. Talán ezért is, óva int a szakirodalom attól, hogy a gyerekeknek szánt programot a felnőttek leegyszerűsített változatának tekintsük.

Példa: Como – Lenno – Villa Balbianello: Vajon hányan látogatják a páratlan helyszínt, a botanikai ritkaságok, Monzino emlékezete, a műemléki épület szépsége, vagy éppen milliókra hatást gyakorló filmes gigaprodukciónak miatti?

Mitől lesz érthető egy műemléki épület? És egyáltalán miért fontos ez? Az örökség menedzsment, vagy ha

úgy tetszik annak egyik alkalmazott szakmaterülete a marketing ezen a területen tudja értékkeremtő módon kiegészíteni a műemléki szakmákat. Egészen egyszerűen fogalmazhatunk úgy is, hogy laikusként, értékként azt tudom fölfogni, értékelni és megőrizni, amit megérték. Ez lehet az a hozzáadott érték, amit a francia valorizációnak nevez. Nem akarok mást kreálni, az eredetit magát szeretném bemutatni, egyszerűen felépített logikus tartalom mentén, amely az örökség immanens értékén alapul, de nem akarja az értékeket „lepkegyűjtemény”-szerűen tablózni, és nem akarja a történeti helyszínt dekoratív kulisszaként kezelni. A laikustól a szakemberig, az óvodástól a nyugdíjasig érdeklődésre számot tartó és befogadható tartalmat ad, melyet kontextusba helyez. Ergo tudom térben, időben, történetben, hazai és európai kultúrkörben is, hogy éppen hol járok.

Példa: Carnuntum római város és erőd, mely életre kelti a római légiók mindennapjait, tudományos alapos-sággal, de látványosan és közérthetően rekonstruálja az épületeit, a teljes egész bemutatására törekszik, elérve ezzel az évi 600.000 vendégéjszakát.

Az utóbbi időben az interpretáció kapcsán talán a legtöbbet az érezhetőség, mint kíváncsi tulajdonság kapta. Ennek a szempontnak a teljesítése igényli a legnagyobb kreativitást, ötvözi a művészetet, a tudományt, a technikát, a fogyasztó alapos ismeretével. Biztosan ez az a terület, amire nincsen általános recept, minden helyszíneknek magának kell rátalálnia a legmegfelelőbb megoldásra, és az esettanulmányok, amelyek amelyek előre vihetnek. Ez az eszközrendszer ismét arról szól, hogy kizökkent a hétköznapiából, eljut nem csupán az eszemhez, a szívemhez is. Itt ismét előtérbe kerül az interpretációban a provokáció és a folyamat jelleg egyaránt.

Példa: Ausztria, Loosium, „a rizling háza”, ahol egy 900 éves borospince rendszerhez épített modern látogatóközpont első állomásán egy szőlőszemnek érezhetem magam a présben, csak ezt követően indul a túra.

Zárszó helyett:

Az interpretáció eszközeiről, tervezésükről, csoportosításukról rengeteg cikk szólt, széles a szakirodalma és egyre bővülő, tekintettel a legújabb technológiák bevezetésére. Itt csupán néhány gondolat az előbbi építészeti példákhoz és tapasztalatokhoz kapcsolódóan. A harmonikus bemutatást és a teljesség érzetét adják a témához, épülethez, korhoz stílusban, megjelenésben illeszkedő eszközök. Ezek nem akarnak másnak látszani ... vagy mégis? (pl.: Loosiumban a borospincében természetesen adódott, hogy boroskádakra vetítettek történetet, a hordóra festették a „tabló” információt stb.) Sok esetben a didaktikai bemutatáson túl ezek az eszközök segítenek a hozzáférésben, megértésben vagy akár a látogató irányításában, a torlódások elkerülésében. Ismert helyszínek előszeretettel alkalmazzák azt a technikát, hogy bár csodálhatom az eredeti művet, a gipsz másolatát tapinthatom meg. Kedvenc szavaimmal élve, az embert az ember érdekli, bár a buchlovicei kastélyban rá kellett jönnöm, hogy az embert a tárgyak működése is érdekli. Összességében tehát megérinthez minket az esztétikum, a szellemiség és felpiszkálhatják érzelmeinket, ha képesek felkelteni a kíváncsiságunkat. Az élményt követő jó benyomás pedig akkor alakul ki és marad meg, ha a tapasztalást követő visszacsatolás az „aha” élmény) is pozitív.

Az értelmezés tehát alapvetően meghatározója a műemléki bemutatásnak, bár nem egyetlen összetevője, de kiindulópontja, talán ezért sem lehet egyetlen szakma előjoga. Szakmák és szakmaterületek hatékony együttműködésében valósítható meg hosszú távon is érdeklődésre számot tartó bemutatás.

Irodalom

Beck, Larry and Ted Cable, 1998, Interpretation for the 21st Century. 242pp

Learning and Having Fun: Visitor Centers Imparting Knowledge Using a New Format --Experience from the World Heritage Visitor Center in Regensburg, Astrid Dumas, Susanne Hauer, Matthias Ripp, Andrew Lukat (Translation)

Mezős Tamás, 2001: Műemlékvédelem jegyzet 5.0. Budapest, BME

Mészáros Bernadett, 2016: Az épített örökség értékre emelése és népszerűsítése, az örökségmenedzsment rendszere (PhD értekezés)

Michalkó Gábor, 2011: Turisztikai terméktervezés és termékfejlesztés. Pécs, PTE, pp1-212

Middleton V. T.C. 2001: Marketing in travel and tourism / Victor T.C. Middleton, with Jackie Clarke, 3. ed. Oxford; Amsterdam: Butterworth – Heineman

Puczkó László – Rátz Tamara, 2000: Az attrakciótól az élményig: A látogatómenedzsment módszerei. Akadémiai Kiadó, Budapest, 341 p.

Stephen L. J. Smith 1994: The tourism product, University of Waterloo, Canada, Annals of Tourism Research, Vol. 21, No. 3, pp. 582-595.

Saját fotóadatbázis és saját esettanulmány gyűjtés

MŰEMLÉK MÚZEUMÉPÜLETEK BŐVÍTÉSEI A 20. ÉS A 21. SZÁZADBAN

Dr. Basics Beatrix

A nemzeti, sőt nem ritkán a világ építészeti örökség részét jelentő műemlék múzeumépületek 20. és 21. századi bővítései az utóbbi évtizedekben egyre inkább a szakmai és közérdeklődés előterébe kerültek. A „*museum extension*” témájának külföldön már jelentős a szakirodalma, itthon azonban még kevésbé ismert. A bővítések okai elsősorban a kiállítási terület és a raktárterek szűkössége, az ezekre keresett és talált építészeti megoldások nem ritkán tovább növelik a műemlék épület hírét, értékét.¹

A Stanton Williams cég csaknem ötvenmillió eurós munkája volt a Musée d’arts de Nantes épületének bővítése, ami 2017-re készült el. A londoni építészek tervezték a történeti épület megújítását és bővítését, amely Nantes városának büszkesége volt és maradt, s Párizson kívül az egyik legnagyobb francia szépművészeti múzeum épület. A különböző történeti korokból származó részekből álló épületegyüttes így módon egy kortárs réteget is kapott. A 19. századi múzeumpalota mellett egy 17. századi kápolna is az eredeti múzeum része, ezekhez épült hozzá a 4000 négyzetméternyi kortárs művészeti kiállítótér, valamint egy előadóterem, könyvtár, oktatóterem, archívum és külső szobor-udvar. A közeli Place de Oratoire-tól tájképi kert nyílik a múzeumépület felé, az azt körülvevő botanikus kert irányából, ezzel új megközelítési útvonalat teremtve, tovább hangsúlyozva a múzeum megújult központi szerepét a város szerkezetében.

A bővítés négy szintje négy galériát foglal magába, s mindenhol a természetes fény alkalmazására törekedtek a tető üvegből, a falak áttetsző márványlapokból készültek, mint az antik és koraközépkori épületek esetében a fényt áteresztő alabástrom. Az előtér, a kávézó, a múzeumi bolt, a ruhatár és a fogadótér egységes design szerint formálódott, összekötve a múzeum külsejét és belső tereit.

Patrick Richard, a Stanton Williams igazgatója, a projekt vezetője így nyilatkozott róla: „Hálásak vagyunk Nantes városának, amiért ránk bízta ezt az átalakítást és bővítést, valamint a kiállítóterek kialakítását. A galériák nemcsak a múzeum értékes gyűjteményének, de a kortárs művészeti alkotásoknak is teret adnak. Különleges és egyedülálló lehetőség volt a múzeumhoz vezető út átalakítása. Az új rész, a bővítés a történeti épületbe illeszkedik, művészet és építészet intim párbeszédét eredményezve.”²

A Whitney Museum of American Art 1930-ban jött létre, alapítója Gertrude Vanderbilt Whitney (1875–1942), maga is elismert szobrász és gyűjtő volt, róla kapta a múzeum a nevét. A Whitney a 20. és 21. századi amerikai művészet alkotásait gyűjti és mutatja be, festményeket, szobrokat, grafikákat, fotográfiákat, film- és video alkotásokat, élő művészek munkáit is. Gertrude Vanderbilt Whitney 1918-ban alapított Whitney Studio Club néven galériát, amely az avantgárd művek bemutatóhelyévé vált. Ekkor a gyűjtemény hétszáz darabos volt, amelyből ötszázat ajánlott fel a Metropolitan Museum of Art számára, de az visszautasította az ajánlatot. Ez, valamint az a tény, hogy a nem sokkal korábban megnyílt Museum of Modern Art is előnyben részesítette az európai modernizmus alkotásait, késztette végül arra a gyűjtőt, hogy saját múzeumot hozzon létre 1929-ben, kizárólag az amerikai művészet bemutatására. 1931-ben Noel L. Miller építész Greenwich Village három régi épületét egybenyitva és összekapcsolva alakította ki a múzeum új épületét.

1954-ben elköltözött innen az intézmény, és ideiglenes megoldások után 1961-től helyet keresett egy jóval nagyobb, végleges épület számára. 1966-ban készült el a Madison Avenue-n a Breuer Marcell (1902-1981) által tervezett, három év alatt felépült új múzeum, amely mára a kortárs építészet mintaadó alkotása lett lépcsőzetesen szükülő homlokzatával, gránit lapokkal burkolt tömbjével. (3. kép) Sajátos módon már kezdetől fogva helyhiánnyal küzdött az intézmény, és több alkalommal is a bővítés mellett döntött a vezetése. 1978-ban Derek Walkert és Norman Fostert bízták meg a feladattal, a terv el is készült, a Breuer épület melletti toronyszerű bővítés formájában, de végül nem fogadták el, ahogy a többi bővítési tervet sem, hol anyagi okokból, vagy a tervek nem nyerték el a döntéshozók tetszését. 2003-ban Rem Koolhaas-t bízták meg egy újabb bővítési terv elkészítésével, amely sokkal radikálisabb módon a Breuer-épület átalakításával járt volna, de ezt sem fogadta el az igazgatótanács. Végül egy teljesen új épület mellett döntöttek, ennek tervezője szintén világhírű építész, Renzo Piano volt. A helyszín a Gansevoort Street a divatosvá vált Meatpacking District-ben, egy a város tulajdonában lévő telek.³ Az építési munkálatok 2010-ben kezdődtek, 422 millió dollárt emésztettek fel, és az új épület 2015-ben készült el és nyílt meg. 19 000 négyzetméternyi területével, nyolc szintjével ez lett New York legnagyobb olyan kiállítási tere, amelyet oszlopok nem tagolnak sehol. A múzeumi funkció mellett egyúttal oktatási központ, restaurátorműhelyek, könyvtár, olvasótermek, színház kaptak helyet még az épületben. Két teljes szintet foglal el az állandó kiállítás, több mint négyszáz művész több mint hatszáz munkája látható. Az ötödik, hatodik és hetedik szinten kilátóteraszok vannak, a nyolcadik szinten található a kávézó, ezeket külső lépcsőház köti össze. A költségek fedezésében sokat segített, hogy a Breuer épületet 2015-től nyolc évre kibérelte a Metropolitan (innen az „új” neve – Met Breuer).

Egy hazai, megvalósult példa, a gyulai Kohán Képtár a Békés megyei első múzeumépület kibővítésével jött létre. A hófehérre meszelt, négyoszlopos portikusz timpanonjában Békés vármegye címere, a klasszikus múzeum mintát idéző kicsinyke épület mögött azonban szürkésfekete doboz emelkedik, amelyet a helyiek nehezen fogadtak el, jóllehet a tervek elkészítésénél kiemelt fontosságú elvárás volt, hogy a két épületrész minél inkább eltérő legyen. Ez kétségtelenül sikerült is, ám egyáltalán nem zavaró módon. Az épületbe belépve már nem érzékelhető ez a kettősség: tágas tér fogad bennünket, amit bizony meg is kívánnak a Kohán képek. Az életműtárlat méltó helye lett a 19. századi kicsiny múzeumépülethez illesztett kortárs bővítmény, meglepő vállalkozás a magyarországi vidéki múzeumi életben.

A Magyar Nemzeti Múzeum épületének bővítésére 2010-ben kiírt pályázat nyertese a Mányi István Építész Stúdió terve lett. A bíráló bizottság véleményében részletesen indokolta döntését: „A bővítés jól kapcsolódik a monumentális előlépcső alatti terek, illetve az északi udvar kibontásával a főépület funkcióihoz, tereihez, alternatív bejáratként működve. Az udvar lefedése egyszerű, az eredeti tér meghagyásával, az észak-déli tengely összenyitásával izgalmas, változatos térsor jön létre. Az udvar lefedésére a Bíráló Bizottság a kéthéjú üvegtetőt találja alkalmasabbnak.

Az északi udvar földszinti födémébe süllyesztett mobil installációval lehet a lefedett udvarokat berendezni, ami nem olcsó, de elképzelhető lehetőség. Nagy figyelmet szentel a tervező a gépészeti kialakításra, a környezettudatosságra és a környezetrendezésre.

A Múzeum kiállító szintjei jól funkcionálnak, bár a konzekvens körüljárhatóságot mindenhol biztosítani kellett volna. A javasolt fejlesztés-bővítés viszonylag egyszerűen építhető, jól ütemezhető. Kevés eszközzel jól használható, igen nagyméretű terek, felületek jönnek létre. Ezek integrálása és a régi épületrészekkel való kapcsolata logikus. Az épület előtti tér mérete, minősége jó, de az északi, illetve déli udvarrész burkolati felületei túlzott méretűek, rendszere egy kissé merev. A kevesebb több lett volna. A terveken látható terek ábrázolása, látványvilága vázlatos. Ezek részleteinek minőségi kidolgozása a továbbtervezés folyamán kulcsfontosságú.”⁴

Vitatkozhatunk természetesen, hogy a beérkezett tervpályázatok közül melyik tetszik jobban – a Mányi által „a nemzeti öntudat és felemelkedés origója és őrhelye” kifejezéssel illetett épület rangjához és hagyományaihoz „illőbb”, vagy éppen rendhagyóbb, merészebb tervek, a lényeg azonban az, hogy a bővítésből semmi sem lett, jóllehet nagyon nagy szükség lett volna rá.

A merész múzeumbővítésekről szóló írás felvetette a kérdést: vajon a mostani tervek, például Daniel Libeskindnek a toronto-i Royal Ontario Museumhoz, vagy a drezdai Hadtörténeti Múzeumhoz készült (és megvalósult) bővítési tervei lesznek-e majdan annyira elfogadottak, közkedveltek, mondhatni klasszikusak, mint az egyik legkorábbi, legjelentősebb, a bővítéseket elindító vállalkozás, a Louvre 1989-ben elkészült I. M. Pei által készített bővítési terve. Ez elképzelhető, hiszen a Pei Piramis ez év áprilisában ünnepelte harmincadik születésnapját...(6,7,8 képek)

Fotók forrásai:
a nyílt felhasználású Wikipédia szócikkek

Jegyzetek

¹ Financial Times, Marcus Binney, 2015. május 29.

<https://www.ft.com/content/947472d2-0070-11e5-a908-00144feabdc0>

² <https://www.archdaily.com/874527/musee-darts-de-nantes-stanton-williams>

³ <https://blogs.wsj.com/metropolis/2015/05/01/new-whitney-museum-makes-waves-on-social-media/>

⁴ <http://epiteszforum.hu/magyar-nemzeti-muzeum-palyazat-1-dij>

KÖZÖS KÖZGYŰJTEMÉNYI ÖRÖKSÉG

Dr. Tóth Arnold

Kihívások a könyvtárak, levéltárak, múzeumok társadalmi szerepvállalásában

A múzeumközi kapcsolatok tágabban, intézményközi kapcsolatok hálózatában is értelmezhetők. A ránk bízott kulturális örökségről való gondoskodás komplex feladatában nemcsak múzeumok, hanem könyvtárak és levéltárak is kapcsolódnak egymáshoz, sőt, a kisebb települések integrált kulturális-közművelődési intézményei is gyakran az interdiszciplináris együttműködések terepévé válnak. Összekötnek bennünket a közös társadalmi kihívások is, amelyekre olykor hasonló, máskor eltérő válaszokat adnak az egyes közgyűjtemény-típusok – azonban az egymástól való tanulás mindenkor hasznos és hozzásegíti az intézményeket küldetésük megvalósításához.

A közgyűjtemények társadalmi szerepvállalásáról való komplex gondolkodás egyik megtestesítője az állami szféra szemlélete: a korábban közös minisztériumi ágazati irányítás (az azóta már átalakult egykori Közgyűjteményi Főosztály), és a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) keretében 2019-ben is fennálló Közgyűjtemények Kollégiuma, a könyvtárak, levéltárak, múzeumok közös pályázati testülete. Az NKA 2018-ban ünnepelte fennállásának 25. évfordulóját.¹ Ebből az alkalomból készült az a vándorkiállítás, amely a három közgyűjteményi terület negyedszázados eredményeit, meghatározó projektjeit foglalta össze Könyvtár, levéltár, múzeum – a 25 éves NKA és a közgyűjteményi örökség címmel. A Miskolcra indult kiállítás nyíregyházi bemutatása a múzeumandragógiai konferenciához kapcsolódott 2019 szeptemberében (1. kép). A molinókon felsorakoztatott közgyűjteményi projektek és fejlesztések (gyűjteménygyarapítás, restaurálás, állományvédelem, digitalizálás, kiállítások, konferenciák, képzések, fesztiválok és közönségrendezvények) a sokszínűség és sokoldalúság mellett a közgyűjtemények együttműködéseit, a közös szemléletből fakadó megoldásaik hasonlóságát is reprezentálták.

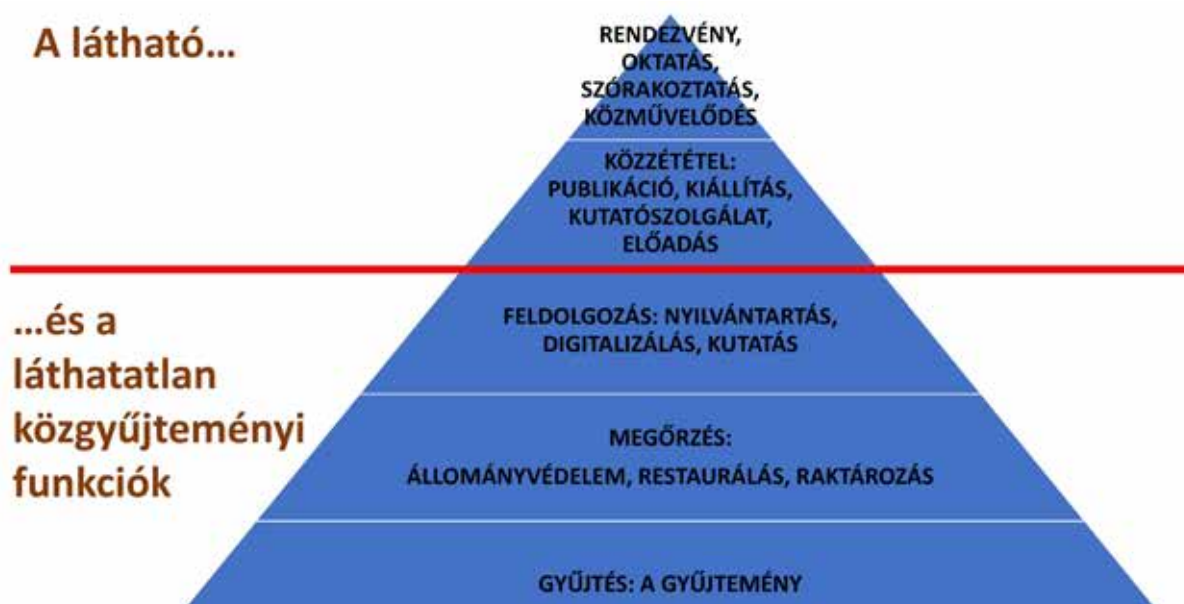

A Könyvtár, levéltár, múzeum – a 25 éves NKA és a közgyűjteményi örökség című kiállítás a miskolci Városháza aulájában. (Forrás: Herman Ottó Múzeum, Baranczó Benedek)

A kulturális örökség komplex megközelítése – a látható és a láthatatlan közgyűjteményi funkciók, a kihívások vonzásában

A három közgyűjteménytípus: könyvtár, levéltár, múzeum szétválása a 19. század folyamán fokozatosan ment végbe Európában, amikor a modern múzeumok (jelentős részben a természettudományi és képzőművészeti gyűjtemények kapcsán) megteremtették a maguk önálló intézményi identitását.² Hazánkban a nemzeti múzeumügy alapítási évének tekintett 1802-es esztendő egyben a nemzeti könyvtárügy kezdete is, és csak egészen későn, 1949-től kezdődően vált külön a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára a múzeum intézményi szervezetétől.³ A múzeumügy alsóbb, regionális és települési szintjein is szorosan összekapcsolódik a közgyűjteménytípusok története: a miskolci múzeum tipikus, országosan is érvényes példáján keresztül ennek több fejezetét említhetjük. A borsodi vármegyeháza levéltárának 1833-ban létrehozott relikvia-gyűjteménye képezte az 1899-ben létrejövő Borsod-Miskolczi Múzeum alapját. A város egyetlen nyilvános közkönyvtára a múzeumi könyvtár volt egészen 1952-ig, amikor a könyvgyűjtemény nagyobbik részének átadásával létrejött az önálló megyei könyvtár. A mai Herman Ottó Múzeum adattári gyűjteményei ugyanakkor számos levéltári jellegű dokumentumot őriznek, így például a városi céhek 18–19. századi iratanyagát; vagy a múzeum állományában lévő sajtótörténeti anyag pedig kezelését, kutatását tekintve egyértelműen könyvtári természetű.⁴ A közgyűjteményi szféra más szegmenseiben, így az egyházi vagy az egyetemtörténeti gyűjteményekben máig általánosan jellemző a könyvtár-levéltár-múzeum hármas egysége.⁵ A megyei múzeumi hálózat 2013-ban történt átalakulásának eredményeként számos településen létrejöttek a komplex közgyűjteményi szemlélet új terepei: a múzeumot, könyvtárat és közművelődési-közösségi színteret egységben működtető integrált intézmények.

A közgyűjteményeknek – a közös történeti gyökerekkel összefüggésben – értékrendjük, s ebből fakadóan társadalmi küldetésük is hasonló. Nem szükséges hangsúlyozni, hogy mindhárom területen a gyűjtemény jelenti a létezés alapját, és a gyűjteményből indul ki minden egyéb (kutatási, feldolgozási, közzétételi, oktató, szórakoztató) tevékenység. A jelenleg érvényes nemzetközi múzeumi definícióban⁶ megfogalmazott ismérveket (funkciókat, feladatokat) egy értékpiramisban ábrázolva (2. kép) jól érzékelhető a „jéghegy” jelensége, ahol a látogató közönség, a fenntartó, a helyi és a tágabban értelmezett társadalom nézőpontjából vannak látható és láthatatlan múzeumi funkciók. Ezt a modellt kis módosításokkal a könyvtárakra és a levéltárakra is alkalmazhatjuk, az értékpiramisban szereplő kifejezések aktualizálásával.

A közgyűjtemények értékpiramisa, az ICOM múzeumi definíciója alapján. A „jéghegy” víz alatti részeinek hozzáférhetővé tétele a legnagyobb kihívás.

Forrás: Szerző

A mindannyiunkat közösen érintő kihívások egyetlen képben összegezhetők: a 21. század első évtizedeiben a vízvonat mélyebbre eresztésével tehetjük eredményesebbé a munkánkat. A nyitott, közösségi, szolgáltató múzeumok (és könyvtárak, levéltárak) missziója, hogy a jéghegy alsóbb szegmenseit is tegyék láthatóvá, megérthetővé, fizikai-virtuális-szociális értelemben egyaránt akadálymentesen hozzáférhetővé minél nagyobb számú ember számára. A közgyűjtemények társadalmi hasznosságának felismerése, fontosságának elismerése, végső soron finanszírozása és működési feltételeik (épület, létszám, infrastruktúra) összessége múlik ma azon, hogy mennyire sikerül a hagyományosan „víz alatti” részeket is kiemelni és értékalapon megmutatni a világnak.

Az intézményeinket naponta körülvevő társadalmi kihívások (fenntartói elvárások, magasabb látogatószám, jobb látogatói élmény, aktuális kérdésekre való reagálás, uniós források „lehívása”, összességében a „felszínen maradás” feladatai) közepette fennáll a veszély, hogy a közgyűjtemények a célok elérése érdekében eltávolodnak eredeti küldetésüktől. A múzeumi területen – különösen a kisebb, vidéki múzeumok és az integrált intézmények esetében – előfordulhat, hogy a mindennapi tevékenység „általános” kulturális-művelődési-szórakoztató irányokba fordul. Nem ritka, hogy a múzeumokban megvalósuló projektek, rendezvények (előadássorozatok, koncertek, könyvbemutatók, kerekasztal beszélgetések, fesztivál jellegű akciók, nyári táborok) és a tudományos kutatómunka (a jellegzetes településmonográfiák és helytörténeti kutatások) egyaránt eltávolodnak a gyűjteménytől (3. kép). A múzeum hasznos közösségi színtér, látogatott attrakció vagy helyi tudásbázis lesz ugyan, de elveszítheti identitását, arcát, az autentikus gyűjteményekkel legitimált hitelességét a kulturális-turisztikai szereplők mezőnyében. Az aktuális társadalmi kihívásokra való reagálás során ezért fontos a gyűjteményekhez való kötődés megtartása.

A közgyűjtemények küldetésének „atommag” modellje: a társadalmi kihívások erős vonzásában az egyes tevékenységek olykor eltávolodnak a gyűjteménytől, veszélyeztetve az intézmények szakmai integritását.

Forrás: Szerző

Egy kiállítás képei: közgyűjteményi együttműködések 25 év tükrében

Az NKA évfordulója kapcsán összeállított vándorkiállítás az érték kulcsfogalma köré rendezi a bemutatott időszakban megvalósult projekteket a támogatást nyert kezdeményezéseket. Ez a tematika a közgyűjtemények

normatív, értékalapú paradigmájából indul ki, amely jóllehet a 19. századi korszellem szüleménye, mégis máig érvényes módon helyezi társadalmi keretbe a három terület legfőbb közös ismérveit.⁷ A gyűjt – megőriz – közvetít – tudatosít folyamatot ma átértelmezi az új muzeológia paradigmája, ahol a közgyűjtemény reflektál, involvál, párbeszédre hív, és több síkon interakcióba lép a társadalom kortárs közegével.⁸

A kiállítás *Értékeket gyűjtünk* fejezetében bemutatjuk mindazokat a szerzeményezési projekteket, amelyek egy-egy korszak meghatározó tendenciái nyomán, különböző intézményi stratégiák mentén, NKA támogatással gyarapították a könyvtárak, levéltárak, múzeumok gyűjteményeit. Legjelentősebb közülük az Ithaka-program, amely a külföldön található, a magyar történelem, irodalom, művelődés- és tudománytörténet szempontjából jelentős hagyatékok és gyűjtemények megszerzését, hazaszállítását és közgyűjteményben történő elhelyezését, illetve ilyen típusú projektek előkészítését célozta. Az együttműködések terén fontos hangsúlyozni, hogy az Ithaka-program révén számos nemzetközi, intézményközi kapcsolat épült és erősödött, hiszen a legtöbb esetben a külföldi közgyűjtemények és az ottani szakemberek közreműködése nélkül nem lett volna lehetséges a hagyatékok, gyűjtemények hazaszállítása vagy digitalizálása.

Az *Értékeket őrzünk* című egységben a raktárfejlesztési, restaurálási, állományvédelmi projektek mellett kiemelt figyelmet kap az elmúlt negyedszázad talán legnagyobb társadalmi kihívása, a digitalizálás. Nem szükséges hangsúlyozni, hogy a közgyűjtemények évszázados távlatokban mért történetének is meghatározó fejezete korunknak az a néhány évtizede, amelyben megtörténik a gyűjtemények digitális másolatainak és ezek adatbázisainak létrehozása és közkinccsé tétele. Az ilyen típusú együttműködések legismertebb és legeredményesebb terepe az NKA támogatással fejlesztett Hungaricana Közgyűjteményi Portál, a könyvtárak, levéltárak és múzeumok közös „terméke” és közös „online kutatóhelye” az interneten. Az összekapcsolt adatbázisokra alapozott közös akciók egyik legjobb példája a *Budapest Időgép* projekt, a Budapest Főváros Levéltára és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár együttműködésében létrehozott online alkalmazás fejlesztése.

A közgyűjteményekkel szemben támasztott elvárások, és ezek kapcsán az intézmények társadalmi megítélése talán a közönségkapcsolati, látogatófogadási, közművelődési területen eredményezte a legnagyobb változást az elmúlt 25 évben. Az *Értékeket közvetítünk* cím alatt mutatja be a kiállítás a közgyűjtemények országos és nemzetközi nagyrendezvényeit, fesztiváljait. Ebben a műfajban a múzeumok voltak az irányadók: 1996-tól a Múzeumok Majálisa, 2003-tól a Múzeumok Éjszakája jelentett újszerű megközelítést a múzeum és közönsége kapcsolatának megfogalmazásában. Az Országos Könyvtári Napok 2006-tól, a Múzeumok Őszi Éjszakája, majd Őszi Fesztiválja 2009-től, a Nyitott Levéltárak rendezvényei 2012-től várják az érdeklődőket, és ezek kapcsán a közgyűjteményekben a rendezvényszervezés, a marketing és kommunikáció területein rohamos fejlődés tapasztalható. Az értékek közvetítésének hagyományosabb múzeumi formája, a vándorkiállítás műfaja is számos együttműködésre ad lehetőséget. Az NKA támogatási filozófiája előnyben részesíti azokat a kiállításokat, amelyek több közgyűjteménytípusban is bemutatathatók, erősítve ezzel az intézmények kapcsolati hálóját.

A kiállítás negyedik egysége, az *Értékeket tudatosítunk* című rész különösen fontos, mert a szakterületünk társadalmi elfogadottságának, végső soron finanszírozásának és működési feltételeinek lényeges eleme a tevékenységünk mibenlétének tudatosítása. Annak megvilágítása, hogy a ránk bízott kulturális örökség állapota (gyűjteményi helyzete, állományvédelmi körülményei, feldolgozottsága, ismertsége, hasznosíthatósága) nem önmagától keletkezik, hanem sok ezer közgyűjteményi munkatárs elkötelezett napi tevékenységének az eredménye. A bemutatott nyomtatott és online kiadványok, szakmai fórumok, konferenciák, közönségrendezvények a társadalom felé való tudatosítást szolgálják. Ugyanakkor kiemelten fontos a tudatosítás másik iránya a szakmai képzések, továbbképzések, és a minőségbiztosítás felé tett lépések egymásra épülő rendszere. A szakemberek szemléletformálása és tudásának naprakészen tartása terén még sok a tennivaló. A könyvtárak, múzeumok, levéltárak egymás felé sokkal nyitottabban is szervezhetnék a képzési programokat, akár közös közgyűjteményi tematikák kidolgozásával is. A *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* és a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás című nagy projektek már a múzeumi és könyvtári terület szoros együttműködésében, átjárható közgyűjteményi megközelítés jegyében valósultak meg az elmúlt években.

Esettanulmányok

A konferencia egyik fő témája, „a 'szolgáltató múzeum' kifejezés egy olyan szemléletet tükröz, amely szerint a múzeum működése során a bevont csoportok (stakeholderek), köztük is kiemelten a látogatók igényeit helyezi a középpontba. Mivel a muzeális intézmények a köz szolgálatában állnak, működésükben kiemelt figyelmet fordítanak a potenciális látogatókként azonosítható közösségeikre, a helyi (települési) és a társadalmi beágyazottságuk növelésére.”⁹ A szolgáltató múzeum modellje számos más, elsősorban a könyvtári területről átvett elemmel gazdagítja a múzeumokról való gondolkodást. Ahogyan a könyvtárak jövője a közösségi terek és az információszolgáltatási dimenziók fejlesztésében rejlik,¹⁰ ugyanúgy a szolgáltató szemléletű múzeumok is e két funkció mentén határozzák meg küldetésüket és társadalmi felelősségvállalásukat.

Tanulságos példa a Helsinki City Museum utóbbi években megvalósított, komplex közgyűjteményi szemléletű fejlesztése.¹¹ A finn főváros városi (történeti) múzeumát 2016-ban nyitották meg újra a közönség számára, a belváros szívében található épületegyüttes átalakítását követően. Az intézmény jelmondata: „*Museum made with people*” – az emberekkel közösen alakított múzeum. Az egy háztömbben található, szomszédos épületek összenyitásával, hangulatos belső udvarok kialakításával létrehozott múzeumi térnek a földszinten két bejárata van, az utcásrak mindkét oldaláról be lehet lépni a fogadóterekbe. Ez a fizikai nyitottság és átjárhatóság megnyilvánul abban is, hogy a belépés ingyenes. A kiállítások nem klasszikus múzeumi tárlatok, mert a műtárgyak helyett az emlékek állnak a fókuszban. Sokkal inkább a „községi emlékezeti tér” műfajába tartoznak, ahol archív fotók és filmek, lakásbelső, multimédiás alkalmazások segítik az egykor volt város emlékeinek felidézését. A földszinti terekben ötvözték a közkönyvtárak nyitott fogadótereit és nagyvonalú online adatbázisait egy szakszerűen felszerelt levéltári kutatóteremmel, létrehozva így egy példaértékű szolgáltató múzeumot, amely 2017-ben az év múzeuma díjat is elnyerte Finnországban. A laza, kötetlen fogadótér valóságos „átjáróház”, a diákok kedvelt találkozóhelye, ahol iskola után lehet „lógni” a barátokkal. Az ebből nyíló önkiszolgáló kutatóterem az akadálymentes, korlátlan gyűjteményi hozzáférés nyitott szentélye: mind a hagyományos (fiókos kartoték), mind az online adatbázisok böngészésére lehetőség nyílik. Legnépszerűbb a fotógyűjtemény, amelyben közel egymillió archív fénykép található, a múzeum saját gyűjteményből¹² és a FINNA közgyűjteményi aggregációs adatbázisból¹³ publikálva.

A Helsinki City Museum nyitott fogadótere, a nyilvános közkönyvtárak épületeinek mintájára kialakított ingyenes közösségi tér.

Forrás: <http://www.helsinginkaupunginmuseo.fi/en/>

Egészen más karakterű komplex közgyűjtemény a Chester Beatty Library Írország fővárosában, Dublinban.¹⁴ Sir Alfred Chester Beatty (1875–1968) ír származású amerikai bányamérnök magángyűjteménye halálát követően került köztulajdonba, és kapott állandó helyet a dublini várudvar reprezentatív épületeinek sorában. A műgyűjtő a vallástörténet, vallásnéptan, egyházművészet rangos tárgyi anyagára és a világvallások szent iratainak gyűjtésére specializálódott. Ezért a kollekció elsősorban könyvtári természetű, legnagyobb részben kéziratos és nyomtatott könyvritkaságokat tartalmaz. A névleg könyvtár, valójában múzeum jellegű Chester Beatty Library állandó kiállításai az „*agora*” jellegű, nyüzsgő finn példával ellentétben ünnepélyes, templomszerű „*kultúra szentélyei*”, György Péter kifejezésével élve tipikus „*értelemgondozó*” tálaltok.¹⁵ A műtárgyvédelem elsődlegességét már a high-tech vitrinek vizualitásával is hirdető intézmény missziójában ugyanakkor kiemelt helyet kapnak a közösségek és a nyitott programok, csak más formában. A szolgáltató szemlélet legfőbb megnyilvánulása a legjobb levéltárakat idéző színvonalú kutatószolgálat. A kutatóterem nem önkiszolgáló, mint Helsinkiben, viszont az érdeklődők személyes vezetéssel, konzultációs segítséget kapnak a gyűjteményekben való eligazodáshoz. Legerősebb társadalmi programjuk az önkéntesség. A hitelesség jegyében törekszenek arra, hogy az egyes világvallásokhoz kapcsolódó tálaltvezetéseket az adott kultúrából származó, migrációs háttérű dublini lakosok vállalják, a „hivatalos” üzenetekhez hozzáadva a saját élettörténetük tapasztalatait. Önkéntesek dolgoznak a gyűjtemény feldolgozásán, muzeológiai értelmezésén is.

Önkéntesek a dublini Chester Beatty Library gyűjteményének muzeológiai feladatai körül.

Forrás: <https://chesterbeatty.ie/>

Mind a finn, mind az ír példa a komplex közgyűjteményi szemlélet jegyében kialakított múzeumokat mutatott be, ahol a „*gyűjt – megőriz – közvetít – tudatosít*” alapfunkciókra építve jöttek létre korszerű és társadalmilag is hasznos szolgáltatások. Mindkét esetben könyvtárak és levéltárak jó gyakorlatai, a társadalmi kihívásokra adott adekvát válaszai kerültek át múzeumi környezetbe. A jövő nyitott, közösségi, szolgáltató múzeumának záloga a közösségi terek kialakítása és a gyűjtemények széleskörű közkinccsé tétele – ehhez kívánt néhány szemponttal hozzájárulni ez az előadás.

Jegyzetek

- ¹ Sándor L. István (szerk.), 2018
- ² György Péter, 2003. 29–57.p.
- ³ Berlász Jenő, 1981. 41–48.p.; Haraszthy Gyula, 1986–1990. 197–220. p.
- ⁴ Veres László–Viga Gyula (szerk.), 1999. 9. p, 28.p
- ⁵ Szentimrei Mihály, 1995. 79–99.p.
- ⁶ Az ICOM (Múzeumok Nemzetközi Tanácsa) múzeumi definícióját – épp a nyíregyházi konferenciát megelőző napokban – élénk szakmai vita övezte az ICOM kongresszusán a japán Kiotóban, amiről hozzászólást is hallhattak a konferencia résztvevői. A 2019-ben még érvényes definíció forrása: Múzeumok etikai kódexe. Budapest, ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága, 2004.
- ⁷ György Péter, 2003. 14. p.
- ⁸ Bishop, Claire, 2018. 6–9. p.
- ⁹ Bereczki Ibolya–Nagy Magdolna–Szu Annamária (szerk.), 2019. - Az idézett szöveg a kötet hátsó borítóján olvasható. A kötet bemutatása a nyíregyházi konferencián történt meg.
- ¹⁰ Tóth Máté, 2015. 127. p.
- ¹¹ <http://www.helsinginkaupunginmuseo.fi/en/> (2019. 09. 30.)
- ¹² <https://www.helsinkikuvia.fi/> (2019. 09. 30.)
- ¹³ <https://www.finna.fi/> (2019. 09. 30.)
- ¹⁴ <https://chesterbeatty.ie/> (2019. 09. 30.)
- ¹⁵ György Péter, 2003. 17. p.

Irodalom

- Bereczki Ibolya–Nagy Magdolna–Szu Annamária (szerk.): Szolgáltató múzeum. Múzeumi iránytű 19. Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2019.
- Berlász Jenő: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1981. 41–48. p.
- Bishop, Claire: Radikális muzeológia, avagy mi a „kortárs” a kortárs művészeti múzeumokban? Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum – ICOM Magyarország, 2018. 6–9. p.
- György Péter: Az eltörölt hely – a Múzeum. Budapest, Magvető, 2003. 29–57. p.
- Haraszthy Gyula: Az Országos Széchényi Könyvtár elhelyezése 1919–1958. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1986–1990. 197–220. p.
- <http://www.helsinginkaupunginmuseo.fi/en/> (2019. 09. 30.)
- <https://chesterbeatty.ie/> (2019. 09. 30.)
- <https://www.finna.fi/> (2019. 09. 30.)
- <https://www.helsinkikuvia.fi/> (2019. 09. 30.)
- Múzeumok etikai kódexe. Budapest, ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága, 2004.
- Sándor L. István (szerk.): Minőség, érték, mecenatúra. 25 éves a Nemzeti Kulturális Alap. Budapest, NKA Igazgatósága, 2018.
- Szentimrei Mihály: A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei. In: Könyvtári alapok a Miskolci Egyetem humán képzéséhez: Az egyetem fennállásának 260. évfordulója alkalmából rendezett jubileumi tudományos konferencia könyvtári szekciójának előadásai. Miskolc, 1995. 79–99. p.
- Tóth Máté: Könyvtár és közösség. Budapest, Argumentum Kiadó, 2015. 127. p.
- Veres László–Viga Gyula (szerk.): A Herman Ottó Múzeum műkincsei. Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, 1999.

KULTURÁLIS INTÉZMÉNYEK BEKAPCSOLÁSA NYÍREGYHÁZA TURIZMUSÁBA

Furkóné Szabó Marianna

Nyíregyháza is a young and vibrant city in northeastern Hungary and the county capital of Szabolcs-Szatmár-Bereg. It is the seventh-largest city in the country and is one of the leading cities of Northern Hungary. Its development has been ongoing since the 18th century, making it the economic and cultural center of the region.

Nyíregyháza, as a county seat, has become a strong and well-functioning city. The development of the city - whether it is economic development, job-creating investment, transport development, education, cultural programmes, tourist attractions or even sport-related developments - is truly spectacular.

There are many cultural, architectural and national values in the city's past and present.

The most important tourist attractions in Nyíregyháza are located in Sóstógyógyfürdő which is a resort of our city and located barely 5 kms from the city centre. Nyíregyháza's holiday resort is in the middle of a 320 hectare oak forest surrounding the city and there is a lake that has saline water.

1. Közös gondolkodás a turizmusban

Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Nyírség Turizmusáért Egyesület és a meghatározó vonzerő tulajdonosok, azaz a Nyíregyházi Állatpark Nonprofit Kft. és a Sóstó-Gyógyfürdők Zrt. közösen hozta létre 2009-ben a helyi turisztikai desztináció menedzsment (TDM) munkaszervezetét, a Nyíregyházi Turisztikai Nonprofit Kft-t. A TDM szervezeti rendszer létrehozásának egyik fő célja Nyíregyháza és térségének (Nagykálló, Máriapócs, Nyírbátor) népszerűsítése, a kapcsolódó települések turisztikai kínálatának bemutatása, a terület imázsának erősítése, a turisztikai bevételek növelése és a turizmusfejlesztés.

Az idegenforgalomban működő vállalkozások és a csatlakozó önkormányzatok a Nyírség Turizmusáért Egyesületen keresztül kapcsolódnak a kft-hez, befolyásolják működését és biztosítják a széles szakmai legitimitást. Az egyesületben a turizmus valamennyi jelentős ágazata képviselteti magát: így a szállásadás, vendéglátás, utaztatás, látnivalók üzemeltetői, egyéb turisztikai szolgáltatások, oktatási intézmények, civil és szakmai szervezetek. Az egyesületnek tagja Nyírbátor, Máriapócs, Nagykálló, Apagy, Ajak, Levelek, Kállósemjén, Újfehértó és Nyírbéltek önkormányzata is.

A TDM jövőképe szerint Nyíregyháza és térsége egyre sikeresebb turisztikai célpont. Ennek eléréséhez a következő prioritást jelölte ki: a versenyképesség növelése, a minőségi turizmus fejlesztése, intenzív marketing-tevékenység végzése, a turizmus jövedelemtermelő képességének növelése; minőség, innováció, egyediség.

2. Elsődleges turisztikai attrakciók

Az attrakciók meghatározó jelentőségűek a turizmusban, hiszen kiváltják a potenciális turisták érdeklődését és utazásra ösztönzik őket. Nyíregyházára elsősorban az állatpark és az a fürdő komplexum vonzza a látogatókat, amely a város üdülőövezetében, Sóstógyógyfürdőn található.

Nyíregyházi Állatpark

A Nyíregyházi Állatpark Magyarország leglátogatottabb vidéki állatkertje. A park gyűjteményét és szakmai munkáját tekintve is az ország vezető állatkertje, az Európai Állatkerti Szövetség legfőbb irányító testületében képviseli Magyarországot, mint ahogy az Európai Akvárium Szövetségben is a Nyíregyházi Állatpark munkatársa van jelen.

2015-ben és 2018-ban a Nyíregyházi Állatpark lett Európa legjobb állatkertje az 500.000 látogató alatti kategóriában. A Park az egyetlen az országban, mely piaci alapon működve eltartja saját magát. Folyamatosak a fejlesztések kormányzati és önkormányzati támogatásból, de ezek a beruházások teremtik meg az alapot ahhoz, hogy az éves működési költséget a Park saját maga előteremtse.

A sokszínű állatvilág több mint 500 faja, és több mint 5000 egyede él itt, melyek között olyan különlegességekkel találkozhatnak a látogatók, mint a fehér tigris, az afrikai elefánt, a komodói sárkány, az indiai orrszarvú, a jegesmedve, a homoki tigriscápa és a nyugati síkvidéki gorilla. Több, mint 50 fajmegmentési program részeseként sikeresen szaporodik itt többek között a zsiráf, a lisztmajmocska, a borneói orangután és a szibériai tigris.

1. kép: Fehér tigris
Fotó: TDM

A SóstóZoo egyik legnagyobb látványossága a Zöld Piramis, mely Magyarországon és a Közép-európai térségben is egyedülálló interaktív növény- és állatbemutató. A 4000 négyzetméteres, háromszintes épület az Óceánáriummal és az Esőerdőházzal egészül ki. A Zöld Piramis föld alatti szintjén az Indiai-óceán élővilágát tekinthetik meg a látogatók, a rájákat, a korallokat és a legnagyobb népszerűségnek örvendő több, mint két méteres homoki cápát. Az Óceánárium fölött található az Esőerdő a 10 méter magas vízeséssel, orángutánokkal, hüllőkkel. A Zöld Piramis épülete a Nemzetközi Ingatlanszövetség, a FIABCI Nemzetközi Ingatlanfejlesztési Nívódíj Pályázatán a speciális létesítmények kategóriájában különdíjas lett.

2. kép: Zöld Piramis
Fotó: TDM

A 2016-os év szenzációja volt az *Andok Kalandok*, ahol Dél-Amerika és az Andok állatvilágát nem mindennapi módon, kalandparkszerűen, a lombkorona magasságából tekinthetik meg a látogatók. A 2018-ban megújult Látogatócentrum megvalósításával nemcsak az állatparkba való belépés hatékonyabb és korszerű körülményei valósultak meg, hanem az ott dolgozók munkakörülményei is jelentősen javultak.

Az állatpark egyéb programokkal is szolgál a vendégeknek, úgy, mint a cápák és makik látványtetései, a papagájshow és a közönség legnagyobb kedvence, az oroszlánfóka show.

Az Állatpark különleges környezetében nyílt meg 2018 augusztusban Magyarország első olyan hotelje, a Pangea Ökocentrum és Szálloda, amely a dinoszauruszok korába repíti vissza vendégeit, és amelynek parkjában egy hatalmas Tyrannosaurus rex őrzi a pihenni vágyók álmát. Miközben a hotel vendégei már a főbejáraton belépve egy földtörténeti utazáson érezhetik magukat, a szálloda mind a 38 szobáját más-más állatról nevezték el, ami a belső terek dizájnján is visszaköszön. Magyarország 2016. évi központi költségvetéséből az „egyes megyei jogú városok fejlesztési célú támogatása” jogcímcsoport terhére 500 millió Ft vissza nem térítendő költségvetési támogatást kapott, melyből nettó 64 378 339 Ft került elkülönítésre a Pangea Hotelre. 2017-ben a Modern Városok Program keretében a Pangea Ökocentrum, oktató-, és konferenciaközpont létrehozására további nettó 1 617 060 349 Ft támogatásban részesült.

Hotel Pangea
Fotó: TDM

Az egyedi, merész ötletek és a kiemelkedő marketingtevékenység nyomán a folyamatos fejlesztések minden évben egyre több látogatószámot hoznak. 2019-ben ez a szám meghaladta a félmilliót, ezzel Magyarország lelátogatottabb vidéki turisztikai attrakciója és közgyűjteménye a Nyíregyházi Állatpark. A fejlesztések nem állnak meg, elindult a *Jégkorszak* projekt, amely 2022-ben tervezett átadását követően szintén egyedül álló lesz a Közép-európai térségben.

Aquarius Élmény- és Parkfürdő

A különleges mikroklímát biztosító 320 hektáros tölgyerdővel körbeölelt területen található a jódos, brómos gyógyvíz áldásos hatásaira építő Aquarius Élmény- és Parkfürdő, valamint a Hotel Fürdőház, amely 2012-ben nyerte el az Országos Gyógyfürdő minősítést. 2013-ban pedig Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdő lett hazánk 16. gyógyhelye. 2015-ben nyitotta meg kapuit a Parkfürdő területén belül egy 1,7 hektáros területen az új fürdőgyógyászat. A fejlesztéssel egy új, fedett, egész évben üzemelő élményszerű fürdő jött létre, mely biztosítja a gyógyvíz és a természetes gyógymódokra alapozott prevenciós, egészségmegőrzési és wellness szolgáltatásokat. A fürdőben magas attraktivitású szabadidős-, és élményelemekkel egyedi, nagy vonzerejű kínálat valósul meg. A multifunkciós fürdő kínálata a térség fürdőkultúrájával összhangban van, családi programok alkalmas helyszínéül szolgál, kialakításával és szolgáltatásaival több generáció együttes pihenését, kikapcsolódását biztosítja.

Aquarius Élmény- és Parkfürdő
Fotó: TDM

A szabadtéri Parkfürdő minden korosztály számára tökéletes szórakozást nyújt a nyári szezonban a 10 hektáros, ősfás területen, ahol a felüdülést Magyarország legnagyobb, széles italkínálattal rendelkező Pool-Bárja teszi teljessé. A Parkfürdőben a 2011-es felújítását követően egy új szolgáltatási struktúrát alakítottak ki. Az Élményszerető és a Parkfürdő szezonban egy jeggyel látogatható, ahol 22 medence áll a vendégek rendelkezésére.

A Sóstógyógyfürdőn található termál ásványvíz nátrium-kloridos hidrokarbonátos, jódos, brómos gyógyvíz, mely az orvosi vizsgálatok alapján rendkívül kedvező hatású az ízületi, reumatikus és mozgásszervi megbetegedések kezelésére. A gyógyvízre alapozva a nyíregyházi fürdőkben a balneoterápiás kezelések, a fejlett eszközparknak köszönhetően pedig a fizioterápiás kezelések teljes palettája áll a vendégek rendelkezésére állandó szakorvosi felügyelet mellett.

5. kép: Aquarius Élményfürdő gyógyászat
Fotó: TDM

3. Kulturális turisztikai vonzerők

Nyíregyháza elsődleges turisztikai vonzerői mellett egyre népszerűbbek azok a kulturális attrakciók, amelyek a helyi és regionális látogatókon túl egyre több turistát vonzanak az ország távolabbi részeiből, illetve a határon túlról.

Sóstói Múzeumfalu

A skanzen Szabolcs-Szatmár-Bereg megye földrajzi és néprajzi tájegységeinek megfelelő csoportosításban egy valóságos falu másaként mutatja be a vidék néprajzi sajátosságait, a parasztság egykori életformáját. A régi faluképet idézik fel a központban látható közösségi épületek is: az iskola, a református templom, a harangtorony, a paplak, a tűzoltószertár, a szatócsbolt és a kocsmá. A szatócsbolt, a kocsmá és a templom eredeti funkciójában működik, utóbbiban esküvőket és keresztelőket is szoktak tartani.

6. kép: Sóstói Múzeumfalu
Fotó: TDM

Olyan kuriózumok is helyet kaptak a múzeum területén, mint a hajdani kismesterségeket bemutató műhelysor, a kovácműhely és a borbélyüzlet, a faluvégi cigánykunyhók épületegyüttese, vagy a Nyíregyháza környékére a 18. században betelepült szlovák népesség jellegzetes bokortanyai életmódját reprezentáló tirpáktanya. A múzeumfalu 2019. őszére a TOP-6.1.4-16 kódszámú, Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés című programból a *Sóstói Múzeumfalu fejlesztése* című projektet keretében 688 000 000 Ft támogatásból újult meg.

Jósa András Múzeum

Kelet-Magyarország legrégebbi közművelődési és tudományos intézménye az 1868. december 1-jén életre hívott, s 1918 őszétől az alapító Jósa András nevét viselő megyei hatókörű városi múzeum. A nyíregyházi megyei múzeum európai hírű régészeti gyűjteményét Jósa András, Szabolcs vármegye egykori tisztifőorvosa alapozta meg.

7. kép: Jósa András Múzeum

Fotó: TDM

A múzeum izgalmas és sokszínű, állandó és időszakos kiállításokkal vár. Európai hírű a régészeti gyűjteménye, de gazdag a helytörténeti, képző- és iparművészeti, numizmatikai kollekcója is. A múzeum új szellemben szervezett kiállításai – különösen a Seuso-kiállítás és az annak sikerére építő *Munkácsy 50* – jelentős számú látogatót vonzottak, és az intézmény látogatóinak száma egy év alatt több mint kétszeresére emelkedett, eközben a tudományos és publikációs tevékenység sem szorult háttérbe. 2019-ben újabb különlegességgel készült a múzeum, Szinyei Merse Pál impresszióit láthatta a nagyközönség, melynek keretében a festő 80 alkotását tekinthették meg a múzeumban.

2019-ben az Év Múzeuma elismerést a nyíregyházi Jósa András Múzeum nyerte el az intézmény helyi és nemzetközi kapcsolatainak erősítéséért, kommunikációs tevékenységének sikeres megújításáért és a múzeumalapítás 150. évfordulójának sokoldalú, tudományos és közönségkapcsolati hasznosításáért.

Bencs Villa

2017-re megszépült a legendás Bencs Villa, amely külső megjelenésében teljesen megőrizte eredeti formáját, miközben a földszinten egybenyitott tér az ott zajló művészeti rendezvényeken már nagyobb közönség befogadására is alkalmassá teszi a villát. Az emelet is teljesen átalakult: a korhű bútorokkal berendezett két lakosztályban a Bencs család korába, a 20. század első évtizedeibe tekinthetnek be a látogatók. Jelenleg történelmi kávézóként, kiállítóterként és rendezvényhelyszínként funkcionál. A villa felújítására a TOP-6.1.4-15 kódszámú, *Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés* című pályázatból került sor, 274 976 400 Ft támogatásban részesült.

Bencs Villa

Fotó: TDM

4. Kulturális turisztikai fejlesztések – Kulturális negyed

A belvárosi fejlesztéseknek köszönhetően egy ún. kulturális negyed van kialakulóban a városban. 1,2 milliárd forintos beruházás keretében újult meg és bővült ki a Móricz Zsigmond Színház szabadtéri színpada és mellette az a Rózsakert Terasz, amelynek kerthelyisége városunk egyik meghatározó pontja. A beruházás során fontos szempont volt, hogy a szabadtéri színpad műemléki védelem alatt álló együttesét, és ezzel együtt az egyedülálló hangulatát megőrizzék, másrészt a színháztechnikai és üzemeltetési szempontok figyelembevételével egy korszerű, minden igényt kielégítő, széleskörű, különböző produkciókat is nagyban támogató színpad jöjjön létre.

Rózsakert Terasz

Fotó: TDM

A kulturális negyed fontos eleme lesz majd 2020-tól a Kállay-ház, melynek földszintjén kap helyet *Nyíregyháza város története* című interaktív várostörténeti kiállítás, bemutatva a város fejlődését a kezdetektől az 1990-es évekig. Új funkciót kap az egykori Helyőrségi Művelődési Otthon is, mely Szindbád néven, a kulturális tartalmat megőrizve válik újra díszévé a Bessenyei térnek a színház mellett. A Kállay kúria a MVP keretéből a 1495/2015.(VII.21.) Korm. határozat alapján a pályázat megvalósítására bruttó 400 000 000 Ft támogatásban részesült.

A kialakulóban lévő kulturális negyedben fontos a természeti környezet fejlesztése is. A *Zöld Város kialakítása Nyíregyháza területén* című projekt révén megvalósult fejlesztések hozzájárulnak a megyeszékhely általános környezeti állapotának javulásához, mivel a beruházás által jelentős zöldfelület – fejlesztés valósult meg. A program révén megújultak a Benczúr és Bessenyei tér, a Bujtosi városliget, az Arany János utca és a Pazonyi tér zöldfelületei. A TOP-6.3.2-15-NY1-2016-00001 azonosítószámú projektben keretében 1,197 milliárd forintból újult meg több más térrel egyetemben.

5. Marketing

A TDM szervezet egyik legfontosabb feladata a desztinációs szintű PR, értékesítés-ösztönzési és marketing akciók megvalósítása, melynek keretében a kulturális intézményekkel együttműködve segítjük a kultúra piacra vitelét. Az iroda erőteljes marketing kampányt folytat, melynek egyik fontos része az utóbbi években az online megjelenés. 2018-tól egy teljesen új, reszponzív honlapot működtet a Kft., mely jelentősen javítja a desztináció versenyképességét, elősegíti a hatékonyabb működést és kommunikációt.

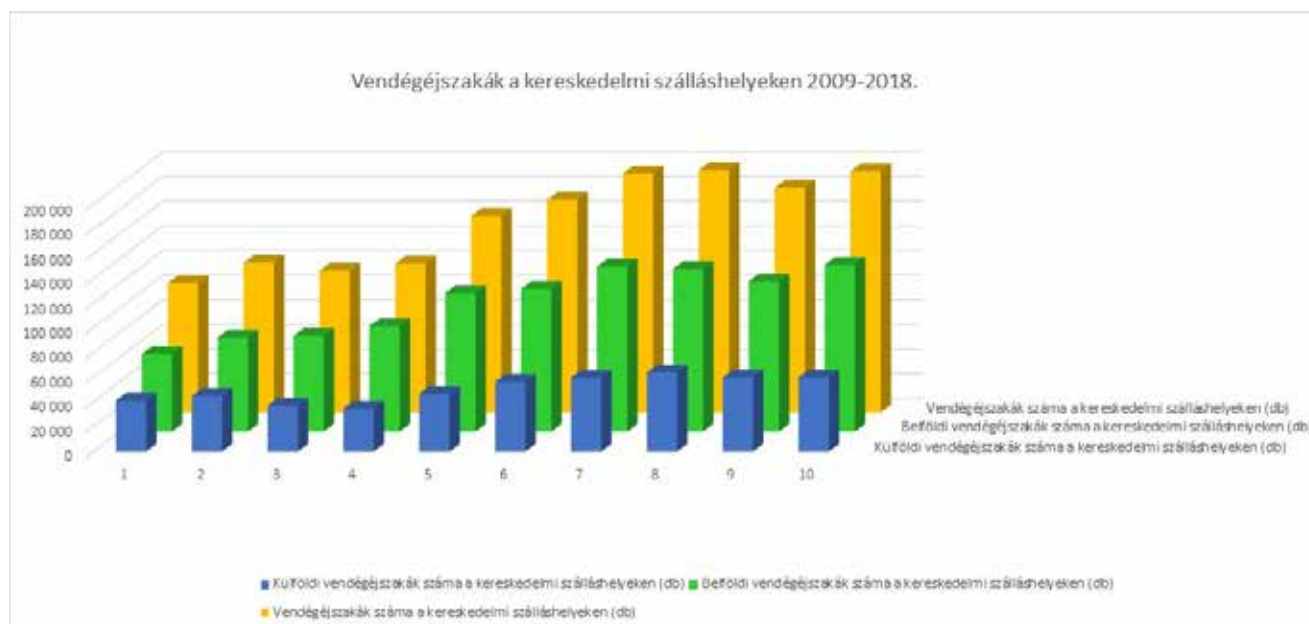
Az új honlapra alapozva végzi a belföldi és szomszédos országokban online kampányok lebonyolítását, internet banner-ek, online PR cikkek elhelyezését a weblapokon. Az online megjelenés erősítése céljából óriás- és magnum plakátok kihelyezése történik a desztinációk legjelentősebb határon túli küldőpiacain: Szlovákiában, Ukrajnában, valamint Magyarországon Budapest be- és kivezető útjain, közösen a Nyíregyházi Állatparkkal és a Sóstó-Gyógyfürdők Zrt-vel. Részt vesz utazási kiállításokon, képviseli a várost és a desztinációt különböző rendezvényeken, eseményeken, melyekkel a korábbi években jelentős sikert ért el. Külföldi kitelepüléseken, road-showkon, workshopokon mutatja be az attrakciókat a nagyközönségnek, a média képviselői és a touroperátorok számára. Study tourok fogadásakor a sajtómunkatársak, utazási irodák, touroperátorok képviselőinek bemutatják a kulturális látnivalókat is, mint például a múzeumot, a múzeumfalut vagy a Bencs Villát.

A TDM kitelepülése Marosvásárhelyen TDM
Fotó: TDM

6. Eredmények a statisztika tükrében

Az elmúlt tíz évben jelentős mértékben emelkedtek a vendégforgalmi adatok Nyíregyházán. Míg 2009. évben a kereskedelmi és magánszálláshelyeken 51 772 fő vendég 109 752 vendégéjszakát töltött el, addig 2018. évre ez a szám 118 023 fő vendégre és 229 624 vendégéjszakára növekedett, mintegy 127,97%-os vendéglétszám és 109,22%-os vendégéjszaka szám növekedést generálva. Újabb kereskedelmi szálláshelyek nyitásával, a turisztikai attrakciók fejlesztésével, valamint a folyamatos és intenzív marketing kampányokkal ez a szám további dinamikus emelkedést eredményezhet.

11. kép: Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken 2009-2018 TDM
Fotó: TDM

7. Visszaigazolások, díjak, elismerések

2012

- „Az év TDM szervezete” elismerés (az országban elsőként)
- A világ legrangosabb ingatlanfejlesztési pályázatán különdíjas a Zöld Piramis

2013

- Az év feltörekvő turisztikai települése cím elnyerése – szallas.hu
- Nyíregyháza Városért Bencs Kálmán díj a Nyírség Turizmusáért Egyesületnek

2014

- Budapest- Utazás kiállítás belföldi díszvendégségért – Kommunikációs különdíj- Hungexpo díja
- Az év turisztikai városa – Utazó magazin
- Turizmus Trend Kommunikációs díj – Kommunikáció az eladás helyén kategóriában 2. helyezés
- „Az idegenforgalmi adóból a legtöbbet a turizmus marketingbe visszaforgató város” cím – az Utazó Magazin által felkért idegenforgalmi szakemberekből álló szakmai zsűri bírálata alapján ítélték oda

2015

- Turizmus Trend Kommunikációs díj – Print, városmarketing kategóriában 2. helyezés, „A szívek városa kiadványsorozattal”

2016

- Az év turisztikai városa az Utazó Magazin díja

2017

- „Év Városa” az Utazó Magazin díja

2019

- Az év turisztikai városa – az Utazó Magazin díja
- Városmarketing Gyémánt Díj – Magyar Marketing Szövetség
- Turisztikai Kampány Nyíregyháza testvérvárosai kategória
- Külső kommunikációs megoldások és tartalom kategória

AMIRE MÉG BÜSZKÉK VAGYUNK

- Sóstógyógyfürdő gyógyhellyé nyilvánítása 2013
- Országos TDM konferencia helyszíne Nyíregyháza 2013
- Pro Turismo díjat kapott Nyíregyháza polgármestere 2014
- Európa legjobb Állatkertje a Nyíregyházi Állatpark az 500 ezer látogatószám alatti kategóriában 2015
- Ötsillagos fürdőminősítés 3 kategóriában az Aquarius Élmény és Parkfürdőben és az Aquarius Fürdőgyógyászatban 2017
- Az év turisztikai attrakciója Magyarországon a Nyíregyházi Állatpark a szallas.hu – Mo. vezető szállás-foglalási portálja – által meghirdetett verseny alapján 2017-ben
- Nyíregyháza felvételt nyert az ENSZ Turisztikai Világszervezetébe (UNWTO) 2017-ben
- Az Állatpark 2018-ban ismét elnyerte az Európa legjobb állatparkja elismerést az 500.000 alatti látogatószám kategóriában
- Az Aquarius Élmény- és Parkfürdő 2018-ban Magyarország turisztikai attrakciója lett, a szallas.hu -Mo. vezető szállásfoglalási portálja - által meghirdetett verseny alapján
- A Jósza András Múzeum elnyerte az „Év Múzeuma” címet 2019-ben

„A MÚLT A BENNÜNK DOBOGÓ MÁSODIK SZÍV”

Dr. Bihari Albertné

Hagyományápolás a közösség, az érték és az összefogás jegyében

„A kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egy-kettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi azt magának.” (Kodály Zoltán)

A közel 15 éves nyíregyházi Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület működési területe: Magyarország, ezen belül különösen Szabolcs-Szatmár -Bereg megye, valamint a határon túli magyar lakosságú területek. Székhelye a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár.

Hangsúlyos feladatunknak tartjuk a kulturális örökség megóvását, köztük Móricz Zsigmond és a régióhoz kötődő írók, költők szellemi hagyatékának ápolását. Hitvallásunk, hogy a kultúra átélhető és átadható. Ez viszont csak az egymást követő nemzedékek folyamatos párbeszédére épülve történhet meg. Gyümölcsöző példája ennek kulturális egyesületünk tevékenysége, mely az idősebb és fiatalabb generációk párbeszédére épül.

Előadásomban az irodalmi emlékhelyeket és emlékjeleket felkereső irodalmi sétákról, az olvasóközösségteremtő erejéről, az irodalmi és kultúrtörténeti kirándulásokról, tapasztalatcserékről, az országos, illetve nemzetközi irodalom- és művelődéstörténeti konferenciákról, tanácskozásokról szoltam. Taglaltam továbbá mindezek megvalósításának széleskörű intézményi és civil együttműködésen alapuló formáit, módjait, lehetőségeit.

Amikor 2004-ben, Móricz Zsigmond születésének 125. évfordulója alkalmából kezdeményezésemre néhány elkötelezett könyvtáros, tanár, irodalombarát összehajolt, hogy létrehozza a Móricz Zsigmond Kulturális Egyesületet, még csak reménykedhettünk abban, hogy az elkövetkezendő évtized áldozatvállalásai kellő gyümölcsöt hoznak. Vitathatatlan, hogy mára országos szinten a legmagasabb szakmai körökben (MTA Irodalomtörténeti Intézete, Petőfi Irodalmi Múzeum) is számon tartják civil egyesületünket, melyet 2005 májusában alapítottunk.

A Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület tagjai névadónk szobránál

Fotó: Kazai Béla

Alapszabályunk szerint kiemelt feladatunknak tekintjük a szabolcs-szatmár-beregi térség irodalmi, történelmi hagyományainak ápolását és e földrajzi-kulturális tájegység kortárs irodalmi, művészeti életének figyelemmel kísérését. Ez elsősorban a móríci hagyomány újragondolását jelentette az elmúlt évtizedben, de olyan fontos életmű számbavételét is, mint például az anarcsi Czóbel Minka életútja, vagy éppen a kuruc hagyomány szerepe a magyar művelődéstörténetben. Nem szándékozunk azonban bezárkózni. A regionalitásból kiindulva szeretnénk elkerülni a provincializmus csapdáját. Ezért is törekszünk gyümölcsöző szakmai kapcsolatokra régió belül és kívül egyaránt.

Fórumaink változatosak, sokrétűek. Időnként egy-egy kiemelkedő irodalomtörténeti konferencia szervezése, s az ezen elhangzó előadásoknak kötetbe szerkesztése olyan nemes feladat, mely maradandó értéket képviselhet. Ezen kívül folyamatosak az általunk vagy más intézményekkel közösen szervezett könyvbemutatók, író-olvasótalálkozók, várostörténeti és irodalmi séták, kiállítások, emlékhelyek és emlékjelek létesítése vagy az éves irodalmi és kultúrtörténeti kirándulások.

Éveken át szerveztünk versmondó versenyt általános és középiskolásoknak *Írást cselekedni* címmel Czóbel Minka, Rákos Sándor és a Nyugat költőinek műveiből. Ezeken a megyei szintű versenyeken egy-egy alkalommal 60-70 általános és középiskolás tanuló bizonyította, hogy vannak még értő versolvasó és versmondó fiatalok. Aktív részesei voltunk a Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény által középiskolásoknak szervezett Rákóczi-versenyeknek is.

Minden korosztályt, de elsősorban a fiatalabbakat megcélózva 2008-ban Nyíregyháza főterén fogadtuk a Petőfi Irodalmi Múzeum „Nyugat 100”-, valamint 2017-ben az „Arany 200” -buszát. Az országjáró vándorkiállítás számos diák és felnőtt látogatót vonzott.

Irodalmi sétákon, a Nyíregyházán, Sóstóhegyen, illetve Sóstógyógyfürdön született vagy ide kötődő íróknak, költők emlékhelyeinek és emlékjeleinek eredünk a nyomába – többek között megnézzük, hogy hol született és hová járt gimnáziumba Krúdy Gyula, melyik vendégszobában lakott Móricz Zsigmond, hol található Váci Mihály szobra, hol dolgozott Ratkó József, felkeressük a Jósza András Múzeum állandó Krúdy-kiállítását is.

Az irodalmi séta egyik állomásán, Krúdy Gyula szobránál
Fotó: Kazai Béla

Várostartörténeti séták alkalmával Nyíregyháza és Sóstó műemlékeit, épített örökségét, köztük a Jósza András Múzeumot és a Múzeumfalut is bemutatjuk városunk érdeklődő fiataljainak, felnőtteknek, illetve idősebb lakosságának, több esetben az ország különböző területeiről érkezett kirándulóknak, delegációknak.

A Móricz Zsigmond Olvasókör 2014-ben alakult a Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület égisze alatt azzal a nemes szándékkal, hogy az egyesületi tagokat, valamint a könyvtárat látogató, olvasni szerető embereket, irodalombarátokat rendszeresen egybegyűjtse és leültesse, hogy együtt beszélgessenek közös olvasmányélményeikről. A középiskolások, egyetemisták, valamint az idősebb korosztály egyaránt része a találkozónak, ahol kicserélik, ütköztetik véleményüket egy-egy közös olvasmányról. Ötletgazdaként kezdetben Gerliczki András irodalomtörténésszel, napjainkban Csabai László íróval közösen vezetjük a kört. A klasszikus irodalomtól a kortársakig terjed az olvasókör érdeklődése, nem feledkezve meg egy-egy elfelejtett író, költő számbavételéről sem. Így Tolsztojtól Krúdyn és Móriczon át Borbély Szilárdig vezetett a közös irodalmi világljárás az elmúlt években. Témavezetőként több alkalommal szerepelt a Jósza András múzeum irodalomtörténésze is.

A Móricz Zsigmond Olvasókör találkozója a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban
Fotó: Kazai Béla

A tudományos konferenciák, emlékülések egy részén névadónk életének és munkásságának kutatási eredményeiről számoltak be a neves irodalomtörténészek, ám a régió kevésbé ismert és méltatlanul elfeledett költőit is megidéztük. 2006. július 7-én, Tiszacsécsén került sor arra a Móricz-emléknapra, melynek keretében egyesületünk kezdeményezésére a helyi és a megyei önkormányzat, valamint a Jósza András Múzeum támogatásával a Móricz-szülőház ideológiai indíttatású történelem hamisításának korrekciója megtörtént. Az eredeti szülőház helyén – Kossuth út 93. sz. alatt – Móricz-emlékkaput avattunk, melyet Fehérvári József tóristvándi fafaragó készített. Az ünnepélyes átadást és koszorúzást követően tudományos tanácskozással folytatódott az emléknapprogramja. A konferenciajeleselőadói (Antal Anikó, Zsuzsanna, Gazdagné Barcsik Magdolna, Hamar Péter, Hegyi Katalin, Mercs István, Szilágyi Péter) árnyalták Móricz és Tiszacsécsé kapcsolatát, s számos életrajzi dokumentumot új megvilágításba helyeztek.

2019. július 5-6-án Móricz Zsigmond születésének 140. évfordulóján megemlékezéssel egybekötött kétnapos irodalmi tanácskozást tartottunk Móricz szülőfalujában, Tiszacsécsén, valamint Szatmárnémetiben és a Szatmár megyei Börvelyben. az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesülettel közös szervezésben, a Jósza András Múzeum aktív részvételével, támogatásával. A téma szakavatott előadói – Szilágyi Zsófia, Végh Balázs Béla, Baranyai Norbert, Egyed Emese, Karádi Zsolt, Kereskényi Sándor, Mercs István, Szilágyi Péter – sorában többek között Dámné Rácz Magdolna, a Jósza András Múzeum irodalomtörténésze Móricz népdalgyűjtéséről értekezett.

Tudományos konferenciáink alkalmával neves történelmi események, személyiségek évfordulóihoz is kapcsolódunk. Több alkalommal irodalom- és művelődéstörténeti konferenciát rendeztünk a MTA Irodalomtudományi Intézete, a múzeumi hálózat rangos országos és helyi előadóinak közreműködésével autentikus helyszíneken. (Kuruckodó irodalom. A szatmári béke megkötésének 300. évfordulója emlékére / Vaja, MNM –Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény Vaja, 2011. április 8-9./; Sárkányok, főurak, asszonyok. Báthory István halálának 425. évfordulója tiszteletére / Nyírbátor, Báthory várkastély, 2011. nov.25-26./ ; Temetések és /vagy újratemetések a nemzet emlékezetében .Vay Ádám kuruc generális újratemetésének 110. évfordulójára /Vaja, MNM –Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény, 2016. november 11-12. ; A továbbélő reformáció. A reformáció 500 éve a magyar művelődés- és irodalomtörténetben / Vaja, MNM –Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény Vaja, 2017. december 1-2.) ; „A falevelek lehulltak...” . Az I. világháború végének emlékezete. / MNM –Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény Vaja, 2018. november 16./)

„A falevelek lehulltak...” . Az I. világháború végének emlékezete. Tudományos konferencia / MNM – Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény, Vaja, 2018. november 16./
Fotó: Kazai Béla

A szó elszáll, az írás megmarad. Ez a szólás a mi tevékenységünkre hatványozottan érvényes. Irodalomtörténeti profilú civil egyesületként megkerülhetetlen azoknak az értékeknek a számbavétele és maradandó formában való rögzítése, amelyek nemcsak a regionális, hanem a nemzeti irodalmi hagyomány részei is. Ezen szándékunkat saját kiadványainkban, valamint más szakmai kiadványokban, folyóiratokban prezentáljuk. 2008-ban indítottuk útjára a *Modus hodiernus* (mai módon – mai szemmel) című sorozatot, melyben lehetőséget biztosítunk korábbi korok ránk hagyományozott értékeinek mai módon történő megfogalmazására csakúgy, mint a modern kutatási eredmények útkeresésének kifejezésére. E sorozatban jelentetjük meg konferenciáink előadásainak szerkesztett változatát is.

A *Modus hodiernus* sorozat eddig megjelent kilenc kötete, Nyíregyháza, Nyírbátor, Tiszacsécse, Vaja, Szatmárnémeti, Nagykároly, Börvely könyvlapokba zárt üzenetei olyan nemzeti és európai értékeket közvetítenek, amelyek a regionalitás világából az egyetemes értékek felé mutatnak, összekapcsolva a teret és az időt a nemzedékek egymásutánjában.

Jelennek meg publikációink többek között az Irodalomtörténeti Közleményekben, a Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemlében, a Tariménesben, a Tiszatájban, a szatmári Sugárút c. folyóiratban, múzeumi évkönyvekben. Az idén jelent meg *A historikus vár negyedszázadai* című kötet a vajai Vay Várkastély utolsó ötven évének történetéről, Molnár Sándor múzeumigazgató közreadásában. E reprezentatív kiadványban szó esik a Vaján közösen szervezett konferenciákról, valamint szerepel benne Molnár Sándor személyi bibliográfiája Bihari Albertné összeállításában.

A Mórícz Zsigmond Kulturális Egyesület *Modus Hodiernus* c. sorozata kötetei
Fotó: Kazai Béla

Az Egyesület számtalanszor szervezett irodalmi, kultúrtörténeti kirándulást, melyek kapcsán egyrészt az ország területén található Móricz Zsigmond emlékhelyeket, emlékjeleket kerestük fel, másrészt az ország és a határon túli területek jeles íróinak, költőinek, nevezetes műemlékeinek, megyénk középkori templomainak nyomába eredtünk.

Többek között 2008-ban részt vettünk Széchalmon a Magyar Nyelv Múzeuma avató ünnepségén és 2009-ben az itt rendezett *Nincs más haza, csak az anyanyelv* című konferencián. E programokat követően a környék Kazinczy Ferenc emlékhelyeit (Sátoraljaújhely, Sárospatak, Felsőregmec) és más látnivalókat (Füzérradvány, Karos, Karcsa, Pácin) is felkerestük. Névadónk emlékeinek nyomában jártunk Leányfalun, Prügyön, Turistavándiban.

2017-ben Csokonai nyomába eredtünk Csurgón, 2018-ban Alsószteregován jártunk, Madách Imre emléke előtt tisztelegve. 2019-ben megnéztük a felújított, interaktív Kazinczy Múzeumot Sátoraljaújhelyen ill. a magyar Nyelv Múzeumát Széchalmon, Dobó István síremlékét a szlovákiai Dobóruszán.

A Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület tagjai Széchalmon, a Magyar Nyelv Múzeuma előtt
Fotó: Kazai Béla

2009-ben alapítottuk a Móricz-emlékplakettet – melyet azóta évenként ítél oda az egyesület vezetősége – azon kutatók elismeréseként, akik tudományos munkásságukkal a Móricz-kutatást hitelesen és szakmailag magas színvonalon szolgálták. Így kapta meg elsőként a Nagy Lajos szobrászművész által tervezett és készített plakettet Kovács Dániel nyugalmazott főiskolai tanár, irodalomtörténész, majd többek között Hamar Péter irodalomtörténész, filmesztéta, Cséve Anna, a Petőfi Irodalmi Múzeum Móricz-kutatója, Szilágyi Zsófia irodalomtörténész, Hegyi Katalin, a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárának munkatársa.

Hagyományápoló és kultúrateremtő tevékenységünk széleskörű kapcsolatrendszerre épül határon innen és túl. Együttműködő partnereink a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Szabolcs-Szatmár-megyei Tagozata, a Nyíregyházi Egyetem, a Jósza András Múzeum, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Szövetség, a Móricz Zsigmond Társaság, a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság, a Kazinczy Ferenc Társaság, a Kölcsey Ferenc Társaság, a Váci Mihály Társaság Kulturális Egyesület, a Váci Mihály Emlékbizottság, a Czóbel Minka Baráti Kör, a Nyíregyházi Városvédők Egyesülete, a Zöld Kerék Alapítvány, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területi Szervezete, a Múzeumbarátok Köre, a Móricz Zsigmond Színház, a Szatmárnémeti Tanítóképző Főiskola, a nagyvárad Kaffka Margit Társaság és az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület.

Örömmel tölt el bennünket, hogy kitűzött céljaink mentén, vállalt küldetésünk szellemében dolgoztunk és értük el az eredményeinket. A jövőben új utak és lehetőségek keresésével, a fiatalok számára szervezett élményszerű programok szervezésével, a műhelymunka hatékonyabbá tételével, a publikációs fórumok továbbfejlesztésével, a kiadványaink köztudatban való megjelenítésével kívánjuk erősíteni tudományos és művelődési szerepvállalásunkat. Mindezen célok megvalósításának továbbra is az Egyesület aktív, feladatvállaló tagsága és számos intézmény, civil szervezet együttműködő támogatása a záloga, magunkénak vallva Bessenyei György gondolatát: „*társaságra vagyunk teremtve*”.

A jövő generációjával Nyíregyházán, a Bessenyei téren
Fotó: Kazai Béla

40 ÉVES A JÓSA ANDRÁS MÚZEUM BARÁTI KÖRE – HOGYAN TOVÁBB?

Dr. Bene János

A nyíregyházi Jósa András Múzeum Baráti Köre a megyeszékhely egyik legrégebbi közművelődési egyesülete. Bátran mondhatom ezt a több mint négy évtizedes múltjára való tekintettel, hiszen a rendszerváltás idején az addig a felsőbb szervek bábáskodásával működő egyesületek sorra megszűntek, jó néhányan akkor alakultak meg újonnan, vagy éppen a régi, nagyhírű, még a 19. század végén, a 19. század elején megszerveződött egyesület (melyeket meg az 1950-es évek elejének politikai viszonyai tettek tönkre) kezdte meg a munkáját. Mi volt, mi lehet a Baráti Kör töretlen kontinuitásának a kulcsa? Azt hiszem, a válasz elsősorban a megfogalmazott célok következetes betartásában és a tagság összetételében rejlik.

Az 1976. május 21-én 17 órától megtartott alakuló ülésen elfogadott Alapszabály, mely mind a mai napig érvényben van a kötelezően előírt két módosítással (1991, 1997) a korábbi, pártállami szemléletű pontok kihagyásával, a célokat és a feladatokat az alábbiakban rögzítette:

Az egyesület céljainak megvalósítása érdekében feladatának tekinti, hogy népszerűsítse a múzeum munkáját.

A kiállítások, ismeretterjesztő előadások látogatására szervezi a közönséget.

Részt vesz a muzeális tárgyak felderítésében, gyűjtésében, a régészeti leletek bejelentésében.

A múzeum tudományos és alkotó munkájának elősegítésére kiadványsorozatot indít.

Ápolja a belföldi és külföldi rokon intézményekkel való kapcsolatot.

„A végleges otthon tudata készítette a múzeum vezetését arra, hogy a növekvő érdeklődésre építve társadalmi bázisként múzeumbaráti kört szervezzon. A szervezés sikeresnek bizonyult, mert segítettek benne oktatási és közművelődési társintézmények, vállalati kollektívák, valamint a múzeumügy iránt aktívan érdeklődő látogatók is. A sokirányú segítség teremtette meg az 1976. május 21-i alakuló ülés feltételeit: középiskolás ifjúsági, valamint szellemi és fizikai dolgozókat összefogó felnőtt tagozattal jött létre a nyíregyházi múzeumbaráti kör.... Sajnálatos, hogy a tanulók növekvő délutáni elfoglaltsága miatt – háromévi működés után – az öt középiskolát képviselő ifjúsági tagozat megszűnt...” – írta dr. Papp Ágoston, korábbi közművelődési osztályvezető 1986-ban.¹

Munkánkat, az idők során mindig változó formában, de nagyjából manapság is ezen elvek alapján folytatjuk.

Az alapító közgyűlés 72 fő részvételével mondta ki a Baráti Kör működését. Bár az érdeklődés nagy, mintegy 150 fős volt, de a 10 forintos évi tagdíjat csak 72 fő fizette be. A tagság foglalkozását tekintve túlnyomó részben az értelmiségi rétegből került ki: pedagógus, orvos, gyógyszerész, jogász, mérnök, lelkész, könyvtáros, múzeumi és levéltári dolgozó. A nemeket tekintve nagyjából 2/3 – 1/3 az arány a 'szébbik' nem javára. Napjainkra azonban elfogytak a férfiak; egy kézen meg lehet őket számolni... 2018-ról szóló beszámolóinkban a regisztrált tagságunk létszáma 52 fő, ebből 10 aktív felnőtt, 42 nyugdíjas, 45 nő és 7 férfi. Nem sokat változott az életkor szerinti megoszlás sem, hiszen első perctől kezdve elsősorban a nyugdíjas korúak látogatták rendszeresen a Baráti Kör üléseit, attól függetlenül, hogy a foglalkozások mind a mai napig munkaidő után kezdődnek.

Két ízben történt kísérlet arra, hogy a múzeum szomszédságában álló középiskolák (Zrínyi Ilona, Kölcsey Ferenc és Vasvári Pál Gimnáziumok) tanulóiból ifjúsági baráti kört szervezzünk, de erőfeszítéseink minden esetben kudarcba fulladtak, egyrészt a diákok leterheltsége miatt, másrészt pedig, ha egy-egy közösség érettségi után elhagyta az Alma Matert, megint újra kellett kezdeni a szervezést. Erre viszont a múzeumban nem volt munkatárs, lévén, hogy a napi szervezések miatt ők is leterheltek, velük szemben az elvárások egyre inkább nőnek, s egyelőre olyan kollégát sem igen látok, aki az ifjúsági baráti kört a múzeumügy iránti elhivatottságból szervezné, vezetné.

A Baráti Kör foglalkozásait kezdetben minden hónap második hétfőjén tartotta, folyamatosan egész évben nyári szünet nélkül, illetve a július hónapban egy-egy kirándulást iktattunk be. Az első időkben az összejöveleteken két, egymástól eltérő tematikájú rövidebb előadás hangzott el, külön felkért és felkészült konzulensekkel. 1981-ben a Baráti Kör tagsága bekapcsolódott a Tájak – Korok – Múzeumok mozgalomba, amely úgy alakult, hogy hamarosan a két szervezetnek ugyanaz lett a tagsága. Így arra is lehetőség nyílt, hogy egyrészt a gazdasági ügyeket közösen, egy pénztáros intézze (1985-től), másrészt kibővültek a foglalkozások, havonta két alkalommal, minden második és negyedik hétfőn tartottuk előadásainkat. Jó kapcsolatot építettünk ki ez idő alatt a TIT Bessenyei György Szabadegyetemével, melynek tagjai előadóink sorában is szerepeltek, a Tanárképző Főiskola, immár Nyíregyházi Egyetem történelem és földrajz tanszékeivel, s nem utolsósorban a szintén Jósza András nevét viselő Megyei Kórházzal. Tagsági kérésre 1992-től a július és az augusztus, 1995-től a június is nyári szünet lett, 1997-től pedig alkalmanként csak egy, hosszabb előadás hangzik el. 1998. december 31-ével a Jósza András Múzeum Baráti Köre TKM Klubját megszüntette, de az összejöveletek továbbra is megmaradtak, napjainkban is minden hónap második és negyedik hétfője a Baráti Köri nap.

Ezek az alkalmakon igyekszünk egyrészt kollégáink legújabb kutatásaival megismertetni a Baráti Kör tagjait, ugyanakkor lehetőséget biztosítunk színvonalas előadások megtartására a Baráti Kör tagjai számára is. Tagtoborzást nem végzünk, hiszen a tagság száma a természetes fogyáson túl is növekszik. Kedves gondot jelent ma már a mintegy 20 éves hagyományként a januári Pótszilveszter (tehát az újévkezdő első találkozás), valamint a szeptemberi, a Múzeumfaluban megejtett összejövetel (tehát a második félév kezdete) feltételeinek biztosítása. A Pótszilveszteren, melyek közül a legelső 1999. január 11-én tartottuk, tárgyaljuk meg az előző évi tapasztalatokat és az éves munkatervet, Sóstón pedig megismerkedünk az adott évben ott történt fejlesztésekkel, s a második félév dolgairól ejtünk szót. Ezek a rendezvények is vonzóan hatnak, tehát a tagság utánpótlásával nincs gondunk. Szintén az új évezredtől állandósult az a gyakorlat is, hogy az újév első előadását a levéltáros kollégánk, hosszú évek óta már igazgató, Kujbusné dr. Mecsei Éva tartja.

Az alapszabályban is megemlített kapcsolattartás keretében szintén minden évben egy-egy egy napos, nagyobb kirándulást szervezünk, lehetőleg távolabbi vidékekre, és kisebb kirándulások keretében kerestük-keressük fel a megye és szűkebb környéke újonnan nyílt múzeumait, felújított műemlékeit, vagy éppen az aktuális ásatásokat.

Mindezek lehetnének jellemzőek más baráti társaságokra is. Amitől azonban a Múzeumbaráti Kör több, az az, hogy ezeken túl a tagság komolyan magáévá teszi az alapszabályi célkitűzéseket, hiszen nincs olyan ülés, ahol ne lenne valamilyen, a múzeumügyet érintő bejelentés. Egy példa: amikor a vasútállomással szembeni régi házat bontották, baráti körünk értesített, hogy a lebontott tűzfal mögül előkerült másik tűzfalon ott virítanak a háború utáni festett nagy reklámok. Sikert ért az azokat még a bontás előtt megörökíteni!

A tagság rendszeres adományozója is a múzeumnak. 2000. május 16-án a Nyíregyházi Nőipariskola emlékére nyitottunk kiállítást úgy, hogy korábban semmilyen gyűjteményi anyagunk nem volt. A megjelent mintegy 100 fős közönségben ott voltak az egykori tanárok és diákok, s a kiállítás lebontása utáni adományokból ma is gyarapodó komoly kézimunka gyűjteménnyel rendelkezünk. Baráti Köri tagok hívták fel a figyelmünket és adták a címeteket a huszártalálkozókra, a huszárkiallításra, néhány – maga is gyűjtő – baráti kör tag hoz be múzeumot érintő tárgyat ajándékba, néha vásárlásra.

A baráti köri tagság rendszeres propagálója és látogatója a múzeum minden rendezvényének. Korábban a Múzeumi Hónap tudományos ülésein, napjainkban az évfordulókhoz kapcsolódó hasonló ülések, a kiállításmegnyitók hálás közönsége. A megyei honismereti egyesülettel együtt emlékeztünk meg az I. világháborúról, a reformációról, az 1848-49-es forradalomról és szabadságharcról, 1956 történéseiről stb.

Szót kell ejtenünk finansziális kérdésekről is. Tagsági díjat szedünk, de a működést nem csak ebből fedezzük. A legnagyobb bevételünk a tagság által összegyűjtött 1 %-okból, valamint eseti támogatásokból tevődik ki. Az alapszabályban is kimondott kiadványozás mindeddig nem valósult meg, és őszintén megvallva, nem is látom a lehetőségét.

Úgy érzékelem, hogy – legalábbis a szűkebb környezetemben, vagy az általam ismert helyeken – a Baráti Körök kétféleképpen működnek. Egyrészt úgy, ahogyan a miénk, tehát havi rendszerességgel, valóban baráti körként, egymást ismerve, – ha esetleg hiányzik – keresve, tudakolva a távolmaradás okát; kirándulásokon, kiállításmegnyitókön találkozva, támogatva a múzeumügyet. Ez nyilvánvalóan sok szervező munkát igényel a Baráti Kör vezetőségétől.

A másik működési modellben a Baráti Kör megalakul, megválasztja tisztségviselőit, egy évben jó, ha egyszer találkozik, amikor elfogadja a jelentést, a munkatervet, a tagok sem igazán ismerik egymást, az is lehet, hogy nem is ugyanazon a településen laknak, s a befizetett és megpályázott tagdíjból, összegekből a Baráti Kör kiadványozási munkát végez. Erre is vannak nagyon jó példák a környezetünkben. Az igazság biztosan a két működési modell között van, a mi baráti körünk azonban még az első helyen felvázolt modell szerint működik – egyelőre.

A tagság viszont, ha lassan is, de folyamatosan öregszi, s az utánpótlás sem az aktívak közül kerül ki. El kell gondolkodni azon, hogy miként lehetne fiatalítani? Milyen eszközökkel lehetne megszólítani még a dolgozó, vagy a tőlük is fiatalabb korosztályokat? Vonjuk-e be a ma oly divatos internetet, facebook-kot a kapcsolattartásba és kevesebb legyen a személyes találkozás? Sok-sok olyan kérdés, melyekre az elkövetkező időkben választ kell találnunk, hogy hatékonyan működhessünk tovább a múzeumügy szolgálatában.

Jegyzetek

¹ Papp Ágoston: 10 éves a Nyíregyházi Múzeumbaráti Kör. Pedagógiai Műhely, XII. évf. 4. sz. 1986. 89. A további adatok, dátumok forrása a Baráti Kör Irattára.

Kétnapos megyei körúton 1981. június 27-28-án. Tiszadob.

Aggteleken 1983. szeptember 24-én

A Baráti Kör küldöttsége a Kiss Lajos múzeumigazgató születésének 100. évfordulója tiszteletére rendezett konferencián, Hódmezővásárhelyen

Évnyitó pótszilveszter a Jósza András Múzeum dísztermében (2003. január 13.)

A TKM Klub tagjainak kézimunka kiállítása a Jósa András Múzeum aulájában

Az egri várban 1998. június 2-án

A Kékesen 1999. május 18-án

A nőipariskolai emlékkiállítás megnyitója a Jósa András Múzeumban 2000. május 26-án

A várostörténeti vetélkedő döntője (1997. november 15.)

Kétnapos megyei körúton 1981. június 27-28-án.

Képek a Baráti Kör archívumából.

Múzeumok határok nélkül – Záró gondolatok a VIII. Országos és IV. Nemzetközi Múzeumandragógiai Konferencia tanulmányaihoz

Dr. Bereczki Ibolya

Nem kérdőjel, nem felkiáltójel szerepel a konferenciakötet címében, és mindez nem véletlen. Pusztán megállapításként is értelmezhetnénk a címet, de nem az. Jóval több, mint tényközlés, megerősíti a konferencia és a kötet a címében is azokat a folyamatokat, amelyeknek hosszú évek, talán már évtizedek óta nemcsak részesei, de egyre inkább alakítói is lehettünk.

A hazai múzeumi szakma változásai – időnként és egyre gyakrabban nemzetközi kitekintéssel – fontos tényezői életünknek. Kihívások sorával szembesülünk nap mint nap, és akkor még nem is beszélünk a 2019-ben Nyíregyházán megtartott konferenciát követő, a koronavírus-járvány miatt életünkben és munkánkban bekövetkezett gyökeres változásokról!

Meddig tartjuk tiszteletben határainkat, mikor és miért lépünk túl rajtuk? A konferencia változatos és gazdag tematikája jól tükrözi mindazokat a folyamatokat, amelyek a múzeumi ismeretközvetítésben, kiemelten a felnőtteknek szóló tudásátadásban meghatározóak napjainkban. Jól látható, érzékelhető a sokszínűség a műfajokban, az alkalmazott módszerekben, amelyek teret hódítottak intézményeinkben. Öröm megfigyelni a kreativitást, az egymásra figyelést a közösségi együttműködések (is) alapozott, a szakmai hitelességre épülő kezdeményezésekben és programokban.

A kötetet olvasva láthatjuk, hogy milyen sok téma foglalkoztatja a múzeumi ismeretközvetítésben dolgozó kollégákat. Közülük nehéz kiemelni egyet vagy kettőt. Mégis, talán, ha a hatékonyságra, a minőségi munkavégzésre és annak értékelésére gondolunk, máris a profitorientált világ által használt fogalmak kerülnek múzeumi közegbe, mint a szolgáltatói múzeumi szerepkör és minőségmenedzsment. Ezek látszólag a múzeumi területen még új fogalmak, területek, amelyeket néhol idegenkedés, közömbösség kísér. Ugyanakkor a felmérések, a témakörben az utóbbi időben megjelent munkák, a szakma erősödő figyelme egyre nyilvánvalóbb. Látszik, hogy kollégáink nemcsak elindultak egy minőségi módon működő múzeum irányába, hanem egyre nagyobb tudatosság is övezi ezt a tevékenységet.

A kötet tematikái között kiemelt szerepet kapott az múzeumlátogatói élmény. A múzeumi szakma szemléletváltásának egyik mérföldköve, hogy a múzeumi tárlatok születésének első pillanatától a közép-pontba kerül, hogy a látogatóink tudása élmények nélkül nem gyarapítható és nem nyújt maradandó hatást. Mindezekhezszámoseszköz, technika, módszerjárulhathozzá, melyek legfőbb sajátossága, hogy a múzeumitérnem pusztán háttér, hanem éltető és hiteles közeg, mondhatjuk, lélettér, amelynek aktív részévé válnak a múzeumba érkezők.

A generációk közötti tudásátadás intézményeinkben és látogatóink körében, a múzeumi épületek sajátos szerepe és lehetőségei, az esélyteremtés különböző formái, a kulturális terület intézményeinek együttműködése, hazai és nemzetközi jó gyakorlataik bemutatása, a civil közösségek szerepe egyaránt fontos

témái voltak a konferenciának, s formálódtak tanulmányokká a kötet lapjain. A különböző látogatói csoportok megszólítása, a felsőoktatási intézményekkel kialakított hosszútávú kapcsolatok lehetőségei ugyancsak változatos megközelítési lehetőségeket kínáltak a résztvevők számára mind az előadások, mind a kerekasztal-beszélgetések során, de megismerhették a konferenciának otthont adó nyíregyházi intézmények legjobb gyakorlatait is, közgyűjteményi kitekintéssel, a közösségek bevonásának példáival.

„Hitvallásunk, hogy a kultúra átélhető és átadható” – olvassuk Dr. Bihari Albertné írásában. Meggyőződésem, hogy ez a gondolat a konferencia valamennyi résztvevőjének, előadójának, a kötetbe írást adó kollégáknak a munkáját nap mint nap átszövi, meghatározza, és jövőjére is inspiráló hatású. Forgassák ezt a kötetet olvasóink gyakran, használják, alkalmazzák a benne összegyűjtött tudást, mindezt olyan kitartással és örömmel, mint ahogyan a szerzők és a szerkesztők tették!

